

**T.C.
ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

Yüksek Lisans Tezi

**MUVAKKİT MUSTAFA B. ALİ RÛMÎ
TESHÎLÜ'L-MÎKÂT FÎ İLMİ'N-EVKÂT
(GİRİŞ-İNCELEME-METİN-GRAMATİKAL DİZİN)**

Semra Sever

Zonguldak 2018

**T.C.
ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

Yüksek Lisans Tezi

**MUVAKKİT MUSTAFA B. ALİ RÛMÎ
TESHÎLÜ'L-MİKÂT FÎ İLMİ'N-EVKÂT
(GİRİŞ-İNCELEME-METİN-GRAMATİKAL DİZİN)**

**Hazırlayan
Semra Sever**

**Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Hasan Özer**

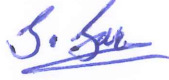
Zonguldak 2018

BİLİMSEL-ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans Tezininbütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda enstitü yazım kılavuzuna uygun davranıldığını taahhüt ederim.

1.1.12/ 2018

Semra SEVER

T.C.

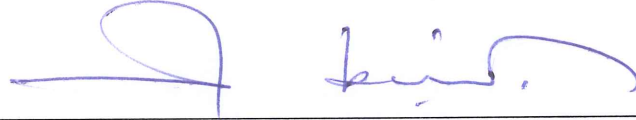
ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında 145282110007 numaralı Semra Sever'in hazırladığı "**Muvakkit Mustafa B. Ali Rûmî Teshîlü'l-Mîkât Fî İlmi'n-Evkât (Giriş-İnceleme-Metin-Gramatikal Dizin)**" konulu **DOKTORA/YÜKSEK LİSANS** tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 16/11/2018 Cuma günü saat 13:00'te yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezinin onayına **OYBİRLİĞİYLE/OYÇOKLUĞUYLA** karar verilmiştir.

Başkan_____

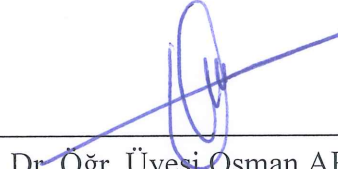
Doç. Dr. Paki KÜÇÜKER

Üye_____

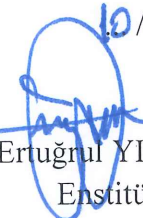
Dr. Öğr. Üyesi Hasan ÖZER (Danışman)

Üye_____

Dr. Öğr. Üyesi Osman ARICAN

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

10/12/2018

Doç. Dr. Ertuğrul YILDIRIM
Enstitü Müdürü

ÖZET

Kurum	: Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Tez Başlığı	: Muvakkit Mustafa b. Ali Rûmî Teshîlü'l-Mîkât fî İlmi'n-Evkât (Giriş-İnceleme-Metin-Gramatikal Dizin)
Tez Yazarı	: Semra Sever
Tez Danışmanı	: Dr. Öğr. Üyesi Hasan Özer
Tez Türü, Yılı	: Yüksek Lisans Tezi, 2018
Sayfa Adedi	: 266

Bu çalışma Mustafa b. Ali'nin Teshîlü'l-Mîkât fî İlmi'n-Evkât adlı eserinin giriş, inceleme, metin, gramatikal dizin bölümlerini içermektedir. “Giriş” bölümünde eserin konusu, amacı, yöntemi ve müellifin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. Astronominin tanımı, İslam’da, Türklerde ve Osmanlılarda astronomi ve Osmanlı dönemi muvakkithaneler, zamanın kolaylaştırılması hakkında bilgiler yer almaktadır.

Çalışmaya konu olan eser Ankara Milli Kütüphanedeki 06 Hk 1655 arşiv numarasında kayıtlı olup bir mukaddime ile yirmi beş bab olarak telif edilmiştir. Eser 1529 yılında nesih türünde arslan filigranlı kâğıt üzerine Türkçe olarak yazılmıştır. Metin 48 varak olup ilk ve son sayfa hariç her sayfada 11 satır bulunmaktadır. Eser ölçüleri; 210x130-160x90 mm şeklindedir. Konusu astronomi aletinin özellikleri, Güneşin konumu, Gece-Gündüz yarıları, Güneşin meyli ve yönü, deniz ve nehirlerin derinliği ile kuyuların genişliği hakkında bilgi vermektedir.

“Metin” bölümünde ise çalışmaya konu olan eser çeviri yazıya aktarılmıştır. İncelenen metnin sayfa ve satır numaraları gösterilerek yazıya aktarılan kısımların karşılaştırılması sağlanmıştır. “Gramatikal Dizin” bölümünde çalışmaya konu olan eserin kelime kadrosu tanıtılarak sözlük bölümü oluşturulmuştur. “Sonuç” bölümünde önemli noktalara vurgu yapılmış ve tıpkıbasımı çalışmanın sonuna eklenmiştir. Çalışmaya konu olan bu eserde asıl amaç astronomi, matematik, trigonometri, geometri ve küresel trigonometri gibi birçok bilimsel alanı içinde barındıran bu metni bilim dünyasına tanıtmak ve Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait bilimsel bir eserin dil özelliklerini ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Muvakkit Mustafa b. Ali Rûmî, Teshîlü'l-Mîkât fî İlmi'n-Evkât, İnceleme, Metin, Gramatikal Dizin.

ABSTRACT

Institution : Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Title : Muvakkit Mustafa b. Ali Rûmî Teshîlü'l-Mîkât fî İlmi'n-Evkât (introduction, analysis, text and grammatical index)

Author : Semra Sever

Adviser : Assist. Prof. Dr. Hasan Özer

Type of Thesis, Year : MSc. Thesis, 2018

Total Number of Pages : 266

This study includes introduction, analysis, text and grammatical index of a literary work, Teshîlü'l-Mîkât fî İlmi'n-Evkât, which was written by Mustafa b. Ali. In the introduction section, the subject, purpose, method, life and works of the author are given. In this work, there is information about the definition of astronomy, astronomy in Islam, Turks and Ottomans, time-keeping house in Ottoman period, and information about the facilitation of the time.

The work which is the subject of the study is registered at the Ankara National Library with an archive number of 06 Hk 1655 and was compiled as twenty five chapter. The work was written in 1529 in Turkish on a paper with a lion watermark. The text has 48 pages and in each page, there are 11 lines except for the first and last pages. Dimensions of the work is 210x130-160x90 mm. The work gives information about the characteristics of the astronomical instrument, the position of the sun, day-night halves, the direction of the sun, the depth of the sea and rivers and the width of the wells.

In the text section, the work which is the subject of the study was translated. The page and line numbers of the examined text are shown and the parts transferred to the text are compared. In the Grammatical Index section, a dictionary section is created by introducing the word framework of the subject. In the conclusion section, the emphasis was placed on the important points and the facsimile was added to the end of the study. The aim of this work is to introduce this text to the scientific world, which includes many scientific fields such as astronomy, mathematics, trigonometry, geometry and global trigonometry and to reveal the language characteristics of a scientific work of the Old Anatolian Turkish period.

Key Words: Muvakkit Mustafa b. Ali Rûmî, Teshîlü'l-Mîkât fî İlmi'n-Evkât, Analysis, Text, Grammatical Index.

ÖNSÖZ

Hakkında fazla bir bilgiye sahip olmadığımız Mustafa b. Ali'nin Mirim Çelebi'nin talebesi olduğu düşünülmektedir. 16. yüzyılın başlarında İstanbul'da doğmuş daha sonra 1560'tan sonra müneccimbaşı tayin edilmiştir. Uzun yıllar İstanbul'da Yavuz Sultan Selim Camisinde muvakkitlik yapmıştır. Sultan Selim Muvakkiti ya da Selimî lakaplarıyla tanınmıştır. Halk arasında Koca Saatçi lakabıyla bilinir. Eserlerinin genelini Türkçe yazmıştır. Bunun gerekçesini eserlerinin giriş kısmında bu alanda araştırma yapanların yazdıklarını kolayca anlamalarını sağlamak şeklinde belirtmiştir. Mustafa b. Ali'nin astronomi aletlerinin kullanımına ilişkin eserleri Osmanlı muvakkitlerinin başucu kaynakları haline gelmiş ve Osmanlı Devleti'nin son zamanlarına kadar geçerliliğini korumuştur. Günümüze kadar gelen çalışmalarının çokluğu bunu göstermektedir. Mustafa b. Ali amelî astronomi çizgisini takip etmiş, döneminin bilgi düzeyi açısından en zor geometri, trigonometri, özellikle küresel trigonometri ve nümerik analiz verilerini eserlerinde kullanmıştır. Bunun yanında problemleri anlaşılır bir dille açıklayıp daha basit ve uygulamalı çözümler getirmiştir. Bu durum eserlerinin bir el kitabı haline gelmesini ve çok geniş bir coğrafyada uzun süre kullanılmasını sağlamıştır. Genellikle eserleri astronomiyle ilgili olup üçü Arapça, diğerleri Türkçe yirmi dört eseri bulunmaktadır.

Teshîlü'l-Mikât fî İlmi'n-Evkât adlı bu eser Mustafa b. Ali'nin astronomi alanında Türkçe olarak kaleme aldığı bir eserdir. Çalışmaya konu olan Teshîlü'l-Mikât fî İlmi'n-Evkât adlı eser Ankara Milli Kütüphanede 06 Hk 1655 arşiv numarasında kayıtlı olup eser bir mukaddime ile yirmi beş bab olarak telif edilmiştir. Çalışmaya konu olan eserin kütüphanelerde beş ayrı içerikli yüze yakın nüshası vardır. Bu durum müellifin zaman içerisinde eserini tekrar düzenlediğini göstermektedir. Yazı türü nesih olup arslan filigranlı kâğıt üzerine yazılmıştır. Metin 48 varak olup ilk ve son sayfa hariç her sayfa 11 satırdan oluşmaktadır. Eser ölçüleri; 210x130-160x90 mm şeklindedir.

Çalışma; giriş, inceleme, metin, gramatikal dizin bölümlerinden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde eserin özellikleri, eserin nüshaları, eserin konusu, eserin yazılış tarihi, eserin yazarı hakkında bilgi verilmiştir. Astronominin tanımı,

İslamda, Türklerde ve Osmanlılarda astronomi ve Osmanlı dönemi muvakkithaneleri hakkında bilgi verilmiştir.

İnceleme bölümünde, ilk olarak ünlü ve ünsüzlerin imla özellikleri örnekleriyle anlatılmış, ünlülerin ön seste, iç seste ve son seste kullanımlarına dair örnekler verilmiştir. Ses bilgisi bölümünde ise ünlü düşmesi, ünsüz düşmesi, hece kaynaşması, hece yutumu, ünlü türemesi, ünsüz türemesi, ünsüz ikizleşmesi, ünlü değişimleri, ünsüz değişimleri şeklindeki ses olayları örnekleriyle birlikte ele alınmıştır. Şekil bilgisi bölümünde ise isim, sıfat, zamir, zarf, edat ve fiil türleri Eski Anadolu Türkçesi dönem özelliklerine göre çalışmaya konu olan metinle karşılaştırılmıştır.

Metin bölümünde eser okunup çeviri yazıya aktarılmıştır. Eserin her bölümüne varak ve satır numaraları verilmiştir.

Gramatikal dizin bölümünde ise, metinde geçen kelimelerin geçtikleri yerlere göre kazandıkları anlamlar tespit edilmiş, kelimenin metin içinde kullanıldığı anlamlarıyla, kullanıldığı yerler sayfa ve satır numaralarıyla gösterilmiştir. Eserde geçen bütün kelimeler alfabetik sırayla madde başlarında gösterilmiş ve kullanıldıkları yerlerdeki anlamlarıyla bir sözlük oluşturulmuştur.

Çalışma sırasında çeviri metin oluşturma aşamasında hatalarımı gösterip düzeltmemde yardımcı olan, dizin çalışmasında yardımlarını esirgemeyen ve tez çalışmamın her aşamasında bilgi ve birikimiyle yardımcı olan değerli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Hasan Özer'e, yine dizin çalışmasında bilgi ve birikiminden yararlandığım Arş. Gör. Kübra Akgün'e, metinde okuyamadığım Arapça bölümleri okumamda ve kelimeleri anlamlandırmamda yardımcı olan Sevede Gür'e, çalışmamın her aşamasında maddi ve manevi olarak bana rahat bir çalışma ortamı sağlayan değerli ve biricik ablam Öğr. Gör. Esra Sever'e sonsuz şükranlarımı sunuyorum.

Her türlü moral, motivasyon desteği veren, maddi ve manevi anlamda her zaman yanımda olan ve bugünlere gelebilme imkanı sunan biricik aileme en içten sevgi ve şükranlarımı sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ.....	xiii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiv
GİRİŞ	1
1. ASTRONOMİ BİLİMİ VE MUVAKKİT MUSTAFA B. ALİ RÛMÎ'NİN	
HAYATI	4
1.1. Astronomi Nedir?.....	4
1.1.1. İslam'da Astronomi	4
1.1.2. Türklerde Astronomi.....	5
1.1.3. Osmanlı'da Astronomi	7
1.1.4. Osmanlı'da Muvakkithaneler	8
1.1.5. Zamanın Kolaylaştırılması.....	9
1.2. Müellifin Hayatı ve Eserleri.....	11
1.2.1. Muvakkit Mustafa B. Ali Rûmî'nin Hayatı	11
1.2.2. Müellifin Edebi Kişiliği ve Eserleri.....	12
1.2.3. Teshilü'l-Mikât fî İlmi'n-Evkât ve Nüshaları	16
2. İNCELEME.....	18
2.1. Yazılış Özellikleri	18
2.1.1. Ünlülerin Yazılışı.....	18
2.1.1.1. /a/ Ünlüsünün yazılışı	18
2.1.1.2. /e/ ünlüsünün yazılışı	19
2.1.1.3. /ı/, /i/ ünlülerinin yazılışı.....	19
2.1.1.4. /o/, /ö/, /u/, /ü/ ünlülerinin yazılışı	20
2.1.2. Ünsüzlerin Yazılışı	20
2.1.2.1. /b/, /p/ ünsüzlerinin yazılışı.....	20
2.1.2.2. /c/, /ç/ ünsüzlerinin yazılışı:	21
2.1.2.3. /t/, /d/ ünsüzlerinin yazılışı:	21

2.1.2.4. /s/ ünsüzünün yazılışı.....	22
2.1.2.5. /ñ/ ünsüzünün yazılışı	23
2.1.3. Ses Olayları ve Ses Değişmeleri.....	23
2.1.3.1. Ünlü düşmesi	23
2.1.3.2. Ünsüz düşmesi	24
2.1.3.3. Hece kaynaşması.....	24
2.1.3.4. Hece yutumu	24
2.1.3.5. Ünlü türemesi.....	25
2.1.3.6. Ünsüz türemesi	25
2.1.3.7. Ünsüz ikizleşmesi	25
2.1.3.8. Ünlü değişimleri.....	26
2.1.3.9. Ünsüz Değişimleri.....	26
2.1.3.10. Ek-Kök Uyumsuzluğu	28
2.1.3.11. Ek Yığılması	28
2.1.3.12. Benzeşme	28
2.1.3.12.1. İmlası kalıplaşmış ekler.....	28
2.2. Şekil İncelemesi	30
2.2.1. Yapım Ekleri.....	30
2.2.1.1. İsimden İsim Yapım Ekleri.....	30
2.2.1.2. Fiilden İsim Yapım Ekleri	31
2.2.1.3. İsimden Fiil Yapım Ekleri	32
2.2.1.4. Fiilden Fiil Yapım Ekleri.....	32
2.2.2. İsim Çekimi.....	33
2.2.2.1. Çokluk Ekleri.....	33
2.2.2.2. Hâl Ekleri	34
2.2.2.2.1. İlgî Hâli	34
2.2.2.2.2. Yükleme Hâli	35
2.2.2.2.3. Yönelme Hâli	36
2.2.2.2.4. Bulunma Hâli	36
2.2.2.2.5. Ayrılma Hâli.....	37
2.2.2.2.6. Vasıta Hâli.....	38
2.2.2.2.7. Eşitlik Hâli	40
2.2.2.2.8. Yön Gösterme Ekleri.....	40
2.2.2.2.9. Karşılaştırma Ekleri	41

2.2.2.3. İyelik Ekleri	41
2.2.2.4. Soru Ekleri	43
2.2.2.5. İsimlerde Bildirme	43
2.2.2.5.1. Geniş Zaman	43
2.2.2.5.2. Hikâye	43
2.2.2.5.3. Rivayet	43
2.2.2.5.4. Şart	44
2.2.3. Zamirler	44
2.2.3.1. Şahıs Zamiri	44
2.2.3.2. İşaret Zamirleri	45
2.2.3.3. Soru Zamirleri	46
2.2.3.4. Dönüşlülük Zamiri	47
2.2.3.5. Belirsizlik Zamirleri	47
2.2.3.6. İlgi zamirleri	47
2.2.4. Sıfatlar	47
2.2.4.1. Niteleme Sıfatları	48
2.2.4.2. İşaret Sıfatları	48
2.2.4.3. Pekiştirme Sıfatları	49
2.2.4.4. Sayı Sıfatları	49
2.2.4.4.1. Asıl Sayı Sıfatları	49
2.2.4.4.2. Sıra Sayı Sıfatları	49
2.2.4.4.3. Kesir Sayı Sıfatları	50
2.2.4.5. Belirsizlik Sıfatları	50
2.2.4.6. Soru Sıfatları	50
2.2.5. Zarflar	51
2.2.5.1. Durum Zarfları	51
2.2.5.2. Zaman Zarfları	52
2.2.5.3. Yer Yön Zarfları	53
2.2.5.4. Miktar Zarfları	53
2.2.5.5. Soru Zarfları	54
2.2.6. Bağlaçlar	54
2.2.7. Edatlar	54

2.2.7.1. Bağlama Edatları.....	54
2.2.7.2. Son Çekim Edatları.....	55
2.2.7.3. Karşılaştırma Edatları	56
2.2.7.4. Seslenme/Ünlem Edatları	56
2.2.7.5. Tenbih Edatları	56
2.2.8. Fiil Çekimleri.....	56
2.2.8.1. Basit Çekimler	56
2.2.8.1.1. Görülen Geçmiş Zaman (-dİ).....	56
2.2.8.1.2. Anlatılan Geçmiş Zaman (-mİş).....	58
2.2.8.1.3. Geniş Zaman (-r/ -Ar/ -Ur).....	59
2.2.8.1.4. Gelecek Zaman.....	60
2.2.8.1.5. İstek Kipi : (-A).....	60
2.2.8.1.6. Şart Kipi (-sA).....	62
2.2.8.1.7. Emir Kipi.....	63
2.2.8.1.8. Gereklik Kipi (-mAlI)	64
2.2.8.2. Bileşik Zaman Çekimleri.....	64
2.2.8.2.1. Görülen Geçmiş Zamanın Hikâyesi (-dİyIdİ).....	64
2.2.8.2.2. Anlatılan Geçmiş Zamanın Hikâyesi (-mİşdİ).....	64
2.2.8.2.3. Geniş Zamanın Hikâyesi (-rdİ)	64
2.2.8.2.4. Geniş Zamanın Şartı (-rsA).....	64
2.2.8.2.5. İstek Kipinin Hikâyesi.....	65
2.2.8.3. Bileşik Fiiller	65
2.2.8.3.1. İsim + Yardımcı Fiillerle Yapılan Bileşik Fiiller.....	65
2.2.8.3.2. Süreklilik Fiilleri	66
2.2.8.3.3. Tezlik Fiilleri.....	67
2.2.8.3.4. Yeterlilik Fiilleri.....	67
2.2.9. Sıfat-Fiiller (Partisipler).....	67
2.2.9.1. Geniş Zaman Partisipleri.....	67
2.2.9.2. Gelecek Zaman Sıfat-Fiilleri	68
2.2.9.3. Geçmiş Zaman Sıfat-Fiilleri	68
2.2.10. Zarf-Fiiller (Gerindiumlar)	69

3. METİN	71
4. DİZİN	109
4.1. Gramatikal Dizin.....	109
4.2. Astronomi Terimleri Dizini.....	177
SONUÇ.....	207
KAYNAKÇA	210
EKLER.....	213
EK 1: Tıpkıbasım	213
EK 2: Çeviri Yazı Alfabesi	264
ÖZ GEÇMİŞ.....	266

TABLÖLER LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 2.1: /a/ ünlüsünün yazılışı	18
Tablo 2.2: /e/ ünlüsünün yazılışı	19
Tablo 2.3: /ı,i/ ünlülerinin yazılışı	19
Tablo 2.4: /o/, /ö/, /u/, /ü/ ünlülerinin yazılışı	20
Tablo 2.5: Eski Anadolu Türkçesindeki iyelik ekleri	41
Tablo 2.6: Eski Anadolu Türkçesindeki Şahıs Zamirleri.....	44

KISALTMALAR LİSTESİ

Ar.	: Arapça
A + F	: Arapça-Farsça
a.s.	: Aleyhi's-selam
astr.	: Astronomi
bkz.	: Bakınız
bs.	: Baskı, basım
C.	: Cilt
DVD	: bk. SYD
Far.	: Farsça
geo.	: Geometri
H.	: Hicri
HK.	: Halk Kütüphanesi
İÜ. Ktp	: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi
Ktp.	: Kütüphane
M.	: Miladi
mat.	: Matematik
OALT	: Osmanlı Astronomi Literatürü Tarihi
s.	: Sayfa
sf.	: Sıfat
SYD	: Sayısal yoğun disk
Yun.	: Yunanca
vb.	: ve benzeri
vr.	: Varak
Zm.	: Zamir
+	: İsim kökü
-	: Fiil kökü
S	: Sayı
T	: Türkçe

GİRİŞ

Çalışmanın konusunu, Mustafa b. Ali'nin Teshîlü'l-Mîkât fî İlmi'n-Evkât adlı eserinin çeviri yazıya aktarılması, ses, yapı, şekil bilgisi, sözvarlığı yönünden incelenmesi ve gramatikal dizin oluşturur. Yapılan araştırmaya göre müellifin ölüm yılı olarak (979/1571) tarihî kayıtlarda geçmektedir. Mustafa b. Ali, yaşadığı dönemin önemli coğrafyacı ve astronomlarından. Yazarın Osmanlı Devleti'nde astronomi alanında önemli araştırmaları olmuş ve bu sahadaki eserlerini Türkçe kaleme almıştır. Eserlerinin genelini Türk dili ile yazdığı için yaşadığı dönemde çalışmaları kaynak olarak kullanılmıştır. Üzerinde çalışılan eser Osmanlı Devleti'nin bilimsel ve kültürel gelişmesine yönelik bilgiler de sunmaktadır. Mustafa b. Ali geleneksel medrese eğitiminin yanında Mirim Çelebi'nin de talebesi olmuştur. Aynı zamanda dönemin önde gelen âlimlerinden matematik ve astronomi dersleri almıştır. Astronomi alanında araştırmaları ve çalışmaları birçok makale, kitap ve sözlük çalışmalarına kaynak olmuştur. Çalışmanın amacı, 16. yy'da Eski Anadolu Türkçesi özellikleriyle yazılmış, astronomi, matematik, trigonometri, geometri ve küresel trigonometri gibi birçok alanı içinde barındıran metnin bilim dünyasına tanıtılması ve dönemin dil özelliklerinin eserde incelenmesidir.

Bursalı Mehmet Tahir'in Osmanlı Müellifleri kitabında Mustafa b. Ali'nin eserleri incelenmiş ve bu eser üzerinde çalışılmasına karar verilmiştir. Esere, Türk Dil Kurumu El Yazması ve Nadir Eserler Veri Tabanı taranarak ulaşılmıştır. Çalışmaya konu olan Teshîlü'l-Mîkât fî İlmi'n-Evkât adlı eser Ankara Milli Kütüphanede 06 Hk 1655 arşiv ve 1286 numarasıyla kayıtlıdır. Eser bir mukaddime ile yirmi beş bab olarak telif edilmiştir. Çalışmaya konu olan eserin kütüphanelerde beş ayrı içerikli yüze yakın nüshası vardır. Bu durum müellifin zaman içerisinde eserini tekrar düzenlediğini göstermektedir. Eser 1529 yılında Türkçe olarak yazılmıştır. Yazı türü nesih olup arslan filigranlı kâğıt üzerine yazılmıştır. Metin 48 varak olup ilk ve son sayfa hariç her sayfa 11 satırdan oluşmaktadır. Eser ölçüleri; 210x130-160x90 mm şeklindedir. Müellif esere besmele ile başlayıp hamdele ve salvele ile devam etmektedir. Müellif sonrasında kendi adını zikrederek eseri Türkçe yazma sebebini anlatmaktadır. Eserde geçen yirmi beş babı sırasıyla anlatmış ve esere giriş yapmıştır. Müstensih eserin

sonunda eserini bitirdiğini “temmetü'r-risâle” ifadesiyle belirtmiş ve ebced hesabı düşmüştür.

Teshîlü'l-Mîkât fî İlmi'n-Evkât adlı çalışma giriş, inceleme, metin ve gramatikal dizin bölümlerini içermektedir.

Giriş bölümünde, astronomi ve İslamda, Türklerde astronomi, astronominin tanımı, Osmanlıda astronomi ve muvakkithaneler, zamanın kolaylaştırılması, müellifin edebi kişiliği ve eserleri, eserin konusu, içeriği, amacı, önemi, eserin nüshaları hakkında bilgi verilmiştir.

İnceleme bölümünde eser ses, yapı ve şekil bilgisiyönünden incelenmiştir. İnceleme yapılırken her alt başlık için metnin içinden örnekler seçilerek sayfa ve satır numaralarıyla birlikte birden fazla örnek verilmiştir. Metinde örneği bulunmayan eklere “Teshîlü'l-Mîkât fî İlmi'n-Evkât adlı eserde örnek olacak bir kullanıma rastlanılmamıştır.” ifadesi yazılmıştır.

Metin bölümünde çalışmaya konu olan eser çeviri yazıya aktarılmıştır. Her bölüme sayfa ve satır numaraları verilmiştir. Metinde çalışılan font “Oktay New Transkripsiyon” fontudur. Eserde geçen Arapça kısımlar dipnotlarda metin içinde geçen anlamlarıyla birlikte verilmiştir. Ayrıca dönemin bilimsel düzeyi dikkate alınarak eserde geçen astronomiyle ilgili kavramlar Yavuz Unat'ın “Eski Astronomi Metinlerinde Karşılaşılan Astronomi Terimlerine İlişkin Bir Sözlük Denemesi” dikkate alınarak kelime anlamları dipnotlarda verilmiştir.

Gramatikal dizin bölümünde dizin kısmı hazırlanırken Cibakaya 2.3 programından istifade edilmiştir. Eserde geçen kelimeler sayfa ve satır numaralarıyla beraber verilmiştir. Programda kelimelere gelen yapım ve çekim ekleri farklı işaretler konularak yazılmıştır. Arapça girişle başlayan eserin ilk kısımları programa dâhil edilmemiştir. (+) artı işareti isim kök ve gövdelerine, (-) eksi işareti fiil kök ve gövdelerine getirilmiştir. Dizin kısmında kelimelerin öncelikle eksiz şekilleri sayfa ve satır numaralarıyla birlikte verilmiştir. Alt başlıkta ise, eksiz kelimelerin aldığı eklere göre sıralama yapılmıştır. Kelimelerin aldığı eklere göre sayfa ve satır numaraları gösterilmiş ve dizin kısmında kelimelerin metin içinde kazandıkları anlama göre bir sözlük çalışması hazırlanmıştır. Sözlük kısmında farklı dillere ait olduğu tespit edilen kelimeler

parantez içinde hangi dile ait olduğu yazılmıştır. Sözlük içerisinde astromomi ile ilgili terimler birbirlerini anlam yönünden karşılamaktadır. Dolayısıyla bu terimler anlam yönünden ve birbirlerinin karşılıklarını içerdğİ bkz. (bakınız) şeklinde diğİer kelimelere göndermeler yapılmıştır. Gramatikal dizin bölümünden sonra astronomi terimleri dizini oluşturulmuştur. Yapılan çalışmanın sonunda kaynakça bölümü alfabetik sıraya göre oluşturulmuştur.

1. ASTRONOMİ BİLİMİ VE MUVAKKİT MUSTAFA B. ALİ RÛMÎ'NİN HAYATI

1.1. Astronomi Nedir?

İnsanoğlu yaratıldığından bu yana evreni anlamaya çalışmış ve bunun bir sonucu olarak birçok varsayım ortaya çıkmıştır. İnsanoğlunun evreni anlama ve anlamlandırma çabası astronomi bilimini ortaya çıkarmıştır. Bu bölümde astronomiyle ilgili bilgilere, astronominin tanımına, İslam'da, Türklerde ve Osmanlılarda astronomi bilimi hakkında bilgilere yer verilmiştir.

“Gökcisimlerini ve evreni inceleyen bir bilim dalı olan Astronomi etrafımızı çevreleyen evreni, gezegenleri ve diğer gökcisimlerini (göktaşları, yıldızlar, kuyruklu yıldızlar, çift yıldızlar, kara delikler, galaksiler, vb.), bu cisimlerin oluşumlarını, evrimlerini, fiziksel yapılarını, kimyasal bileşimlerini, birbirlerine göre konumlarını ve hareket yasalarını incelemektedir” (Yeni Türk Ansiklopedisi, 1985:198).

Astronomi yeryüzünde meydana gelen olayların, yıldızların ve gezegenlerin özelliklerinin gözlenmesi ve gök cisimlerinin hareketlerinin hesaplanması ile ilgili konuları kapsayan bir bilim dalıdır. İslâm literatüründe astronomi *ilm-i nücûm*, *ilm-i ahkâm-ı nücûm* gibi isimlerle bilinmektedir.

“İlm-i ahkâm-ı nücûmun temeli olan yedi gezegen (seyyare) Kamer'e (Ay'a) olan uzaklıklarına göre, Zuhâl (Satürn), Müşteri (Jüpiter), Mirrih (Merih), Şems (Güneş), Zühre (Venüs), Utarid (Merkür) şeklinde sıralanır. Şems'in dönencesi burç denen on iki kısma ayrılmış, her kısımdaki sabit yıldızlar ise durum ve şekillerine göre isim almışlardır. Bunlar Hamel (Koç), Sevr (Boğa), Cevza (İkizler), Seretan (Yengeç), Esed (Aslan), Sünbüle (Başak), Mizan (Terazi), Akrep (Akrep), Kavs (Yay), Cedy (Oğlak), Delv (Kova) ve Hut (Balık) burçlarıdır”(Büyükkarcı Yılmaz, 2014:132).

1.1.1. İslam'da Astronomi

Nasr (2006:91-92)'a göre Kur'an'ın tabiata ilişkin göndermeleri çoğunlukla göklerle ilgilidir. İslam'ın en kutsal kaynağında yer alan ve yıldızların yardımıyla engin çöllerde dolaşan Arap göçebelerinin gökleri incelemeye duydukları tabii

eğilimle birleşen bu mesaj, İslam medeniyetinin daha başlarında astronomiye güçlü bir yöneliş oluşturmuş ve bu ilim ve yan dallarına bütün akli ilimle içinde özel bir yer kazandırmıştır. O kadar ki bu ilimlerin bazılarına karşı olan fakihler ve kelamcılar bile astronomiye itibar etmiş ve hatta bazıları onu yüksek bir mevkiye oturtacak kadar ileri gitmiştir. Hiç kuşkusuz İslami ibadet şekillerinin ve özellikle beş vakit namazın kozmik boyutu da astronominin pratik önemini ümmet için odak noktaya çekmiştir. Namaz vakitleri bir sene boyunca ibadetlerini yerine getiren samimi müslümanların bulunduğu her coğrafi enlem ve boylam için zorunlu olarak hesaplanmıştır.

Dinin getirmiş olduğu ibadet şekilleri ile ilgili uygulamalar zaman kavramının belirlenmesini gerekli kılmış ve böylece astronomi bilimi günlük yaşamla ilişkilendirilmiştir. Güneşin hareketleri, gece - gündüzün birbirini takibi, namaz vakitlerinin tayini ve tespiti gibi konular bu bilime eğilimi arttırmış ve gelişimine yol açmıştır. Böylece birçok âlim bu alanda farklı eserler ortaya koymuştur.

Geleneksel İslamî dekoru içinde astronomiye ilm-el-hey'eh, ilm en-nücum ya da ilm el-felek adı verilir ve bu ilim sabit yıldızlar ile gezegenlerin gözlenmesi, gezegenlerin hareketlerinin hesaplanması, astronomi araçlarının icad ve kullanımı ile ilgilenir hatta Aristo'yu izleyerek sadece ay-altı âleminde yol bulmuş kuyruklu yıldız ve göktaşı gibi fenomenleri incelemekle kalmayan Müslümanlar aynı zamanda ilm el-mikat denilen ibadet vakitlerinin sabit şekilde tayini yanısıra, İslam dünyasında astronominin bir dalı olarak anlaşılan kıblenin belirlenmesiyle ilgili ilimler geliştirmişlerdir (Anawati, 1970 akt. Nasr, 2006:95). Astronomi günlük hayatın yanında İslamî bir boyut taşıdığı için daha ilk zamanlarda bu bilim dalına güçlü bir yöneliş olmuş ve bu bilim dalı insan hayatında önemli bir yer edinmiştir. İbadet vakitlerinin tespiti için astronomi bilimi Müslümanların ilgilendikleri özel bir alan olmuştur.

1.1.2. Türklerde Astronomi

“Gökbilim, aritmetikle birlikte kuşkusuz, bilimlerin en eskisidir. Çok eskiden, insanın dikkatini gündüz ve gecelerin art arda gelişi, mevsimlerin devrimsel olarak yinelenmesi gibi büyük çaptaki gökyüzü olayları çekmekteydi. İnsan, yazmayı öğrenmeden çok önce, Ay'ın evrelerini tanıdı, yıldızların,

takımyıldızları, her gece sürekli durumlarına geri getiren günlük hareketini fark etti” (Arıklı, 1983:1613).

İnsanlığın başlangıçtan beri evreni anlamlandırma çabası içinde olması, evreni farklı şekillerde tanımlamalarını ve sınıflandırmalarını sağlamıştır. Unat (2008:26) evrenin farklı görüşlerini yer ve zaman içinde tüm evreni kapsayan bir düzen olarak açıklama girişimini proto Türk sanılan Çular’a (MÖ 1059-249) atfetmektedir. Çular’a göre evren ve evrenin görüşleri, gök ve yeryüzünü temsil eden ve birbirini tamamlayan iki zıttan, iki evrensel nefesten oluşmuştur. Çular’ın bu kozmolojine evrensel olma iddiasında bulunduğundan “Evrencilik” adı verilmektedir. Evren, Çular’a göre gövdesi silindir, kubbesi ise otağ ya da üstünde otağ şeklinde şemsiye bulunan iki tekerlekli bir arabayı anımsatır. Şemsiye 28 bölümdür. 28 bölüm burcu; arabanın iki tekerleği ise Güneş ve Ay’ı temsil eder. Gök bir kubbe biçiminde; yeryüzü ise dört veya sekiz köşelidir ve deniz içinde yüzer.

İnsanoğlu yaratıldığından itibaren Güneş’in ve Ay’ın hareketlerinden yola çıkarak onlara anlamlar yüklemiş ve zamanı değerlendirmek üzere takvim kavramını belirlemiştir. Unat (2008:28-29) takvim çalışmalarının gökbilimin önemli alanlarından biri olduğunu ve takvimin, zamanı değerlendirmek için kurulmuş düzen, yılları, mevsimleri ayları, günleri, vakitleri göstermek üzere hazırlanan cetveller olduğunu belirtmiştir. Birbirini izleyen günlere göre senelerin, mevsimlerin, ayların ve haftaların belirlenmesi çok eskilere dayanmaktadır. Bu yöntemin ne zaman başladığı belli değildir. Geçmiş milletlerin çoğu yılı ve ayları gökcisimlerinin en iyi görünenleri olan Güneş ve Ay’ın dolanım ve hareketleri ile belirlemişlerdir. Güneş’in bir dolanımını yani burçlar dairesi üzerinde bir noktadan ayrılarak yine aynı noktaya ulaşmasına kadar olan zamanı bir yıl; Ay’ın Güneş ile kavuşum noktasından veya hilalin görülmesinden yine o konum ve hale gelinceye kadar olan zamanı ise bir ay; 12 ayı bir yıla yakın olduğundan bir yıl; her burcu 30 dereceye bölerek Güneş’in burçtaki seyir süresini, bir aya yakın olduğundan bir ay olarak kabul etmişlerdir.

“Eski Türkler de günlük hayatlarını düzenleyebilmek için takvim bilgisine ihtiyaç duymuşlardır. Bunun gereği olarak 12 Hayvanlı Türk Takvimi’ni kullanmışlardır. Bu takvimin kökeni Göktürk Devleti’ne kadar uzanmaktadır.

Mezopotomyalılar, Ay yılını esas alan takvim kullanmışlardır. Bu takvim daha sonra İslamiyetle birlikte Hicri Takvim'e kaynak oluşturmuştur" (Unat, 2008:29).

1.1.3. Osmanlı'da Astronomi

"İslam bilginlerinin ilk önce dikkatini çeken ilim dalları astronomi ve matematik olmuştur" (Eminoğlu, 1979:192). "Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan (1299) Fatih'in tahta çıkmasına (1451) kadar geçen sürede pozitif bilimlerin Osmanlılarda pek ilgi görmediği savunulur. Matematik ve astronomi alanlarında Osmanlı Devleti'nin en önemli döneminin, Fatih zamanında Türkistan'dan İstanbul'a davet edilen Ali Kuşçu ile başladığı kabul edilmektedir" (Unat, 2008:93).

Osmanlı astronomi çalışmalarında, Uluğ Bey'in Semerkand'da kurduğu Semerkand Gözlemevi'nde yetişen bilim adamlarının önemli katkısı olmuştur. Gözlemevi'nin bir müddet müdürlüğünü yapan Kadızade'nin Türkistan'da yetiştirdiği öğrencilerden biri olan Ali Kuşçu sonradan Osmanlı Devleti'ne gelerek matematik ve astronomi çalışmalarına büyük katkılar sunmuştur. Uluğ Bey çok ünlü bir astronomi bilgini idi ve bu yüzden Bağdat ekolünün son temsilcisi sayılmaktadır. 1437 yılında yazdığı astronomi ile ilgili eser, Zic-i Uluğ Bey o dönemin astronomi alanındaki önemli bilgilerin hepsini kapsamaktadır (Eminoğlu, 1979:195).

"Ali Kuşçu ile Kadızâde-i Rûmî'nin torunu olan ve Mirim Çelebi (?-1525) adıyla tanınan Mahmud ibn Mehmed 16. yüzyılın önemli astronom ve matematikçilerindendir. Dönemin önemli bilim adamlarından dersler almış, matematik ve astronomide üstün bir başarı göstermiştir. Gelibolu Medresesi'nde müderrisliğe başlamış ve daha sonra çeşitli medreselerde görev yapmıştır. II. Bayezid zamanında, 1508'de Anadolu Kazaskerliği'ne getirilen Mirim Çelebi, Yavuz Sultan Selim padişah olduktan sonra, 1512'de bu görevden kendi isteğiyle ayrılmış, ancak Kanûnî Sultan Süleyman tarafından 1522-1523 tarihinde ikinci kez bu göreve getirilmiştir. Bir süre sonra yeniden görevden ayrılmış, Edirne'ye yerleşmişve ölümüne kadar bu şehirde kalmıştır" (Tekeli vd., 1999:314-315).

"XIV. yüzyılın başında İznik'te kurulan ilk Osmanlı medresesi ile başlayan ve Fatih Sultan Mehmed'in fetihten sonra İstanbul'da tesis ettiği Semaniye

Medreseleri ile devam eden ve yine İstanbul'da Kanuni Sultan Süleyman tarafından kurulan Süleymaniye Medreseleri ile tam anlamıyla yerleşen Osmanlı yüksek eğitim sistemi, artık en olgun noktasına varmıştır. Fatih medreselerinin kurulmasıyla astronominin de içinde bulunduğu akli ilimlerin eğitimi medrese tahsilinin bir unsuru haline gelmiştir. Diğer taraftan, klasik İslam biliminin Kahire-Şam, Meraga ve Semerkant gibi ana bilim geleneklerinin birikimleri İstanbul'a aktarılmıştır. Böylece İstanbul, İslam dünyasının sadece siyasi başkenti olmasının yanında aynı zamanda bilim ve kültür başkenti de olmuştur. Osmanlı alimleri de devraldıkları klasik İslam bilimini geliştirmiş ve üzerine orijinal eklemelerde bulunmuşlardır” (İhsanoğlu vd., 1977:720-725).

16. yy, Osmanlı İmparatorluğu'nun altın çağıdır ve bu dönemde Osmanlılar, düşünsel etkinliğin diğer alanlarında olduğu gibi bilim alanında da çok önemli bilginler yetiştirmişlerdir (Demir, 1999:399- 400).

1.1.4. Osmanlı'da Muvakkithaneler

“Osmanlıların saatçiliğe olan ilgilerinin bugün bize kalan en somut göstergesi muvakkithanelerdir. Bütün önemli cami komplekslerinin bir köşesinde yer alan muvakkithane, mahalle bazında insanları aydınlatan saat ayarı, eğitim görmüş, “muvakkit” denilen insanların çalıştığı yer aldığı mahal idi” (Göksel, 2003:110-114).

İstanbul'un fethinden sonra başkent olan İstanbul'da ilk muvakkithane, Fatih Sultan Mehmed tarafından Fatih Camii avlusuna kurulmuştur. Bundan sonra Beyazıt Camii, Sultan Selim Camii Muvakkithanesi İstanbul'un ilk büyük muvakkithaneleridir. Bu muvakkithaneler önemli muvakkitler yetiştirmiştir. Muvakkit Mustafa uzun süre Sultan Selim Camii Muvakkithanesi'nde görev yapan muvakkitlerden birisi olmuştur (Türker, 2016:1).

Bilindiği gibi Osmanlı Devleti fetihten sonra kültürel faaliyetlere başlamış ve bunun sonucunda birçok yerde medreseler inşa etmişlerdir. Fakat zamanla fetih hareketlerinin hızlanmasıyla yeni yerlerin fethedilmesiyle birlikte farklı topluluklar İslamiyet'i kabul etmiştir. Fetihlerle birlikte kültürel çalışmalara önem veren Osmanlı Devleti inancın ve ibadetin bir parçası olan muvakkitlik kurumuna daha fazla önem vermiştir. Unat (2008:107) yaygın olarak muvakkithanelerin,

hemen her şehir ve kasabada camilerin veya mescitlerin bahçelerinde kurulduğunu ifade etmiştir. Çoğunlukla ibadet zamanlarının belirlenmesi amacını taşıyan mesleğe muvakkitlik, bu işi yapan kişiye de muvakkit adı verilmiştir. Bu yapılarda, bu iş için çeşitli astronomik araçlar da yer almıştır. Muvakkithanelerde kullanılan başlıca araçlar, kadran (çevresi derecelendirilmiş dörtte bir daire ve merkeze saptanmış dönebilen bir çubuktan oluşan bir araçtır; açısal yükseklik ölçümünde kullanılır), usturlap (gökcisimlerinin ufuk yüksekliklerini ölçmeye yarayan bir araçtır), sekstant (yıldızların meridyen geçişlerini gözlemekte kullanılan bir araçtır), kum saati, güneş saati ve mekanik saatlerdir. Muvakkithaneler, hem astronomi eğitimi veren hem de basit bir gözlemevi vazifesini gören kurumlardır.

“9. yüzyılda yaşamış bir Arap yazarına bakılırsa, bilginler ve hükümdarlar, geceleri su saati ve gündüzleri de güneş saati ve usturlap kullanıyorlardı. Vakit belirlemede uzmanlaşmış kişiler arasından, seçilen muvakkitler, imaret ve camilerde 20. yüzyıla kadar güneş saatlerinin yanı sıra usturlaplardan da yararlanmışlardır” (Van Rossum, 2003:17).

1.1.5. Zamanın Kolaylaştırılması

“İslam dini için zaman kavramı oldukça önemlidir. İbadet vakitleri için gün, ay ve yılları belli periyotlarla düzenleyen Müslümanlar günlük hayatlarını ibadet vakitlerine göre ayarlamışlardır ve bunun sonucunda geliştirdikleri zaman kavramını günlük hayatlarının bir parçası haline getirmişlerdir” (Özer ve Sever, 2018:147).

“Mikat, kelime anlamı olarak bir iş için tayin edilen zaman anlamına gelmektedir. Güneş ve yıldızlardan astronomik zaman tayinin yapıldığı ve günlük beş namazın vakitlerinin hesaplandığı bilime ilm-i mikat denmektedir. Genel olarak ilm-i mikat zamanı, günleri, geceleri ve bu zaman dilimlerinin nasıl gerçekleştiklerini tanımlar” (Aydüz, 2009:13-14).

“Zaman, her an yaşadığımız bir şeydir, ama insan zamanı böyle algılayamaz. Zaman, görüngüler dünyasının, nesne, hareket ve değişim dünyasının temel boyutlarından biridir. İnsanların, üzerinde düşünülecek başlı başına bir kavram olarak zamanın bilincine tarihin hangi noktasında vardıklarını

bilmiyoruz. Gök cisimlerinin hareketlerinde ve mevsimlerde görülen düzenlilik; takvimleri, dönemler ve aralıklar düşüncesini, buradan da zaman kavramını doğurmuş olabilir” (Van Rossum, 2003:8).

Tarihöncesinden beri, gökyüzünün incelenmesi, insanda ikili bir düşünce akımına neden olmuştur. Yaşamını bölümlere ayıran sürekli ve nesnel doğal yasaların varlığının anlaşılması; gökyüzüne, yaşamını yöneten doğaüstü, tanrısal varlıkları yerleştirme eğilimidir. Bunlar ilk mitlerin ve ilk dinlerin kökeninde yer alan olaylar olup gökcisimlerine tapınmalar, çeşitli ilkel dinler arasında önemli bir yer tutmuştur. Bazı gök olaylarıyla bazı yer olayları arasında, özellikle mevsimlerin oluşmasıyla Güneş’in burçlar kuşağını kat etmesi arasındaki ilişkiler çok eski tarihlerde saptanmış bu durum nedensellik ilkesinin uygulanmasına yol açmış ve yıldız falı ortaya çıkmıştır. Ayrıca, büyük devirli olayların yanı sıra tutulmalar ve kuyruklu yıldızlar gibi olağandışı, beklenmedik olaylar gözlenmiş, gezegenlerin düzensiz davranışları da dikkat çekmiştir. Zamanı ölçmek için “astronomlar” güneş saatinden, ayrıca kum saatinden ve su saatinden, yıldızları belirlemek içinse basit bir düz çubuk olan alidat ile pusuladan, yani çift uçlu alidattan yararlanmışlardır” (Arıklı, 1983:1613). Görüldüğü gibi zaman kavramı insan hayatının merkezine oturmuştur. Zamanın kolaylaştırılması için insanoğlu günlük işlerinde ve özellikle sosyal hayatlarında birtakım planlamaya gitmişler ve zamanı belirlemede ilk olarak gökcisimlerinden faydalanmışlardır.

“İslam’da önemli bir kavram olan zaman, mutlak zaman olarak düşünülmüş ve genellikle de manevi olarak ele alınmıştır. Bu mutlak zaman, kürenin (felek) başlangıçtan sonuna kadar dolanımıdır. Zaman, bu mutlak zamanın kaba olarak uzun periyotlara, vakit ise, zamanın belirli kısa periyotlara bölünmesidir” (Unat, 2003:80).

Zamanın bulunan tarihe ve yere bağlı olarak tanımlanmış olması, nüfusun yoğun olduğu yerlerde, konunun muvakkit adı verilen uzman kişilerce belirlenmesi zorunlu hale getirmiştir. Sultanlar zamanın doğru tespiti için, merkezi camilerde muvakkithaneler kurmuş, burada görev alacak kişilerin yetişmesini sağlamış, bu müesseseleri gerekli araç ve gereçlerle donatmışlardır. İslam dünyasının liderleri hükmettikleri eyaletlerin her bölümü için namaz vakitlerini hesaplatmayı görev edinmişlerdir (Bir, 1993:234).

İslam, zamanın değerlendirilmesinde, pratik olarak günün planlanmasına önem veren bir dindir. Bu amaçla vaktin en iyi şekilde değerlendirilmesi için Müslümanların günlük, haftalık ve yıllık ibadetleri belirli bir düzen altına alınmış ve bu şekilde kişinin yaşamının en verimli şekilde geçirilmesi hedeflenmiştir. Yapılacak işler ve günlük uğraşlar, ibadetlerle bölünen yaşamın içine belirli bir düzene göre serpiştirilmiştir. İbadetler gündüzleri güneşin ışığına göre, geceleri ise ay ışığına ve evrelerine göre belirlenmiştir. Bu yüzden daha ilk dönemlerden itibaren Müslüman bilim adamları ve idarecileri ayın ve güneşin hareketlerini takip etmeye başlamışlardır. Zamanla bu ilgi Müslümanların zamanın düzenlenmesinde hayli ileri bir seviyeye gelmelerini, dolayısıyla astronomi biliminde öncü bir rol oynamalarına neden olmuştur (Aydüz, 2003:67).

1.2. Müellifin Hayatı ve Eserleri

1.2.1. Muvakkit Mustafa B. Ali Rûmî'nin Hayatı

XVI. yüzyılın başlarında İstanbul'da doğdu. İsim zinciri Muslihuddin Mustafa b. Ali er-Rûmî el-Muvakkit şeklindedir. Geleneksel medrese eğitiminin yanı sıra Mîrim Çelebi ile dönemin önde gelen diğer âlimlerinden matematik ve astronomi dersler aldı. Uzun süre Sultan Selim Camii'nde muvakkitlik yaptı ve bundan dolayı Selîmî nisbesiyle anıldı. 967'den (1560) sonra sarayda reîsülmüneccimîn olunca Müneccimbaşı Mustafa Çelebi diye tanındı: halk arasında ise daha çok Koca Saatçi lakabıyla bilinmektedir. Vefatında yerine Takıyyüddin er-Râsîd tayin edildi (İhsanoğlu vd.I, 161). Mustafa b. Ali'nin 931'de (1525) İlâmü'l-İbâd ve 935'te (1529) Risâle-i Mukantarât'ı kaleme almasından hayatının erken bir döneminde eser vermeye başladığı anlaşılmakta ve onun hocalarından Mîrim Çelebi gibi Farsça değil kendinden önceki Sultan Selim Camii muvakkiti Konevi Mehmed b. Kâtib Sinan gibi Türkçe yazdığı görülmektedir. Bunun gerekçesini birçok çalışmasının önsözünde bu alanda araştırma yapanların yazdıklarını kolayca anlamalarını sağlamak olduğunu belirtmiştir. Bundan dolayı onun bilhassa astronomi aletlerinin kullanımına ilişkin eserleri Osmanlı muvakkitlerinin başvuru kaynakları haline gelmiş ve devletin son zamanlarına kadar güncelliğini korumuştur. Günümüze ulaşan çalışmalarının çokluğu ve yaygınlığı da bunu göstermektedir. Ameli astronomi çizgisini takip eden Mustafa b. Ali'nin döneminin bilgi düzeyi çerçevesinde en zor geometri,

trigonometri, özellikle küresel trigonometri ve nümerik analiz verilerini kullanması, ayrıca problemleri anlaşılır bir dille açıklayıp onlara daha basit ve uygulamalı çözümler getirmesi eserlerinin birer el kitabı haline gelmesine ve çok geniş bir coğrafyada uzun süre kullanılmasına sebep olmuştur (Fazlıoğlu, 2006:287-288).

Mustafa b. Ali, yapıtlarında basit bir Türkçe kullanmış ve özellikle muvakkitlerin gereksinim duydukları bilgileri derlemiştir (Unat, 2008:135).

1.2.2. Müellifin Edebi Kişiliği ve Eserleri

Dönemin önemli coğrafyacı ve astronomlarından biri olan Muvakkit Mustafa b. Ali Rûmî'nin eserleri dönemin bilimsel özelliklerini yansıtmaları bakımından kaynak teşkil etmektedir. Eserlerinin geneli astronomiyle ilgilidir. Genellikle eserlerini Türkçe yazmıştır. Türkçeye önem vermiş ve bunu eserlerinin giriş kısmında belirtmiştir. Yazdıklarının kolayca anlaşılması Muvakkit Mustafa b. Ali Rûmî'yi dönemin önemli ve bu alanın önde gelen muvakkitlerinden biri haline getirmiştir. Hemen hepsi astronomiyle ilgili olup üçü Arapça diğerleri Türkçe yirmi dört eseri bilinmektedir. Bu eserleri şunlardır:

Türkçe Eserler

***Ferah-fezâ* (T):** Rub-ı afaki denilen ve kendisi tarafından icat edilen bir aletin kullanılmasını anlatan bu eser Kanunî'nin sadrazamı Maktul İbrahim Paşa'ya ithaf edilmiştir. Bir mukaddime, 21 baptan meydana gelmektedir [Süleymaniye Ktp., Veliyüddin Efendi, no. 2282/3, 9 vr].

***Hallü dâireti mu'addili'n-nehâr* (T):** Birmukaddime, dokuz bap ve bir hatimeden meydana gelen bu eseri Sadrazam AyasPaşa'ya (27 Aralık 1531) ithaf etti [Kandilli Rasathanesi Ktp., no. 1, 20 vr].

***İ'lâmü'l-'ibâd fî a'lâmi'l-bilâd* (T):** Çin'den Fas'a kadar olan 100 meşhur şehrin İstanbul'a kuşuçu mu uzaklıkları ile bu şehirlerin enlem ve boylamı, kiblesinin inhirafı, en uzun ve kısa günü gibi astronomi ve coğrafi konulardan bahseden eseri Kanunî'ye takdim etti (1525). Eserin pek çok nüshası vardır [Nuruosmaniye, no. 2991, 44 vr].

Kifâyetü'l-vakt li-marifeti'd-dâir ve fazlihi ve's-semt (T): Rub-1 daire adlı irtifa alma aletinin mukantarât tarafının özelliklerinden ve kullanılmasından bahseder. Astronomi sahasında en çok kullanılan eserler arasında 112 nüsha ile ikinci sırada yer alır. Eser bir mukaddime, 12 baptan meydana gelir. 1529'da telif edilen eser *Risâle-i mukantarât* yada *Risâle fi'l-mukantarât* isimleriyle de bilinir [Kandilli Rasathanesi Ktp., no. 132/4, 9vr].

Risâle-i ceyb-i müceyyeb-i âfâkî(T): Müceyyeb-i afaki ismiyle tanınan astronomi aletinin kullanılmasından bahseden eser bir mukaddime ve 25 bap üzere olup 1529'da telif edilmiştir [Kandilli Rasathanesi Ktp., no. 132/1, 20 vr].

Risâletü'l-meserrât fi ilmi'l-mîkât (T): Rub-1 mukantarât denilen astronomi aletinin kullanılması hakkında olup bir mukaddime ve 20 bap üzere müretteptir [Süleymaniye Ktp., Hüsrev Paşa, no. 236/7, 33 vr].

Risâle-iusturlâb-ı Selîmî (T): Usturlabın çeşitleri ve kullanılmaları hakkında olup *Uluğ Bey Zîci* esas alınmak suretiyle bir mukaddime ve 45 bap üzere düzenlenmiş ve telif edilmiştir (1544) [Kandilli Rasathanesi Ktp., no. 7/2, 47 vr].

Risâle fi'l-amel bi-zâti'l-kürsî (Risâle fi'l-âlâti'l-müsemma bi-zâti'l-kürsî) (T): Bir mukaddime ve 30 baptan meydana gelen bu eser zâti'l-kürsi denilen astronomi aletinin kullanılmasından bahseder. 1549'da telif edilmiştir (Süleymaniye Ktp. Velîyüddin Efendi, no. 2282, 13 vr). Eser Hasan adlı birisi tarafından, öğrencilerin isteği üzerine, ibarelerinin uzunluğundan ve manasındaki kapalılıktan dolayı, Araplar için, Türkçeyi iyi bilen birinin yardımıyla Arapçaya tercüme edilmiştir [Süleymaniye Ktp. Laleli, no. 2716/1].

Risâle fi ilm-i felek (T) [Talat, Mecami, Türki, no. 168, 9 vr]

Risâle fi marifeti's-sâa bad ahzi'l-irtifâ (T) [Talat, Mecami, Türki, no. 10, 34 vr]

Risale-i rub-ı müceyyeb (T): 25 bap üzere yazılı olan eser gökcisimlerinin yüksekliğinin ölçülmesi konularından bahseder [Darü'l-kütüb, Mikat, Türki, no. 6, 14 vr].

Teshîlü'l-mîkât* (T):** Astronomi sahasında en çok yaygınlık kazanan eserlerden birisidir. Rub-ı müceyyeb denilen astronomi aletinin özelliklerinden ve kullanılışından, nehirlerin genişliğinden ve kuyuların derinliğinin ölçülmesi gibi konulardan bahseder. Eserin beş redaksiyonu olup birincisi 1529'da telif edilmiştir. ***Teshîlü'l-mîkât [TSMK, Hazine, no. 474, 26 vr] ve ***Tertib-i Teshîlü'l-mîkât*** isimli nüshalar bir mukaddime ve 25 baptan meydana gelir [Serez Ktp, no. 1921, 38 vr]. ***Teshîlü'l-mîkât ve tayînü'l-evkât*** adını taşıyan nüshaları ise bir mukaddime ve 20 baptan meydana gelir [İÜ Ktp., TY, no. 3432/4, 20 vr]. İkinci redaksiyon ayrıca, ***Risâle-i rub-ı müceyyeb, Vefiyâtü'l-evkât ve Mirât-ı kâinât*** isimleriyle de bilinir.

***Risâle-i rub-ı müceyyeb* (T):** Bir mukaddime ve 22 bap üzere düzenlenmiştir [Muğla Ktp., HocaMustafa no. 505/8, 121 vr].

Vefiyâtü'l-evkât* (T):** Bir mukaddime ve 22 bap üzere tertip edilmiş olup ***Teshîlü'l-mîkât ve ta'yînü'l-evkât diğer bir redaksiyonudur [KandilliRasathanesi Ktp., no. 410/2, 7 vr].

***Mirât-ı kâinât* (T):** Bir mukaddime ve 22 bap üzere tertip edilmiştir [Süleymaniye Ktp., Tırnovalı, no. 1858/3, 27 vr].

***Risâle füstihracı rü'yeti'l-hilâl* (T):** [British Museum, Add., no. 7892, s. 65-72]

***Tuhfetü'z-zamân ve harîdetü'l-evân(Tuhfetü'l-mecâlis)* (T):** Astronomi, coğrafya ve kozmoloji konularını inceleyen mufassal bir eserdir. 1525'te tamamlanmıştır. Eser ilk olarak gezegenlerin ve yıldızların özelliklerinden, daha sonra da dağlar, denizler, nehirler ve su kaynaklarından, yedi iklim ve bunların meşhur şehirlerinden bahseder. Eserin telifinde, Çağminî'nin *el Mülahhas fi'l-hey'e*'si, Bursalı Kadızade'nin bu esere şerhi, Kemaleddinel-Demirî'nin *Hayâtü'l-hayavân*'ı ve el-Kazvinî'nin *Acâibü'l-mahlûkât*'ı gibi klasik eserlerden faydalandı. Derleme mahiyetinde olan bu eserin en önemli yönü matematiksel coğrafyaya ilk adımın atılmış olmasıdır [Arkeoloji Ktp., no. 1087, 112vr].

Risâle-i mukantarât (T): 1528 tarihinde telif edilmiş olup mukantarât denilen astronomi aletlerinin kullanılmasından bahseder [Kandilli Rasathanesi Ktp., no. 9/1, 23vr].

Tesyirü'l-kevâkibi's-semâiyyeli-Sa'di'd-devleti's-şerîfeti's-Süleymaniye (T): H 966-1001 seneleri arasındaki Arabi aylar ile Rumi ayların ilk günleri, şemsi ve kameri senelerden ve burçlardan bahseden bir eserdir (Süleymaniye Ktp., Carullah, no. 1455/7,12 vr).

Mustafa b. Ali 'ye ait olduğu tahmin edilen diğer eserler şunlardır:

Risâle-i rub-ı müceyyeb [Ankara İl Halk Ktp., no. 23/4, 14 vr];

Risâle-imukantarât [Ankara İl Halk Ktp., no. 23/3, 12 vr];

Risâle-i amel-i usturlab (T) 32fasıldan meydana gelir [Mikail Bayram, no. 1/2, 23 vr];

Risale fi rubi'l-mukantarât (T) [İÜ Ktp., TY, no. 9846, 15 vr];

Risâle-i ceyb-i rubi'd-dâire (T) ve ***Risâle fi'l-'ameli bi'rrub'ı'l-müceyyeb (T):*** Astronomiye dair bir kitabın, rub-ı müceyyeble yapılan astronomi işlemlerinden bahseden ikinci makalesidir. 25 bap olan makaleden sadece ilk altı babı mevcuttur [Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, no. 2605, 4 vr] (Aydüz, 2009:148-151).

Arapça Eserler

Kifâyetü'l-kanu'fi'l-ameli bi'r-rubi's-şimâli'l-maktû(A):Sibtü'l-Mardinî'nin İzharü's-sirri'l-müveddâ adlı eserinin muhtasarı olup bir mukaddime ve 15 baptan meydana gelir. Eserin 117 nüshası günümüze ulaşmıştır [Kandilli Rasathanesi Ktp., no. 357/1, 7 vr].

Risâle fi'l-amel bi'r-rub'i'l-müceyyeb(A): Rub-i müceyyeb denilen aletin kullanılışı ve özellikleri hakkında olan bu eser bir mukaddime ve 20 bap üzerine tertip edilmiştir [Arkeoloji Müzesi Ktp., no. 881/4, 3 vr].

Risâle fî marifeti's-sâât (A): Saatler hakkında bir risaledir [Arkeoloji Müzesi, no. 881/5, 1 vr].

1.2.3. Teshîlü'l-Mikât fî İlmi'n-Evkât ve Nüshaları

Teshîlü'l-Mikât fî İlmi'n-Evkât: Çalışmaya konu olan Teshîlü'l-Mikât fî İlmin Evkât adlı eser Ankara Milli Kütüphanede yer alıp, 06 HK 1655 arşiv numarasına kayıtlı olup bir mukaddime ile yirmi beş bab olarak telif edilmiştir. Eser, 1529 yılında Türkçe olarak yazılmıştır. Yazı türü nesih olup Arslan filigranlı kâğıt üzerine yazılmıştır. Metin 48 varakdır. İlk ve son sayfa hariç her sayfa 11 satırdan oluşmaktadır. Eser ölçüleri; 210x130-160x90 mm şeklindedir. Konusu astronomi aletinin özellikleri, Güneş'in konumunun bilinmesi, gece- gündüz yarıları, Güneş'in meylinin ve yönünün bilinmesi ve nehirlerin derinliği ile kuyuların genişliklerinin bilinmesi ile ilgili konuları içermektedir. Çalışmaya konu olan eserin kütüphanelerde beş ayrı içerikli yüze yakın nüshaları vardır. Bu nüshalar şu şekildedir:

Teshîlü'l-Mikât fî İlmi'n-Evkât: Bu eser Ankara Milli Kütüphanede yer alıp 55 Hk 677/1 arşiv numarasına kayıtlı bulunmaktadır. DVD numarası 1638'dir. Koleksiyonu Samsun İl Halk Kütüphanesinde bulunmaktadır. Yazı türü nesih olup birleşik harf filigranlı kâğıt üzerine yazılmıştır. Sayfa sayısı 1b-21b arasında olup 23 satırdan oluşmaktadır. Eserin ölçüleri; Boyut (Dış-İç) 192x123-140x70 mm şeklindedir. Dili Arapça olup konusu Astroloji ve Astronomi ilmidir. 1a'da 1175/1761 tarihli mukabele kaydı vardır. 1a'da es-Seyyid Abdullah ve Seyyid Muhammed adına mühürler vardır. Sırtı tamir görmüş, kahverengi meşin bir cilt içindedir. Söz başları ve keşideler kırmızı mürekkeplidir.

Teshîlü'l-Mikât: Bu eser Milli Kütüphanede, 06 M Yz A 6180 arşiv numarasına kayıtlıdır. DVD numarası 366'dır. Koleksiyonu Milli Kütüphane Yazmalar bölümündedir. Nesih yazı türü ile harf filigranlı kâğıt üzerine yazılmıştır. Sayfa sayısı 34 olup 17 satırdan oluşmaktadır. Eserin ölçüleri; Boyut (Dış-İç) 210x147-157x83 mm'dir. Dili Türkçe, konusu Astronomidir.

Tertib-i Teshîlü'l-Mikât: Bir mukaddime ve 25 baptan meydana gelir (Serez Ktp, no. 1921, 38 vr).

Risâle-i rub-ı müceyyeb: Bu eser aynı zamanda Vefiyâtü'l-evkât ve Mirât-ı kâinât isimleriyle de bilinir.

2. İNCELEME

2.1. Yazılış Özellikleri

“Yazılı metinler, bir dilin eski devirlerine dair bilgi sahibi olmak isteyenler için en önemli kaynaktır. Türkçe’nin Eski Anadolu Türkçesi adı verilen yazı dili ile ilgili bilgileri dönemin eserlerinden yola çıkarak tanımak en doğru yol olarak önümüze çıksa da yazılı dil ile yaşayan/sözlü dilin zaman zaman birbirinden uzaklaşabileceği ya da alfabelerin zaman zaman dildeki tüm sesleri karşılamaya yetmeyeceği gerçeği gözden uzak tutulmamalıdır”(Özer, 2011:9).

Çalışmaya konu olan eser yazılış özellikleri bakımından Eski Anadolu Türkçesinin dil özelliklerini taşımaktadır. Eserin genelinin harekesiz bir biçimde yazılması kimi kelimelerin okunuşunu zorlaştırırken, müstensihin kimi hatalı yazımları gözden uzak tutulmuş, aynı kelimelerin zaman zaman farklı imlası ya da farklı harekelenmesi Eski Anadolu Türkçesinin özelliklerinin yer yer standart bir kullanımdan uzaklaştığını göstermektedir. Eserde, Arapça ve Farsça kelimelerde standart bir kullanım sağlanmışken, Türkçe kelimelerin yazımında ise standart kullanım sağlanamamıştır.

2.1.1. Ünlülerin Yazılışı

2.1.1.1. /a/ Ünlüsünün yazılışı

/a/ ünlüsü, bu metinde ön seste elif (ا) harfi bazen de medli elif (آ) harfi ile yazılmış, iç seste elif (ا) harfi ile, son seste ise bazen he (ه) harfi ile bazen de elif (ا) harfi ile kullanılmıştır.

Tablo 2.1: /a/ ünlüsünün yazılışı

Ön seste	İç seste	Son seste
alduķ 9b/4	daķı 10a/10	hevāya 5b/9
anuñ 21b/10	ķadar 45a/10	olmayan 30b/10
artıcaķdur 23a/9	andan 2a/4	ola 38a/11
aķaran 27b/5	ķaç 13a/8	olıncaya 44a/9
arkurısına 27b/5	ķaçan 14b/5	meşelā 34b/4
ancaķ 34b/4	ķaldı 43b/7	veyā 10a/9
andan 35b/3	yuķarı 44a/4	şoñra 25a/5
artuķ 37a/2	bābında 12b/2	evvelā 38b/6
āher 35a/1	vardur 24b/1	
altmış 41b/10	şāĝ 4a/7	

2.1.1.2. /e/ ünlüsünün yazılışı

/e/ ünlüsü kelime başında elif (ل) harfi ile, iç seste yine elif (ل) harfi ile, son seste he (ه) harfi ile gösterilmiştir.

Tablo 2.2: /e/ ünlüsünün yazılışı

Ön seste	İç seste	Son seste
elli 10b/8	gerekdür 22b/3	bilmege 16a/9
eger 36b/9	gicede 42b/11	birle 2a/8
esed 14a/10	idesin 22b/6	dâ'ire 22a/9
eshel 41b/2	mepsüteden 31b/2	depesine 45b/3
ekşerî 26b/5	mademki 22b/2	felekiyye 40a/6
eşba' 45a/4	görinceye 6b/7	Mekke 33a/10
eczâ 10a/10	hedefden 44a/4	şâkûl 5b/7
eşref 2a/1	dimege 1b/7	
evvelâ 33a/4		
nesne 47b/5		

2.1.1.3. /ı/, /i/ ünlülerinin yazılışı

/ı/, /i/ ünlüleri için bu eserde ortak işaretler kullanılmıştır. Bu ünlüler ya ye (ی) harfi ile ya da sadece elif (ل) harfi ile gösterilmiştir.

Tablo 2.3: /ı/, /i/ ünlülerinin yazılışı

Ön seste	İç seste	Son seste
ırağ 38b/2	kendinüñ 27b/6	kırk iki 27b/8
ırmakların 46b/1	kızılığa 27b/8	kırk altı 7a/1
ibâret 39b/6	mizân 14b/1	merî 10b/9
ibtidâ 38a/1	mucîbüñ 2b/1	meyilleri 18b/5
içinde 1b/7	ölçesin 44b/1	oldı 11a/9
içün 10a/7	rasidiye 1b/7	on altı 40b/5
ider 20a/8	taşdırce 6b/7	ötürî 17a/2
iḥâṭa 4a/6	tertib 2a/5	şânî 26b/11
ile 29a/1	virdük 43b/3	şimālî 14a/11
ikiside 33b/10	zâ'id 9b/3	çoğrı 4b/1

2.1.1.4. /o/, /ö/, /u/, /ü/ ünlülerinin yazılışı

Kalınlık-incelik, darlık-genişlik bakımından ayırıcı bir işaretle ayrılmayan bu ünlüler, metinde elif (ل) harfi ve vav (و) harfi ile gösterilmiştir.

Tablo 2.4: /o/, /ö/, /u/, /ü/ ünlülerinin yazılışı

Ön seste	İç seste	Son seste
oldı 11a/9	arşun 44b/1	bu 17b/2
on 32b/6	arkurısına 27b/5	karşı 46b/9
örtince 39a/3	bulduķ 12b/11	ba ^c dehū 46b/11
ötesi 16b/2	buçuğa 28a/10	kuyu 47b/6
öyle 39a/3	bütün 20b/5	şu 47a/6
olur 12b/7	cümle 2a/3	tokuzuncu 18a/1
ölçesin 44b/1	cüyüb 5a/4	
ufka 37b/4	delügi 6b/6	
üç 40a/5	derūnda 18b/5	
üst 14b/7	duhūl 7a/5	
üzere 27b/11	dört 38a/4	
şākūl 5b/7	mercūdur 2a/9	
şol 10a/4		

2.1.2. Ünsüzlerin Yazılışı

2.1.2.1. /b/, /p/ ünsüzlerinin yazılışı

/b/ ile /p/ eski metinlerde aynı şekilde karşılanmıştır. İncelenen metinde ise "-Up" zarf-fiili pe (پ) yerine be (ب) ile gösterilmiştir. Bununla birlikte içerisinde /p/ ünsüzü bulunan diğer kelimelerin imlasında tutarlılık olmadığı tespit edilmiştir. İncelenen metin içerisinde aynı kelimelerin hem be (ب) hem de pe (پ) harfli yazılışlarına rastlanılmıştır.

çıķup: 34a/10

deyüp: 9a/3

dönüp: 12a/11

eyleyüp: 7a/5

gelüp: 16b/4

geçüp: 16b/4

idüp: 29b/3

 oyup: 25a/4

ni    layup: 34a/10

olup: 1b/8

 ayup: 8b/3

2.1.2.2./c/, / /   ns zlerinin yazılışı

Tesh l 'l-M k t f  İlmi'n-Evk t adlı eserde /c/ ve / / harfleri, ( ) ve ( ) ile gösterilerek birbirinden ayrılmıştır.

burcunu : 42a/8

 a : 15a/8

ki  k: 20b/10

ne i : 47a/9

olaca : 16b/10

oldı ı  n: 25b/4

on beşinci: 40b/4

 rtince: 39a/3

 l esin: 44b/1

 ar   e: 26b/10

vechile: 2a/11

y r tme i  n: 14a/2

yigirminci: 33a/4

ziy dece: 40b/11

2.1.2.3. /t/, /d/   ns zlerinin yazılışı

Osmanlıca dönemi içerisinde /d/'ye dönüşen kalın ünlülü kelimelerin başındaki /d/ ve /t/'ler, birkaç örnek dışında Tesh l 'l-M k t f  İlmi'n-Evk t adlı eserde ( ) ile gösterilmiştir. Metin içerisinde aynı kelimenin hem de harfi ile hem de t harfi ile yazımına rastlanılmıştır.

didük: 43b/8

durasın: 46/8 - tırasın: 47b/6

toğrı: 4b/1

tokınmaz: 6a/7

toğuz: 9b/5

tađlar: 44b/6

2.1.2.4. /s/ ünsüzünün yazılışı

İncelenen metinde kalın ünlü ile yazılan kelimelerin ilk hecesinde bulunan /ş/ unsüzleri sad (ص) ile gösterilmiştir. İç hecede de genellikle bu duruma uygun bir kullanım gerçekleşmiştir. İnce ünlülü ek ve kelimelerde sin (س) kullanılmıştır.

aķsāmından: 5a/3

arasına: 6b/4

‘asr: 25b/9

‘aksidür: 46b/10

başarundan: 45a/11

naķş: 17b/10

şihhat: 1b/8

şag: 4a/7

sittinden: 5a/4

şayup: 8b/3

sehm: 8b/9

şoñra: 14b/8

şol: 16b/3

semt: 30b/3

şarkıtduķ: 38b/11

seraťan: 43a/7

şu: 47a/6

şems: 14b/6

2.1.2.5. /ñ/ ünsüzünün yazılışı

Teshîlü'l-Mîkât fî İlmi'n-Evkât adlı eserde /ñ/ ünsüzü kef (ك) harfi ile gösterilmiştir.

aña: 3b/11
anuñ: 10a/3
buña: 4b/9
bunuñ: 13a/4
beñzer: 44a/2
geñligi: 46b/6
müceyyebüñ: 2b/1
olanuñ: 10a/5
otuzuñ: 10b/7
soñra: 10b/8

2.1.3. Ses Olayları ve Ses Değişmeleri

“Dil durağan değil devingendir; sürekli olarak bir değişme içindedir. Ses olayları, bu değişme sürecinde, seslerin anlamlı ve görevli birlikler içinde yaşadığı değişmelerin genel adıdır. Söz konusu ses değişmeleri; düşme, türeme, yeniden türeme, yer değiştirme, başka sese dönüşme gibi şekillerde gerçekleşebilir” (Demir ve Yılmaz, 2009:85).

2.1.3.1. Ünlü düşmesi

Türkçenin her döneminde bu ses olayı görülmektedir. Genellikle Türkçede orta heceler vurgusuz olduğu için bu ses olayları meydana gelir. İncelenen metinde bu ses olayına ait örnekler şu şekildedir:

ağzı: 47b/5
basruñla: 6b/3
birbirine: 33b/9
bunuñla: 36b/5
beñzer: 44a/2

başaruñla: 48a/11

mebsūtla: 7b/4, 15a/4

nışfla: 12b/6

rub^c la: 12b/7

2.1.3.2. Ünsüz düşmesi

Metinde az sayıda ünsüz düşmesine rastlanmıştır. Daha çok küçültme eki alan kelimelerin köklerinde bulunan “k” ünsüzünün düşmesiyle bu ses olayı meydana gelmiştir.

artıcağ : 19a/10, 20a/5, 20b/8, 21a/1

artıcağdur: 20a/1, 20b/7, 21a/3

eksicek: 11a/8, 12a/9, 13b/7, 21a/1, 21a/5, 21a/9, 24b/3, 27b/1, 29b/1, 29b/5, 41a/4

eksicekdür: 27a/2

2.1.3.3. Hece kaynaşması

İncelenen eserde bu ses olayına örnek olabilecek kelimeler şu şekildedir:

böyle (=bu+eyle): 6b/7, 22b/3, 37b/10, 38b/3

nesne (=ne+ise++ne): 10a/2, 40b/2

nitekim (=ne it-e kim): 9b/4, 26a/6, 26a/10, 27a/9, 38b/8, 44a/7

şol (=şu+ol): 10a/4, 17b/1, 27b/5, 30b/1, 30b/3, 37b/11, 39a/5, 40b/2

2.1.3.4. Hece yutumu

İncelenen eserde bu ses olayına örnek olabilecek az sayıda örneklere rastlanılmıştır.

beyānundadır (=beyanunda durur): 3b/10

irtifā^c dur (=irtifā^c durur): 4a/5

yazılmışdur (=yazılmış durur): 4a/9

2.1.3.5. Ünlü türemesi

Kelimenin aslında mevcut olmayan bir ünlünün çeşitli nedenlerle ortaya çıkmasıdır. Genellikle yabancı kökenli kelimelerde görülür; Türkçe kelimelerde seyrek rastlanır. Söz başında veya söz içinde ortaya çıkabilir (Demir ve Yılmaz, 2009:85).

meyilleri: 18b/5, 19b/1

nâkış: 10a/1

ötürü: 17a/2, 17a/4, 17b/9, 19b/1, 23a/6

ufuğa: 38b/10

üzere: 15a/9, 18b/8, 27b/11

vâkit: 6b/2

zuhuru: 27a/9

2.1.3.6. Ünsüz türemesi

Kelimenin aslında bulunmayan bir ünsüzün çeşitli nedenlere bağlı olarak söz başında, söz içinde veya söz sonunda ortaya çıkması olayına denir.

güccük : 4a/1

hişşiyet: 37b/3

kerre: 9a/2, 12b/9

2.1.3.7. Ünsüz ikizleşmesi

“İkizleşme Türkçenin benimsediği olaylardan değildir. Ancak bazı ses değişiklikleri nedeniyle ikizleşme olayı ortaya çıkabilir. Bu hadise çoğunlukla ekleşme durumunda ve eriyen g sesinin uzattığı ünlünün normal uzunluğa dönerken hece dengelenmesi amacıyla ortaya çıkan ikizleşmedir” (Şahin, 2015:46).

elli: 7a/8, 7a/8, 7a/10, 7b/8, 7b/9, 10b/8

elli iki:7a/11

elli tokuz: 13b/6, 24a/11

elli altı:27a/9, 7b/9

elli dört:36a/3, 36a/4

elli beş:39b/11, 40b/6

2.1.3.8. Ünlü değişimleri

e~i Değişmesi:Metinde /e/ şeklinde geçen günümüzde ise /i/ ile yazılan kelimelere incelenen eserde rastlanılmamıştır.

i~e Değişmesi:Metinde /i/ şeklinde geçen günümüzde ise /e/ ile yazılan kelimeler şu şekildedir:

didük (=dedik): 2a/7, 14b/10, 27b/2, 33a/9, 34a/4

gicenün (=gecenin): 20b/3

gicede (=gecede): 42b/11

giceden (=geceden): 43a/1

girü (=geri): 44a/9

itdiği (=etdiği): 13a/11, 27a/6

irişmezse (=erişmezse): 13b/8

iyledük (=eyledük): 27a/7

iyleyesin (=eyleyesin): 43a/2, 45a/1

iyledigimizden (=eylediğimizden): 46a/8

2.1.3.9. Ünsüz Değişimleri

Kelime içindeki ünsüzler, çeşitli seslik nedenlere bağlı olarak değişikliğe uğrayabilir. Metinde incelenen ünsüz değişimleri şu şekildedir:

t->d- Değişimleri:

dördüncü: 9b/9

dürlüdür: 9b/10

dürlüsi: 12a/2

dönüp: 12a/11, 12b/10

dileseñ: 15a/8, 7b/3

dek: 16b/5

düz: 37b/3

düpdüz: 37b/9

dört: 38a/4, 38a/5

düzleşdürdük: 38b/10

döndürdük: 39a/1

degil: 42a/11

dörtyüz yedi: 42b/3, 42b/4

diledigin: 42b/7

degin: 44a/9

dilersen: 44b/8

depesinden: 44b/9, 45b/11

durasın: 46b/8

k->g- Değişmeleri:

geldük: 3b/8

güccük: 4a/1

gerekdür: 4a/4, 12b/3, 22b/3, 38b/1

gözin: 6b/4

gibi: 10a/2, 12b/6

gördük: 13b/1

göre: 14b/10, 27b/2, 2a/7, 33a/9, 34a/4

gölgen: 16b/1

gecüp: 16b/4

gün: 16b/8

gecenün: 20a/7

gündüzün: 20a/7

gider: 35a/6

gitdük: 39b/1, 45b/10, 46a/9

geçdigi: 39b/7

gicede: 42b/11

giydiresin: 43a/5

girü: 44a/9

2.1.3.10. Ek-Kök Uyumsuzluğu

2.1.3.11. Ek Yığılması

Türk dilinde, bazen 3. kişi iyelik eki almış kelimelerde bu ekin fonksiyonu kaybolur ve kelime kalıplaşarak taban haline gelir. Bu durumlarda, kelimenin üstüne tekrar bir 3. teklik kişi iyelik eki geldiği görülür (Gülsevin, 2011:15). İncelenen metinde bu tür kullanılışlar şunlardır:

birisi: 4a/1, 4a/4, 4a/11

birisinde: 17a/10, 17b/7

ikisini: 17b/8, 31b/6

2.1.3.12. Benzeşme

“Kelime içindeki seslerin nitelikçe birbirine benzemesine benzeşme (asimilasyon) denir. Benzeşme, yan yana gelen sesler arasında olabileceği gibi uzakta olan sesler arasında da gerçekleşebilir. Hem ünlülerde hem ünsüzlerde görülür. Ünlü benzeşmeleri, önlük-artlık ve düzlük-yuvarlaklık uyumlarını doğurur” (Demir ve Yılmaz, 2009:87).

2.1.3.12.1. İmlası kalıplaşmış ekler

“-dA” bulunma hali eki:

burclarda: 17a/10

ceybde: 5b/1

derününde: 18b/5

evvelinde: 15a/7

içinde: 1b/7

rub^c da: 15b/2

yerinde: 12a/9

yirde: 13a/11

“-dAn” ayrılma hali eki:

âhirinden: 4a/8

burclardan: 17b/7

cānibinden: 4a/7

cenūbdan: 23b/10

irtifā‘dan: 17a/1

kevākibden: 6b/2

merkezden: 4b/2

müsteviyyeden: 5a/8

risāleden: 2a/9

toḫsandan: 25a/5

“-dI” görülen geçmiş zaman eki:

başdı: 35a/3

hāşıl oldı: 20b/9, 44b/4

qaldı: 17b/5

oldı: 11a/9

“-dUk” sıfat-fiil eki:

bildükden: 14b/8, 16a/9, 16b/6, 26a/11, 38b/8

eyledükden: 43b/2

“-dur” bildirme eki:

artıcaḳdur: 20a/1

‘aşrdur: 26b/6

beyānındadur: 14a/6

derecedür: 29a/7

fecrdür: 28a/8

nışf-ı zıllıdur: 13a/1

şafaḳdur: 26b/6

temāmıdur: 11a/5

yaḳındur: 18a/10

2.2. Şekil İncelemesi

Anadolu’da XVI. yüzyılda hâkim Türkçe ile yazılan Teshîlü’l-Mikât fî İlmi’n-Evkât adlı bu eserin okunması, çeviri yazıya aktarılması ve gramatikal dizininin hazırlanması kadar dil özelliklerinin ortaya çıkarılması da önemlidir. Bu özelliklerin ortaya çıkarılması, Eski Anadolu Türkçesinin karakteristik özelliklerinin incelenen eserde ne kadar kendisine yer açtığını ortaya koyabilmek açısından önemlidir. Teshîlü’l-Mikât fî İlmi’n-Evkât üzerinde yapılan şekil incelemesinde ulaşılan sonuçlar şu şekildedir:

2.2.1. Yapım Ekleri

Teshîlü’l-Mikât fî İlmi’n-Evkât adlı eserin kelime kadrosu içerisinde birçok yapım eki tespit edilmiştir. Eski Anadolu Türkçesi özellikleriyle metin arasındaki paralellik buraya da yansımış ve böylece Eski Anadolu Türkçesinde yaygın olarak kullanılan yapım ekleri incelenen metnin sözvarlığında kendisine yer bulmuştur. Çalışmada bu ekleri kendi aralarında sınıflandırarak, bu tür kullanıma örnekler sayfa ve satır numaralarıyla birlikte verilecektir:

2.2.1.1. İsimden İsim Yapım Ekleri

+Aru: İstikamet bildiren kelimeler türetir (Gülsevin, 2011:115).

yukaru 4b/5, ilerü 44a/9, yukarusı 46a/3, yukaruda 46a/11

+CA: Eklendiği kelimeye eşitlik anlamı katar.

berâberce 4a/6, taqdirce 6b/7, 13b/6, 37b/10, 38b/3 , ziyâdece 13b/2

+CAK: İsimlere gelerek sıfat ve zarf fonksiyonunda kelimeler türetir.

eksicek 11a/8, 21a/1, 21a/9

+cUk: Küçültme ekidir.

güccük 4a/1, kicük 20b/10

+dİ: Zaman zarfı yapmaktadır.

imdi 3b/7, 22a/1, 24b/10, 38a/2

+düz: İşlek bir ek değildir.

düpdüz 37b/9, gündüzün 20a/7

+n: Eklendiği ismi zarf yapmaktadır.

uzunluğunu 43b/11

+KI : Bu ek ilgi ekidir. Genellikle ünlü uyumuna uyan örnekleri azdır.

evvelkisi 3b/10, evvelki 5b/10

+IUK: Düzlük ve yuvarlaklık uyumuna giren bu ek, alet ismi ve soyut isim yapar.

bilmeklik7a/1, derinliğini 47b/4, derünlüğü 48b/1, genişliği 46b/6, enniligi 47a/5, ıraklığına 6a/1, iplige3b/11, uzunluğunu 43b/11,yüksekliği 44b/5, yüceliği 45b/2

+IU: İsimlerden sıfat görevinde kelimeler yapar.

dürlüdür 9b/10, dürlüsi 12a/2

2.2.1.2. Fiilden İsim YapımEkleri

-An (y+An): Fiilden sıfat yapan bir ektir.

aşılan 37b/7, kalan 3b/5, kaçan 42a/1, olan 1b/7, yazılana 4a/9

-K: Sonu ünlü ile biten kelimelere doğrudan eklenen bir ektir.

direklere 44a/1, delikleri 44a/7, eksik 22a/10, ırakı 39b/1

-Im: Durum anlatan kelimeler yapar.

ölümi 28a/7

-mAK: Masdar isimleri yapar.

bilmeklik 7a/1, bilmek 7b/3, bilinmek 27b/4, gidermek 41b/7, gitmek 22a/11, 42a/11, itmekden 5b/9, itmek 22b/3, varılmak 44b/6

+mA: İsim fiil eki olup muhaffef masdar yapar.

bilmege 9a/6, dimege 1b/7, olmaya 30b/10

2.2.1.3. İsimden Fiil Yapım Ekleri

+A-: Metinde sadece iki kelimedede rastlanılmıştır:

beñzer 44a/2, dilerseñ 44b/8

+Ar-: Renk bildiren isimlere gelir.

ağaran 27b/5

+De-: İşlekliğini yitirmiş bir ektir.

isteyesin 6b/2

+IA-: İşlek bir ektir.

başlayup 43a/5, düzleşdürdük 38b/10, eyledüm 2a/3, nişanladuk 8a/3, nişānlayup 8a/7

2.2.1.4. Fiilden Fiil Yapım Ekleri

-der-: Faktitif ekinin düz ünlülü tabanlara eklenen şeklidir.

gönder(ü)r 11b/8

-dUr-: Geçişli çatı kuran bir ektir. Ünlü uyumuna aykırı eklenmeleri de mevcuttur.

bildürür 8b/2, döndüresin 37b/7, düzleşdürdük 38b/10, döndürdük 39a/1, itdüresin 6a/5, itdürdük 8a/3, kıldura 44a/4

-I-: Edilgen çatı kurmaya yarayan bir ektir.

aşılmış 6a/3, aşılan 37b/7, çekilmiş 4b/1, çizilür 5b/2, çekilen 8a/2, dikilmiş 43b/11, varılmağ 44a/2, yazılmışdur 4a/9, yazılana 4a/9

-n-: Çoklukla dönüşlülük yapar.

alındığı 5b/8, bilinmesinüñ 25b/10, bilinmek 27b/4, görinceye 6b/7, olınmışdur 4a/7

-r-: Geçişli çatılar kurar.

geçürürler 3b/11, gidermek 41b/7

-ş-: İşteş çatılar kurar.

buluşmaz 12b/3

-t-: Geçişli fiiller yapar.

götürmek 10a/14, uzatasuñ 38a/3

-y-: Kuvvetlendirme eki yapar

koymasın 10b/4, 11a/10, 14b/10, 15a/3, 15b/6

koyup 25a/4

2.2.2. İsim Çekimi

2.2.2.1. Çokluk Ekleri

“Türk dilinin her döneminde en işlek çokluk eki +IAr eki olmuştur. Bu ek isimlerin birden fazla olduğunu belirtirken belirsiz bir çokluk yapmaktadır. Eklendiği ismin birden fazla olduğunu belirtir ama kaç tane olduğunu belirtmez” (Şahin, 2015:48). İncelenen metinde geçen çokluk eki -lar, -ler’dir. Metin içinde geçen örnekler ise şunlardır:

+IAr:

ağaçların: 10a/1

bunların: 8b/2

irtifā^ʿuñ: 5b/5

mebsū^ʿtın: 26a/6

otuzuñ: 10b/7

sehmüñ: 9b/6

şemsüñ: 5b /11

şehrüñ: 34b/2

fennüñ: 26b/4

+(nI)ñ:

bilmesinüñ: 41a/9

burcunuñ: 42a/8

derecenüñ: 40b/3

evvelinüñ: 42a/5

hanīfenüñ: 26b/6

ikisinüñ: 25a/2

kıblenüñ: 34a/2

2.2.2.2.2. Yükleme Hâli

“Eski Türkçede isimlerden sonra “+ıg, +ig”, zamirlerden sonra “+nı, +ni”, 3. şahıs iyelik eklerinden sonra da “+n” olmak üzere üç türlü yükleme hali eki kullanılmıştır. Eski Anadolu Türkçesinde ekin her üç biçimi de kullanılmıştır” (Özkan, 2013:115).

+I:

burcları: 14a/11

birūcları: 14b/5

delikleri: 44a/7

hedefleri: 6b/5, 44a/7

hişşeleri: 43a/4

isimleri: 2b/1

meyilleri: 18b/5

mutlakları: 19b/1

uluları: 26b/4

+n: Bu ek dönem Türkçesinin bir özelliği olarak iyelik ekinin üzerine gelen bir yükleme hali eki olarak karşımıza çıkmaktadır.

ayağın: 44a/10

ceybin: 36a/4

gözin: 6b/4

ķavsin: 36a/4

şuyın: 47a/1

vağtin: 41b/7

zıll-ı mebsûtin: 26a/6

2.2.2.2.3. Yönelme Hâli

Bu ek Eski Türkçede “+ğa, +ge” şeklinde kullanılmıştır. Eski Anadolu Türkçesinde /ğ/ ve/g/ seslerinin düşmesiyle “+A” şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

+A:

ķavse: 8a/2

ķayta: 8a/9

temāme: 11b/3

üzerine: 11b/3

dereceye: 14a/9

sittîniye: 30b/3

‘arzına: 39a/7

mükerreme: 39a/8

2.2.2.2.4. Bulunma Hâli

“Eski Türkçeden bu yana Türk dilinin tarihi seyrinde değışiklik göstermeden gelen bulunma durum eki Eski Anadolu Türkçesinde de +dA biçiminde kullanılmıştır. Eski Anadolu Türkçesinde bu ek değışik fonksiyonlarda kullanılmıştır” (Şahin, 2015:51).

+dA:

‘acemde: 36b/10

bābında: 12b/2

birūçda: 14b/6

cenūbīde: 37a/11

dīvārda: 10a/6

derūnuñda: 18b/5

günde: 16b/6

gicede: 42b/11

mābeyninde: 25b/9, 27b/7

merkezide: 37b/6

rub‘larda: 5a/7

rub‘da: 15b/2

şimālīde: 28a/5

üzerinde: 43b/11

vaḳtde: 30a/3

yerlerde: 26b/5

yemende: 36b/10

2.2.2.2.5. Ayrılma Hâli

“Bu kullanılış, özellikle ayrılma hali üzerine sonra edatının geldiği durumlarda görülür. Eski Anadolu Türkçesi devresinde, sonra edatı daima +dAn hali ile kullanılmakta idi. Bugün ise, normal isimlerden (Ahmet'ten sonra), zamirlerden (senden sonra), fiilden türemiş şekillerden (yapıldıktan sonra) sonra ayrılma hali şekli kullanılmakta; zaman bildiren kelimelerden sonra yalın hal (gün sonra) tercih edilmektedir. Eski Anadolu Türkçesinde ise, zaman bildiren kelimelerden sonra da ayrılma durum eki şekil olarak kullanılıyordu. Türkiye Türkçesi ile karşılaştırdınca Eski Anadolu Türkçesi devresinde kullanılan gün+den sonra, zaman+dan sonra gibi şekilleri yalın hal için kullanılmış sayıyoruz” (Gülsevin, 2011:18). İncelenen eserde ayrılma hali +dAn ve +den şeklinde kullanılmıştır.

Yine bu ek Eski Anadolu Türkçesinde +dAn biçiminde kullanılmıştır.

+ (n)dAn:

āhirinden: 4a/10

altmışdan: 9b/2

aḵsāmından: 5a/3

bābdan: 2a/5

bildükden: 38b/8

cenūbdan: 23b/10

dereceden: 25a/10, 35b/9

felekiyyeden: 41b/9

irtifā^ç dan: 7a/8

ḵavsdan: 29a/39

mebsūṭdan: 7a/5

müsteviyyeden: 28a/4

nehārdan: 39b/7

ṭarafından: 6b/9

ṭoḵsandan: 9a/1

temāmdan: 12a/10

ufuḵdan: 4a/10

2.2.2.2.6. Vasıta Hâli

Kelimelerde kalıplaşmış olarak bulunan bu ekin incelenen eserde geçen örnekleri şunlardır:

+ile:

^ç ameliile: 1b/8

alātile: 2a/1

ālile: 38b/11

arşunile: 44b/1, 44b/3

bunuñile: 13b/4

ceybile: 7b/6, 7b/9, 9a/10, 10b/10, 15b/7, 16a/3, 19a/1, 29a/11

cem^ç ile: 17a/3

dereceile: 7a/8

eliñile: 6a/2

ḥayr ile: 2a/10

ḵāmetile: 10a/11

mebsūṭile: 7a/2

menkūseile: 8b/4

mumile: 27b/6, 37b/9

naẓarile: 6a/8, 29a/10

nıṣṣile: 13b/10

nesneile: 47b/5

raṣḍile: 16a/8

rub^ç ile: 46b/9, 46b/10

ṭarḥile: 17a/1

ṭulū^ç ile: 27b/6

vechile: 2a/11

ẓıllile: 13b/4

+ ıla:

rub^ç ıla: 12b/4, 47a/3, 47b/6

ṭūlıla: 35b/8, 36b/7

+ 1A:

āletle: 14a/5

başaruñla: 48a/11

bunuñla: 13a/10, 36b/5

ceyble: 11b/3, 11b/11, 19a/8

diḵḵatle: 16a/8

ḡayetle: 17a/3

ḵāmetle: 12a/5, 12a/6, 12b/3, 13a/5, 13a/10, 13b/4, 27a/5

mebsûfla: 5a/4, 7b/4, 15a/4, 15a/10, 26a/2, 32b/2, 40a/3, 40b/10, 47a/11, 47b/11, 48a/8

menkûsiyle: 12a/7

nışfla: 12b/6

rub^c la: 12b/7

rub^c la: 12b/7

rub^c la: 12b/7

2.2.2.2.7. Eşitlik Hâli

Başlarda sadece ç'li biçimleri olan bu ek incelenen eserde ünsüz uyumuna girmiş olarak karşımıza çıkmaktadır.

+CA:

berāberce: 4a/6, 4b/3, 4b/11

şemsince: 14a/5

tağdirce: 6b/7, 13b/6, 16a/15, 37b/10, 38b/3, 39a/3

ziyādece: 13b/2, 23b/7, 28b/5, 32b/3, 41a/3

2.2.2.2.8. Yön Gösterme Ekleri

“Eski Türkçeden bu yana gelen ve Türkiye Türkçesinde kalıplaşmış bir kaç kelimede kullanılan işlek bir durum eki görünümü vermeyen bu ekin Eski Türkçedeki +GARU biçimi, Eski Anadolu Türkçesinde g sesinin düşmesi sonucunda +ArU biçiminde kullanılmıştır. Bunun yanında taşra, arkaru gibi örneklerde olduğu gibi +rU ve +rA ekleri de yön gösterme eki olarak görev yapmışlardır” (Şahin, 2015:53).

+ra, +re, +aru, +erü, +ru, +rü: İncelenen eserde geçen yön gösterme eklerine örnekler şunlardır:

aşağı yukarı: 4a/2

ilerüsine: 45a/5, 45a/10, 46a/9

ilerü: 44a/9

ilerüye: 45a/5

soñra: 6a/11, 6b/4, 10b/8, 16b/6, 22a/4, 25a/5, 26b/1, 31b/9, 33a/6, 33a/10,
37b/5, 41b/11, 43a/3, 44a/11, 46a/1, 46a/5, 47b/5, 48a/6

taşra: 5b/6

üzre: 2a/2

yuşaru: 4b/5, 5b/11

yuşarusı: 46a/3

yuşaruda: 46a/11

yuşarudan: 46b/10

2.2.2.2.9. Karşılaştırma Ekleri

+ (i) rAk: Teshîlü'l-Mîkât fi İlmi'n-Evkât adlı eserde karşılaştırma eklerine örnek olacak bir kullanıma rastlanılmamıştır.

2.2.2.3. İyelik Ekleri

Tablo 2.5:Eski Anadolu Türkçesindeki iyelik ekleri

	teklik	çokluk
1. kişi	+(U)m	+ (U) mUz
2. kişi	+(U)n	+ (U) ñUz
3. kişi	+(s)I (n)+	+ LArI (n)+

Eski Anadolu Türkçesindeki iyelik ekleri Türkiye Türkçesindeki şekillerinden sadece bazı küçük fonetik değişiklikler dolayısı ile farklıdır. Türkiye Türkçesindeki küçük ünlü uyumu Eski Anadolu Türkçesinde tam gelişmemiş olduğundan, bu dönemdeki iyelik eklerinin bir kısmı sadece “düzünlü”, bir kısmı ise “yuvarlak ünlü” ile kalıplaşmıştır (Gülsevin,2011:12).

Hatice Şahin ise iyelik ekleri konusunda şunları ifade etmektedir:

Eski Anadolu Türkçesindeki iyelik eklerinin Türkiye Türkçesinden tek farkı düzlük-yuvarlaklık uyumunun o dönemde henüz yerleşmemesi nedeniyle ünlülerde görülür (2015:48).

1. Teklik Şahıs:

+ (I)m:

Teshîlü'l-Mikât fî İlmi'n-Evkât adlı eserde 1. teklik şahıs iyelik ekine örnek olacak bir kullanıma rastlanılmamıştır.

1. Çokluk Şahıs

+(I)mIz:

irtifâ^c muz: 11a/1, 11b/5, 12b/8, 21b/6

ķavsimüz: 8b/11

sehmimüz: 9a/8, 9b/2

2. Teklik Şahıs:

+(I)ñ:

bir elüñle: 37b/6

bir göziñi: 44a/5

elüñe alasin: 44a/3

gözüñle: 44a/6

iki elüñi: 6b/5

2. Çokluk Şahıs:

+(I)ñIz: Teshîlü'l-Mikât fî İlmi'n-Evkât adlı eserde 2. çokluk şahıs iyelik ekine örnek olacak bir kullanıma rastlanılmamıştır.

3. Tekil Şahıs:

+I :

^c asrı: 26b/11

başduğı: 31b/2

cihetîni: 16a/9

+(s)I:

arkurısına: 27b/5

hişşesi: 27b/6

ikisin: 24a/2

kıblesi: 37a /3

3.Çokluk Şahıs:

+lArİ:

isimleri: 2b/1

muṭlaqları: 19b/1

meyilleri: 19b/1

ṭaraflarını: 6b/3

2.2.2.4. Soru Ekleri

- mİ:

cenūbīmidür: 20a/10

2.2.2.5. İsimlerde Bildirme

2.2.2.5.1. Geniş Zaman

1.Tekil Şahıs :

toziyam: 2a/13

Teshîlü'l-Mîkât fî İlmi'n-Evkât adlı eserde geniş zamanın çokluk şekline örnek olacak bir kullanıma rastlanılmamıştır.

2.2.2.5.2. Hikâye

Teshîlü'l-Mîkât fî İlmi'n-Evkât adlı eserde hikâye şekline örnek olacak bir kullanıma rastlanılmamıştır.

2.2.2.5.3. Rivayet

olur imiş: 12a/9

var imiş: 7a/10

vaḳt imiş: 43b/8

zirā^c imiş: 46a/8

2.2.2.5.4. Şart

birūclaruñ birinde ise: 22a/8

cenūbī ise: 20a/11

evvel ise: 22a/3

her ƙanġı birūcda ise: 14b/9

irtifā‘ ne ise: 10b/2

şoñra ise: 22a/4

şimālī ise: 20a/10

2.2.3. Zamirler

“İsim soyuna giren kelimeler içinde anlam sahası en geniş olanlar zamirlerdir. Çünkü zamirler nesneleri temsil veya işaret yoluyla karşılarlar. Yani tüm isimlerin yerine kullanılabilirler. Birinci ve ikinci kişi zamirleri hariç bir zamir her çeşit varlık ve niteliği ifade edebilecek anlam genişliğine sahiptir” (Şahin, 2015:56).

2.2.3.1. Şahıs Zamiri

Şahıs isimlerinin yerini tutan zamirlerdir. Kişi zamirleri kendi arasında teklik ve çokluk olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. İncelenen eserde 1. şahıs zamiri ben’dir. Çokluk şekli ise biz şeklindedir. Teklik 2. şahıs zamiri ise sen şeklindedir. Çokluk ikinci şahıs zamiri “siz”dir. Eserde kimi zaman farklı ekler aldığında seni şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Yine teklik şahıs zamiri o ve ol’dur. Çokluk şekli ise olar ve anlar şeklindedir. Çekim eki aldığı vakit eserde farklı 3. çokluk şekilleriyle karşılaşılmaktadır. Anıñ, anlaruñ, anlargibi.

Şahıs isimlerinin yerini tutar. Altı şahıs zamiri bulunmaktadır.

Tablo 2.6:Eski Anadolu Türkçesindeki Şahıs Zamirleri

	Teklik	Çokluk
1. kişi	ben	biz
2.kişi	Sen	siz
3.kişi	o, ol	olar, añlar

Teshîlü'l-Mîkât fî İlmi'n-Evkât adlı eserde şahıs zamirinin 1.teklik ve çokluk şekline örnek olacak bir kullanıma rastlanılmamıştır.

2. Teklik Şahıs: sen

sen: 33a/5

seni: 33a/5

Teshîlü'l-Mîkât fî İlmi'n-Evkât adlı eserde şahıs zamirinin 2. çokluk şekline örnek olacak bir kullanıma rastlanılmamıştır.

3. Teklik Şahıs: ol

anuñ: 18a/5, 18a/10, 18b/1, 18b/9, 19a/5, 19a/7, 19b/8, 20a/1, 20a/3, 21b/10, 23a/10, 24a/6, 24b/9, 25a/11, 25b/2, 28a/2, 28a/10, 30a/6, 31a/1, 32a/11, 38a/8, 40b/5

anı: 15a/8, 42b/8, 47a/1

aña: 3b/11, 10a/8, 14b/10

andan: 10b/4, 10b/8, 11a/4, 11a/5, 11b/1, 11b/2, 11b/8, 11b/9, 12b/5, 15a/11, 15b/11, 16a/2, 16a/3, 17a/4, 17a/5, 18a/4, 19b/7, 21b/8, 23b/1, 24a/8, 26a/9, 26b/8, 31b/2, 33a/10, 33b/6, 35a/3, 35b/3, 38b/1, 39a/5, 41b/11, 42a/5, 42b/5, 44a/11, 45a/2, 46a/1

ol: 10b/1, 10b/11, 11b/4, 11b/11, 13a/9, 14a/3, 15ab/5, 15b/9

oldur: 8b/2, 9a/6, 9a/8, 10b/1, 11a/9, 13a/5, 14a/6, 14b/7, 15a/2, 16a/7, 18a/2, 22a/11, 25b/11, 26a/5, 34a/4, 34b/3, 41b/2, 42b/1

3. Çokluk Şahıs: anlar

anıñ: 44b/10

anlaruñ: 44b/8

anlar: 44b/8

anlaruñ: 44b/8

2.2.3.2. İşaret Zamirleri

“Varlıkların yerini işaret yoluyla tutan zamirlerdir. Eski Anadolu Türkçesinde işaret zamiri olarak bu, şu, ol, o, şol, şu zamirleri kullanılır. Bu ve şu

zamirlerinin çokluk şekilleri olarak bunlar, bular, şunlar ve şular zamirleri kullanılır. ol zamirinin çokluk şekli ise olardır. İşaret zamirleri de durum ekleriyle işlek bir biçimde kullanılırlar. Bu, bunu, buña, bunda, bundan, şu, şunu, şuña, şunda, şundan, bular, bunlar, bunları, buları, bunlara, bunlarda, bunlardan, şunlar, şunları, şunlara, şunlarda, şunlardan biçimlerinde değişik durumlarda kullanılırlar” (Şahin, 2015:57). İncelenen eserde geçen işaret zamirleri şunlardır:

andan: 2a/4, 6b/4, 8a/3, 8a/4, 8a/8, 8a/9, 10b/8, 11a/4, 11b/1, 11b/2, 15b/11, 18b/11, 26b/8, 33b/6, 39a/5, 41b/11, 42a/5

anuñ: 10a/3, 10b/2, 10b/4, 11a/5, 11b/9, 12b/5, 14a/6, 15b/3, 16a/2, 18a/5, 18a/10, 18b/1, 18b/9, 18b/11, 19a/7, 19b/6, 19b/8, 20a/1, 20a/3, 21b/10, 22a/6, 23a/10, 24b/9, 25a/11, 31a/1, 32b/2, 34b/11, 35a/5, 35a/6, 40b/5

aña: 3b/11, 10a/8, 14b/10

bunlara: 5b/5, 44a/1

budur: 6a/1, 8a/1, 12a/3, 15a/8, 15b/4, 16a/10, 18b/7, 19b/4, 20a/7, 26b/6, 42b/8

bunlaruñ: 7b/2, 8b/2, 10b/1, 16a/7, 20a/8, 20b/4, 21b/2, 27b/11, 37a/7, 44a/2, 46b/11

bunlardur: 14a/11

bunlarda: 29a/5

bunlar: 30a/3

bunları: 43b/2

ol: 6a/6, 7b/5

2.2.3.3. Soru Zamirleri

Soru zamirleri kişiler için kim nesneler için ne kelimeleridir. Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde bu soru zamirlerinin ne, neye, neyi, neler, kim, kimde, kime, kimi gibi işletme ekleri almış biçimleri karşımıza çıkmaktadır (Şahin, 2015:58). İncelenen eserde geçen soru zamiri “ne”dir.

ne: 7a/3, 8b/5, 9a/7, 10b/2, 10b/10, 19a/1, 21b/9, 34a/9, 44a/2, 48a/1, 48a/3

2.2.3.4. Dönüşlülük Zamiri

Genellikle Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde öz, kendü, kendüzin dönüşlülük zamirleri kullanılmıştır. İncelenen metinde geçen dönüşlülük zamiri örnekleri şunlardır:

kendüsi: 10a/1, 10a/5, 17a/5, 31b/8

kendüsidür: 40a/6

kendü: 41a/8, 42b/7, 46a/2, 47a/7, 48a/1

2.2.3.5. Belirsizlik Zamirleri

“Belirsizlik zamirleri varlıkların yerini belirsizlik yoluyla tutan zamirlerdir. Soru zamiri olarak kullanılan kim ve ne zamirleri ve türevleri belirsizlik zamiri olarak kullanılabilir. Herkim, kimi, kimesne, hiç kimesne, her kimse, hiç kimse. Bunların dışında ayruk, ba‘zılar, çokları, dükeli, herbir, kamu, biri gibi belirsizlik zamirleri de Eski Anadolu Türkçesinde belirsizlik zamiri olarak kullanılmaktadır” (Şahin, 2015:57). İncelenen metinde geçen belirsizlik zamirleri şunlardır:

biri: 33b/10, 33b/11

cümleniñ: 1b/8

cümle: 2a/3

2.2.3.6. İlgi zamirleri

Daha çok lokatif ekli sözlerle ve zaman bildiren kelimelerde kullanılır. Ek durumunda olan bu zamir kökün vokaline uymaktadır (Timurtaş, 2012:89). İncelenen eserde geçen bu zamir kökün vokaline uymaktadır. Eserde geçen ilgi zamiri örnekleri şunlardır:

+kI:

evvelkisi: 3b/10

2.2.4. Sıfatlar

“Nesnelerin renk, biçim, boy, ağırlık, yapı gibi çeşitli vasıflarını bildiren ya da nesnenin yerini, sayısı gösteren ve onu soru şeklinde belirten bu kelimeler

aslında görevli kelimelerdir. Tek başınayken kelime dağarcığımızda isim başlığı altında yer alan bu kelimeler, tamlama kurduğunda başka bir ismin önünde gelerek onu niteler ya da belirtirler ve sıfat tamlaması oluştururlar.” (Aydın, 2011:84).

2.2.4.1. Niteleme Sıfatları

Niteleme sıfatları isimlerden önce gelerek isimlerin niteliklerini bildiren sıfat gruplarıdır. Eserde niteleme sıfatlarının birden çok örnekleri vardır. İncelenen eserde geçen niteleme sıfatına örnekler şunlardır:

ağaran: (a.aydınlığa) 27b/5
başduğuñ: (b. yirdür) 47a/1
cenübî: (c. buçlardan) 17b/7
çeyrek: (ç. derecedür) 19a/5
düz: (d.yir) 37b/3
dikilmiş: (d.direklere) 44a/1
egriçe: (e. ھاٲٲdur) 5a/10
güccük: (g. iplige) 4a/1
geçen: (g. ٲarıkı) 22b/9
kicük: (k. nışf) 20b/10
karşu: (k.kenar) 46b/9

2.2.4.2. İşaret Sıfatları

“Nesnelerin yerlerini söz söyleyene göre mesafe kavramı katarak işaret eden sıfatlardır. Aslında tek başlarına işaret zamirleridir. İsmiñ önüne gelerek onu belirttiklerinde işaret sıfatı olurlar” (Şahin, 2015:58). İşaret sıfatları bu, işbu, o, ol’dur. İncelenen eserde geçen işaret sıfatları şunlardır:

bu : (b.‘ abdi) 1b/3
işbu : (i. âletle) 14a/5
o: (o. günüñ) 14b/10
ol: (o. gicenüñ) 20b/3
şol: (şol ھاٲٲ) 39a/5

2.2.4.3. Pekiştirme Sıfatları

Teshîlü'l-Mîkât fî İlmi'n-Evkât adlı eserde, pekiştirme sıfatlarına örnek olacak bir kullanıma rastlanılmamıştır.

2.2.4.4. Sayı Sıfatları

İsimlerin önüne gelerek isimleri sayı bakımından belirten sıfatlardır. Sıfatlar asıl sayı sıfatları, sıra sayı sıfatları ve kesir sayı sıfatları olmak üzere bölümlere ayrılmaktadır.

2.2.4.4.1. Asıl Sayı Sıfatları

- beş: (b. zılluñ) 39b/11
- bir: (b. derecesin) 43b/4
- dört: (d. 'adedi) 13a/1
- iki: (i. delikleri) 44a/7
- on: (o. irtifā' uñ) 13a/2
- on bir: (on bir derecedür) 17a/11
- üç: (ü. ceyb) 47b/2
- sekiz: (s. derece) 8b/9
- yedi: (y. hâşıl) 12a/2
- yüz: (y. derecedür) 42a/4
- yigirmi: (y. derece) 47a/7

2.2.4.4.2. Sıra Sayı Sıfatları

- altıncı: (a. bāb) 38b/2
- onuncı: (o. bāb) 18b/7
- on üçüncü: (o. ü. bāb) 21b/1
- üçüncü: (ü. bāb) 8b/1
- yigirmi üçüncü: (y. ü. bāb) 41a/7

2.2.4.4.3. Kesir Sayı Sıfatları

altı buçuk: 7b/9

altmış buçuk: 17b/1

buçuk ceybde: 5b/1

bir buçuk derece: 8a/10

çeyrek derecedür: 19a/5

elli altı buçuk: 7b/9

kırk bir buçuk: 8a/10

on buçuğdur: 9a/3

on bir buçuk: 15a/11

sekiz buçuk derece: 9a/11

tokuz buçuk derece: 9b/5

yigirmi bir buçuk derecedür: 34b/7

2.2.4.5. Belirsizlik Sıfatları

Bu sıfatlar isimlerin önüne gelerek onları belirsiz olarak ifade ederler. İncelenen eserde birden çok belirsizlik sıfatları kullanılmıştır. Eserde geçen örnekleri şunlardır:

cümle: (c. aşlı) 1b/8

ba' zı: (b. rub' larda) 5a/7, 5b /2

bir: (b. şehriñ) 36b/9

böyle: (b. oldığı) 37b/10

cümle: (c. aşlı) 1b/8

her: (h. bābdan) 2a/5

her: (h. nesne) 10a/2

2.2.4.6. Soru Sıfatları

“İsimlerin yer, zaman, sayı ve nitelik bakımından belirtili hale konması isteğini soru yoluyla ifade eden sıfatlardır. Kaç, kangı, ne, nice, nite, niye vb.” (Şahin, 2015:58).

kaç: (k. derece) 6a/9, 19b/9

kaçıncı: (k. derecesindedür) 14b/6

kağı: (k. birüçda) 14b/6, 14b/9

kağı: (k. ceyb) 15b/7

ne: (n. ceyb) 10b/9

2.2.5. Zarflar

“Zarflar, zaman hal ve miktar isimleridir. Tek başına sıfat olmadığı gibi tek başına zarf da yoktur. Zarflar fiilleri niteleyen, tavsif eden kelimelerdir. İsimler için sıfatlar ne ise fiiller içinde zarflar olur. Zarflar kendi içinde türlere ayrılır” (Şahin, 2015: 59).

2.2.5.1. Durum Zarfları

“Suret zarfları arz, hal, durum, sebep, netice, beraberlik, ayrılık, tekerrür, tehdit v.s gibi manalar ifade ederler. Zarfların öbür çeşitleri gibi bunlar da, sadece zarf olan kelimeler olabildiği gibi, isim, sıfat ve edatlardan meydana gelmiş bileşik zarflar da olabilirler. Kelimelerin tekrarlanmasıyla yapılmış suret zarfları da vardır” (Timurtaş, 2012:96). İncelenen eserde geçen arz, durum, sebep, netice ayrılık, tekerrür gibi değişik anlamları ve halleri anlatan durum zarfları için örnekler şunlardır:

böyle itmek gerekdür: 22b/3

başdan başa örtince: 39a/3

girü gidesin: 44a/9

girüsine gidesin: 45a/3

hemān tokınur tokınmaz gibi: 6a/7

öyle olduğu taķdirce: 39a/3

yineķavsün āhirinden: 14a/9

yineķavsün evvelinden: 14b/1

yine ķavs irtifā‘ uñ: 14b/2

yineirtifā‘ ol vaķt: 23b/11

yine mezbūr: 35a/11

yine ‘amelde: 41a/2

2.2.5.2. Zaman Zarfları

“Zaman isimleri zarf olarak kullanılabilir. Dün, erte, gice, gündüz, imdi, her kaçan, sabah, sonra, şimdi, yarın vb. isimlerden durum ekleri ile oluşturulan kelimeler zaman zarfı olarak kullanılabilir. Ezelde, günde, vaktın, gündüzün vb. Yabancı kaynaklı zaman zarfları Eski Anadolu Türkçesinde kullanılabilir. Dâyim, dâyimâ, hemân, henüz, hep, gâh vb” (Şahin, 2015:59).

“Türkçe ve yabancı asıllı pek çok zaman zarfı kullanılmıştır. Bunların bir kısmı basit, bir kısmı birleşiktir. Zarflar sıfat ve isimlerden isimlerin çeşitli çekim eki ve edatlarla kullanılmasından meydana gelmişlerdir. Birçok isimden zaman zarfı meydana getirmek mümkündür” (Timurtaş, 2012:92). İncelenen metinde geçen Türkçe ve yabancı asıllı zaman zarfları şunlardır:

âhirinden evveline: 4a/8, 4a/8

evvel: 3b/8, 6a/10

evvelkisi: 3b/11

evvelinden: 4a/8

evvelâda: 37a/10, 37a/11

evvelâ: 37a/11, 37a/11, 38b/6

evveli: 41a/10

evvelinden: 41b/1

evvelinden âhirine: 4a/9

günüñ: 14b/10, 17a/11, 18a/4, 18a/11, 18b/10, 19a/2, 19a/7, 19b/10, 20a/3,

20a/8, 20b/1, 20b/6, 31b/4, 41b/2, 41b/8

günde: 15a/7

gün: 16b/8

gündüzüñ: 20a/7

gecenün gündüzün: 20a/7

gicenüñ: 20b/3

gice: 20b/3, 42b/11, 43a/1

geçen müddete: 27b/7

gicede: 42b/11

giceden: 43a/1

hemân: 6a/7

imdi: 19b/9, 22a/1, 31b/8, 37b/10, 38a/2

kâh: 12b/2

kaçan: 14b/5, 14b/8, 30b/2, 41b/7, 42a/1

ol günüñ: 20b/1, 20b/6, 21b/3, 21b/9, 25b/11, 26a/4, 28a/1, 30a/7, 31a/3,
41b/4, 42b/8

olan müddete: 27b/10, 41b/1

pes bir muḳaddime: 2a/4

pes imdi: 3b/6, 5a/4, 14b/5, 24b/10, 43a/3

pes böyle: 6b/7

şoñra: 6a/11, 6b/4, 10b/8, 11b/2, 14b/8, 16a/9, 16b/6, 21b/8, 26b/1, 27b/8,
38b/8, 42b/3, 43b/2, 45a/2, 47a/9, 48a/6

vaḳtin: 41b/7

2.2.5.3. Yer Yön Zarfları

İncelenen eserde görülen bazı yer-yön zarfları şunlardır:

arasına: 6b/4

arasında: 31b/5

girü: 44a/9

girüsine: 45a/3

girüye: 45a/5

ilerü: 44a/9

ḳarşu: 46b/9

2.2.5.4. Miktar Zarfları

İncelenen eserde görülen bazı miktar zarfları şunlardır:

az: 6a/4, 37b/7, 39/1, 44a/9

az az: 37b/7, 39a/1, 44a/9

bu ḳadar: 46a/4

eksike: 10a/9, 22a/10, 32a/4

ol kadar: 45a/10

şol kadar: 45a/10

yüksekliğı: 44b/5

ziyâde: 5b/6, 9a/1, 9b/2, 9b/11, 10a/4, 20a/10, 22b/2, 26a/8, 26b/7, 40a/10, 46a/7, 46b/2, 46b/2

2.2.5.5. Soru Zarfları

Soru zarfları fiillerin niteliğini, tarzını soru zarflarıyla bildirir. İnceleneneserde görülen soru zarfları şunlardır:

kaçan : (k. kâmetle) 12b/3

ne : (n. bulunur) : 48a/1

2.2.6. Bağlaçlar

dağı: 4b/1, 4b/3, 4b/7, 5a/2

de: 17a/3, 17b/9

u : 40b/2

ve :1b/3, 1b,8, 2a/1, 2a/5, 4a/10, 6a/1, 6b11

veyâ: 6b/2

2.2.7. Edatlar

“İsimler ve fiiller dildeki anlamlı kelimeler grubunu oluşturur. Edatlar ise tek başlarına anlamları olmayan ancak cümle içindeki görevlerine göre anlam ve değer kazanan kelimelerdir. Edatların görevi, cümlede bir kelimeyle diğer kelimeler arasında ilgi kurmaktır” (Şahin, 2015:59).

2.2.7.1. Bağlama Edatları

“Dil birliklerini, kelimeleri, kelime gruplarını, cümleleri şekil ve anlam bakımından birbirine bağlarlar” (Şahin, 2015:60).

belki: 9b/8, 16a/7

bile: 33a/5
çün: 2a/8, 39b/8
dağı: 10a/10, 10a/3, 10a/5, 10a/6, 10a/7, 10a/9, 10b/6, 12a/2
eger: 6a/10, 7a/7, 8a/6
hemân: 6a/7
ıla: 12b/9, 47a/3, 47a/6, 47b/6
ile: 1b/8, 2a/1, 2a/10, 2a/11
ki: 1b/8, 1b/6
kim: 3b/3
meger: 3a/3
mademki: 22b/2
nitekim: 9b/4, 26a/6, 26a/10, 27a/9
pes: 3b/7, 5a/4, 6a/7, 7b/7, 22a/1, 38a/2, 43b/2
tâ ki: 39a/1
ve eger: 6a/11, 8a/6, 8b/11, 10a/8, 12a/8, 23b/4, 32a/3, 41b/5
veyâ: 5b/11, 6b/2, 6b/3, 10a/9
ya: 17a/6, 28a/7, 37a/11, 45b/11
yâhûd: 2a/7, 16b/7, 45b/7
veyâhûd: 21b/5, 28a/8

2.2.7.2. Son ÇekimEdatları

“Bir ismin başka kelime ilgisini tayin eder. Genellikle müstakil kelimelerdir. Hem isim hem de fiilden türemiş olabilirler. Çoğunlukla isim çekimi eklerinden biriyle kalıplaşmış olarak kullanılırlar” (Şahin, 2015:60).

bile: 33a/5
çün: 2a/8, 4a/2, 25b/4, 39b/8
degin: 6b/7, 44a/9, 45b/11, 46a/10
dek: 16b/5
gibi: 6a/7, 10a/2, 12b/6, 16b/2, 22b/10, 31b/7, 36b/10, 36b/11, 37a/2, 37a/3, 44a/10, 44b/6, 44b/7

ğayrı: 4a/3

gibi: 6a/7, 10a/2, 12b/6, 16b/2, 31b/7, 36b/10, 44a/1, 44b/6

göre: 2a/7, 14b/10, 27b/2, 34a/4

içün: 2a/2, 2a/6, 10a/7, 25b/1, 28b/3, 28b/5

ile: 1b/8, 2a/1, 2a/10, 4a/9, 7b/6, 7b/9, 9a/10, 10b/10, 12a/10, 13b/8, 15b/7, 37b/3, 39a/1, 44b/3

kadar: 45a/5, 45a/10, 46a/10

ötürü: 24b/2

şoñra: 6a/11, 6b/4, 10b/8

yine: 14a/9, 14b/1, 14b/2, 23b/11, 35a/3, 35a/7, 41a/2

2.2.7.3. Karşılaştırma Edatları

evvelā ya ġarbi evvelāya şimālī: 37a/11

ya evvelinden ola ya āhirinden: 37a/10

2.2.7.4. Seslenme/Ünlem Edatları

Teshîlü'l-Mîkât fî İlmi'n-Evkât adlı eserde, seslenme/ünlem edatlarına örnek olacak bir kullanıma rastlanılmamıştır.

2.2.7.5. Tenbih Edatları

Teshîlü'l-Mîkât fî İlmi'n-Evkât adlı eserde, tenbih edatlarına örnek olacak bir kullanıma rastlanılmamıştır.

2.2.8. Fiil Çekimleri

2.2.8.1. Basit Çekimler

2.2.8.1.1. Görülen Geçmiş Zaman (-dI)

1. Teklik Şahıs: -dU+m

diledüm: 1b/6

didüm: 47b/6

eyledüm: 2a/3, 2a/7, 2a/9

1. Çokluk Şahıs: -dU+K

olduk: 9a/10, 10a/1, 10a/4, 27b/8, 31b/9

ziyâde eyledük: 20b/8, 41b/6

naql eyledük: 18a/11, 40b/9

nazar eyledük: 11a/6, 11b/10, 14a/1, 15a/1, 18b/2, 40b/7

duhûl eyledük: 7a/9

vaz^c eyledük: 8a/2, 11a/4, 11b/7, 12a/4, 13b/1

nış^c f eyledük: 13a/2

farz eyledük: 16a/1

nişân eyledük: 45b/5

naş eyledük: 17b/10

cem^c eyledük: 17b/8

tarh eyledük: 17a/5, 17a/8, 17b/4

kavse indük: 40b/10

geldük: 3b/8

didük: 7a/7

itdürdük: 8a/3

gördük: 13b/1

ıraq gitdük: 39b/1

virdük: 43b/3

itdük: 32b/10

çıkduk: 7a/6

bulduk: 7a/6

şayduk: 9a/9

alduk: 9b/4

koduk: 11a/2

çıkarduk: 27a/9

turduk: 47a/6

2. Teklik Şahıs: -dU+ñ

bildüñ: 38b/7

didüñ: 8b/6

2. Çokluk Şahıs: -du+ñuz

Teshîlü'l-Mîkât fî İlmi'n-Evkât adlı eserde, görülen geçmiş zaman kipinin

2. çokluk şahıs çekimine örnek olacak bir kullanıma rastlanılmamıştır.

3. Teklik Şahıs: -dI

başdı: 34a/7

eyledi: 6a/9

kaldı: 17b/5, 17b/6

kat' eyledi: 23b/7

3. Çokluk Şahıs: -dI+lar

Teshîlü'l-Mîkât fî İlmi'n-Evkât adlı eserde, görülen geçmiş zaman kipinin

3. çokluk şahıs çekimine örnek olacak bir kullanıma rastlanılmamıştır.

Olumsuz Şekli: Görülen geçmiş zamanın olumsuzu “-mA” eki ile yapılmıştır:

itmedin: 36b/2

2.2.8.1.2. Anlatılan Geçmiş Zaman (-mİş)

Teshîlü'l-Mîkât fî İlmi'n-Evkât adlı eserde, anlatılan geçmiş zaman kipinin sadece 3. teklik şahıs ve 3. çokluk şahıs çekimine örnek olacak kullanımına rastlanılmıştır.

3. Teklik Şahıs: eksiz(-durur, -dur, -dür)

aşılmış: 6a/2

bulmuşdur: 5b/1, 5b/2

çekilmişdür: 4b/8, 5a/9

dikilmiş: 43b/11, 44a/1

eylemişdür: 4a/6, 5b/4, 13b/2, 18b/3

eylemiş: 8a/6, 23b/2, 31a/1

geçmişdür: 9b/5, 26a/7, 26a/10, 27a/9, 38b/8

geçmiş: 43a/8

gitmiş: 37b/9

itmiş: 38a/1

inmişdür: 4b/2

itmiş: 38a/1

olınmışdur: 4a/7, 4b/11

olmuşdur: 39a/9

yazılmışdur: 4a/9, 4b/6, 5a/2

3.Çokluk Şahıs: -lar, -ler (durur)

demişlerdür: 26b/5

eylemişler: 10a/7

Teshîlü'l-Mîkât fî İlmi'n-Evkât adlı eserde, görülen geçmiş zamanın olumsuz çekimine örnek olacak bir kullanıma rastlanılmamıştır.

2.2.8.1.3. Geniş Zaman (-r/ -Ar/ -Ur)

1. Teklik Şahıs:

Teshîlü'l-Mîkât fî İlmi'n-Evkât adlı eserde, geniş zaman kipinin 1. teklik şahıs ile çekimine örnek olacak bir kullanıma rastlanılmamıştır.

1. Çokluk Şahıs: -r+Uz, Ar+Uz, Ur+Uz

dirüz: 9a/5

farziderüz: 9a/4, 10a/4

ideriz: 13b/6

nıfş eylerüz: 41a/3

Teshîlü'l-Mîkât fî İlmi'n-Evkât adlı eserde, geniş zaman kipinin 2. teklik şahıs ve 3. çokluk şahıs ile çekimine örnek olacak bir kullanıma rastlanılmamıştır.

3. Teklik Şahıs: -r, -Ar, -Ur; -z

beyân ider: 20a/8

çıkar: 26a/11

derler: 19b/4

konar: 28a/2

olur: 6b/10, 7b/5, 8b/6

3. Çokluk Şahıs: -r+lAr, Ar+lAr, -Ur+lAr; -z+lAr

aşarlar: 5b/9

bağlarlar: 4a/2

dirler: 3b/11, 4a/1, 10a/10

derler: 19b/4

iderler: 10a/10

Olumsuz Şekli: Görülen geçmiş zamanın olumsuzu “-mAz” eki ile yapılmıştır.

buluşmaz: 12b/3, 12b/9

irişmezse: 13b/8

olmaz: 16b/11, 17a/7, 17b/2, 30a/3, 30b/3

toşınmaz: 6a /7

2.2.8.1.4. Gelecek Zaman

“Fiilin ifade ettiği hareketin gelecek zaman dilimi içinde yapılacağını bildiren bir zamandır. Bu zaman için kullanılan değişik ekler mevcuttur. Eski Anadolu Türkçesinde çoğunlukla **-(y)Isar** eki kullanılmaktadır. Bunun yanında Türkiye Türkçesinde gelecek zaman için kullanılan **-(y)AcAk** eki, Eski Anadolu Türkçesinde çoğunlukla sıfat-fiil eki olarak kullanılırken seyrek olarak zaman eki olarak da kullanılmaya başlanmıştır. **-(yA)** eki gelecek zaman için kullanılan eklerden biridir. Ayrıca **-(y)Ası** gelecek zaman sıfat-fiil de zaman zaman gelecek zaman eki olarak kullanılmıştır” (Şahin, 2015:65).

cenûbî olacak olursa 17a/2

2.2.8.1.5. İstek Kipi : (-A)

Teshîlü'l-Mikât fî İlmi'n-Evkât adlı eserde, istek kipinin 1.teklik şahıs ve 1. çokluk şahıs ekine örnek olacak bir kullanıma rastlanılmamıştır.

2. Teklik Şahıs: $A+sIn$, $-(y)A+sIn$

alasın: 21b/2, 28a/5, 31b/3, 31b/5, 33b/11, 34a/2, 44a/3, 44b/9, 47b/7

aşasın: 37b/5

bilesin: 16b/2, 16b/5, 20a/9, 42b/10, 45a/2

çıkasın: 11b/4, 19a/1, 31b/2, 47b/11

çıkarasın: 33a/10, 33b/2, 34a/3

durasın: 46b/8

dilesin: 14b/6

döndüresin: 37b/7

eyleyesin: 10b/2, 15b/6, 16a/11, 18a/3, 18b/8, 19b/5, 20a/10, 20b/1, 20b/3, 21b/9, 22b/1, 22b/4, 22b/8, 27b/2, 28a/2, 28a/4, 29a/10, 33b/7, 33b/9, 34a/6, 34a/11, 37a/8, 37b/1, 37b/3, 38a/9, 28b/3, 39b/11, 40a/8, 40a/11, 40b/2, 41b/1, 41b/11, 42b/10, 44a/6, 47a/2, 47a/3, 47a/4, 47b/9

göresin: 13a/7

gidesin: 37b/2, 44a/9, 45a/3

giydiresin: 43a/5

isteyesin: 6b/2

itdüresin: 6a/5, 8a/8, 10b/5, 31b/1

itdiresin: 6b/5

idesin: 10b/8, 12b/5, 14b/11, 18a/6, 29a/8, 34a/7, 44a/11

inesin: 15a/4, 26a/3, 47b/10

iyleyesin: 43a/2, 45a/1, 47b/9

kılasın: 6a/4, 6b/4, 29b/3, 44a/5

koyasın: 10b/4, 11a/10, 14b/10, 15a/3, 15b/6

nişānlayasın: 18b/9, 19b/6, 21b/10, 22b/4, 24b/4, 24b/8, 26a/2, 28a/3, 29a/9, 29b/2, 29b/3, 30b/6, 31a/11, 31b/5, 33b/5, 34a/10

olasın: 38a/1

ölçesin: 44b/1, 45a/11, 47b/5

şayasın: 14a/7, 14a/10, 14b/1, 15a/5

ütasın: 6a/2

ütasın: 47b/6

varasın : 44a/9

yumasın: 6b/4, 44a/6

Teshîlü'l-Mîkât fî İlmi'n-Evkât adlı eserde, istek kipinin 2. çokluk şahıs ve 3. teklik şahıs ekine örnek olacak bir kullanıma rastlanılmamıştır.

3.Çokluk Şahıs: -a-lar, -e-ler

ideler: 2a/10

olalar : 2a/4

Olumsuz Şekli: İstek kipinin olumsuzu “-mAyA” eki

Teshîlü'l-Mîkât fî İlmi'n-Evkât adlı eserde, istek kipinin olumsuz çekimine örnek olacak bir kullanıma rastlanılmamıştır.

2.2.8.1.6. Şart Kipi (-sA)

Teshîlü'l-Mîkât fî İlmi'n-Evkât adlı eserde, şart kipinin 1. teklik şahıs ekine örnek olacak bir kullanıma rastlanılmamıştır.

1. Çokluk Şahıs:

çıkşak:12a/11

eylese: 8a/9, 34b/3, 42b/11

insek: 12a/10, 12b/3, 12b/8, 13a/6

indükse: 12b/6, 12b/7

2. Teklik Şahıs: -sA+ñ

eyleseñ: 6b/8, 7a/1

dileseñ: 7b/3, 15a/8, 16a/9

3. Teklik Şahıs: -sA

düşerse: 16b/1, 16b/3

geçdise: 42b/9, 43a1

olsa: 7a/8, 7b/8, 9a/11, 9a/1, 9a/9, 9b/2

Teshîlü'l-Mîkât fî İlmi'n-Evkât adlı eserde, şart kipinin 2. çokluk şahıs ve 3. çokluk şahıs ekine örnek olacak bir kullanıma rastlanılmamıştır.

Olumsuz Şekli: Şart kipinin olumsuzu “-mAsA” eki ile yapılmıştır :

eylemesek: 42a/7

irişmezse: 13b/8

olmasa: 6b/1, 40b/8

2.2.8.1.7. Emir Kipi

1. Teklik Şahıs:

Teshîlü'l-Mîkât fî İlmi'n-Evkât adlı eserde, emir kipinin 1. teklik şahsına ve 1. çokluk şahsına ait bir kullanıma rastlanılmamıştır.

2. Teklik Şahıs:

bildür: 16a/7

bil: 43a/11

çık: 7a/2, 8b/4, 10b/10

çıkar: 26b/9, 26b/10, 35a/6

çıkar: 26a/11, 26b/9, 26b/10, 35a/6

eyle: 12b/5, 16b/6, 22a/6, 22a/8, 24b/10, 38a/9, 42a/2, 45a/8

in: 9a/7

2. Çokluk Şahıs:

Teshîlü'l-Mîkât fî İlmi'n-Evkât adlı eserde emir kipinin 2. çokluk şahıs ile çekimine örnek olacak bir kullanıma rastlanılmamıştır.

Teshîlü'l-Mîkât fî İlmi'n-Evkât adlı eserde emir kipinin 3. teklik şahıs ve 3. çokluk şahıs ile çekimine örnek olacak bir kullanıma rastlanılmamıştır.

Olumsuz Şekli:

bilmesin: 42b/9

2.2.8.1.8. Gereklik Kipi (-mAlI)

Gereklik kipi için herhangi bir ek kullanılmamaktadır. Kullanıldığı birkaç örnekte de -mAlI, -maz gerek, mek gerek, şeklinde eserde geçmektedir.

almalı: 48b/6

buluşmaz gerekdür: 12b/3

itmek gerekdür: 22b/3

olmağ gerekdür: 38b/1, 4a/4

2.2.8.2. Bileşik Zaman Çekimleri

2.2.8.2.1. Görülen Geçmiş Zamanın Hikâyesi (-dİyIdI)

Teshîlü'l-Mîkât fî İlmi'n-Evkât adlı eserde, görülen geçmiş zamanın hikayesine örnek olacak bir kullanıma rastlanılmamıştır.

2.2.8.2.2. Anlatılan Geçmiş Zamanın Hikâyesi (-mİşdI)

Teklik:

Teshîlü'l-Mîkât fî İlmi'n-Evkât adlı eserde, anlatılan geçmiş zamanın hikayesine örnek olacak bir kullanıma rastlanılmamıştır.

2.2.8.2.3. Geniş Zamanın Hikâyesi (-rdI)

1. Çokluk Şahıs: -ur idük

çıkardeş: 27a/9

2.2.8.2.4. Geniş Zamanın Şartı (-rsA)

2. Teklik Şahıs: -ar-saň, -er-señ ; -ur-saň, -ür-señ

dilerseñ: 44b/8

3. Teklik Şahıs: -ar-sa, -er-se ; -ur-sa, -ür-se

bulursa: 8b/5

bulınursa: 9a/8, 31b/3, 40b/1

düşerse: 16b/1, 16b/3

eylerse: 30a/1

iderse: 28a/5

kalursa: 48a/3

olursa: 6a/8, 6a/10, 7a/4

yetişürse: 43a/6

1.Çokluk Şahıs

Teshîlü'l-Mîkât fî İlmi'n-Evkât adlı eserde geniş zaman şartının 1. çokluk şahıs ekine örnek olacak bir kullanıma rastlanılmamıştır.

2.2.8.2.5. İstek Kipinin Hikâyesi

Teshîlü'l-Mîkât fî İlmi'n-Evkât adlı eserde emir istek kipinin hikayesine örnek olacak bir kullanıma rastlanılmamıştır.

2.2.8.3. Bileşik Fiiller

“Fiiller görevlerine göre asıl fiiller ve yardımcı fiiller olmak üzere ikiye ayrılırlar. Türkçede yardımcı fiiller iki biçimde karşımıza çıkar. Bunlardan birincisi bir isim ile fiilin birleştiği yapılar, ikincisi ise asıl fiille bir başka fiilin birleştiği yapılardır” (Şahin, 2015:69).

2.2.8.3.1. İsim + Yardımcı Fiillerle Yapılan Bileşik Fiiller

“Daha çok yabancı kaynaklı isim soylu kelimelerle birlikte kullanılan ve ismin anlamıyla yüklü fiiller oluşturmak üzere birleşik fiil yapısı oluşturan bazı yardımcı fiiller vardır. Bu fiiller kendi anlamlarını birleşik fiil yapısına aktarmadan özellikle ismin fiil gibi kullanılmasını sağlarlar. Eski Anadolu Türkçesinde eyle-, it-, kıl-, ol-, fiilleri asıl yardımcı fiiller olarak karşımıza çıkarlar. Bu yardımcı fiiller isimlerden geçişli veya geçişsiz fiiller oluştururlar. ad eyle-, ahd eyle-, beşâret eyle-, cömertlik eyle-, âdet eyle-, arz eyle-, bir eyle-, cem eyle-, günah it-, hürmet it-, sar it-, tevekkül it-, muhabbet it-, aşık it-, alkış it-, kabul it-, şere it-, akın kıl-, beşâret kıl-, endişe kıl-, egrilik kıl-, âşikâr kıl-, bende kıl-, beyân kıl-, âciz ol-, ayru ol-, bencil ol-, bay ol- vb.” (Şahin, 2015: 70).

andan yaña kıl-: 44a/5

bākī kal-: 10b/7

böyle it-: 22b/3

cem' it-: 42a/1
devr id-: 5b/3
devr eyle-: 5b/4
dā'iri bil-: 25b/9
devri tarḥ eyle: 42a/2
hareket it-: 36b/4
ḥāşıl ol-: 40b/3
ibtidā it-: 38a/1
istiḥrāc it-: 38b/6
kavs kal-: 9a/3
naẓar it-: 25b/2
naẓar kıl-: 29b/3
kaṭ' it-: 13b/8
kuṭr bil-: 18a/2
men' it-: 5b/9
nişān it-: 45a/9
şemse kıl-: 6a/4
teḳāṭü' itdügi: 38a/11
ṭulū' it-: 41a/11
vaż' it-: 37a/6
ziyāde it-: 45a/9

2.2.8.3.2. Süreklilik Fiilleri

Bu fiiller asıl fiilin ifade ettiği harekete süreklilik anlamı katmaya yarar. Bu tasvir için birden çok tasvirî fiil kullanılır. İşleyü gel-, yalvarı gör-, deveyi şeşedur-, gözede gör-, isteyü bul- vb. (Şahin, 2015:70).

Teshîlü'l-Mîkât fî İlmi'n-Evkât adlı eserde süreklilik fiiline örnek olacak bir kullanıma rastlanılmamıştır.

2.2.8.3.3. Tezlik Fiilleri

-**Xver**: dönüvirdük: 12a/6

2.2.8.3.4. Yeterlilik Fiilleri

Teshîlü'l-Mîkât fî İlmi'n-Evkât adlı eserde yeterlilik fiiline örnek olacak bir kullanıma rastlanılmamıştır.

2.2.9. Sıfat-Fiiller (Partisipler)

2.2.9.1. Geniş Zaman Partisibi

“Sıfat-fiiller, hareket ve zaman bildirerek nesneleri niteleyen kelimelerdir. Asıl olarak geçici biçimde isim yaparlar ancak zaman içinde bu isimlerden bazıları kalıcı isim olarak da kullanılırlar. Sıfat görevindeki kullanımları çok daha yaygındır. Hareket ve zaman ifadesi taşıdıkları için bir taraftan fiil, isim gibi kullanıldıkları için ise diğer taraftan da isim olarak görünürler. Bu yüzden de diğer fiilden türemiş isimlerden farklı bir özellik taşırlar” (Şahin, 2015:72).

- **(y)An**:

ağaran: 27b/5

aşılan: 37b/7

bulunan: 46b/1, 46b/2

çekilen: 8a/2

geçen: 3b/11

inen: 5a/5

kalandur: 10b/7

kalanına: 16b/9

kalan: 22a/4, 22a/3, 23b/4, 41b/4

olan: 1b/7, 2a/9, 5b/6, 6a/3, 6b/8, 14b/5, 22a/7, 26b/6, 27b/8, 33b/4, 40a/8

olanlar: 2a/2

olanuñ: 10a/5, 25a/6

olanlardur: 10a/6

olınan: 37a/1

şalınan: 39a/2

yazılana: 4a/9, 4a/10

-mAyAn:

olmayan: 30b/10, 31a/6

2.2.9.2. Gelecek Zaman Sıfat-Fiilleri

-AcAk:

artıcağ: 19a/10, 20a/5, 20a/4, 20b/8, 21a/1, 21a/7, 21a/10

artıcağdur: 20a/1, 20a/5, 20b/7, 21a/3, 23a/9

irtifā^c uñ alacağınuñ: 44a/5

olınacak mesele: 2a/6

olacak : 16b/10, 17a/2

2.1.9.3. Geçmiş Zaman Sıfat-Fiilleri

-dUk:

bildükden sonra: 14b/8, 16a/9, 16b/6, 26a/11, 38b/8

cem^c itdüğün: 42a/1

diledüğün sehmmiğdârı: 9a/6

diledüğün kavsmiğdârı: 8b/3

diledüğün vaktüntulū^c un bildürür: 41a/8

diledüğün vaktün gidermek mümkün olmasa 41b/7

itdüğün tağdircenazareyleseñ: 6b/7

itdüği yir: 12a/6, 14a/1, 13b/5

-mİş:

bir toğrı çekilmiş hattıdur: 4b/1

dikilmiş direkler: 44a/1

kısmet olunmuş kâmet: 10a/11

mum ile pir gitmiş haytuñ: 37b/9

üzerine dikilmiş olanlar: 43b/11

2.1.10. Zarf-Fiiller (Gerindiumlar)

“Fiilleri başka fiillerle bağlamak üzere zarflaştıran eklerdir. Aslen zarf-fiil eki olan şekiller bulunduğu gibi, başka eklerin bir araya gelmesi ile zarf-fiil fonksiyonunu üstlenen yapılar da vardır. Ayrıca, cümlelerin içindeki başka unsurlarla bir araya gelerek zarf-fiil görevinde kullanılmış olan zaman veya kip ekleri de bulunmaktadır” (Gülsevin, 2011:125).

-dUkCA:

oldukça: 10a/1, 10a/4

-IncA:

görince: 6b/7

gelince: 11a/5, 12a/5, 12a/10, 31b/1, 32b/2, 35a/2, 35b/3

olınca: 8a/4, 8a/9, 11b/9

oluncaya: 44a/9

örtünce: 6a/6

örtünce: 39a/3

varınca: 4a/8, 4b/4, 5b/5, 11b/2

varunca: 47a/1, 47b/4

-ken:

tururken: 12a/9

-mAdAn:

itmeden : 34a/9

-(y)U :

deyü: 3b/11, 5b/7, 30a/5, 30b/5, 35a/4, 36b/4

-(y)Up:

eyleyüp: 7a/5, 25a/6

şayup: 8b/3

deyüp: 9a/3

dönüp: 12a/11

gelüp: 16b/4

geçüp: 16b/4

kıoyup: 25a/4

idüp: 29b/3

niřānlayup: 34a/10

çıķup: 34a/10

uğrayup: 37b/8

olup: 1b/8

3. METİN

[1b]

(1) bismillāhirrahmānirrahīm (2) elḥamdülillahi rabb'il ʿalemin veşşelatü vesselāmü ʿālā (3) seyyidinā muhammedin ve ālā alihi ve şaḥbihi ecmaʿin ve baʿdehū bu ʿabdi (4) zaʿifi'l-muḥtacı ilā raḥmeti rabihi ellāṭifi Muştafa (5) bin ʿAlī Muvakḳit fī cāmiʿel-ḥāḳānī fi's-sebihī bī-ʿavnillāhi e'l-mülkü (6) allāmi darisselām ider diledüm ki rubʿı-müceyyeb (7) dimege müteāʿrif olan ālet ki elʿān raşidiye içinde (8) āfāk ve cümleñiñ aşlı olup şıḥḥat aʿmeli ile maʿrūf¹

[2a]

(1) ve eşrefi alāt ile meşḥūr oldığı ecilden ziyāde (2) ṭālib ü rāḡıb olanlar içün lisān-ı türķi üzre (3) bir risāle cemʿ eyledüm ki fāʿidesi ʿām ola ve cümle (4) ṭālibler andan müstefid olalar pes bir muḳaddime ve yigirmi (5) beş bāb üzerine tertib eyledim ve her bābdan zıkr (6) olunacak mesʿele içün Kōştantıniyye ʿarzına bir (7) ve yāḥūd iki mişāl yerine göre zıkr eyledüm ziyāde (8) āsān olmağı-çün bu risāle Teshilü'l-Miḳāt birle (9) tesmiye eyledüm mercūdur ki bu risāleden müstefid olan (10) ṭālibler bu faḳīri duʿā-yı ḥayr ile yād ideler fihrist-i (11) risāle bu vechile zıkr olunur² muḳaddime işbu rubʿ-ı

¹ Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla başlıyorum. Hamd alemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur. Salat ve selam Peygamber Efendimizin üzerine onun ailesi ve sahabesinin ve cümlesinin üstüne olsun. Besmele, hamdele ve salveleden sonra... Zayıf olan kul latif olan rabbinin rahmetine muhtaçtır. Bu kulun ismi Mustafa bin Ali el muvakkitdir. Bu kitap hayati süblanın cemi hakkındadır. Darı selamın sahibi olan Allah'ın (cc) yardımı ile diledim ki rub'u müceyyib diye bilinen alet ki elam rasidiye içinde (Gözlem evi içinde) afaki ve cümleñin aslı olup sıhhati amal ile maruf (bunları yapmanın sıhhati biline)

² ve aletlerin en şereflisi ile meşur olduğu taraftan ziyade çok talep edici ve raḡbet edici olanlar için Türkçe Lisan üzere bir kitap toparladım ki faidesi umume ola ve cümle talep ediciler ondan istifade edeler. Şimdi bir önsöz ve 25 konu üzerine tertip eyledim ve her konudan anlatılacak mesele için Kostantiniye memleketine bir veyahud iki misal yerine göre anlattım. Ziyade çok kolay olması için bu kitaba Teshil'ül-Mikāt ismiyle isimlendirdim. Ümit edilirki bu kitaptan faydalanan talipler bu fakiri hayır duası ile analar. Risālenin fihristi bu şekilde anlatılır.

[2b]

(1) müceyyebüñ rusūminüñ isimleri beyānındadır el-bābü'l-evvel (2) fī ma'rifeti ehzū'l-irtifā' ve'l-bābü's-şānī fī ma'rifeti ceybi (3) kavş ve kavşü'l-ceyb ve'l-bābü's-şālişe fī ma'rifetü's-sehmi (4) mine'l-kavşe ve'l kavş mine'l-sehm ve'l-bābü'r-rābi' (5) fī ma'rifetü'z-zıllı mine'l-irtifā' i ve'l-bābü'l-ḥāmis fī-ma'rifetü'l (6) irtifā' mine'z-zıllı ve'l-bābü's-sādis fī ma'rifetü'd-derecetü's- (7) şemsi fī hezihi'l-ālāti ve'l-bābü's-sābi'u fī ma'rifetü'l meyli men (8) derecetü's-şems ve'l-bābü's-şāminu fī ma'rifeti ḡāyetü'l irtifā' (9) ve 'arzü'l-beledi mine'l-meyl ve'l-bābü't-tāsi'ü fī ma'rifeti ba'de'l- (10) kuṭr ve'l-bābü'l-ʿaşir fī ma'rifeti aslül-muṭlaḳı (11) ve'l-bābü'l-ḥādī ʿaşer fī ma'rifeti nişfü't-ta'dīl

[3a]

(1) ve'l-bābü's-şānī ʿaşer fī ma'rifeti kavşü'n-nehār ve'l-leyli ve'l-bābü's- (2) şālişü ʿaşera fī ma'rifetü'd-dā'iri fazlü'd-dā'iri ve'l bābü'r- (3) rābiu' ʿaşera fī - ma'rifetü'l irtifā'i min fazlü'd-dā'iri ve'l bābü'l- (4) ḥāmisü ʿaşera fī ma'rifetü'l-irtifā' ü'l-ʿaşrı ve fazlü'd-dā'iri (5) beyne'z-zuḥrū ve'l-aşrı ve'd-dā'iri beyne'l-ʿaşrı ve'l-ḡurübī (6) ve'l-bābü's-sādisü ʿaşera fī ma'rifeti ḥişşatey's-şāfaḳı (7) ve'l-fecri ve'l-bābü's-sābi'u 'aşera fī ma'rifeti si'atü'l-maşriḳ (8) ve'l-ma'ribü ve'l bābü's-şāminü ʿaşera fī ma'rifetü'l-irtifā' i'l-lezi (9) lā semte lehü ve'l-bābü't-tāsi' u' aşera fī ma'rifetü's-semt mine'l- (10) irtifā' ve'l bābü'l-ʿaşareyni fī ma'rifeti semti'l- (11) kıbleti ve'l-bābü'l-ḥādī ve'l-ʿaşrayni fī ma'rifetü'l-istiḥrācu

[3b]

(1) cihetü'l-erba' ve nişbü'l kıble ve'l-bābü's-şānī ve'l-ʿışrūn (2) fī ma'rifeti meṭālī' i'l-felekiyye ve'l-bābü's-şāliş ve'l-ʿışrūn (3) fī ma'rifeti meṭālī' i'l-belediyye ve meṭālī' i't-ṭālī' ve't-ṭālī' (4) min ufukı belediñ li vaḳti'l-mefrūz ve'l-bābü'r-rābi' u ve'l-ʿışrūn (5) fī ma'rifeti ṭülü'l-kā'imi ʿala baştı'l-arz kalan (6) ve'l-münāreti ve naḥvühā ve'l-bābü'l-ḥāmisü ve'l-ʿışrūn fī ma'rifeti (7) si'atü'l-enḥār ve ʿumuḳıl

embār muḳaddime³ pes imdi (8) geldük evvel muḳaddimeye ki nesnelerün beyânındadır pes (9) muḳaddime işbu rub^ç-ı müceyyebün⁴ resuminün isimleri (10) beyânındadır merkezi ol isimlerün evvelkisi merkezidür ki (11) aña ḥaytı geçürürler ve ḥaytı deyü merkeze geçen iplige dirler

[4a]

(1) birisi daḥı merīdür merī şol güccük iplige dirler ki (2) rub^çuñ ḥaytına bağlarlar aşāğı yukarı yürütmegi-çün (3) ki kâ'imaḳām-ı şemsdür ammā rengi ḥayt renginün ḡayrı (4) olmak gerekdür ḳavsü'l-irtifā^ç⁵ birisi daḥı ḳavsü'l-(5) irtifā^çdur bu bir ḳavsdür ki rub^ç-ı dā'irenün⁶ etegini (6) iḥāta eylemişdür ve toḳsan dereceye berāberce ḳısmet (7) olunmışdur evvelinden ya^çnī sağ cānibinden

³ Mukaddime iş bu rub'u mucibin resuminin isimleri hakkındadır.

Birinci Bölüm, yüksekliği yakalamanın bilgisi hakkındadır.

İkinci Bölüm, sinüsün yayı ve yayın sinüsünü bilmek hakkındadır.

Üçüncü Bölüm, okun yaydan çıkması ve yayın oktan çıkmasını bilmek hakkındadır.

Dördüncü Bölüm, yükseklikten olan gölgenin derecelerini bilmek hakkındadır.

Beşinci Bölüm, gölgeden olan yükselişi bilmek hakkındadır.

Altıncı Bölüm, bu aletler ile güneşin derecelerinin meylini bilmek hakkındadır.

Yedinci Bölüm, bu aletle güneşin derecelerini bilmek hakkındadır.

Sekizinci Bölüm, güneşin derecelerinden mili bilmek hakkındadır

Dokuzuncu Bölüm, meyilden olan beldenin yeri ve bundan sonrakileri bilmek hakkındadır.

Onuncu Bölüm, mutlak aslı bilmek hakkındadır.

On birinci Bölüm, teadalin yarısını bilmek hakkındadır.

On ikinci Bölüm, gecenin ve gündüzün yay miktarının yarısını bilmek hakkındadır.

On üçüncü Bölüm, sinüsten dair ve fazlû'd-da'irrin bilinmesi hakkındadır.

On dördüncü Bölüm, dairenin fazlasından yükseleni bilmek hakkındadır.

On beşinci Bölüm, sinüs yardımıyla ikindinin yüksekliğinin, gündeğümü ile ikindi arasındaki dairin ve ikindi ile günbatımı arasındaki dairin bilinmesi hakkındadır.

On altıncı Bölüm, şafak ve fecrin hissesini bilmek hakkındadır.

On yedinci Bölüm, doğu ve batı genişliğinin bilinmesi hakkındadır.

On sekizinci Bölüm, yüksekliğin sinüsünden azimutun bilinmesi hakkındadır.

On dokuzuncu Bölüm, yükseklikten olan yönü bilmek hakkındadır.

Yirminci Bölüm, Kiblenin güney açısının bilinmesi hakkındadır.

Yirmi birinci Bölüm, dört cihetin çıkışını ve kiblenin yarısını bilmek hakkındadır.

Yirmi ikinci Bölüm, feleklerin doğuşunu bilmek hakkındadır.

Yirmi üçüncü Bölüm, farz kılınan vakit için, beldenin ufkundan doğan hakkındadır.

Yirmi dördüncü Bölüm, Dağ ve minare gibi yere dikey olan uzunlukların bilinmesi hakkındadır

Yirmi beşinci Bölüm, nehirlerin ve ırmakların derinliği ile kuyuların genişliklerinin bilinmesi hakkındadır.

⁴ Usturlabın çeyreklerinden birine ya da rub'-ı mukantaranın arka yüzüne çizilen ve bugün kullanılmakta olan logaritma cetvellerinin vazifesini gören pratik bir alet.

⁵ Yükseklik yayı.

⁶ Dörtlük aracı, Kadran; (İng. quadrant): Çevresi derecelendirilmiş dörtte bir daire ve merkeze saptanmış dönebilen bir çubuktan meydana gelmiştir. Bu çubukla nişan alınarak bölme üzerinden yükseklikler ölçülür. Büyükleri duvar üzerine yapılmıştır ve duvar kadranı olarak adlandırılır. Bkz. Duvar kadranı.

âhirine (8) varınca ve âhirinden evveline varınca ħurûf-ı cümel ⁷ (9) ile yazılmışdur evvelinden âhirine yazılana a‘dād-ı (10) müsteviyye dirler ve âhirinden evveline yazılana a‘dād-ı (11) ma‘kûse dirler ħaṭṭu'l-maşrık ve'l-mağrib⁸ birisi

[4b]

(1) daḥı ħaṭṭu'l-maşrık ve'l-mağribdir evvel bir ṭoğrı çekilmiş (2) ħaṭṭıdur⁹ ki merkezden kavseyn evveline inmişdür ve buna (3) ħaṭṭ-ı ceybü'l-temām daḥı dirler altmış dereceye berāberce (4) kısmet olunmuşdur merkezden kavse varınca ādād-ı (5) müsteviye ve kavsdan yukarı merkeze varınca ādād-ı (6) ma‘kûse yazılmışdur ħaṭṭ u saṭṭu's-semā' birisi (7) daḥı ħaṭṭ u saṭṭu's-semā'dur ol daḥı bir ṭoğrı (8) çekilmiş ħaṭṭıdur ki merkezden kavşü'l-‘irtifā‘uñ (9) âhirine varınca buña daḥı ħaṭṭ-ı nişfu'n-nehār¹⁰ dirler (10) ve sittinī daḥı dirler ve ceybü'l-‘aẓim daḥı dirler bu daḥı (11) altmış dereceye berāberce kısmet olunmuşdur merkezden

[5a]

(1) kavse varınca a‘dād-ı müsteviyye ve kavsdan merkeze (2) varınca a‘dād-ı ma‘kûse yazılmışdur ve daḥı şol (3) ħaṭṭlar ki ol iki ħaṭṭuñ aḫsāmından kavse inerler (4) ol ħaṭṭlara cüyüb¹¹ dirler pes imdi sittinden (5) inen ħaṭṭlara cüyüb-ı mebsûte dirler vacibü'l-temāmdan (6) inen ħaṭṭlara cüyüb-ı menkûse dirler dā'ire-i meylül- (7) ‘aẓm şol dā'iredür ki ba‘zı rub‘larda olur (8) merkezden eczā-i müsteviyyeden yigirmi dört ceyb (9) üzerine iki taraftan çekilmişdür kavşü'l-‘aşr (10) şol egriçe ħaṭṭıdur ki kavşü'l-irtifā‘uñ evvelinden (11) çıkmışdur ħaṭṭ nişfu'n-nehār eczāsından kırk iki

⁷ Ebced Hesabı.

⁸ Doğu ve batı çizgisi: Doğu ve batı noktasını birleştiren çizgi.

⁹ Çizgi: Gezegenin ekliptik üzerindeki özel konumları.

¹⁰ Meridyen çizgisi.

¹¹ Sinüs.

[5b]

(1) buçuk ceybde niḥāyet bulmuşdur ve daḥı iki kavṣ ki (2) ba' zı rub' larda çizilür birisi rub' uñ merkezinden çıkub (3) devr ider tā āḥer kavse niḥāyet bulmuşdur (4) ve birisi daḥı merkezden çıkub devr eylemişdür tā kavṣ (5) irtifā' uñ evveline varınca bunlara dā'iretüt-tecvīb dirler (6) ve āmme'l-hedfetān şol rub' dan taşra ziyāde olan (7) artıklara hedfetān dirler eş'-şākūl şākūl deyü şol (8) cism-i şakīle dirler ki irtifā' alındığı vakitde ḥayṭa (9) aşarlar hevāya men' itmekden ötüri el-bābü'l-evvel fī ma' rifeti (10) ehzü'l-irtifā' evvelki bāb irtifā' almasının beyānındadır (11) irtifā' deyü şemsüñ veyā kevākibüñ¹² ufukdan yukaru

[6a]

(1) ve ıraklığına dirler bunun şarīki budur ki rub' ı iki (2) eliñ ile tutasın şākūl daḥı ḥayṭa aşılımış (3) ola ve daḥı rub' uñ hedefden ḥālī olan tarafını (4) tarafı şemse kılasın andan rub' ı az az hareket (5) itdüresin tā hedef-i ' ulyañıñ zıllı hedef-i süflāyı (6) örtünce ḥālbuki ol maḥālde ḥayṭ-ı rub' a neṭeyāne (7) ve neba' id ola hemān toḳınur toḳınmaz gibi ola pes (8) ol vakit nazar ile ḥayṭ kavṣ irtifā' uñ āhirinden (9) kaç derece kaç' eyledi ise ol vakit irtifā' (10) evvel olur eger irtifā' zevālden¹³ evvel olursa ol (11) irtifā' şarkı¹⁴ olur ve eger zevālden soñra olur ise

[6b]

(1) ğarbı¹⁵ olur ammā şemsüñ şu' āı olmasa (2) veyā kevākibden irtifā' almak isteyesiñ ol vakit (3) rub' uñ iki taraflarını başruñla şemsüñ veyā kevākibüñ (4) cürmi arasına kılasın andan soñra bir gözin yumasın (5) iki elüñi hareket itdiresin tā rub' uñ iki hedefleri (6) üzerinden ya iki delügi içinden şemsüñ cürmi ya kevākibi (7) görinceye deġin pes böyle itdüġin taḳdirce nazar (8) eyleseñ ḥayṭ

¹² Yıldız

¹³ Günortası, öğle: Güneş'in zenitte bulunma zamanı. Güneş'in öğlene geldiği an.

¹⁴ Doğu; 21 Mart ve 23 Eylül'de Güneş'in ufukta olduğu yan.

¹⁵ Batı; 22 Mart ve 23 Eylülde, yani Güneş ekvatorda iken ufukta Güneş'in battığı yer.

ķavs-i irtifā' uñ hedefinden hālī olan (9) tarafından kaç derece kaç' eyledise ol vaktüñ (10) irtifā' ı ol olur el-bābü's-şānī fī ma' rifeti ceybü'l-ķavs (11) ve ķavsü'l-ceyb ikinci bāb ķavsüñ ceybini ve ceybüñ ķavsini

[7a]

(1) bildirür kaçan bir ceybüñ ķavsini bilmeklik murād eyleseñ ol (2) ķavsden ceyb-i mebsūt ile sittīniye çık eczā-i (3) müsteviyyeden ne bulunur ise ol ķavsüñ ceybi ol (4) olur meşelā ķavsü'l-irtifā' otuz olursa otuz (5) ile ceyb-i mebsūtdan duhūl eyleyüp sittīniyyeye (6) çıkduk eczā-i müsteviyyeden otuz derece ceyb bulduk (7) otuz ķavsüñ otuz ceybi var imiş didük eger ķavsi (8) elli olsa ķavs-i irtifā' dan elli derece ile duhūl (9) eyledük sittīniye çıkduk eczā-i müsteviyyeden kırk altı (10) derece bulduk pes elli ķavsüñ kırk altı ceybi var imiş (11) didük altmış derece ķavsüñ elli iki derece ceybi vardur

[7b]

(1) toķsan ķavsüñ altmış ceybi var imiş didük (2) bunlaruñ üzerine kıyas oluna ammā bir miķdar ceybüñ (3) ķavsini bilmek dilesen evvel diledigüñ ceybden ceybe (4) mebsūtla ķavsü'l-irtifā' ın evvel ķavsden kaç (5) derece var ise evvel ceybiñ ķavsi ol olur meşelā (6) otuz ceyb ile sittīniden andañ ķavsin evvelinden (7) otuz derece bulduk pes otuz derece ceybiñ otuz (8) ķavsi vardur didük eger ceybini elli olsa sittīniden (9) elli ceyb ile ķavse andañ ol ķavsden elli altı buçuk (10) derece ķavsi vardur didük ve altmış ceybiñ toķsan (11) derece ķavsi vardur ve ammā dā'iretüt-tecvīb ' ilminüñ tarīķı

[8a]

(1) budur ki hayt ol ķavsden meşelā otuz derece üzerine (2) vaz' eyledük ve merī-i merkezden āher ķavse çekilen dā'ire (3) üzerine nişānladuk andan hayt hareket itdürdük (4) tā hayt sittīni üzerine vāķi' olunca andan nazar (5) eyledük merī eczā-i müsteviyyeden otuz derece ceyb (6) kaç' eylemiş otuz ķavsüñ otuz

ceybi var imiş ve eger (7) eczā-i müsteviyyeden merīyi kırk üzerine nişānlayūp (8) andan haytī hareket itdüresin tā merī' dā 'iretū't-tecvīb (9) üzerine vāki' olunca andan hayta nazar eylesek (10) ol kavsdan kırk bir buçuk derece kaç' eylemiş kırk (11) ceybūn kavsi ol olur el-bābü's-şālīş fi ma' rifetü's-sehmi

[8b]

(1) mine'l-ḳavs ve'l-ḳavs mine'l sehmi üçüncü bāb ḳavsūn (2) sehmini¹⁶ ve sehmiñ ḳavsini bildürür bunlaruñ ṭarīḳı oldur ki (3) diledügin ḳavs miḳdārı ḳavsūn evvelinden şayup (4) ol ḳavsdan ceyb-i menkūse ile ceybū't-temāme çık (5) eczā-i ma' kūseden ne bulursa ol ḳavsūn sehmi (6) ol olur meşelā otuz ḳavsūn sehmi kaçdur didūn (7) ol ḳavsdan otuz ile ceyb-i ma' kūse üzerinden (8) ceybū't-temāma çıḳduḳ eczā-i ma' kūseden sekiz derece (9) sehm bulduḳ pes otuz ḳavsūn sekiz derece sehmi (10) vardur didük altmış ḳavsūn otuz sehmi vardur (11) toḳsan ḳavsūn altmış sehmi vardur ve eger ḳavsimüz

[9a]

(1) toḳsandan ziyāde olsa farzen yüz derece olsa (2) toḳsan ḳavsūn sehmi altmışdur bu kerre on derece (3) ḳavs ḳalur on ḳavsūn ceybi on buçukdur deyüp (4) ceybi sehme farz iderüz yüz derece ḳavsūn yetmiş (5) buçuk derece sehmi vardur dirüz ammā bir miḳdār sehmüñ (6) ḳavsini bilmege ṭarīḳ oldur ki diledügin sehm miḳdārı (7) sittini ceybi üzerinden ḳavse in ma' kūsinden ne (8) bulunursa o sehmüñ kavsi oldur meşelā sehmimüz yigirmi (9) olsa sittininüñ ma' kūsinden yigirmi ceyb şayduḳ (10) ol ceyb ile ḳavse nāzil olduḳ āher ḳavsdan ki (11) ma' kūs ḳavsdür şayduḳ kırk sekiz buçuk derece yigirmi

[9b]

(1) sehmüñ ḳavsini bulduḳ altmış sehmüñ ḳavsini toḳsan (2) derece bulduḳ ammā eger sehmimüz altmışdan ziyāde olsa (3) farzen yetmiş olsa ol sehm zā'id

¹⁶ Ekliptik üzerinde hakiki taliden başlayarak, muayyen bir mesafedeki noktaya kadar ölçülen itibari tali.

olur bu zā'idi (4) ceyb farz eyleyüp kavsi aldık nitekim bunuñ tarīkı (5)geçmişdür
toğuz buçuk derece kavsi vardır bunu toğsanna (6) zamm eyledük yetmiş derece
sehmüñ toğsan toğuz buçuk (7) derece kavsi vardır didük ve kasse 'alī hezāl ve
dahısın (8) belki kavs yüz seksen olsa sehmi yüz yigirmi olur (9) el-bābü'r-rābiu'
fī ma'rifetil zıllı mine' e'l-irtifā' dördüncü bāb (10) irtifā' dan zıllı bildürür bu zıll
iki dürlüdür birisi (11) zıll-ı mebsūtdur¹⁷ bu şol zıllıdır ki irtifā' ziyāde

[10a]

(1) olduğça kendüsi nākış olur minārenüñ ve ağaçlarıñ (2) zıllı gibi ve her
nesne ki kâ'im 'ale arze ve rāsit ola (3) anuñ zıllına zıll-ı mebsūt dirler ve birisi
dahı zıll-ı (4) menkūsdur¹⁸ bu şol zıllıdır ki irtifā' ziyāde olduğça (5) kendüsi dahı
ziyāde olur bu kâ'im 'ale'l-arz olanuñ (6) ğayrıdur meşelā dīvārda olanlardır
buña zıll-ı evvel dahı (7) dirler ve dahı zıll için kâmet ve vaz' eylemişler eger
kâmet (8) on ikiye kısmet olursa aña aşābi' dirler ve eger (9) yediye veyā dahı
eksike kısmet olmuş olursa ol kâmete (10) 'ikdām dirler ve dahı altmışa kısmet
iderler eczā dirler (11) ammā rub'-ı 'amellerinden on ikiye kısmet olunmuş kâmet
ile

[10b]

(1) 'amel olunur bunlarıñ bilmesinüñ tarīkı oldur ki ol kavstden (2) irtifā' ne
ise haytı anuñ üzerine vaz' eyleyesin (3) ve merī cüyüb-ı mebsūtdan¹⁹ kâmet
mikdarına on (4) ikidür anuñ üzerine koyasın andan haytı hareket (5) itdüresin tā
irtifā' uñ temāmı üzerine varınca (6) bu dahı ma'lūm ola ki her 'adedüñ temāmı
toğsana (7) bākī kalandur meşelā otuzuñ temāmı altmış kırk temāmı (8) elli ve
yigirminüñ temāmı yetmişdür andañ soñra nazār idesin (9) merī cüyüb-ı
mebsūtdan ne ceyb üzerine vāki' oldısa (10) ol ceyb ile sittīniyye çık eczā-i
müsteviyiyeden ne (11) bulunur ise ol irtifā' uñ zıll-ı mebsūtı ol olur

¹⁷ Yüksekliğin kotanjantı.

¹⁸ Yüksekliğin tanjantı.

¹⁹ Usturlabın yayı ve meridyen çizgisi arasında bulunan, doğu ve batı çizgisine paralel olarak
çizilen 90 çizgiden her biri.

[11a]

(1) meşelâ irtifâ' muz otuz olsa hayt ol kavsdan (2) otuz irtifâ' üzerine koduk ve merî-i cüyüb-ı (3) mebsûteden on iki kâmet miqdârı üzerine (4) vaz' eyledük andan hayt hareket itdürdük tâ altmış (5) kavs ki otuzuñ temāmıdur anuñ üzerine gelince andan (6) merîye nazar eyledük ceybden ne kat' eyledise ol ceyb (7) ile sittîniyeye çıkduk eczâ-i müsteviyyeden şayduk otuz (8) irtifâ' uñ yigirmi birden eksicek zıll-ı mebsûtı hâşıl (9) oldu ve kasse 'âlî hezâl ve ammâ zıll-ı menkûs tarîkı oldur ki (10) hayt ol kavsdan irtifâ' üzerine koyasın (11) ve merî cüyüb-ı menkûseden on iki kâmet üzerine

[11b]

(1) vaz' idesin andan hayt hareket itdüresin tâ (2) irtifâ' uñ temâmı üzerine varınca andan şoñra merî (3) ne ceyb kat' eyledise ol ceyble ceybü't-temâma (4) çıkasın eczâ-i müsteviyyeden ne bulunur ise ol irtifâ' uñ (5) zıll-ı menkûsi ol olur meşelâ irtifâ' muz otuz olsa (6) hayt ol kavsdan otuz irtifâ' üzerine vaz' (7) eyledük ve merî-i cüyüb-ı menkûseden on iki kâmet (8) üzerine koduk andan hayt hareket itdürdük tâ otuzuñ (9) temâmı ki altmışdur anuñ üzerine vâkı' olunca andan nazar (10) eyledük merî-i cüyüb-ı menkûseden ne ceyb üzerine (11) vâkı' oldise ol ceyble ceybü't-temâma çıkduk

[12a]

(1) eczâ-i müsteviyyeden şayduk otuz irtifâ' uñ zıll-ı menkûsi (2) yedi hâşıl oldu ve kasse 'âlî hezâl bir dürlüsi dahı (3) irtifâ' dan zıll bilmenüñ tarîkı budur ki meşelâ otuz irtifâ' (4) olsa hayt otuz irtifâ' üzerine vaz' eyledük (5) sittîniden on iki kâmetle hayta gelince indük (6) kâmetle hayt-ı tekâtü' itdügi yirden dönüvirdük (7) ceyb-i menkûsiyle ceybü't-temâma çıkduk eczâ-i müsteviyyeden (8) şayduk otuz irtifâ' uñ zıll-ı mebsûtı yigirmi birden (9) eksicek olur imiş ve eger hayt yerinde тұrurken kâmet (10) ile ceybü't-temâmdan insek hayta gelince tekâtü' den (11) dönüp sittîniye çıksak eczâ-i müsteviyyeden otuz

[12b]

(1) irtifā' uñ yedi derece zıll-ı menkûsi hâşıl olur (2) zıll bâbında bundan âsân tarîk yokdur ve dağı kâh (3) olur ki kaçan kâmetle insek hayta buluşmaz gerekdür ki (4) ol vakit kâmetüñ nişfi veyâ rub' ı-la kangısı mümkün (5) olursa anuñ ile 'amel idesin andan 'ameli temâm eyle (6) geçen gibi ne hâşıl olursa nişfla indükse nişf-ı zıll (7) hâşıl olur eger rub' la indükse rub' -ı zıll hâşıl olur (8) meşelâ irtifâ' muz on derece olsa on iki kâmetle insek (9) hayta buluşmaz bu kerre kâmetüñ nişfla indük ki altıdur (10) pes teqâtü' den ceyb-i menkûse dönüp ceybü't-temâma çıkdık (11) eczâ-i müsteviyyeden otuz dört derece bulduk ki on

[13a]

(1) irtifâ' uñ nişf-ı zıllıdur bu otuz dört 'adedi (2) niş' f eyledük on irtifâ' uñ altmış sekiz derece zıllı (3) olur imiş ve kasse 'âlî hezâl ve'l- bâbü'l-hâmisu fî ma' rifetü'l irtifâ' (4) mine'l-zıllı beşinci bâb zıllıdan irtifâ' bildürür bunuñ tarîkı (5) oldur ki on iki kâmetle sittiniden indük ve zıll-ı maflüb (6) ile ceybü't-temâmdan insek iki ceyb teqâtü' itdügi (7) yire haytı vaz' idesin göresin hayt-ı kavşün (8) evvelinden kaç derece kaç' eyledise zıll-ı maflübüñ (9) irtifâ' ı ol olur meşelâ zıll-ı mebsût yigirmi derece (10) olsa bunuñla ceybü't-temâmdan indük ve kâmetle (11) sittiniden indük iki ceyb teqâtü' itdigi yirde haytı

[13b]

(1) vaz' eyledük gördük haytı ol kavşden otuz bir (2) dereceden ziyâdece kaç' eylemiş ki yigirmi derece zıll-ı (3) mebsûtuñ irtifâ' ı ol olur ammâ zıll-ı menkûs yigirmi (4) olsa bunuñ ile sittiniden iner ve kâmetle ceybü't- (5) temâmdan iner iki ceyb teqâtü' itdügi yirde haytı (6) vaz' ideriz bu taqdirce hayt ol kavşden elli (7) toquz dereceden eksicek yigirmi zıllı menkûsüñ irtifâ' ı (8) kaç' itmiş olur ve ammâ zıll ile kâmet teqâtü' irişmezse (9) meşelâ zıllımen yetmiş derece olsa ol vakit zıll-ı mebsûtuñ (10) nişfi ile ki otuz beşdür ceybü't-temâmdan indük (11) ve kâmetüñ nişfi ki altıdur sittiniden indük iki ceyb

[14a]

(1) tekātü' itdügi yire haytı vaz' eyledük ve nazār eyledük (2) hayt ol kavşden on derece kaç' eyledise yetmiş (3) zıll-ı mebsūtuñ irtifā' ı ol olur ve kasse 'ālī hezāl (4) ve'l bābü's-sādis fī ma' rifeti dereceti's-şemsi fī hezei'l-ālāt'il (5) işbu āletle altıncı bāb derecetü's-şemsince bulunur (6) anuñ beyānındadır ve bunuñ tarīkı oldur ki kavş irtifā' uñ (7) evvelinden şayasın otuz 'adede varınca hamil²⁰ olur (8) otuzdan altmışa varınca şevr²¹ olur altmışdan toksana (9) varınca cüz²² olur ve yine kavşuñ āhirinden otuz dereceye (10) şayasın burc-u serṭān²³ ve otuzdan altmışa esed²⁴ ve altmışdan (11) toksana varınca sünbüle²⁵ olur ki şimālī burcları bunlardır

[14b]

(1) ve yine kavşuñ evvelinden şayasın otuz derece mizān²⁶ (2) altmışa varınca 'akreb²⁷ toksana varınca kavş²⁸ ve yine (3) kavş irtifā' uñ āhirinden otuz derece cedi²⁹ ve altmış (4) derece delv³⁰ ve toksan derece hūt³¹ birūcı olur cenūbī (5) olan birūcları daḥı temām oldı pes imdi kaçan (6) şems kaḅı birūçda ve kaçıncı derecesindedür bilmek dilesin (7) bunuñ bilmesinüñ tarīkı oldur ki kısım-ı takviminden üst (8) cedvelden bulunur bunu bildükden soñra haytı derece-i şems (9) üzerine kodınsa kavşü'l-irtifā' dan her kaḅı birūcda ise (10) o günüñ derecesine koyasın ve aña göre 'amel (11) idesin el-bābü's-sābi' fī ma' rifetü'l-meyl min derecetü's-şems

²⁰ Koç burcu: Ekliptik üzerinde yer alan burçların ilki.

²¹ Boğa burcu: Ekliptik üzerinde yer alan burçların ikincisi.

²² İkizler burcu: Ekliptik üzerinde yer alan burçların üçüncüsü.

²³ Yengeç burcu: Ekliptik üzerinde yer alan burçların dördüncüsü.

²⁴ Aslan burcu: Ekliptik üzerinde yer alan burçların beşincisi.

²⁵ Başak burcu: Ekliptik üzerinde yer alan burçların altıncısı.

²⁶ Terazı burcu: Ekliptik üzerinde yer alan burçların yedincisi.

²⁷ Akrep burcu: Ekliptik üzerinde yer alan burçların sekizincisi.

²⁸ Yay burcu: Ekliptik üzerinde yer alan burçların dokuzuncusu.

²⁹ Oğlak burcu: Ekliptik üzerinde yer alan burçların onuncusu.

³⁰ Kova burcu: Ekliptik üzerinde yer alan burçların on birincisi.

³¹ Balık burcu: Ekliptik üzerinde yer alan burçların on ikincisi.

[15a]

(1) yedinci bâb derece-i şemsden meyl³² bildürür bunuñ (2) tarîkı oldur ki haytî derece-i şems üzerine vaz³ (3) idesün ve merî-i meyl a³ zim dâ'iresi üzerine koyasın (4) ve dahı merîden ceyb-i mebsûtla kavse inesin (5) ol kavsdan şayasın ol derecenün meyli ol olur (6) eger derece-i şems cenübî olursa meyli dahı cenübî olur (7) meşelâ şevr evvelinde ki hamilün otuzidür ol günde meyl (8) kaç derecedür anı bilmek dilesen tarîkı budur ki haytî (9) şevriñ evveli üzere vaz³ eyledük merîyi meyl-i a³ zim (10) dâ'iresi üzerine nişânladuk ve merîden ceyb-i mebsûtla (11) kavse andañ nazar eyledük ol kavsdan on bir buçuk

[15b]

(1) derece şevr evvelinün meylini bulduk vehm meyl şimâlidür (2) zirâ derece-i şems şimâlidür ve kasse 'âlî hezâl eger rub³ da (3) meyl-i a³ zim dâ'iresi olmayacak olursa anuñ tarîkı (4) budur ki haytî hattı nısfu'n-nehâr³³ üzerine vaz³ idesin (5) ve merîyi eczâ-i müsteviyyeden yigirmi dört ceyb üzerine (6) koyasın nazar eylesin merî cüyüb-ı mebsûtıdan (7) kanğı ceyb üzerine vâkı³ olursa ol ceyb ile (8) kavse inesin hayt ol kavsdan ne kaç³ eyledise (9) ol derecenün meyli ol olur meşelâ haytî hattı nısfu'n- (10) nehâr üzerine vaz³ eyledük ve merîyi eczâ-i müsteviyyeden (11) yigirmi dört ceyb üzerine nişânladukandan haytî

[16a]

(1) hareket itdürdük tâ derece-i şems ki şevr evveli farz eyledük (2) eydi anuñ üzerine vâkı³ olunca andan merî cüyüb-ı mebsûtıdan (3) ne ceyb vâkı³ oldu ise ol ceyb ile kavse andañ (4) ol kavsdan on bir buçuk derece şevr evvelinün meylini bulduk (5) ve kasse 'âlî hezâl el-bâbü's-şâmin fî ma³ rifete gâyetü'l-irtifâ³ (6) ve 'arzi'l-beledi³⁴ mine'l-meyl sekizinci bâb gâyetü'l-irtifâ³ ı ve 'arz-ı (7) beledi

³² Güneşin Eğiminin.

³³ Meridyen çizgisi.

³⁴ A (astr.) herhangi bir yerin üstünden geçen daire

bildür belki bunların ʔarîkı oldur ki ol ğāyeti zevāl³⁵ (8) vaktinde raşd ile taḥşil ile raşd deyü diĸkatle (9) bilmege dirler ğāyeti bildükden şoñra cihetini bilmek dileseñ ki (10) şimālidür veyā cenūbīdür bunun bilmesinüñ ʔarîkı budur ki (11) ol irtifāʕ uñ nihāyeti vaktinde maşrıķ cānibine teveccüh eylesin

[16b]

(1) eger gölgen şāġ ʔarafına düşerse Mekke-i Mükerre-me-i Şerefe (2) Hullahū Teʕālī gibi ve daĸı ötesi gibi bilesin ki ol ğāyet (3) şimālidür eger şol ʔarafına düşerse Medine-i Münevvere (4) Nurrahāllahū Teʕāliden gelüp gecüp ʕarz nihāyet buldıĸı (5) yire dek bilesin ki ol ğāyet cenūbīdür pes imdi (6) ğāyeti bildükden şoñra nazār eyle eger şemsün ol günde meyli (7) yoĸısa şems ḥamil evvelinde yāḥūd mizān evvelinde olduĸı (8) gün gibi ol buldıĸuñ ğāyet ʕarz-ı beledün temāmı olur (9) yaʕnī her ʕadedün ʔokşana bākī ʔalanına temāmı dirler eger (10) şemsün meyli olacaķ olursa ol daĸı ikiden ḥālī (11) olmaz şems şimālī ola veyā cenūbī ola eger şimālī olursa

[17a]

(1) meyl ğāyet irtifāʕ dan ʔarḥ ile meyl şimālī ve ğāyet (2) cenūbī olduĸından ötüri ve eger meyli cenūbī olacaķ (3) olursa ğāyetle cemʕ ile ikisi de cenūbī olduĸından (4) ötüri temām ʕarz-ı beled ḥaşıl olur andan temām ʕarz-ı (5) beledī ʔokşandan ʔarḥ eyledük ʕarz-ı beled kendüsi bākī (6) ʔalur meşelā ʔoşantıniyye şems-i ḥamil ya mizān evvelinde olsa (7) ol iki vaktde şemsün meyli olmaz ğāyetü'l-irtifāʕ kırķ (8) ʔokuz derecedür bu ğāyeti ʔokşandan ʔarḥ eyledük (9) kırķ bir derece ʕarz-ı beled bākī ʔalur ammā şems şevr evvelinde (10) olsa şems şimālī burclarda birisinde olduĸına mişāldür (11) ol günüñ meyli on bir buçuķ derecedür ve ğāyetü'l-irtifāʕ

³⁵ Günortası, öğle: Güneş'in zenitte bulunma zamanı. Güneş'in öğlene geldiĸi an.

[17b]

(1) altmış buçuk derecedür şol dağı ma' lüm ola ki (2) ğāyetü'l-irtifā' bu 'arzda dā'im cenūbīdür şimālī olmaz (3) pes on bir buçuk meyli altmış buçuk ğāyetü'l-irtifā' dan (4) tarḥ eyledük kırk toköz derece temām 'arz-ı belede bākī (5) kaldı bunu dağı toksandan tarḥ eyledük kırk bir derece (6) 'arz-ı belede bākī kaldı ammā şems 'akreb evvelinde olsa (7) şems cenūbī burclardan birisinde olduğına mişāl bunun (8) dağı meyli on bir buçuk derecedür ikisini cem' eyledük (9) ikisi de cenūbī olduğundan ötüri kırk toköz derece (10) temām 'arz-ı beled ḥāşıl oldı toksandan naşş eyledük (11) kırk bir derece 'arz-ı beled bākī kaldı ve kasse 'alī hezal-mişāl

[18a]

(1) e'l-bābü't-tāsi' fī ma'rifet-i ba'd el-ḳatrı toközuncu bāb ba'de'l- (2) ḳuṭr³⁶ bilmesinün beyānındadır bunun tarīķı oldur ki ḥaytī sittīniye (3) vaz' eyleyesin ve merīyi' arz-ı beledün ceybine nişānladük (4) andan ḥaytī hareket itdüresin tā ol günün meyli neyse (5) evvel ḳavsdan anuñ üzerine vāķi' olunca ba'de merīye (6) nazar idesin cüyüb-ı mebsūṭeden ḳaçıncı ceyb üzerine (7) vāķi' oldısa ba'de'l-ḳuṭr ol olur meşelā şems şevr (8) evvelinde olsa ḥaytī sittini üzerine vaz' eyledük (9) ve merīyi Ḳoştantıniyye 'arz ki kırk bir derece ve ceybi otuz (10) toköz buçuğa yaķındur ya'nī merkezden eczā-i müsteviyyeden anuñ (11) üzerine nişānladük ba'de ḥaytī naḳl eyledük ol günün

[18b]

(1) meyli ki on bir buçuk derecedür ol ḳavsdan anuñ üzerine vāķi' (2) olunca ba'de merīye nazar eyledük cüyüb-ı mebsūṭeden sekiz (3) ceyb ḳaṭ' eylemişdür ki şevr evvelinün ba'de'l-ḳatrı ol olur (4) ve dağı sünbüle evvelinün ve 'akreb evvelinün ba'de'l-ḳuṭrı heb (5) sekizdür zirā derūnuñda meyilleri berāberdür ya'nī on bir buçuğdur (6) ve kasse 'alī hezāl e'l-bābü'l-aşer fī ma'rifeti aslū'l-muṭlaḳ

³⁶ Gölge.

onuncı (7) bâb aşl-ı muṭlaḳ bilmesinüñ beyânındadır bunuñ ṭarîḳı budur ki (8) ḥayṭı sittîni üzere vuḏu‘ eyleyesin ve merîyi‘ arz-ı beledüñ (9) temâmı neyse anuñ ceybi üzerine nişânlayasın ba‘de ḥayṭı (10) hareket itdüresin tâ ol günün meylî neyse aḥar-i ḳavsdan (11) anuñ üzerine vâḳi‘ olunca andan merî teḳâṭü‘ itdügi

[19a]

(1) ceyb ile sittîniye çıḳasın eczâ-i müsteviyyeden ne bulunur ise (2)ol günün aşl-ı muṭlaḳı ol olur meşelâ şems şevr (3) evvelinde olsa ḥayṭı sittîni üzerine vaḏ‘ eyledük merî (4) temâm ‘arz-ı beledüñ kırk toḳuz derecedür ve ceybi kırk beş (5) ve çeyrek derecedür ya‘nî merkezden eczâ-i müsteviyyeden anuñ (6) üzerine nişânladuk ba‘de ḥayṭı hareket itdürdük tâ ol (7) günün meylî ki on bir buçuk derecedür âḥer ḳavsdan anuñ (8) üzerine vâḳi‘ olunca ba‘de merî teḳâṭü‘ itdügi ki ceyble (9) sittîniye çıḳduk eczâ-i müsteviyyeden kırk dört dereceden (10) artıcaḳ şevr evvelinüñ aşl-ı muṭlaḳını bulduk bu aşl-ı muṭlaḳ (11) sünbüle evvelinüñ ve ‘âḳreb evvelinüñ ve ḥût evvelinüñ aşl-ı

[19b]

(1) muṭlaḳları olur meyilleri berâber olduğından ötüri (2) ve ḳasse ‘âlî hezâl el-bâbüel-ḥādî aşer fî ma‘rifeti nişfu't-ta‘dîl (3) on birinci bâb nişfu't-ta‘dîl bilmesinüñ beyânındadır buña (4) nişfu'l-fazıla daḥı derler bunuñ ṭarîḳı budur ki ḥayṭı (5) sittîni üzerine vaḏ‘ eyleyesin ve merîyi eczâ-i müsteviyyeden (6) ol günün aşl-ı muṭlaḳı neyse anuñ üzerine nişânlayasın (7) andan ḥayṭı hareket itdüresin tâ merî ol günün ba‘de'l- (8) ḳuṭrı neyse ceybden anuñ üzerine vâḳi‘ olunca (9) pes imdi ḥayṭ ol ḳavsdan kaç derece ḳaṭ‘ eyledise (10) ol günün nişf-ı ta‘dîli ol olur meşelâ şems şevr (11) evvelinde olsa ḥayṭı sittîni üzerine vaḏ‘ eyledük ve merîyi

[20a]

(1) aşl-ı muṭlaḳ ki kırk dört dereceden artıcaḳdur anuñ (2) üzerine nişānladuk ba‘de ḥayṭi ḥareket itdürdük tā merī (3) ol günün ba‘de'l-ḳuṭrı sekiz derece ceybden anuñ üzerine (4) vāḳi‘ ba‘de nazar eyledük ḥayṭ ol ḳavsdan on (5) dereceden artıcaḳ şevr evvelinün nişf ta‘dīlini ḳaṭ‘ (6) eylemiş ve ḳasse ‘ālī hezāl e'l-bābü's-şānī ‘aşra fī ma‘rifeti ḳavsü'n- (7) neḥār ve'l-leyli on ikinci bāb gecenün gündüzün nişf (8) ḳavslerün beyān ider bunların ṭarīḳı budur ki ol günün (9) nişf ta‘dīlini bilesin ve daḥı göresin meyli şimālīdür (10) veyā cenūbīdür ve eger meyli şimālī ise ziyāde eyleyesin (11) ve eger meyli cenūbī ise nişf ta‘dīli ṭoḳsan dereceden

[20b]

(1) naḳş eyleyesin ol günün nişf ḳavsü'n-neḥārı ḥāşıl (2) olur ve daḥı her ḳanḡı nişf ḳavsü'n-neḥārı yüz seksen (3) dereceden ṭarḥ eyleyesin ol gicenün nişf ḳavsü'l- (4) leyli ḥāşıl olur ve bunların her birisini taz‘īf eylesek (5) bütün ḳavsü'n-neḥār veyā bütün ḳavsü'l-leyl-i ḥāşıl olur meşelā (6) şevr evvelinde olsa ol günün nişf-ı ta‘dīli on dereceden (7) artıcaḳdur ve meyli daḥı şimālīdür ve ṭoḳsan derece üzerine (8) nişf-ı ta‘dīli ziyāde eyledük yüz dereceden artıcaḳ şevr (9) evvelinün nişf-ı ḳavsü'n-neḥārı ḥāşıl oldu yüz (10) seksenden ṭarḥ eyledük seksen dereceden küçük nişf-ı (11) ḳavsü'l-leyl ḥāşıl oldu ve her birisini taz‘īf eyledük

[21a]

(1) iki yüzden artıcaḳ bütün ḳavsü'n-neḥāru yüz altmışdan eksicek (2) ḳavsü'l-leyl ḥāşıl oldu ve ammā şems ‘āḳreb evvelinde (3) olsa bununı nişf-ı ta‘dīli on dereceden artıcaḳdur (4) ve ammā bununı meyli cenūbīdür nişf-ı fazlayı ṭoḳsandan (5) ṭarḥ eyledük seksen dereceden eksicek ‘āḳreb evvelinde (6) nişf-ı ḳavsü'n-neḥārı ḥāşıl oldu pes bunı yüz (7) seksen dereceden naḳş eyledük yüz dereceden artıcaḳ (8) nişf-ı ḳavsü'l-leyl ḥāşıl oldu ve her birisini taz‘īf (9) eyledük

yüz altmışdan eksicek bütün kıavsü'n-nehâru iki yüzden (10) artıcağ bütün kıavsü'l-leyl hâşıl oldu ve kıasse 'âlî hezâl (11) e'l-bâbü's-şâlişü 'aşeru fî ma' rifetü'd-dâ'iri fazlü'd-dâ'ir

[21b]

(1) on üçüncü bâb dâ'iri³⁷ ve dağı fazlü'd-dâ'iri³⁸ bilmesinüñ beyânındadır (2) ve bunların tarîkı budur ki şemsden irtifâ' alasin (3) ve ol irtifâ'uñ ceybini bilesin ve dağı ol günün ba'de'l- (4) kıutrını bilesin ve dağı göresin ki meyl şimâlîdür (5) veyâhüd cenûbîdür eger meyli şimâlî ise irtifâ'uñ (6) ceybinden ba'de'l-kıutrı tarh idesin eger cenûbî ise (7) ikisin cem' idesin her kıangısı ise aşl-ı mu'addel³⁹ (8) hâşıl olur andan sonra haytî sittini üzerine vaz' (9) eylesesin merî ol günün aşl-ı muṭlağı ne ise eczâ-i (10) müsteviyyeden anuñ üzerine nişânlayasın ba'de haytî (11) hareket itdüresin tâ merî -i cüyüb-ı mebsûṭdan aşl

[22a]

(1) mu'addil üzerine vâkı' olunca pes imdi haytî âher (2) kıavsden kaç derece kıat' eyledise fazlü'd-dâ'ir (3) ol olur eger irtifâ' zevâlden evvel ise bu fazlü'd-dâ'ir (4) zevâle bâkı kıalan olur ve eger zevâlden sonra ise (5) zevâlden geçen olur ve dağı haytî ol kıavsden her ne kıat' (6) itmiş ise anuñ üzerine nışf fazlayı ziyâde eyle (7) eger şems şimâlî olan birüclarda ise ve eger şems cenûbî (8) olan birüclaruñ birinde ise nışf fazlayı tarh eyle (9) dâ'ire hâşıl olur ve ammâ irtifâ'uñ ceybi ba'de'l-kıutrıdan (10) eksik olursa ol vâkt ba'de'l-kıutr irtifâ' ceybden (11) gitmek mümkün degildür pes bunun tarîkı oldur ki irtifâ'uñ

[22b]

(1) ceybini ba'de'l-kıutrıdan tarh eylesesin aşl mu'addel hâşıl (2) olur mademki ba'de'l-kıutr irtifâ' ceybinden ziyâde (3) ola böyle itmek gerekdür ve

³⁷ Güneşin Doğı yada Batı noktasına olan uzaklığı; Fazl üd-dair'in tamlayanı.

³⁸ Güneşin meridyenden açısal uzaklığı.

³⁹ asl el-muaddel, R çap, h yükseklik olsun.

ba‘de haytı sittini üzerine (4) vaz‘ eylesin ve meriyi āşl mutlak üzerine nişānlayasın (5) ba‘de haytı hareket itdüresin tā meri āşl mu‘addel üzerine (6) vāki‘ olunca ba‘de nazar idesin hayt ol kavsdan (7) ne kat‘ eyledise toksan derece üzerine ziyāde (8) eylesin ol irtifā‘uñ fazlü'd-dā‘iri ol olur ammā (9) irtifā‘uñ ceybi artuğ olsa ol vakt geçen tariki (10) gibi ba‘de'l-kuṭrı irtifā‘uñ ceybinden tarh idesin (11) āşl mu‘addel hāşıl olur ve daḥı ma‘lūm ola ki

[23a]

(1) irtifā‘uñ ceybi ba‘de'l-kuṭrı ile berāber olsa ol vakt (2) fazlü'd-dā‘ir toksan derece olur meşelā şems-i şimālde burūc (3) şevriñ evvelinde olsa ve irtifā‘ ol vakt otuz derece (4) olsa ba‘de'l-kuṭrı sekiz derecedür irtifā‘uñ ceybi (5) daḥı otuz derecedür sekiz derece ba‘de'l-kuṭrı otuzdan (6) tarh eyledük şevr evvelinüñ meyli şimālī olduğından ötüri (7) yigirmi iki derece āşl mu‘addel hāşıl oldu ba‘de haytı (8) sittiniye vaz‘ eyledük ve mer‘i yi şevr evvelinüñ āşl-ı mutlakı ki (9) kırk dört dereceden artıcağdur eczā-i müsteviyyeden (10) anuñ üstüne nişānladuğ ba‘de haytı hareket itdürdük (11) tā meri cüyüb-ı mebsūṭdan āşl mu‘addil üzerine vāki‘

[23b]

(1) olunca andan hayta nazar eyledük āher kavsdan altmış (2) derece kat‘ eylemiş ki şevr evvelinüñ otuz irtifā‘uñ (3) fazlü'd-dā‘iri ol olur ve bu fazlü'd-dā‘ir zevāle bāki (4) kalan olur eger irtifā‘ zevālden evvel ise ve eger (5) irtifā‘ zevālden şoñra ise bu fazlü'd-dā‘iri zevālden (6) geçen olur ve daḥı haytı ol kavsdan otuz derece (7) kat‘ eyledi şevr evvelinüñ on dereceden ziyādece (8) nişf-ı fazlasını bu otuz derece üzerine ziyāde (9) eyledük kırk dört dereceden artıcağ dā‘ir hāşıl oldu (10) ve ammā cenūbdan şems ‘akreb burcunuñ evvelinde olsa (11) ve yine irtifā‘ ol vakt daḥı otuz derece olsa bunuñ

[24a]

(1) daḥı ba' de'l-ḳuṭrı sekiz derecedür irtifā' uñ ceybi ki (2) otuz derecedür ikisin cem' eyledük meyl cenūbī olduğından (3) ötüri pes otuz sekiz derece aṣl-ı mu'addel⁴⁰ ḥaṣıl oldu (4) ba' de ḥayṭı sittīniye vāz' eyledük ve merī-i 'aḳreb-i evvelinūñ (5) aṣl-ı muṭlaḳı ki kırk dört dereceden artıcaḳdur eczā-i (6) müsteviyyeden anuñ üzerine nişānladuḳ ba' de ḥayṭı hareket (7) itdürdük tā merī cüyüb-ı mebsūṭdan aṣl-ı mu'addel (8) üzerine vāḳi' olunca andan ḥayṭa nazar eyledük āḥer (9) ḳavsdan otuz bir derece ḳaṭ' eylemiş ki 'aḳreb-i evvelinūñ (10) otuz irtifā' nuñ fazlü'd-dā'iri ol olur ve daḥı ḥayṭ (11) ol ḳavsdan elli toḳuz derece ḳaṭ' eylemiş 'aḳreb-i evvelinūñ

[24b]

(1) on dereceden artıcaḳ nişf-ı fazılası vardur bu elli (2) toḳuzdan tarḥ eyledük meyli cenūbī olduğundan ötüri (3) kırk toḳuz dereceden eksicek dā'ir ḥaṣıl olur ve ḳasr (4) 'ālī hezel e'l-miṣāl el-bābü'r-rābiu' 'aṣera fī-ma'rifetü'l irtifā' i min (5) fazlü'd-dā'ir on dördüncü bāb fazlü'd-dā'ireden irtifā' (6) bilmesinūñ beyānındadır bunuñ tarīḳı budur ki ḥayṭı sittīniye (7) vāz' eyleyüp ve merīyi ol günūñ aṣl-ı muṭlaḳınuñ üzerine (8) nişānlayasın ba' de ḥayṭı hareket itdüresin āḥer (9) ḳavsdan fazl dā'ir ne ise anuñ üstine vāḳi' olunca (10) pes imdi nazar eyle merī cüyüb-ı mebsūṭdan ne ceyb (11) ḳaṭ' eyledise ol aṣl-ı mu'addel olur bu aṣli'l-mu'addelden

[25a]

(1) ba' de'l-ḳuṭrı tarḥ eyle eger meyli cenūbī ise ve eger şimālī ise (2) ikisinūñ cem' eyle irtifā' uñ ceybi ḥaṣıl (3) olur ammā ḳaçan fazlü'd-dā'ir toḳsan dereceden ziyāde (4) olsa ol vaḳt ḥayṭı sittīniye ḳoyup ve merī aṣl-ı (5) muṭlaḳa nişānladuḳ soñra ḥayṭı ol ḳavsdan toḳsandan (6) ziyāde olanuñ üzerine naḳl eyleyüp ba' de merīye nazar (7) eyle cüyüb-ı mebsūṭdan ne ceyb ḳaṭ' eyledi ise (8)

⁴⁰ asl el-mu'addel, Rçap, h yükseklik olsun $a = R + \sin h$ 'dir.

ba' de'l-kuṭrdan tarḥ eyle irtifā' uñ ceybi ḥāşıl olur (9) meşelâ şems şevr evvelinde olsa ḥayṭı sittîniye vaz' (10) eyledük ve merî-i aşl-ı muṭlaḳ ki kırk dört dereceden artıcaḳdur (11) eczâ-i müsteviyyeden anuñ üzerine nişānladıḳ ba' de ḥayṭı

[25b]

(1) hareket itdürdük âḥer ḳavsdan faẓl-ı dâ'ir ki altmış dereceden (2) anuñ üzerine vâḳi' olunca pes imdi naẓar itdük (3) merî-i cüyüb-ı mebsûṭdan yigirmi iki ceyb aşl-ı mu'addel (4) ḳaṭ' eylemiş meyli şimālî oldığı-çün ba' de'l-kuṭrı ki seksen (5) derecedür üzerine ziyâde eyledük otuz derece ceybü'l- (6) irtifā' ḥāşıl oldu ve ḳasse 'ālî hezāl e'l-bābü'l-ḥāmisü 'aşera (7) fî ma'rifetü'l-irtifā' ü'l-'aşri ve faẓlü'd-dâ'ir beyne'z-zuhri ve'l-'aşri (8) ve'd-dâ'iri beyne'l-'aşri ve'l-ğarbi on beşinci bāb 'aşruñ irtifā' nuñ (9) ve daḥı 'aşr ile zevāl-i mābeyninde olan dâ'iri bildürür (10) eger ba' de ḳavsü'l-'aşr⁴¹ olursa bunuñ bilinmesinüñ ṭarîḳı (11) oldur ki ḥayṭı ol ḳavsdan ol günün ḡāyetü'l-irtifā' ı

[26a]

(1) üzerine vaz' eyleyüp ve merî ḳavısı 'aşruñ üzerine (2) nişānlayasın ba' de merî teḳāṭü' itdügi ceyb-i mebsûṭla (3) ḳavse inesin ḥayṭ ol ḳavsdan ne ḳaṭ' eyledise (4) ol günün 'aşrınuñ irtifā' ı ol olur ammā rub' da ḳavsü'l- (5) 'aşr yogısa bunuñ bilmesinüñ ṭarîḳı oldur ki ol ḡāyetü'l- (6) irtifā' uñ zıll-ı mebsûṭın taḥşıl eylemege zıll-ı zevāldür nitekim (7) bunuñ ṭarîḳı zıll-ı bābında geçmişdür ba' de bu zılluñ üstine (8) ḳāmet ki on ikidür ziyâde eyle irtifā' ı 'aşruñ zıll-ı (9) mebsûṭı ḥāşıl olur andan şoñra olan zılluñ irtifā' ını (10) istiḥrāc eyle nitekim ṭarîḳı zıll-ı bābında geçmişdür 'aşruñ irtifā' ını (11) bildükden şoñra ol irtifā' uñ faẓlü'd-dâ'irini çıkar

⁴¹ İkinci vakti.

[26b]

(1) mā beyne'z-zuhr ve'l-‘aşrî hâşıl olur bu daḥı mā lūm oldıktan soñra (2) bu fazlū'd-dā'iri ol günün nısf-ı kavsü'n-nehârından (3) tarḥ eyle ol irtifā' uñ dā'iri hâşıl olur ki mābeyne'l-‘aşr (4) ve'l-ğarbdır bu fennün uluları ‘İmāmeyn ‘aşrî ki geçen tarīkdür (5) buña ‘aşr-ı evvel demişlerdür ve bu yerlerde ekserī ma‘ mülunbih⁴² (6) olan bu ‘aşrdur ‘İmām-ı A‘zam Ebū Ḥanīfe'nün ‘aşrî budur ki (7) ğāyetün zıllı üzerine iki kāmēt ziyāde olur yigirmi (8) dördür andan hâşıl olan zıll-ı irtifā' ‘aşruñ zıll-ı (9) mebsūtı olur bu hâşıl olan zılluñ irtifā' ını çıkar (10) daḥı fazlū'd-dā'irini çıkar bu tarīkçe mā beyne'z-zuhr⁴³ ve'l-‘aşr (11) hâşıl olur bu ‘aşra ‘aşrî sâni dirler meşelâ şems şevr

[27a]

(1) evvelinde olsa ğāyetül-irtifā' altmışdan artıcağdur bu zıllı ki (2) zılla zevāldür yedi dereceden eksicekdür bunuñ üzerine (3) kāmēt ki on ikidür ziyāde eyledük on toḳuza yakın (4) ‘aşr-ı evvelün irtifā' nuñ zıll-ı mebsūtı hâşıl oldı bu (5) zılla ceybü't-temāmdan indük ve on iki kāmētle sittiniden (6) indük iki ceyb tekātü' itdigi yere ḥaytî vaz' eyledük ba' de (7) naẓar iyledük ḥayt ol kavsdan otuz iki buçuk derece kaṭ' (8) eyledi bu irtifā' ı ‘aşrıdır bu irtifā' uñ fazlū'd-dā'irini (9) çıkarduk nitekim tarīkı geçmişdür elli altı buçuk derece zuhur (10) ile ‘aşr-ı mābeyninden geçen hâşıl oldı bunu şevr evvelinün (11) nısf kavsü'n-nehârından tarḥ eyledük kırk dört dereceden

[27b]

(1) eksicek ‘aşr ile ğurūb mābeyninde dā'ire-i hâşıl oldı (2) ‘İmām-ı Ebū Ḥanīfe ‘aşrını daḥı buña göre kıyas eylesin (3) el-bābü's-sādisu ‘aşera fī ma‘ rifeti ḥiṣṣatey's-şāfaḳı ve'l-fecri on (4) altıncı bāb fecrūñ⁴⁴ ve daḥı şafaḳınuñ⁴⁵

⁴² Kendisiyle amel edilen (Görüş olarak alınan).

⁴³ Öğle vakti.

⁴⁴ Gün aydınlığı: Gün ağarması. Sabaha karşı Güneş doğmadan önce ufku doğu tarafında görünen aydınlık.

hişşelerini bilinmek (5) beyânundadır fecri deyü şol âfağ-ı maşrıqdan arkurısına ağaran (6) aydınlığa dirler bunun hişşesi deyü kendinüñ tülû' ile (7) şemsün tülû' un⁴⁶ mabeyninde geçen müddete dirler ve şafağ deyü (8) âfağ-ı mağribde olan kıızıllığa dirler ki şems-i gâ'ib olduğdan sonra (9) vâkı' olur ve şafağın hişşesi deyü gürüb-ı şems (10) ile bunun gâ'ib olmasının mabeyninde olan müddete dirler (11) 'İmameyn kavli üzere ekşeri ma'mulunbih olan budur bunların

[28a]

(1) bilmesinün tarîkı budur ki haytî ol günün aşı-ı muṭlaḳına (2) konar ise anuñ üzerine vaż' eylesin ve merîyi eczâ-i (3) müsteviyyeden on yedi buçuk ceyb üzerine nişānlayasın (4) ba'de haytî sittîniye naql eylesin merî eczâ-i müsteviyyeden (5) ne ḳaṭ' iderse ḳavsini alasın eger şems birüci şimālîde ise (6) nısf-ı faḳlayı bundan tarḥ idesin eger burûc (7) cenûbîde ise ziyāde idesin hişşe-i maṭlûp ki ya şafağdur (8) veyāḥûd fecrdür ḥāşıl olur meşelâ şems şevr evvelinde olsa (9) haytî ol günün aşı-ı muṭlaḳ ki kırk dört dereceden (10) artıcağdur ve ḳavısı ki kırk yedi buçuğa yağındur anuñ üzerine (11) vaż' eyledük ve merîyi cüyüb-ı mebsûṭeden on yedi buçuk

[28b]

(1) ceyb üzerine nişānladuk ve fecr için on tokuz buçuk ceyb (2) üzerine nişānladuk ba'de haytî sittîne naql eyledük (3) nazar eyledük merîyi eczâ-i müsteviyyeden şafağ için yigirmi (4) dört ceyb ḳaṭ' eylemiş ve fecr için yigirmi altıdan (5) ziyādece ceyb ḳaṭ' eylemiş şevr evvelinün nısf-ı ta'dil ki (6) ondan artıcağdur ceybi on buçuktur ceyb-i ta'dili şafağ (7) için yigirmi dört ceyb üzerine ziyāde eyledük ve fecr (8) için yigirmi altıdan artıcağ ceyb üzerine ziyāde

⁴⁵ Akşam kıızıllığı: Gün batarken ve battıktan sonra ufuğun kıızıl hali.

⁴⁶ Boylam: 1) Bir gök cisiminden ve ekliptiğin kutuplarından geçen büyük dairenin, ilkbahar ılımindan (Koç noktası) ve ekliptiğin kutuplarından geçen daireden açılal uzaklığı. 2) Coğrafi boylam: Yerküre üzerindeki herhangi bir noktadan geçen meridyenin başlangıçmeridyeninden açılal uzaklığı.

eyledük (9) şafağ için otuz dört buçuk ceyb hâşıl oldu bunun (10) kavsi ki otuz dördten artıcağdur bundan nısf-ı ta' dîli ki (11) ondan artıcağdur tarh eyledük yigirmi dört derece şevr

[29a]

(1) evvelinüñ hişşete's-şafağı hâşıl oldu bunun kavsi ki (2) otuz sekizden nısf-ı ta' dîli ki ondan artıcağdur bunı (3) kavsdan tarh eyledük yigirmi sekiz derece şevr evvelinüñ (4) hişşete'l-fecrî hâşıl oldu ammâ hamel evvelinde veyâ mîzân (5) evvelinde bunlarda nısf-ı fazla⁴⁷ yokdur şafağ için veyâ fecr (6) için tarîk budur ki haytî aşı-ı muflak ki kırk beş derecen (7) artıcağdur ve kavsi tokuz derecedür bunun üzerine vaz' (8) idesin ve merîyi şafağ için on yedi buçuk ceyb (9) üzerine nişānlayasın ve haytî sittîni üzerine nakl (10) eyleyesin pes nazar ile merî kangı ceyb üzerine vâkı' (11) oldu ol ceyb ile kavse inesin ol kavsdan

[29b]

(1) yigirmi üçden eksicek hişşete's-şafağ hâşıl olur (2) ammâ fecr için merîyi on tokuz buçuk ceyb üzerine nişānlayasın (3) ve haytî sittîne nakl idüp nazar kılasın merî kangı ceyb (4) üzerine vâkı' oldısa ol ceyb ile kavse inesin (5) kavsdan yigirmi altıdan eksicek hişşete'l-fecr hâşıl (6) olur ve kasse 'ālî hezel e'l-bābü's-sābi'u 'aşera fî ma'rifeti si'atü'l-maşrık (7) ve'l-mağribü on yedinci bāb si'atü'l-maşrık ve'l-mağrib beyānındadır (8) bunun tarîkı budur ki haytî sittîne vaz' eyleyüp ve merîyi (9) temām-ı 'arz-ı beledüñ ceybine nişānlayasın ba'de haytî (10) hareket itdüresin tamerî ol günün meylinüñ ceybi (11) üzerine vâkı' olunca ba'de nazar eyleyesin haytî ol

⁴⁷ Gündüz düzeltimi: 1) Güneş'in gündüz yayının yarısının 90 dereceden (veya 6 saatten) farkı. Bu farkın derece olarak karşılığı ise nısfu'l-fazla olarak adlandırılır. 2) Bir yıldızın her gündüz ve gece yayının yarıları ile 90 derece (veya 6saat) arasındaki fark yıldızın gündüz düzeltimidir.

[30a]

(1) kavşden ne kaç⁴⁸ eyleyse si⁴⁹ atü'l-maşrık⁴⁸ ol olur ve si⁴⁹ atü'l- (2) mağrib⁴⁹ dağı bunun ⁴⁹ aynıdur ammā hāmel veyā mizān evvelinde (3) bunlar olmaz ol iki vaktde şemsün meylı olmadığından (4) ötüridür meşelā şems şevr evvelinde olsa haytı sittine (5) vaz⁴⁹ eyleyüp ve meriyi temām-ı ⁴⁹ arz-ı beledün ceybini kırk (6) beş dereceden artıcağdur anuñ üzerine nişānladığ ba⁴⁹ de (7) haytı hareket itdürdük tāmeri ol günüñ meylı ki on (8) bir buçukdur ve ceybi on ikidür bu on iki ceyb üzerine (9) vāki⁴⁹ olınca ba⁴⁹ de nazar eyledük hayt ol kavşden (10) on beş derece kaç⁴⁹ eylemiş ki şevr evvelinün si⁴⁹ atü'l-maşrık (11) ve'l-mağrib ol olur ve kasse ⁴⁹ āli hezāl ve'l bābü's-şāminü ⁴⁹ aşera

[30b]

(1) fī ma⁴⁹ rifetü'l-irtifāü'l-lezi lā semte⁵⁰ lehü on sekizinci bāb şol (2) irtifā⁴⁹ ı bildirür ki kaçan şems ol irtifā⁴⁹ a gelse ol (3) irtifā⁴⁹ da semt olmaz ammā bu şol vakt olur ki meyl-i şimālī (4) ola zirā cenūbī oldığı vakt irtifā⁴⁹ uñ semti olur (5) bunun tārīkı budur ki haytı sittine vaz⁴⁹ eyleyüp ve meri-i (6) eczā-i müsteviyyeden ⁴⁹ arz-ı beledün ceybi üzerine nişānlayasın (7) ba⁴⁹ de haytı hareket itdüresin tāmeri -i cüyüb-ı mebsūtđan (8) ol günüñ meylinün ceybi üzerine vāki⁴⁹ olınca ba⁴⁹ de (9) hayta nazar idesin ol kavşden her ne kaç⁴⁹ eyledise (10) semti olmayan irtifā⁴⁹ ol olur meşelā şems şevr evvelinde (11) olsa haytı sittiniye vaz⁴⁹ eyledük ve meri-i ⁴⁹ arz-ı beledün

[31a]

(1) ceybi otuz toğuz buçukdur eczā-i müsteviyyeden anuñ (2) üzerine nişānladığ ba⁴⁹ de haytı hareket itdürdük tā meri -i (3) ol günüñ meylinün ceybi on iki derecedür cüyüb-ı (4) mebsūtđan anuñ üzerine vāki⁴⁹ olınca ba⁴⁹ de nazar (5) eyledük hayta ol kavşden on sekiz dereceye qarīb (6) kaç⁴⁹ eylemiş ki şevr

⁴⁸ Doğı genişliğı: Gökeisimlerinin doğduğı noktanın, tam doğu noktasına olan açısal uzaklığı.

⁴⁹ Batı genişliğı: Gökeisimlerinin battığı noktanın, tam batı noktasına olan açısal uzaklığı.

⁵⁰ Güneyaçısı: Ufuk koordinat sisteminde, bir yıldızın güney doğrultusuna göre açısal uzaklığı.

evvelinde semti olmayan irtifā' ol (7) olur ve kasse 'ālī hezāl e'l-bābü't-tāsi' aşera fī ma'rifetü's-semt mine'l- (8) irtifā' on toközuncı bāb irtifā' dan semt bilmesinüñ (9) beyānundadır bunuñ tarīkı budur ki haytī temām 'arz-ı beledüñ (10) üzerine vaz' eyleyüp ve merī-i cüyüb-ı mebsûtđan 'arz-ı (11) beledüñ ceybini üzerine nişānlayasın ba' de haytī hareket

[31b]

(1) itdüresin ol kavsdan irtifā' üzerine gelince (2) andan merī-i başduğı ceybile mebsûtđeden sittiniye çıkasın (3) eczā-i müsteviyyeden kaç derece bulunursa hişseti's-semt (4) ol olur ve eger günün meyli şimālī ise ceybü'l- si' ata (5) ile bunuñ arasında olan tefāvüti alasın ve eger cenübī (6) ise ikisini cem' idesin ta'dīli's-semt hāşıl olur (7) ve eger ki meyli yoğisa hamel veyā mizān evveli gibi olur hişseti's- (8) semt kendüsi ta'dīli's-semt olur pes imdi bu ta'dīli's- (9) semt ma'lüm olduğdan sonra haytī temām irtifā' üzerine (10) vaz' eyleyüp ve merī-i cüyüb-ı mebsûtđan ta'dīli's-semt (11) üzerine nişānlayasın ba' de haytī sittiniye vaz' eyleyüp

[32a]

(1) ve nazar idesin ki eczā-i müsteviyyeden ne ceyb kaç' eyledise (2) ol ceyble kavse inesin ol kavsdan kaç derece (3) bulunur ise ol irtifā' uñ semti ol olur ve eger meyli (4) şimālī evvelinde irtifā' ellezī lā semt lehūdan eksik olırsa (5) ve eger artık olursa ol vakt cenübī olur ve ammā meyli cenübī ise (6) semt dā'im cenübī olur zevālden evvel olan semte (7) semt-i şarkī dirler zevālden sonra olan semte semt-i ğarbī (8) dirler meşelā şems şevr evvelinde olsa ve irtifā' dahı otuz (9) derece olsa haytī temām 'arz-ı beledüñ ki kırk toköz derecedür (10) anuñ üzerine vaz' eyledük ve merī-i 'arz-ı beledüñ ceybi ki (11) otuz toköz buçuk derecedür anuñ üzerine nişānladıđ ba' de

[32b]

(1) haytî hareket itdürdük ol kavsdan irtifâ'ki otuz derecedür (2) anuñ üzerine gelince ba' de merîyi başduğı cüyüb-ı mebsûtle (3) sittine çılduk eczâ-i müsteviyyeden yigirmi altıdan ziyâdece (4) 'aded hisseti's-semt bulduk sevr evvelinüñ si' atü'l-maşırıkı (5) on beş derecedür ve ceybi on beş buçuk derecedür bunu hisseti's- (6) semtden tarh eyledük on (beş buçuk) derecedür ta' dîli's-semt (7) hâşıl oldu ba' de haytî temâm irtifâ'ki altmış derecedür (8) ol kavsdan anuñ üzerine vaz' eyledük ve merî -i cüyüb-ı (9) mebsûtdan ta' dîli's-semt ki on bir derecedür anuñ üzerine (10) nişânladuk ba' de haytî sittiniye nakl eyledük nazâr itdük (11) merîyi eczâ-i müsteviyyeden on üçe karîb ceybü's-semt

[33a]

(1) kaç' eyledi bu ceyble kavse indük ol kavsdan on (2) iki buçuk derece sevr evvelinde otuz irtifâ'uñ semti cenûbîsi (3) hâşıl oldu ve kasse 'âlî hezâl el-bâbü'l-'aşarün fî ma'rifeti semtü'l- (4) kıble yigirminci bâb semt-i kıble bilmesinüñ beyânundadır evvela (5) seni bile sen ki Mekke-i Mükerreremenün Şerefeullâhü Te'âlânüñ tülü (6) kaç derece ve 'arzı kaç derecedür ve andan sonra ol matlûb (7) idindigin şehrüñ dahı tülü kaç derecedür ve 'arz kaçdur (8) ba' de Mekke-i Mükerreremenüñ 'arzını meylî şimâlî farz idüp ol (9) şehrüñ 'arzına göre ba' de'l-kuṭru aṣl-ı mutlak ve sa'yi maşırık⁵¹ (10) çıkarasın andan sonra fazle't-tüleynüñ ki Mekke tülü ile (11) matlûb idündigüñ şehrüñ tülünüñ mâ-beyninde olan

[33b]

(1) tefâvütten 'ibâretdür bu fazle't-tüleyni fazl-ı dâ'ir farz (2) eyleyüp bu fazl-ı dâ'ireden irtifâ' çıkarasın tarîkı budur ki (3) haytî sittine vaz' eyleyüp merî-i eczâ-i müsteviyyeden (4) ol meyl-i mafruzdan hâşıl olan aṣl-ı mutlak üzerine (5) nişânlayasın ba' de haytî hareket itdüresin âḥer kavsdan (6) fazl-ı dâ'ir miḳdârı

⁵¹ Gök cisimlerinin doğduğı noktanın tam doğu noktasına olan açısal uzaklığı.

‘aded üzerine vâkı‘ olunca andan (7) nazar eylesin merîyi cüyüb-ı mebsûtdan ne miqdâr ceyb kaç (8) eyledise ol aşl mu‘addel olur bunuñ üzerine ba‘de’l-kuṭr (9) ziyâde eylesin eger iki ‘arzuñ ciheti birbirine muvâfık (10) olur ise ya‘nî ikisinde şimālî olur ise ve eger biri (11) şimālî biri cenübî olursa fazlasın oldığı taḳdirce

[34a]

(1) semt-i kıblenüñ irtifâ‘nuñ ceybi hâşıl olur bu ceybün (2) kavşını alasın semt-i kıblenüñ irtifâ‘ı hâşıl olur (3) ba‘de bu irtifâ‘uñ semtini çıkarasın bunuñ tarîkı (4) oldur ki ḥaytî ol kavşden temâm ‘arz-ı belede göre ve merîyi (5) ‘arz beledün ceybine nişānlayup ve ḥaytî ol kavşden (6) irtifâ‘ neyse anuñ üzerine vâz‘ eylesin ve merîye (7) nazar idesin cüyüb-ı mebsûtdan ne ceyb başdı ise (8) ol ceybden sa‘y-ı maşrıkuñ ceybini tarḥ idüp (9) bâkî her ne kalur ise ḥaytî hareket itmeden merîyi ceyb-i (10) menkûsedan ol miqdâr ceyb üzerine çıkup nişānlayasın (11) ba‘de ḥaytî sittine naḳl eylesin ve cüyüb-ı mebsûtdan

[34b]

(1) merîyi başduğı ceyble kavse inesin ol kavşden (2) her ne bulırsan ol maṭlûb idindiğün şehrüñ semt-i (3) kıblesi oldur bu semti toḳsan dereceden tarḥ eylesek (4) şehrüñ nokṭa-i cenûbdan ancak kıblesi hâşıl olur meşelâ (5) Ḳoşantıniyyenüñ tûlı altmış derecedür ve ‘arz kırk bir (6) derecedür ve Mekke-i Mükerrremenüñ tûlı yetmiş yedi derecedür (7) ve ‘arz yigirmi bir bucuḳ derecedür pes bu yigirmi bir bucuḳ‘arz (8) Mekke-i meylî şimālî farz eyledük ve daḥı Ḳoşantıniyyenüñ (9) ‘arz kırk bir derecedür ḥaytî sittineye vâz‘ eyleyüp kırk (10) birüñ ceybi ki otuz toḳuz bucuḳdur merîyi eczâ-i müsteviyyeden (11) anuñ üzerine nişānladuk ba‘de ḥaytî hareket itdürdük

[35a]

(1) âḥer kavşden yigirmi bir bucuḳ derece meyl-i mafruz üzerine (2) gelince ba‘de merîye nazar eyledük ceyb-i menkûsedan on (3) bucuḳ ceyb başdı ki bu

ba‘de'l-kuṭr dur andan ṣoṇra yine ḥayṭı (4) sittīniye naḳl eyleyüp ve Kōṣṭāntīniyyenüñ ‘arz ki kırk birdür (5) anuñ temāmı kırk ṭoḳuz derecedür ve ceybi kırk beşden (6) çıkar gider merīyi eczā-i müsteviyyeden anuñ üzerine nişānladuk (7) ba‘de ḥayṭı ḥareket itdürdük yine mezbūr yigirmi buçuḳ meyl-i (8) mafruz üzerine vāḳi‘ olunca ba‘de merīye naḳar eyledük (9) cüyüb-ı menkūsden kırk iki derece başdı bu aṣl-ı muṭlaḳdur (10) bu daḥı ma‘lūm oldu ba‘de ḥayṭı sittīniye vaḳ‘ idüp (11) ve merīyi yine mezbūr ‘arz-ı beledüñ temāmınıñ ceybi olan kırk

[35b]

(1) beşden çekere ki nişānladuk ba‘de ḥayṭı ḥareket itdürdük tāmerī -i (2) mezbūr yigirmi bir buçuḳ meyl-i mefrūzüñ ceybi ki yigirmi iki derecedür (3) anuñ üzerine gelince andan ḥayṭa naḳar eyledük āḥer-i ḳavsdan yigirmi (4) ṭoḳuz derece ḳaṭ‘ eyledi ki bu sa‘y-ı maṣrık ceybidür bu daḥı (5) ma‘lūm olduḳdan ṣoṇra ḥayṭı sittīniye vaḳ‘ ve merīyi eczā-i (6) müsteviyyeden kırk iki derece aṣl-ı muṭlaḳ üzerine nişānladuk (7) ba‘de ḥayṭı ḥareket itdürdük āḥer-i ḳavsdan Kōṣṭāntīniyyenüñ (8) ṭulı-la Mekke ṭulınıñ mābeyniñde olan faḫlū‘-ṭ-ṭuleyn ki (9) on yedi dereceden artıcaḳdur bu faḫlū‘-ṭ-ṭuleyni faḫlū‘d- (10) dā‘ir farz eyleyüp ḥayṭı bu faḫlū‘d-dā‘ire üzerine vaḳ‘ (11) eyleyüp andan merīye naḳar eyledük cüyüb-ı mebsūṭdan kırk

[36a]

(1) ceyb ḳaṭ‘ eyledi bu aṣl-ı mu‘addel oldu bu aṣl-ı mu‘addelüñ (2) üzerine on dört buçuḳ derece ba‘de'l-kuṭr ziyāde eyledük (3) elli dört buçuḳ derece irtifā‘ uñ ceybi ḥāṣıl oldu (4) bu elli dört buçuḳ ceybin ḳavsin alduḳ altmış beş buçuḳ (5) derece irtifā‘ semt-i ḳible ḥāṣıl oldu ba‘de ḥayṭı ḳavṣüñ (6) evvelinden kırk ṭoḳuz derece ki temām ‘arz-ı beledüñ anuñ üzerine (7) vaḳ‘ eyledük merī cüyüb-ı mebsūṭdan otuz ṭoḳuz buçuḳ (8) derece ki ‘arz-ı beledüñ ceybidür anuñ üzerine nişānladuk ba‘de (9) ḥayṭı ol ḳavsdan altmış buçuḳ derece irtifā‘ semt-i

kıblenüñ (10) üzerine vaz‘ eyleyüp merīye nazar eyledük cüyüb-ı mebsûtdan (11) kırk yedi buçuk ceyb başdı bu kırk yedi ceybden yigirmi

[36b]

(1) tokuz ki sa‘y-ı maşrık ceybidür tarh eyledük bâkî on sekiz (2) buçuk kaldı ba‘de haytı derece-i irtifâ‘dan hareket itmedin (3) cüyüb-ı melekadan on sekiz buçuk ceyb üzerine nişānladuk (4) ba‘de haytı sittîniye nakl eyleyüp merīye nazar eyledük cüyüb-ı mebsûtdan (5) kırk dört ceyb başdı bunuñla kavse indük ol kavsdan (6) kırk sekiz derece Kostañtîniyye'nün semt-i kıblesi hâşıl oldu (7) pes bu şehriñ tûlî-la Mekke-i Mükerrremenün tûlî berāber olsa ol (8) şehriñ kıblesi hattı-ı nışfu'n-nehār üzerine cenūb cānibine (9) olur eger bir şehriñ ‘arzı Mekke'nün ‘arzından artuk olsa (10) ‘Acem'de muvaşşal gibi eger Mekke'nün ‘arzı artuk olsa Yemen' de Şafā (11) gibi ol vaqt ol şehriñ kıblesi şimālî cānibine olur hattı-ı

[37a]

(1) nışfu'n-nehār eger Mekke-i Mükerrreme'nün tûlî maṭlûb olınan şehriñ (2) tûlından artuk olsa Kostañtîniyye gibi ol şehriñ semt-i kıblesi şarkî (3) eger Mekke'nün tûlî eḳallî olursa Bağdād gibi ol şehriñ kıblesi (4) ğarbî olur ve kasse ‘ālî hezāl el-bābü'l-hadî ve'l-‘aşerün fî ma‘rifetü'l- (5) istihrâc cihetü'l-erba‘ ve nışfu'l-kıble yigirmi birinci bâb (6) cihetü'l erba‘a çıkarmasınun ve daḥı vaz‘ itmesinün beyānındadır (7) bunların tarîkı budur ki maṭlûb idindigün vaqtün semtini (8) bilesin ve daḥı haytı ol semtün üzerine vaz‘ eyleyesin (9) vaz‘ eylemenün tarîkı budur ki ve bundan hālî degildür ki kavsun (10) ya evvelinden ola yaāhirinden ola eger vaqt-i semti şarkî evvelāda (11) ol vaqt-i cenūbîde evvelā ya ğarbî evvelāda şimālî evvelā ol vaqt-i

[37b]

(1) semt miqdârı ol kavsdan vaz' eyleyesin ba'de (2) haytî ol yerde bir miqdâr mum ile pir gidesin andan sonra (3) rub'ı bir düz yir üzerine vaz' eyleyesin bir hissiyet ile ki (4) rub'un sahtı ufka mevâzî ola ve dahı rub'un merkezide cihet (5) şemse ola andan sonra bir hayta bir şâkûl aşasın (6) şemle rub'un merkezi mabeyninde bir elüñle yir üzerine rub'ı (7) az az döndüresin tâ ol aşılan haytuñ zıllı rast (8) ol rub'un merkezi üzerine uğrayup geçüp üzerinden (9) mum ile pir gitmiş haytuñ üzerini düpdüz örte pes (10) imdi böyle oldığı takdirce rub'ı cihet-i erba'a üzerine (11) vaz' olmuş olur ve şol hatt ki semtün 'adedi-le andan

[38a]

(1) ibtidâ itmiş olasın ol hatt hattı'- maşrıq ve'l-mağrib (2) olur ve ol bir hatt hattı'n-nısfu'n-nehâr olur pes imdi (3) bu iki hattıñ her birisi uzatasuñ cihetü'l-erba'a hâşıl (4) olur ve dahı iki hattıñ tekâtü'ndan dört rub'un (5) hâşıl olur ol dört rub'dan bir rub'a ğarbî-ş-şimâlî (6) dirler ve bir rub'a ğarbî cenübî dirler ve bir rub'ına şarkî şimâlî (7) dirler ve bir rub'a şarkî cenübî dirler Mekke-i Mukerreme (8) Şerefeullâhi Te'âlâ kangı bir rub'da ise anuñ üzerine vaz' (9) eyleyesin bir vaz' eyle ki rub'un hattı'- maşrıq ve'l-mağrib (10) istihrâc itdüğüñ hatt hattı'-maşrıq ve'l-mağrib mevâzî (11) ola ve dahı rub'un merkezi iki hattıñ tekâtü' itdüğü

[38b]

(1) noktaya olmak gerekdür andan sonra rub'un hattı'-maşrıqından (2) semt-i kıble miqdârı âher-i kavsdan ırağ olup haytî (3) üzerine vaz' eyleyesin böyle itdüğüñ takdirce haytî (4) semt-i kıble muṭâbık olur ve kıble kavsu'l-irtifâ' tarafına (5) olur meşelâ şems şevr evvelinde olsa otuz irtifâ' da (6) kıbleyi istihrâc itmek isteseñ evvelâ otuz irtifâ' uñ (7) semtini bildüñ ki on iki buçuğ derecedür ve şarkî cenübîden (8) nitekim semt bâbında tarîkı geçmişdür bunı bildükden sonra

bu semt (9) miqdârı haytî kav̱s evvelünden on iki buçuk derece üzerine (10) vaz' eyledük rast sahtı ufuğa mevâzî olınca düzleşdürdük (11) ve dağı rub' uñ merkezi mabeyninde bir âl ile bir şâkûl şarkıtduk

[39a]

(1) ve o bir el ile rub' ı yir üzerine az az döndürdük tâ ki (2) ol şalınan haytûñ zıllı rub' uñ merkezi ol şabit hayta (3) başdan başa örtince pes öyle olduğu takdirce (4) rub' uñ iki tarafına iki çekerek devre rub' hâşıl oldu (5) ve şol hattı ki andan semt şayduk ya' nî ol kav̱s (6) ol hattı hattı'l- maşrıq ve'l-mağrib dirler ve ol bir hatta (7) hattı nısfu'n-nehâr dirler Kostañtınıyye 'arzına Mekke-i (8) Mükerreme Şerefeullâhi Te'âlâ şarkî cenûbî olan rub' da vâkı' (9) olmışdur pes imdi rub' -ı dâ'ire bu rub' da vaz' eyledük (10) ve merkezini iki hattûñ teğâtu' ine itdük ba' de hattı'l- (11) maşrıq ve'l-mağribden semt-i Mekke miqdârı ki kırk sekiz

[39b]

(1) derecedür kav̱sü'l-irtifâ' üzerine ırak gitdük ve haytî (2) dağı üzerine vaz' eyledük bu takdirce hattı-ı semt kıbleye (3) muṭâbık oldu ve kıble dağı kav̱sı irtifâ' uñ tarafına vâkı' (4) oldu ve kasse 'alî hezel el mişâl ve'l bâbü's-şânî ve'l meşruķı fî ma' rifeti (5) meṭâli' i'l-felekiyye yigirmi ikinci bâb meṭâli' i'l-felekiyye bildürür (6) meṭâli' i'l-felekiyye bundan ibâretdür cedinüñ evveli nısfu'n- (7) nehârdan gelüp geçdigi zamandur bunun 'adedinüñ mebd-i (8) cedi evvelinden olduğu-çün buña meṭâli' i'z-zevâl dağı dirler (9) bunun bilmesinüñ tarîkı budur ki âher kav̱sden meyl kaç derece ise (10) haytî anuñ üzerine vaz' eyleyüp ve merîyi cüyüb-ı (11) mebsûtdan elli beş ceyb üzerine vaz' eylesin ba' de

[40a]

(1) haytî derece-i şems hamelden veyâ mîzândan kangısına yakın ise (2) ol kavsdan ol miqdar bu⁵² üzerine nakl eyleyüp (3) ve meriden cüyüb-ı mebsûtla kavse inestin âher kavsdan (4) her kaç derece vâki^c olursa meţâlî^c-i felekiyye ol (5) olur eger şems cedi delv ve hût bu üç birücdä (6) olursa meţâlî^c-i felekiyye kendüsidür ve ammâ eger şems (7) hamel şevr cevzâ bu üç birüçların birinde olsa bu hâşıl (8) olan meţâlî^c yüz seksenden nakş eylesin ve eger şems (9) sereţân esed sünbüle bu üçünden birinde bulunursa (10) ol hâşıl olan meţâlî^c i yüz seksen üzerine ziyâde (11) eylesin ve eger şems mîzân^c akreb kavş bu üçünden

[40b]

(1) birinde bulunursa ol hâşıl olan meţâlî^c i üç yüz (2) altmışdan tarh eylesin şol nesne ki zîm u tarhdan (3) hâşıl ola ol derecenün meţâlî^c i felekiyyesi ol olur (4) meşelâ şems delvîñ on beşinci derecesinde olsa haytî âher-i (5) kavsdan bunun meylî ki on altı buçuğa yakındır anuñ üzerine (6) vaz^c eyledük ve meriyi cüyüb-ı mebsûtđan elli beş ceyb (7) üzerine nişânladük ba^c de nazâr eyledük şems mîzândan (8) hamele yakındır hamelden kırk beş bu^c dı vardur pes ol (9) kavsdan haytî bu miqdâr bu^c d üzerine nakl eyledük ve meriden (10) cüyüb-ı mebsûtla kavse indük âher kavsdan kırk yedi buçuğ (11) dereceden ziyâdece delvîñ on beş derecesinün meţâlî^c i

[41a]

(1) felekiyesi hâşıl oldu ve ammâ şems şevriñ on beşinde (2) olsa yine^c amelde meţâlî^c i felekiyye kırk yedi buçuğdan ziyâdece (3) bulunur bunu yüz seksen dereceden nıfş eylerüz yüz otuz (4) iki buçuğ dereceden eksicek şevriñ on beş derecesinün (5) meţâlî^c i felekiyyesi hâşıl oldu ve kasse^c âlî hezâl el-bâbü'sh-(6)

⁵² Uzanım: Gezegen- Yer-Güneş üçlüsünün oluşturduğu açı; Yer'den gezegene ve Güneş'e çizilen iki doğru arasındaki açı.

şalişe ve'l-⁵³ aşerūn fī ma⁵⁴ rifeti meṭālī⁵⁴ i'l-belediyye ve meṭālī⁵⁴ i't-ṭālī⁵³ (7) ve't-ṭālī⁵³
min ufuḳī⁵⁴ beledūn li vaḳti'l-mefrūz yigirmi üçüncü bâb (8) meṭālī⁵⁴ -i belediyye
ve daḥı kendü şehrīnūn ufuḳundan diledüġün (9) vaḳtūn ṭulū⁵⁴ un bildürür ve daḥı
bundan meṭālī⁵⁴ bilmesinūn (10) beyānındadır meṭālī⁵⁴ -i belediyye şundan
ibāretdür ki ḥamel-i evveli (11) ṭulū⁵⁴ itdüġi zamandan şems ṭulū⁵⁴ itdüġi zamana
gelince

[41b]

(1) olan müddete dirler bunuñ ibtidāsı ḥamel-i evvelinden oldı bunuñ (2)
ṭarīḳlerinūn eshel ṭarīḳı oldur ki diledigün günün nısf-ı (3) ḳavsü'n-nehārını
meṭālī⁵⁴ ifelekiyyesinden ṭarḥ eyleyesin (4) bākī ḳalan ol günün meṭālī⁵⁴ -i
belediyyesi olur buña meṭālī⁵⁴ i's- (5) şurūḳı daḥı dirler ve eger nısf-ı ḳavsü'n-
nehārı meṭālī⁵⁴ i'l-felekiyye (6) üzerine ziyāde eyledük meṭālī⁵⁴ i'n-naẓīr ḥāşıl olur ki
ana (7) meṭālī⁵⁴ i'l-ġurūb daḥı dirler ḳaçan gidermek diledüġin vaḳtin (8) gidermek
mümkün olmasa ya⁵⁴ nī nısf-ı ḳavsü'n-nehār meṭālī⁵⁴ -i (9) felekiyyeden ziyāde olsa
ol vaḳt meṭālī⁵⁴ -i felekiyye üzerine (10) yerde vardur ki üç yüz altmış dereceden
ibāretdür ziyāde (11) eyleyesin andan soñra nısf ḳavsü'n-nehārı ṭarḥ eyle meṭālī⁵⁴ i

[42a]

(1) belediyye ḥāşıl olur ammā ḳaçan cem⁵⁴ itdüġin dörtden ziyāde (2) olsa
devri ṭarḥ eyle ḳalan maṭlī⁵⁴ -i maṭlūb olur (3) meşelâ şems şevr evvelinde olsa
bunuñ meṭālī⁵⁴ felekiyyesi (4) yüz on sekiz derecedür ve nısf-ı ḳavsü'n-nehārı yüz
derecedür (5) bunu andan ṭarḥ eyledük on sekiz dereceye şevr evvelinūn meṭālī⁵⁴ -i
(6) belediyyesi ḥāşıl oldı ve eger meṭālī⁵⁴ -i felekiyye üzerine (7) nısf-ı ḳavsü'n-
nehārı ziyāde eylemesek iki yüz on sekiz (8) derece meṭālī⁵⁴ i'l-ġurūb ḥāşıl olur ve
ammā şems delv burcunun (9) on beşinci derecesinde bunuñ meṭālī⁵⁴ -i felekiyyesi

⁵³ Doġuş noktası, birinci ev: Güneş'in günlük yörüngesinde ufuktan yükseldiġi nokta.

⁵⁴ Gözlemcinin bulunduġu noktadan yere çizilen teġet düzlemin gökküresi ile arakesiti. İki ufuk vardır: 1) Görünür ya da hissedilir ufuk (hissi ufuk). 2) Hakiki (gerçek, astronomik) ufuk. Hissi ufuk gözlemcinin bulunduġu noktadan yere çizilen teġet düzlemdir; göġü, gözlemciye görünen ve gözlemciye görünmeyen kısım olarak eşit olmayan iki kısma ayırır. Hakiki (gerçek, astronomik) ufuk hissi ufka paralelolan ve yerin merkezi boyunca geġen düzlemdir. Gök küreyi iki eşit kısma ayırır.

kırk yedi (10) buçuk derecedür nısf-ı kavşü'n-nehârı yetmiş beş derecedür kırk (11) yedi buçuk meṭâli' -i felekiyyeden gitmek mümkün degil zirâ nısf-ı

[42b]

(1) kavşü'n-nehâr ziyâdedür bunuñ tarîkı oldur ki meṭâli' -i felekiyye (2) üzerine birdür ki üç yüz altmış derecedür ziyâde eyledük (3) dört yüz yedi buçuk derece oldı andan soñra yetmiş beş (4) derece nısf-ı kavşü'n-nehârı bu dört yüz yedi buçuk dereceden (5) tarh eyledük üç yüz otuz iki buçuk derece delv burcunuñ (6) on beşinci derecesinüñ meṭâli' -i belediyyesi hâşıl oldı (7) ve ammâ kendü şehriniñ ufqundan diledigin vaqtün meṭâli' i't-(8) ṭâli' üñ bilmesinüñ tarîkı budur ki ol günüñ meṭâli' -i belediyyesin (9) bilmesin ve dağı evvel nehârdan kaç derece geçdise anı dağı (10) bilesin ve meṭâli' -i belediyye üzerine ziyâde eylesin meṭâli' i't- (11) ṭâli' hâşıl olur ammâ gicede bilmek murâd eylesek şemsün

[43a]

(1) meṭâli' i'n-naẓırı nedür bilesün ve giceden kaç derece geçdise (2) meṭâli' -i naẓır üzerine ziyâde iylesin meṭâli' i't-ṭâli' (3) hâşıl olur pes imdi meṭâli' i't-ṭâli' bilindükden soñra (4) her burcda başka başka meṭâli' -i belediyye hisşeleri ne ise (5) ḥamel evvelinden başlayup giydiyesin her kağı bir vecde her kağı (6) derecesine yetişürse derece-i ṭâli' olur ammâ Kostañtınıyye (7) 'arzında şems sereṭân evvelinde olsa ve ol nehârdan otuz (8) sekiz derece dâ'ir geçmiş olsa ol günüñ meṭâli' -i belediyyesi (9) altmış sekiz derecedür otuz sekiz dâ'iri bunuñ üzerine (10) ziyâde eyledük yüz altı derece meṭâli' i'l-vaqt hâşıl oldı (11) ve dağı bunı bil ki her birucün hisşesi nedür ibtidâ ḥamelün

[43b]

(1) şevriñ cevzânuñ sereṭânuñ esedün sünbülenün ḥıtuñ (2) dereceleri kaçdur pes bunları ma'lûm eyledükden soñra yüz (3) altı derecenün on sekiz

derecesin hamele virdük ve yigirmi (4) bir derecesin şevre ve yigirmi toköz derecesin cevzâya (5) virdük altmış sekiz oldu ve otuz altı derecesin sereṭâna (6) virdük yüz dört derece oldu yüz altıdan iki derece (7) bâkî kaldı pes ma' lûm oldu ki ṭâli' sereṭân temâm olup (8) esedüñ ikinci derecesi ṭâli' ol vaḳt imiş didük ve ḳasse (9) 'âlî hezâl el-mişâl el-bâbü'r-rabiû aşerû fî ma' rifeti ṭûlu'l-ḳâim (10) 'alî beṣṭâ ârzî kale 'umdet ve'l-minaret ve naḥû hâ yigirmî (11) dördüncü bâb şol yer üzerinde dikilmiş olanlaruñ uzunluğunu

[44a]

(1) bilmesinüñ beyânındadır dikilmiş direklere ve minâreler gibi ve bunlara (2) beñzer her ne ki var ise dibine varılmaḳ mümkün olsa bunlaruñ (3) ṭarîḳlerinden âsân olan ṭarîḳı budur ki rub'ı elüñe alasın (4) ve yukarı ḳaldura hedefden ḥâlî olan ṭarafını ol (5) irtifâ' uñ alacağınıñ neyse andan yaña ḳılasın bir göziñi (6) yumasın bir gözüñle diḳḳatle naẓar eyleyesin rub' uñ iki (7) hedefleri üzerinde veyâ iki delikleri içün nitekim kevâkıbden (8) irtifâ' aldığın tā ol şey'üñ depesinüñ irtifâ' ı kırḳ (9) beş derece olıncaya degin az az ilerü varasın veyâ girü gidesin (10) rast rub' da kırḳ beş derece olduğı gibi ayağın altına (11) bir nişân idesin andan şoñra ol nişândan irtifâ' uñ

[44b]

(1) aldığın nesnenün dibine varınca bir arşun ile ölçesin (2) ne ḥâşıl olur ise bunuñ üzerine başarıdan yire varınca (3) daḥı ol arşun ile ölçüp ikisin cem' idesin her ne (4) ḥâşıl oldısa ol irtifâ' uñ aldığın şey'üñ (5) yüksekliğı ol miḳdâr olur meşelâ eger ol irtifâ' uñ alacağınıñ (6) nesnenün dibine varılmaḳ mümkün olsa ṭağlar gibi veyâ minâreler (7) gibi dibine yapısı var rast dibine varmaḳ mümkün degil (8) ol vaḳt anlaruñ bilmesinüñ ṭarîḳı budur ki her ne yirden dilerseñ (9) depesinden bir irtifâ' alasın ol aldığın irtifâ' neyse (10) anıñ zıll-ı mebsûṭın bilesin andan iki ayağın ortasına (11) bir nişân idesin andan ol zıll-ı mebsûṭa dūr-ı eşba'

[45a]

(1) ziyāde idesin ki kāmētūn şülüsidür veyā naqş iyleyesin (2) andan şoñra hāşıl olan zılluñ irtifā‘uñ bilesin (3) ne miqdārdur ol miqdār girüsine gidesin eger zıll üzerine (4) dört eşba‘ ziyāde eyledünse ve eger naqş eyledünse (5) ilerüsine gidesin tā şol kadar ilerüye veyā girüye (6) gidesin ki ol irtifā‘uñ bilecegün nesnenün depesinün (7) irtifā‘ı ol hāşıl olan zılluñ irtifā‘ı miqdārı ola (8) pes ol vaqt nazar eyle iki kademün ortasından (9) tā ol nişān itdigiñ yere varınca kaç zirā‘ hāşıl (10) oldısa üç ol kadar ‘adedi hıfz eyle ve dağı (11) başarundan yire varınca ol zirā‘ ile ölçesin

[45b]

(1) ne miqdār ise maḥfūz üzerine ziyāde idesin ol nesnenün (2) yüceliği ol miqdār zirā‘ olur meşelā bir minārenün (3) depesine varmak mümkün degil ol bir yirden otuz derece (4) irtifā‘ aldık bunun zıll-ı mebsūtı yigirmi bir derecedür ve dağı (5) iki kademün ortasından bir nişān eyledük ve bu zılluñ (6) üzerine dört eşba‘ dağı ziyāde eyledük yigirmi beş (7) oldı ve yāḥūd naqş eyledük on yedi oldı ba‘de (8) yigirmi beş zılluñ irtifā‘ı yigirmi beş buçuk derece bulduk (9) ve on yedi zılluñ irtifā‘ı otuz beş derece bulduk ba‘de (10) dört eşba‘ ziyāde itdigimizden ötürü ilerüsine gitdük (11) ya yigirmi beş buçuk irtifā‘ ol minārenün depesinden bulıncaya degin

[46a]

(1) andan şoñra iki kademün ortasından tā ol nişāna (2) varınca meşelā on zirā‘ bulduk bildün ki kendü iḳametün (3) miqdārından yukarusı ol minārenün tūlinuñ şülüşi on (4) zirā‘ üç bu kadar ‘adedi dağı otuz zirā‘ oldı hıfz (5) eyledük andan şoñra başarından kademine varınca takriben üç (6) zirā‘ bulduk otuz maḥfūz üzerine bu üç zirā‘ı (7) ziyāde eyledük ol minārenün yüceliği otuz üç (8) zirā‘ imiş didük ammā naqş iyledigimizden ötürü (9) ilerüsine gitdük tā otuz beş

irtifā' ol minārenüñ (10) depesinden bulıncaya degin andan şöıra iki kademüñ ortasında ki (11) ol nişāna varınca ol miqdār zirā' uñ yakını yukarıda

[46b]

(1) bulunan otuz şülüşi hāşıl oldu andan şöıra başarından (2) kademine varınca bulunan mahfūz üzerine ziyāde eyledük (3) bu dahı evvel ki miqdār zirā' hāşıl oldu ya' nī otuz (4) üç zirā' hāşıl oldu ve kasse 'ālī hezāl el-bābü'l-hāmis (5) ve'l- 'aşerūn fima' rifeti si' atü 'l-enhār ve 'amiķil ayar yigirmi beşinci (6) bāb ırmaķların geñligi ne miqdārdur ve kuyularuñ ağızından (7) şuya varınca ne miqdardur bunlaruñ bilmesinüñ beyānundadır (8) tarīķı budur ki ırmāguñ bir kenarında durasın andan (9) karşı kenar inhifāzuñ⁵⁵ rub' ile kaç derecedür bilesin (10) inhifāz irtifā' un 'aksidür irtifā' rub' ile yukarıdan (11) alınana dirler inhifāz aşığıdan alınana dirler ba' dehu

[47a]

(1) başarından şuyın kenarına varunca başduğı yirdür anı (2) kāmēt farz eyleyesin meşhūrı on iki eşba' dur ya' nī (3) on ikiye taķsīm eyleyesin ba' de bu kāmētle ol rub' ıla (4) aldıguñ inhifāzın zıll-ı mebsūtun taķşil eyleyesin (5) ol ırmāguñ enniligi ol miqdār olur meşelā bir ırmāguñ (6) kenarında şu kātında tırduk ona kenarınuñ rub' ıla inhifāzuñ (7) alduk yigirmi derece oldu andan şöıra kendü başarından (8) iki kademüñ başduğı yire varınca kāmēt farz idüp (9) on iki bahş eyledük andan şöıra haytı kavs evvelünden (10) yigirmi inhifāz miqdārı derece üzerine vaz' eyledük (11) on iki kāmētle sittiniden ceyb-i mebsūtla hayta indük

⁵⁵ Alçaklık. Yükseklik dairesi (daire-i irtifa'), gökyüzünde varsayılan bir noktadan ve zenit (semt el-re's) ve nadir (nadir) noktalarından geçer ve ufku iki noktada keser. Bu iki noktaya azimut (semt) noktaları adı verilir. Bu yüzden bu daireye azimut dairesi (daire-i semtiyye) de denir. Azimut noktalarını birleştiren çizgiye de azimut çizgisi (hatt-ı semt) adı verilir. Bu daire üzerinde varsayılan bir nokta ile ufuk arasında olan yaya, eğer bu nokta ufkun üzerinde ise, bu noktanın yüksekliği (irtifa'a) eğer ufkun altında bulunuyorsa alçaklığı (inhifaz) denir.

[47b]

(1) tekātü' inden ceyb-i temāme çıkdık eczā-i müsteviyyeden (2) otuz üç ceyb yigirmi derece inhifāzuñ zıll-ı mebsūtıñı (3) bulduk ol ırmāğuñ ennülügi bu oldu ve ammā kıyunuñ şuyuna (4) varunca derinliğini bilmesinüñ tarīkı budur ki ol kıyunuñ (5) ağızı ne mıkđardur bir nesne ile ölçesin andan sonra (6) kıyu ağızıñı rast bir kenarunda tırasın rub' ıla şu (7) kenarlarından inhifāz alasın andan sonra haytı kıavs (8) elünden ol inhifāz mıkđarı derece üzerine vaz' (9) eylesin andan sonra ceyb-i temāmdan ol kıyunuñ ağızı (10) ölçüsü mıkđarı hayta inesin dağı tekātü' den (11) ceyb-i mebsūtle sittiniye çıkasın eczā-i müsteviyyeden

[48a]

(1) ne bulunur ise kendü başaruñdan yire varınca ölçesin (2) ne mıkđar ise buldıgın 'adeđ üzerinden tarh idesin (3) bākī ne kıalarsa ol kıyunuñ şuyına varınca derinliği (4) ol olur meşelā kıyunuñ inhifāzı seksen derece olsa (5) haytı kıavs evvelünden seksen derece üzerine vaz' (6) eyledük andan sonra ceyb-i temāmdan ol kıyunuñ ağızıñı (7) ölçüsü mıkđarı ki iki zırā' dur ceyble hayta indük (8) tekātü' inden ceyb-i mebsūtle sittiniye çıkdık (9) eczā-i müsteviyyeden on buçuk ceyb bulduk on buçuk (10) zırā' olur on buçuk zırā' dan iki buçuk zırā' ki (11) başaruñla kıademüñ mābeynidür tarh eyledük ol kıyunuñ

[48b]

- (1) ağızından şuya varınca derinliği
- (2) sekiz zırā' oldu
- (3) temmetü'r-risāle
- (4) bī'avnillāhi
- (5) te'ālā
- (6) sā'at ileri gıtdıgı hāde daķıkayı geri almalı
- (7) geri gıttıgı hāde daķıkayı ileri almalı

4. DİZİN

4.1. Gramatikal Dizin

-- A, ° A, ° Ā Ā--	ā. 38b/11
ādād (Ar.): Sayılar, adetler.	ālet(Ar.): Alet.
ā.-ı müsteviye 4b/4	ā. 1b/7
ā.-ı ma° kuse 4b/5	ā.+le 14a/5
āfāk(Ar.): astr. Ufuklar.	āmmel(Ar.): İş, niyet.
ā.+ı 1b/8	ā. 5b/6
ā.-ımağribde 27b/8	āsān(Far.): Kolay.
ā.-ı maşrıqdan 27b/5	ā. 2a/8, 12b/2, 44a/3
ağz (Ar.): Girilecek veya	°ākreb (Ar.) : On iki burcun
geçilecek bir yerin mebdei, methal,	biri ki şems teşrini evvelde buna
baş: Yol ağzı.	dâhil olur.
a.+ı 47b/5, 47b/9	°ā. 14b/2, 17b/6, 18b/4,
a.+ından 46b/6, 48b/1	19a/11, 21a/2, 21a/5, 23b/10, 40a/11
a.+ınuñ 47b/6	°ā.-i evvelinüñ 24a/4, 24a/9,
a.+ını 48a/6	24a/11
āḥer(Ar.): Diğer, başka, gayrı.	°ālī (Ar.) : Yüce, ulu.
ā. 5b/3, 8a/2, 9a/10, 19a/7,	°ā. 9b/7
22a/1, 23b/1, 24a/8, 24b/8, 25b/1,	°ām (Ar.): Umuma yani
33b/5, 35a/1, 39b/9, 40a/3, 40b/10	herkese ait, umumî, cümleye raci.
ā.-i kıavsden 35b/3,	°ā. 2a/3
35b/7, 38b/2, 40b/5	°Acem (Ar.): Arap olmayan,
āḥir(Ar.): Son, en son.	Arap'ın gayrı.
ā.+inden 4a/8, 4a/10,	°ā.+de 36b/10
6a/8, 14b/3, 14a/9, 37a/10	°aded(Ar.): mat. Sayı; tane.
ā.+ine 4a/7, 4a/9, 4b/9	°a. 32b/4, 33b/6, 48a/2
āl (Ar.): Yüce, yüksek.	°a.+e 14a/7

ʿa.+i 13a/1, 45a/10,
 46a/4
 ʿa.+ile 37b/11
 ʿa.+inũ 39b/7
 ʿa.+ũ 10b/6, 16b/9
 ʿaks (Ar.): Ters, zıt.
 ʿa.+idür 46b/10
 ʿamel(Ar.): İş, niyet.
 ʿa. 10b/1, 12b/5, 14b/10
 ʿa.+i 1b/8, 12b/5
 ʿarz(Ar.): astr. Yer; Dünya;
 yeryüzü.
 ʿa. 16b/4, 18a/9, 33a/7,
 34a/5, 34b/5, 34b/7, 34b/7, 34b/9,
 35a/4
 ʿa.+da 17b/2
 ʿa.-ı beledũ 18a/3,
 31a/10
 ʿa.+uũ 33b/9
 ʿa.+ı 33a/6, 36b/9,
 36b/10
 ʿa.+ına 2a/6, 33a/9, 39a/7
 ʿa.+ında 43a/7
 ʿa.+ından 36b/9
 ʿa.+ını 33a/8
 ʿa.-ı beled 17a/4, 17a/5,
 17a/9, 17b/10, 17b/11
 ʿa.+e 17b/4, 17b/6, 34a/4
 ʿa.+i 16a/6, 17a/4

ʿa.+ũ 16b/8, 18b/8,
 19a/4, 30b/6, 31a/9, 32a/9, 35a/11,
 36a/6, 36a/8
 ʿaşr (Ar.): astr. İkinci vakti.
 ʿa. 25b/9, 27b/1
 ʿa.+a 26b/11
 ʿa.+dur 26b/6
 ʿa.+uũ 25b/8, 26a/1,
 26a/8, 26a/10, 26b/8
 ʿa.+ı 26b/4, 26b/6,
 26b/11,
 ʿa.+ıdur 27a/8
 ʿa.+inuũ 26a/4
 ʿa.+ını 27b/2
 ʿa.-ı evvel 26b/5
 ʿa.+ũ 27a/4
 ʿa.-ı mabeyninden 27a/10
 ʿaynı(Ar.): Tıpkı, tamamıyla
 kendisi.
 ʿa.+dur 30a/2
 aʿdād(Ar.): Sayılar, adedler.
 a.-ı maʿkūse 4a/10, 5a/2
 a.-ı müsteviyye 4a/9,
 5a/1
 aʿzīm(Ar.): Büyük, ulu, kebir,
 cesim, büzürg.
 a. 15a/3
 ağaç: Büyük ve sap ve dalları
 sert nebat, şecer, dirah.

a.+laruñ 10a/1

ağar- : Uzaktan belli olmaya başlamak, ufukta akımsı gözücü vermek.

a.-an 27b/5

aher (Ar.):Başka, gayri, diğer.

a.-i kavşden 18b/10

aḫsām (Ar.): Kısım.

a.+ından 5a/3

al- : Almak.

a.- acağınuñ 44a/5

a.-acağınuñ 44b/5

a.-asın 21b/2, 28a/5, 31b/5, 33b/11, 34a/2, 44a/3, 44b/9, 47b/7

a.-duḫ 9b/4, 36a/4, 45b/4, 47a/7

a.-dıḡun 44b/9

a.-dıḡuñ 44b/1, 44b/4, 47a/4

a.-dıḡın 44a/8

a.-maḫ 6b/2

a.-ınana 46b/11, 46b/11

a.-ındıḡı 5b/8

alāt (Ar.):Vasıtalar, aygıtlar.

a. 2a/1

altı : Bir şeyin yere bakan yanı, üst karşıtı.

a.+na 44a/10

altmış : Elli dokuzdan sonra gelen sayınınadı, altmış.

a. 4b/3, 4b/11, 7a/11, 7b/1, 7b/10, 8b/10, 8b/11, 9b/1, 10b/7, 11a/4, 14b/3, 17b/1, 17b/3, 23b/1, 25b/1, 32b/7, 34b/5, 36a/9,

a.+a 10a/10, 14a/10, 14a/8, 14b/2

a.+dan 9b/2, 14a/8, 14a/10, 27a/1

a.+dur 9a/2, 11b/9

altmış beş: Altmış beş.

a. 36a/4

altmış sekiz : Altmış sekiz.

a. 13a/2, 43a/9, 43b/5

altı : Altı sayısı

a.+dur 12b/9, 13b/11

altıncı :Altı sayısının sıra sıfatı.

a. 14a/5

ammā (Ar.):Ama.

a. 4a/3, 6b/1, 7b/2, 7b/11, 9a/5, 9b/2

10a/11, 11a/9, 13b/3, 13b/8, 17a/9, 17b/6, 21a/2, 21a/4, 22a/9, 22b/8, 23b/10, 25a/3, 26a/4, 29a/4, 29b/2, 30a/2, 30b/3, 32a/5, 40a/6,

41a/1, 42a/1, 42a/8, 42b/7, 42b/11,
43a/6, 46a/8, 47b/3

ancağ :Ancak,yalnızca.

a. 34b/4

anuñ :Onun.

a. 10a/3

añā : Ona.

a. 3b/11

arası :Ara, mesafe, iki
şeyin arası.

a.+sına 6b/4

a.+sında 31b/5

arkurısı:Yanlamasına, enine.

a.+na 27b/5

artıcağ : Fazlaca.

a. 19a/10, 20a/5, 20b/8,
21a/1, 21a/7, 21a/10, 23b/9, 24b/1,
28b/8

a.-dur 20a/1, 20b/7,
21a/3, 23a/9, 24a/5, 25a/10, 27a/1,
28a/10, 28b/10, 28b/6, 28b/11, 29a/2,
29a/7, 30a/6,35b/9

artuğ : Fazla.

a. 22b/9, 36b/9, 36b/10,
37a/2

artuğ : bkz. artuğ.

a. 32a/5

a.+lara 5b/7

arşun : Bacak arası, adım.

a. 44b/1, 44b/3

aşıl- :Asılmak.

a.-asın 37b/5

a.-an 37b/7

a.-mıñ 6a/2

aşābi'(Ar.):Parmaklar.

a. 10a/8

aş(ı)l(Ar.) :Asıl, temel, esas.

a. 21b/11, 22b/4, 23a/11

a.+ı 1b/8

a.-i'l mu' addelden 24b/11

a.-ı mu' addel 21b/7,
22b/1, 22b/5, 22b/11, 23a/7, 24a/3,
24a/7, 24b/11, 33b/8, 36a/1

a.-ı mu' addelüñ 36a/1

a.-ı muṭlağını 19a/10

a.-ı muṭlağ 18b/7,
19a/10, 20a/1, 28a/9, 29a/6, 33a/9,
33b/4, 35b/6

a.+a 25a/4

a.+dur 35a/9

a.+ları 19b/1

a.+ı 19a/2, 19b/6, 21b/9,
23a/8, 24a/5

a.+ına 28a/1

a.+ınuñ 24b/7

aş- : Asmak.

a.-arlar 5b/9

aşağı : Aşağı, yukarının karşıtı.

a. 4a/2
a.+dan 46b/11
ayağ : Ayak.
a.+uñ 44b/10
a.+ın 44a/10
aydınlıg : Açık, ı ışık alan.
a.+a 27b/6
az : Az, çok karşıtı.
a. 6a/4, 6a/4, 37b/7,
37b/7, 39a/1, 39a/1, 44a/9, 44a/9
--B--
bāb (Ar.) : Bölüm.
b. 2a/5, 5b/10, 6b/11,
9b/9, 13a/4, 14a/5, 15a/1, 16a/6,
18a/1, 19b/3, 24b/5, 27b/4, 30b/1,
33a/4, 37a/5, 39b/5, 41a/7, 46b/5,
b.+dan 2a/5
b.+ında 12b/2, 38b/8
bābü'l-evvel (Ar.) : İlk, birinci
bölüm.
b. 5b/9
bābü's-sāliş (Ar.) : Üçüncü
bölüm.
b. 8a/11
bākī (Ar.): Arta kalan.
b. 10b/7, 16b/9, 17a/5,
17a/9, 17b/4, 17b/6, 17b/11, 22a/4,

23b/3, 34a/9, 36b/1, 41b/4, 43b/7,
48a/3
Ba' dād (Ar.) : Yer adı, Bağdat.
b. 37a/3
ba' de (Ar.) : Sonra.
b. 18a/5, 18a/11, 18b/2,
18b/9, 19a/6, 19a/8, 20a/2, 20a/4,
21b/6, 21b/10, 22b/3, 22b/5, 22b/6,
23a/7, 23a/10, 24a/4, 24a/6, 24b/8,
25a/6, 25a/11, 25b/10, 26a/2, 26a/7,
27a/6, 28a/4, 28b/2, 29b/9, 29b/11,
30a/6, 30a/9, 30b/7, 30b/8, 31a/2,
31a/4, 31a/11, 31b/11, 32a/11, 32b/2,
32b/7, 32b/10, 33a/8, 33b/5, 34a/3,
34a/11, 34b/11, 35a/2, 35a/7, 35a/8,
35a/10, 35b/1, 35b/7, 36a/5, 36a/8,
36b/2, 36b/4, 37b/1, 39a/10, 39b/11,
40b/7, 45b/7, 45b/9, 47a/3
ba' dehū (Ar.) : Ondan
sonra.
b. 46b/11
ba' del (Ar.) : Sonra.
b. 20a/3, 23a/4
ba' de'l kuṭr (Ar.) : Dâirenin ve
dâire şeklindeki cisimlerin çapından
sonra.
b. 18a/7, 22a/10, 22b/2,
23a/1, 33b/8, 36a/2,

b.+dan 22a/9, 22b/1,
25a/8
b.+dur 35a/3
b.+u 33a/9
b.+ı 18b/3, 18b/4, 19b/7,
20a/3, 22b/10, 23a/5, 24a/1, 25a/1,
25b/4
b.+ını 21b/4
ba'zı (Ar.): sf. Birkaç, bir
kısım.
b. 5a/7, b. 5b/2
bağla- : Tutmak, hasıl
etmek.
b.-rlar 4a/2
baş- : Basmak.
b.-duğün 47a/1
b.-duğı 31b/2, 32b/2,
34b/1, 47a/8
b.-dı 34a/7, 35a/3, 35a/9,
36a/11, 36b/5
başar (Ar.) : Görme, rüyet.
b.+undan 45a/11, 47a/7
b.+uñdan 48a/1
b.+uñla 48a/11
b.+ından 44b/2, 46a/5,
47a/1
b.+ından 46b/1
baş(a)r (Ar.) : Görme,
rüyet.

b.+uñla 6b/3
baş : Başlangıç.
b.+a 39a/3
b.+dan 39a/3
başka : Başka, ayrı.
b. 43a/4, 43a/4
başla- : Başlamak, bir işe
girmek.
b.-yup 43a/5
beled (Ar.): Yer,
memleket, hıtta.
b.+uñ 34a/5
belki (Far.) : Belki, ihtimal,
umulur, hatta.
b. 9b/8, 16a/7
beñzer : Görünüş ve yapı
olarak birbaşkasına benzeyen, ona eş.
b. 44a/2
berāber (Far.): Birlikte,
eşit.
b. 19b/1, 23a/1, 36b/7
b.+ce 4a/6, 4b/3, 4b/11
b.+dür 18b/5
beş : Beş (sayısı).
b. 2a/5, 32b/6
beşinci :Beş sayısının sıra
sayı sıfatı.
b. 13a/4

beyān(Ar.) : Anlatma,
bildirme.
b. 20a/8
b.+undadır 3b/10, 27b/5,
31a/9, 33a/4, 46b/7
b.+ındadır 2b/1,3b/8,
5b/10, 5b/10, 14a/6, 18a/2, 18b/7,
19b/3, 21b/1, 24b/6, 29b/7, 37a/6,
41a/10, 44a/1, 44a/1

beyn(Ar.) : Ara, aralık.

b. 3a/5, 26b/1

beyne'l' aşr(Ar.): İkinci
arasında.

b. 3a/5, 25b/8

beyne'l- aşrı ve'l-gurūbī (Ar.):
İkinci ve Batısal arasında.

b. 3a/5

beyne'z-zuhr(Ar.) : Öğlen
arasında.

b. 26b/1, 26b/1

bī' -avni'llāhi (Ar.) : Allah'ın
yardımıyla.

b. 48b/4

bil- : Bilmek.

b. 43a/11

b.-dirür 7a/1

b.-dükden 14b/8, 16a/9,
16b/6, 26a/11, 38b/8

b.-dün 38b/7, 46a/2

b.-dür 16a/7

b.-dürür 8b/2, 9b/10,
13a/4, 15a/1, 25b/9, 30b/2, 39b/5,
41a/9

b.-ecegün 45a/6

b.-esin 16b/2, 16b/5,
20a/9, 21b/3, 21b/4, 37a/8, 42b/10,
44b/10, 45a/2,46b/9

b.-esün 43a/1

b.-indükden 43a/3

b.-inmek 27b/4

b.-inmesinün 25b/10

b.-mege 9a/6, 16a/9

b.-mek 7b/3, 14b/6,
15a/8, 16a/9, 42b/11

b.-meklik 7a/1

b.-menün 12a/3

b.-mesin 42b/9

b.-mesinün 10b/1, 14b/7,
16a/10, 18a/2, 18b/7, 19b/3, 21b/1,
24b/6, 26a/5, 28a/1, 31a/8, 33a/4,
39b/9, 41a/9, 42b/8, 44a/1, 44b/8,
46b/7, 47b/4

bile : Bile, birlikte.

b. 33a/5

bir : Bir, tek, beraber,
eşit.

b. 2a/3, 2a/4, 2a/6,4a/5,
4b/1, 4b/7, 6b/4, 7a/1, 7b/2, 9a/5,

12a/2, 36b/9, 37b/2, 38a/5, 38a/6,
38a/6, 38a/7, 38a/8, 38a/9, 38b/11,
38b/11, 39a/1, 39a/6, 43a/5, 44a/5,
44a/6, 44a/11, 44b/1, 44b/9, 44b/11,
45b/2, 45b/3, 45b/5, 46b/8, 47a/5,
47b/5, 47b/6

b.+dür 42b/2

birbiri : Birbiri.

b.+ne 33b/9

bir : Biri.

b. 33b/10, 33b/11

b.+nde 22a/8, 40a/7,
40a/9, 40b/1

b.+si 4a/1, 4a/4, 4a/11,
4b/6, 5b/2, 5b/4, 9b/10, 10a/3, 38a/3,

b.+sinde 17a/7, 17b/10

b.+sini 20b/4, 20b/11,
21a/8

birle : Birlikte, ile.

b. 2a/8

birūc (Ar.): astr. Zodyak
üzerinde yer alan on iki takım yıldız
verilen ortak ad, burç.

b. 23a/2, 28a/6

b.+da 14b/6, 14b/9, 40a/5

b.+larda 22a/7

b.+laruñ 22a/8, 40a/7

b.+ları 14b/5

b.+uñ 43a/11

b.+ı 14b/4, 28a/5

böyle : Böyle, bu şekilde.

b.6b/7, 22b/3, 37b/10,
38b/3

bu : Bu (sıfatı ve zamiri).

b. 2a/10, 2a/11, 2a/8,
2a/9, 4a/5, 4b/10, 9a/2, 9b/3, 9b/10,
9b/11, 10a/4, 10a/5, 10b/6, 12b/9,
13a/1, 13b/6, 17a/8, 17b/2, 19a/10,
22a/3, 23b/3, 23b/5, 23b/8, 24b/1,
24b/11, 26a/7, 26b/1, 26b/2, 26b/4,
26b/5, 26b/6, 26b/9, 26b/10, 26b/11,
27a/1, 27a/4, 27a/8, 27a/8, 30a/8,
30b/3, 31b/8, 33a/1, 33b/1, 33b/2,
34a/1, 34a/3, 34b/3, 34b/7, 35a/3,
35a/9, 35a/10, 35b/4, 35b/4, 35b/9,
35b/10, 36a/1, 36a/1, 36a/4, 36a/11,
36b/7, 38a/3, 38b/8, 39a/9, 39b/2,
40a/5, 40a/7, 40a/7, 40a/9, 40a/11,
40b/9, 42b/4, 45b/5, 46a/4, 46a/6,
46b/3, 47a/3, 47b/3

b.+dur 6a/1, 8a/1, 12a/3,
15a/8, 15b/4, 16a/10, 18b/7, 19b/4,
20a/8, 21b/2, 24b/6, 26b/6, 27b/11,
28a/1, 29a/6, 29b/8, 30b/5, 31a/9,
33b/2, 37a/7, 37a/9, 39b/9, 42b/8,
44a/3, 44b/8, 46b/8, 47b/4

b.+na 4b/2

b.+ndan 12b/2, 28a/6,
28b/10, 37a/9, 39b/6, 41a/9

b.+nlar 30a/3

b.+nlara 5b/5, 44a/1

b.+nlarda 29a/5

b.+nlardur 14a/11

b.+nların 7b/2, 8b/2,
10b/1, 16a/7, 20a/8, 20b/4, 21b/2,
27b/11, 37a/7, 44a/2, 46b/7

b.+nları 43b/2

b.+nuñ 6a/1, 9b/4, 13b/4,
14a/6, 14b/7, 15a/1, 16a/10, 17b/7,
18a/2, 18b/7, 19b/4, 21a/4, 22a/11,
23b/11, 24b/6, 25b/10, 26a/5, 26a/7,
27a/2, 27b/7, 27b/10, 28b/9, 29a/1,
29a/7, 29b/8, 30a/2, 30b/5, 31a/9,
31b/5, 33b/8, 34a/3, 39b/7, 39b/9,
40b/5, 41b/1, 41b/1, 42a/3, 42a/9,
42b/1, 43a/9, 44b/2

b.+nuñda 21a/3

b.+nuñla 13a/10, 36b/5

b.+nı 14b/8, 17b/5,
21a/6, 27a/10, 29a/2, 32b/5, 38b/8,
41a/3, 42a/5,

b.+ña 9b/5, 10a/6, 19b/3,
26b/5, 27b/2, 39b/8, 41b/4, 43a/11

bu'd (Ar.): astr. Uzanım.
Gezegen-Yer-Güneş üçlünün
oluşturduğu; Yerden gezegene ve

Güneş'e çizilen iki doğru arasındaki
açı. 2. Uzaklık, aralık.

b. 40a/2, 40b/9

b.+ı 40b/8

buçuk :Buçuk, yarım.

b. 5b/1, 7b/9, 8a/10, 9a/5,
9a/11, 9b/5, 9b/6, 15a/11, 16a/4,
17a/11, 17b/1, 17b/3, 17b/3, 17b/8,
18b/1, 19a/7, 27a/7, 27a/9, 28a/3,
28a/11, 28b/1, 28b/9, 29a/8, 29b/2,
32a/11, 32b/5, 32b/6, 33a/2, 34b/7,
34b/7, 35a/1, 35a/7, 35b/2, 36a/2,
36a/3, 36a/4, 36a/4, 36a/7, 36a/9,
36a/11, 36b/1, 36b/3, 38b/7, 38b/9,
40b/10, 41a/4, 42a/9, 42a/11, 42b/3,
42b/4, 42b/5, 45b/8, 45b/11, 48a/9,
48a/9, 48a/10, 48a/10

b.+a 18a/10, 28a/10,
40b/5

b.+dan 41a/2

b.+dur 9a/3, 18b/5,
28b/6, 30a/8, 31a/1, 34b/10

bul- : Elde etmek, kazanmak.

b.-duğ 7a/6, 7a/10, 7b/7,
8b/9, 9b/1, 9b/2, 12b/11, 15b/1,
16a/4, 19a/10, 32b/4, 45b/8, 45b/9,
46a/2, 46a/6, 47b/3, 48a/9

b.-dığın 16b/8

b.-dığın 48a/2

b.-dığ 16b/4
 b.-mışdur 5b/1, 5b/3
 b.-ursa 8b/5
 b.-uřmaz 12b/3, 12b/9
 b.-ınan 46b/1, 46b/2
 b.-ıncaya 45b/11, 46a/10
 b.-ınur 7a/3, 10b/11,
 11b/4, 14a/5, 14b/8, 19a/1, 32a/3,
 41a/3, 48a/1
 b.-ınursa 9a/8, 31b/3,
 40a/9, 40b/1
 b.-ırsan 34b/2
bunuñ : Bunun.
 b. 13a/4, 45b/4
buña : Buna.
 b. 4b/9
burç (Ar.): Burç.
 b.+unuñ 23b/10, 42a/8,
 42b/5
 b.+da 43a/4
 b.-u serřān 14a/10
 b.+larda 17a/10
 b.+lardan 17b/7
 b.+ları 14a/11
bütün : Bütün, hepsi.
 b. 20b/5, 20b/5, 21a/1,
 21a/9, 21a/10

--C--

cānib (Ar.) : Taraf, yön.

c.+inden 4a/7

c.+ine 16a/11, 36b/11,

36b/8

cedi(Ar.): astr. Oğlak burcu, ekliptik üzerinde yer alan burçların onuncusu, burçlar kuşağında sekiz yıldızdan oluşan bir takımyıldız.

c. 14b/3, 39b/8, 40a/5

c.+nün 39b/6

cedvel(Ar.): Çizelge, cedvel.

c.+den 14b/8

cihet(Ar.): Yer, mahal, hıtta, semt.

c.+i 33b/9

c.+ini 16a/9

ceme (Ar.) : Toplama, yığma, bir araya getirme.

c. 2a/3, 17a/3, 17b/8,

21b/7, 24a/2, 25a/2, 31b/6, 42a/1,
 44b/3

cenūb (Ar.) : Güney.

c. 36b/8

c.+dan 23b/10

cenūbī (Ar.) : Güney, güneye ait.

c. 14b/4, 15a/6, 15a/6,

16b/11, 17a/2, 17a/2, 17a/3, 17b/7,

17b/9, 20a/11, 21b/6, 22a/7, 24a/2,
24b/2, 25a/1, 30b/4, 31b/5, 32a/5,
32a/5, 32a/6, 33b/11, 38a/6, 38a/7,
39a/8

c.+de 28a/7

c.+den 38b/7

c.+dür 16a/5, 16b/10,
17b/2, 21a/4, 21b/5

c.+midür 20a/10

c.+si 33a/2

cevzā(Ar.) : astr. İkizler burcu,
ekliptik üzerinde yer alan burçların
üçüncüsü, burçlar kuşağında on sekiz
yıldızdan oluşan bir takımyıldız.

c.40a/7

c.+nuñ 43b/1

c.+ya 43b/4

ceyb(Ar.): geo.Sinüs.

c. 5a/8, 7a/6, 7b/6, 7b/9,
8a/5, 9a/9, 9a/10, 9b/4, 10b/9,
10b/10, 11a/6, 11b/3, 11b/10, 13a/6,
13a/11, 13b/5, 13b/11, 15b/5, 15b/7,
15b/7, 15b/11, 16a/3, 16a/3, 18a/6,
18b/3, 19a/1, 24b/10, 25a/7, 25b/3,
27a/6, 28a/3, 28b/1, 28b/1, 28b/4,
28b/5, 28b/7, 28b/8, 28b/9, 29a/8,
29a/10, 29a/11, 29b/2, 29b/3, 29b/4,
30a/8, 32a/1, 33b/7, 34a/7, 34a/10,

35a/3, 36a/1, 36a/11, 36b/3, 36b/5,
39b/11, 40b/6, 47b/2, 48a/9

c.+de 5b/1

c.+den 11a/6, 19b/8,

20a/3, 22a/10, 34a/8, 36a/11, 7b/3

c.+e 7b/3

c.+i 7a/3, 7a/7, 7a/10,
7a/11, 7b/1, 8a/6, 9a/3, 9a/4, 9a/7,
18a/9, 18b/9, 19a/4, 22a/9, 22b/9,
23a/1, 23a/4, 24a/1, 25a/2, 25a/8,
28b/6, 29b/10, 30a/8, 30b/6, 30b/8,
31a/1, 31a/3, 32a/10, 32b/5, 34a/1,
34b/10, 35a/5, 35a/11, 35b/2, 36a/3,

c.+idür 35b/4, 36a/8,

36b/1

c.+ile 31b/2

c.+in 36a/4

c.+inden 21b/6, 22b/10,
22b/2

c.+ine 18a/3, 34a/5,
29b/9

c.+ini 6b/11, 7b/8, 21b/3,
22b/1, 30a/5, 31a/11, 34a/8

c.+iñ 7b/5, 7b/7, 7b/10

c.+le 11b/3, 11b/11,
19a/8, 32a/2, 33a/1, 34b/1, 48a/7

c.+üñ 6b/11, 7a/1, 7b/2,
8a/11, 34a/1

ceybü'l'azim(Ar):Sinüsün büyüklüğü.
c. 4b/10
ceybü'ttemāme(Ar): Kosinüs.
c. 8b/4
ceyb-ima'kūse(Ar.):(geo.) Işın
c.8b/7
ceyb-i mebsūt (Ar.) : Sinüsün kotanjantı.
c. 7a/2
c.+dan 7a/5
c.+la 15a/4, 15a/10,
26a/2, 47a/11, 47b/11, 48a/8
ceyb-i menkūs(Ar.) : Sinüsün tersi.
c.+eden 34a/10, 35a/2
c.+e 8b/4, 12b/10
c.+iyle 12a/7
ceybü's-semt(Ar):Sinüsün yayı.
c. 32b/11
c.-i ta' dīli şafaḳ 28b/6
c.-i temāmdan 48a/6, 47b/9
c.-i temāme 47b/1
ceybü'lirtifā' (Ar):Sinüsün yüksekliği.
c. 25b/5
ceybü'ssi' at(Ar.):Sinüsün genişliği.
c.+a 31b/4

ceybü'ttemām(Ar.):Sinüsün tamamı.
c.+a 11b/11, 12a/7
c.+dan 12a/10, 13a/6,
13a/10, 13b/4, 13b/10, 27a/5
c.+e 8b/8, 11b/3, 12b/10
cihet(Ar.):Yön, taraf, yan.
c. 37b/4
c.-i erba'a 37b/10
cihetü'l-erba' (Ar.): Dört taraf.
c.+a 37a/6, 38a/3
cism (Ar.): Madde.
c.-i şakīle 5b/8
cümle (Ar.) : Bütün, hep.
c. 2a/3
c.+niñ 1b/8
cürm (Ar.) : cerm Kesme.
c.+i 6b/4, 6b/6
cüyüb (Ar.) : Ceyb'in çoğulu
bkz: ceyb.
c. 5a/4
c.-i mebsūtdan 10b/3,
10b/9, 15b/6, 16a/2, 23a/11,
24a/7, 24b/10, 25a/7, 31a/3,
33b/7, 34a/7, 34a/11, 35b/11,
36a/7, 36a/10, 36b/4, 39b/11,
40b/6
c.+eden 28a/11

c.+la 32b/2, 40a/3,
40b/10

c.-1 mebsûte 5a/5

c.+den 18a/6, 18b/2

c.-1 melekadan 36b/3

c.-1 menkûsden 11a/11,
35a/9

c.-1 menkûse 5a/6

cûz (Ar.):mat. Derece ve
onun dakika, saniye vd. askatlarının
tümü; kısım, parça, bölüm.

c. 14a/9

--Ç--

çâryek (Far.): [çâr= dört - yek=
Bir. - Tr. zebanzedi: çeyrek] dörtte
bir, rubu.

çek- :Çekmek, çizmek.

ç.-ere 35b/1

ç.-erek 39a/4

ç.-ilen 8a/2

ç.-ilmiş 4b/1, 4b/8

ç.-ilmişdür 5a/9

çeyrek :bkz. çâryek

ç. 19a/5

çiz- :Çizgi çekmek, hat tersim
etmek.

ç.-ilür 5b/2

çık- :Ayrılmak, yükselmek,
çıkmak, belirlemek

ç. 7a/2, 8b/4, 10b/10

ç.-ar 26b/9, 26b/10,
35a/6

ç.-arasın 33a/10, 33b/2,
34a/3

ç.-arduk 27a/9

ç.-armasınıñ 37a/6

ç.-asın 11b/4, 19a/1,
31b/2, 47b/11

ç.-duk 7a/6, 7a/9, 8b/8,
11a/7, 11b/11, 12a/7, 12b/10, 19a/9,
32b/3, 47b/1, 48a/8

ç.-sak 12a/11

ç.-ub 5b/2, 5b/4

ç.-up 34a/10

çık- :Ayrılmak, yükselmek,
çıkmak, belirlemek.

ç.-mışdur 5a/11

ç.-ar 26a/11

--D--

Dağı :“dahi, dile”
manasında kuvvetlendirme edatı.

d. 4b/3, 4b/7, 4b/7, 4b/9,
5a/2, 5b/1, 5b/4, 6a/2, 6a/3, 10a/3,
10a/5, 10a/6, 10a/7, 10a/9, 10a/10,
10b/6, 12a/2, 12b/2, 14b/5, 15a/4,

15a/6, 16b/10, 16b/2, 17b/1, 17b/5,
17b/8, 18b/4, 19b/4, 20a/9, 20b/2,
20b/7, 21b/1, 21b/3, 21b/4, 22a/5,
22b/11, 23a/5, 23b/6, 23b/11, 24a/1,
24a/10, 25b/9, 26b/1, 26b/10, 27b/2,
27b/4, 30a/2, 32a/8, 33a/7, 34b/8,
35a/10, 35b/4, 37a/6, 37a/8, 37b/4,
38a/4, 38a/11, 38b/11, 39b/2, 39b/3,
39b/8, 41a/8, 41a/9, 41b/5, 41b/7,
42b/9, 42b/9, 43a/11, 44b/3, 45a/10,
45b/4, 45b/6, 46a/4, 46b/3

d.+sın 9b/7

dā'im(Ar.) : Devamlı, sürekli.

d. 17b/2, 32a/6

d.+i 21b/1, 25b/9, 26b/3,

43a/9

dā'ire (Ar.): Çember.

d. 8a/2, 22a/9, 23b/9,

24b/3, 24b/9, 39a/9, 43a/8

d.+dür 5a/7

d.+si 15a/3, 15a/10,

15b/3

d.+i 21b/1, 25b/9, 26b/3,

43a/9

d.-i hāşıl 27b/1

d.-i meylül 'azm 5a/6

dā'iretü't-tecvīb 5b/5,

7b/11, 8a/8

dā'ireden irtifā (Ar.) : astr.

Yükseklik dairesi: Zenit ve nadir noktalarından ve bir gökcisminin merkezinden geçen daire. Bu daire gökyüzünde varsayılan bir noktadan ve zenit (semt el-re's) ve nadir (nadîr) noktalarından geçer ve ufku iki noktada keser. Bu iki noktaya azimut (semt) noktaları adı verilir. Bu yüzden bu daireye azimut dairesi (daire-i semtiyye) de denir.

d. 24b/5

de : da, de, dahi.

d. 17a/3, 17b/9

de- : Demek, söylemek.

d.-mişlerdür 26b/5

d.-rler 19b/4

d.-yü 3b/11, 3b/11, 5b/7,

5b/11, 16a/8, 27b/5, 27b/6, 27b/7,
27b/9

d.-yüp 9a/3

değil : Değil.

d. 42a/11, 44b/7, 45b/3

d.+dür 22a/11, 37a/9

degin : Kadar, dek.

d. 44a/9, 45b/11, 46a/10,

6b/7

dek : Dek, kadar.

d. 16b/5

delik : Delik.
d.+leri 44a/7

delv (Ar.) : astr. Kova burcu, ekliptik üzerinde yer alan burçların onbirincisi, burçlar kuşağında kırk iki yıldızdan oluşan bir takımyıldız.
d. 14b/4, 40a/5, 42a/8, 42b/5
d.+iñ 40b/4, 40b/11

delüg : bkz. Delik.
d.+i 6b/6

depe : Tepe.
d.+sinden 44b/9, 45b/11, 46a/10
d.+sine 45b/3
d.+sinüñ 44a/8, 45a/6

derece (Ar.): Derece; miktar; (mat.) bir dairenin çevresinin 360'ta biri
d. 6a/9, 6b/9, 7a/6, 7a/8, 7a/10, 7a/11, 7a/11, 7b/5, 7b/7, 7b/7, 7b/10, 7b/11, 8a/1, 8a/5, 8a/10, 8b/8, 8b/9, 9a/1, 9a/2, 9a/4, 9a/5, 9a/11, 9b/2, 9b/5, 9b/6, 9b/7, 12b/1, 12b/8, 12b/11, 13a/2, 13a/8, 13a/9, 13b/2, 13b/9, 14a/2, 14b/1, 14b/3, 14b/4, 14b/4, 15b/1, 16a/4, 17a/9, 17b/4, 17b/5, 17b/9, 17b/11, 18a/9, 19b/9, 20a/3, 20b/7, 22a/2, 22b/7, 23a/2,

23a/3, 23a/5, 23a/7, 23b/2, 23b/6, 23b/8, 23b/11, 24a/3, 24a/9, 24a/11, 25b/5, 27a/7, 27a/9, 28b/11, 29a/3, 30a/10, 31b/3, 32a/2, 32a/9, 33a/2, 33a/6, 35a/1, 35a/9, 35b/4, 35b/6, 36a/2, 36a/3, 36a/5, 36a/6, 36a/8, 36a/9, 36b/6, 38b/9, 39b/9, 40a/4, 42a/8, 42b/3, 42b/4, 42b/5, 42b/9, 43a/1, 43a/8, 43a/10, 43b/6, 43b/6, 44a/9, 44a/10, 45b/3, 45b/8, 45b/9, 47a/7, 47a/10, 47b/2, 47b/8, 48a/4, 48a/5

d.+den13b/2, 13b/7, 19a/9, 20a/1,20a/5, 20a/11, 20b/3, 20b/6, 20b/8, 20b/10, 21a/3, 21a/5, 21a/7, 21a/7, 23a/9, 23b/7, 23b/9, 24a/5, 24b/1, 24b/3, 25a/3, 25a/10, 25b/1, 27a/2,27a/11, 28a/9, 30a/6, 34b/3, 35b/9, 40b/11, 41a/3, 41a/4, 41b/10, 42b/4

d.+dür 15a/8, 17a/11, 17a/8, 17b/1, 17b/8, 18b/1, 19a/4, 19a/5, 19a/7, 23a/4, 23a/5, 24a/1, 24a/2, 25b/5,29a/7, 31a/3, 32a/9, 32a/11, 32b/1, 32b/5, 32b/5, 32b/6, 32b/7, 32b/9, 33a/6, 33a/7, 34b/5, 34b/6, 34b/6, 34b/7, 34b/9, 35a/5, 35b/2, 38b/7, 39b/1, 42a/4, 42a/4,

42a/10, 42a/10, 42b/2, 43a/9, 45b/4,
46b/9

d.+leri 43b/2

d.+nüñ 15a/5, 15b/9,

43b/3, 40b/3

d.+si 43b/8

d.+sin 43b/3, 43b/4,

43b/4, 43b/5

d.+sinde 40b/4, 42a/9

d.+sindedür 14b/6

d.+sine 14b/10, 43a/6

d.+sinüñ 40b/11, 41a/4,

42b/6

d.+ye 4a/6, 4b/3,

4b/11 14a/9, 31a/5, 42a/5

d.-i irtifā' dan 36b/2

d.-i ṭālī' 43a/6

d.-i şems 14b/8, 15a/2,

15a/6, 15b/2, 16a/1, 40a/1

d.-i şemsden 15a/1

d.+n 29a/6

derecetü's-şems(Ar.): Güneş'in
dereceleri.

d. 14b/11

d.+ince 14a/5

derin :Derin.

d.+ligini 47b/4

deriñ :Derin.

d.+ligi 48a/3, 48b/1

derün : Derin bkz. deriñ.

d.+da 18b/5

devr (Ar.) : astr. Dolanım,
dönme,devir; (mat.) 360 derece

d. 5b/3, 5b/4

d.+i 42a/2

devre (Ar.): astr. Dolanım bkz.
devr.

d. 39a/4

dīvār (Far.): Duvar.

d.+da 10a/6

di- : Demek, söylemek.

d.-dük 7a/7, 7a/11, 7b/1,
7b/8, 7b/10, 8b/10, 9b/7, 43b/8,
46a/8,

d.-dün 8b/6

d.-mege 1b/7

d.-rler 3b/11, 4a/1, 4a/10,
4a/11, 4b/3, 4b/9, 4b/10, 4b/10, 5a/4,
5a/5, 5a/6, 5b/5, 5b/7, 5b/8, 6a/1,
10a/3, 10a/7, 10a/8, 10a/10, 10a/10,
16a/9, 16b/9, 26b/11, 27b/6, 27b/7,
27b/8, 27b/10, 32a/7, 32a/8, 38a/6,
38a/6, 38a/7, 38a/7, 39a/6, 39a/7,
39b/8, 41b/1, 41b/5, 41b/7, 46b/11,
46b/11

d.-rüz 9a/5

dīb : Dip.

d.+ine 44a/2, 44b/1,
44b/6, 44b/7

dikkat(Ar.): İncelik, önem
vermek.

d.+le 16a/8, 44a/6

dikil- : Dikilmek.

d.-miş 43b/11, 44a/1

dile- : Dilemek, istemek,
arzu etmek.

d.-digin 42b/7

d.-digün 7b/3, 41b/2

d.-dügin 8b/3, 41b/7

d.-dügün 9a/6, 41a/8

d.-düm 1b/6

d.-rseñ 44b/8

d.-señ 7b/3, 15a/8, 16a/9

d.-sin 14b/6

direk : Düz ve uzun ağaç ki
ahşap ebniyede köşelere konur.

d.+lere 44a/1

dön- : Dönmek.

d.-dürdük 39a/1

d.-düresin 37b/7

d.-üp 12a/11, 12b/10

d.-üvirdük 12a/6

dördüncü :Dört sayısının sıra
sayı sıfatı.

d. 9b/9

dört :Dört (sayısı).

d. 38a/4, 38a/5, 45a/4,
45b/10, 45b/6

d.+den 42a/1

dörtüz yedi : Dörtüz
yedi (sayısı).

d. 42b/3, 42b/4

dūr (Far.): Uzak.

d.-ı eşba^c 44b/11

du‘ā(Ar.): Dua, niyaz,
yalvarma.

d.+yılhayr 2a/10

duḥūl(Ar): İçeri girme,
belirme.

d. 7a/5, 7a/8

dur- : Durmak.

d.-asın 46b/8

düpdüz : Dümdüz.

d. 37b/9

dürlü : Türlü, çeşitli.

d.+dür 9b/10

d.+si 12a/2

düş- : Düşmek.

d.-erse 16b/1, 16b/3

düz : Düz, eğri
olmayan.

d. 37b/3

d.+leşdürdük 38b/10

--E--

Ebū Ḥanife(Ar.) :Hanefî mezhebinin kurucusu olup asıl adı “Nu'mân İbni Sâbit” dir.

e. 27b/2

e+ nüñ 26b/6

ecil (Ar.) : Sebep

e.+den 2a/1

eczā(Ar.) : Parçalar,kısımlar, cüzler, bkz. cüz.

e. 10a/10

e.+sından 5a/11

e.-i ma'kūsedden 8b/5,
8b/8

e.-i müsteviyyeden 5a/8,
7a/2, 7a/6, 7a/9, 8a/5, 8a/7, 10b/10,
11a/7, 11b/4, 12a/1, 12a/7, 12a/11,
12b/11, 15b/5, 15b/10, 18a/10, 19a/1,
19a/5, 19a/9, 19b/5, 21b/10, 23a/9,
24a/6, 25a/11, 28a/3, 28a/4, 28b/3,
31a/1, 31b/3, 32a/1, 32b/3, 32b/11,
34b/10, 35a/6, 35b/6, 47b/1, 47b/11,
48a/9

eger (Far.): Eğer, şayet.

e. 6a/10, 6a/11, 7a/7,
7b/8, 8a/6, 8b/11, 9b/2, 10a/7, 10a/8,
12a/9, 12b/7, 15a/6, 15b/2, 16b/1,
16b/3, 16b/6, 16b/9, 16b/11, 17a/2,
20a/10, 20a/11, 21b/5, 21b/6, 22a/3,
22a/4, 22a/7, 22a/7, 23b/4, 23b/4,

25a/1, 25a/1, 25b/10, 28a/5, 28a/6,
31b/4, 31b/5, 31b/7, 32a/3, 32a/5,
33b/9, 33b/10, 36b/9, 36b/10, 37a/1,
37a/3, 37a/10, 40a/5, 40a/6, 40a/8,
40a/11, 41b/5, 42a/6, 44b/5, 45a/3,
45a/4

egri : Eğri.

e.+çe 5a/10

ekallī (Ar.) : En az, en aşağı.

e. 37a/3

ekşerī (Ar.) : En ziyade, ekseriyet üzere, ekseriya, umumiyet üzere.

e.26b/5, 27b/11

eksi- : Azalmak, eksilmek.

e.-k 22a/10, 32a/4

e.-cek 11a/8, 12a/9,
13b/7, 21a/1, 21a/5, 21a/9, 24b/3,
27b/1, 29b/1, 29b/5, 41a/4

e.-cekdür 27a/2

e.-e 10a/9

el : El.

e. 39a/1

e.+iñ 6a/2

e.+ünden 47b/8

e.+üñe 44a/3

e.+üñi 6b/5

e.+üñle 37b/6

el'ân (Ar.) : Şimdi, şimdiki halde.

e. 1b/7

el- (Ar.) :Harf-i ta'rif.

e. 5b/9, 8a/11

ellezî (Ar.) : O kimse ki, o şey ki.

e. 32a/4

elli : Elli (sayısı).

e. 7a/8, 7a/8, 7a/10, 7b/8, 7b/9, 10b/8

elli altı : Elli altı (sayısı).

e. 7b/9, 27a/9

elli beş : Elli beş (sayısı).

e. 39b/11, 40b/6

elli dört : Elli dört (sayısı).

e. 36a/3, 36a/4

elli iki : Elli iki (sayısı).

e. 7a/11

elli tokuz : Elli dokuz(sayısı).

e. 13b/6, 24a/11

e.+dan 24b/1

en : En, genişlik.

e.+niligi 47a/5

e.+nülügi 47b/3

eşba' (Ar.) : (mat.) yarıçap 12 kısma bölündüğünde herbir kısmın adı; bir uzunluk ölçüsü: 1/32 zirâ', başka bir hesaba göre 1/24 zirâ'.

e. 45a/4, 45b/6, 45b/10

e.+dur 47a/2

esed(Ar.): astr. Aslan burcu, ekliptik üzerinde yer alan burçların beşincisi; burçlar kuşağında yirmi yedi yıldızdan oluşan bir takımyıldız.

e. 14a/10, 40a/9

e.+üñ 43b/1, 43b/8

eshel (Ar.) : Daha veya pek kolay, en kolay.

e. 41b/2

eteg : Etek.

e.+ini 4a/5

evvel(Ar.) : Önce, ilk, birinci, başlangıç.

e. 3b/8, 4b/1, 6a/10, 6a/10, 7b/3, 7b/4, 7b/5, 18a/5, 22a/3, 23b/4, 32a/6, 42b/9, 46b/3

e.+i 15a/9, 16a/1, 31b/7, 39b/6

e.+inde 15a/7, 16b/7, 16b/7, 17a/6, 17a/9, 17b/6, 18a/8, 19a/3, 19b/11, 20b/6, 21a/2, 21a/5, 23a/3, 23b/10, 25a/9, 27a/1, 28a/8, 29a/4, 29a/5, 30b/10, 31a/6, 32a/4, 32a/8, 33a/2, 38b/5, 42a/3, 43a/7

e.+inden 4a/7, 4a/9, 5a/10, 7b/6, 8b/3, 13a/8, 14a/7, 14b/1, 36a/6, 37a/10, 39b/8, 43a/5

e.+ine 4a/8, 4a/10, 4b/2
5b/5

e.+inüñ 15b/1, 16a/4,
18b/3, 18b/4, 18b/4, 19a/10, 19a/11,
19a/11, 19a/11, 20a/5, 20b/9, 23a/6,
23a/8, 23b/2, 23b/7, 27a/10, 28b/5,
29a/1, 29a/3, 30a/10, 32b/4, 42a/5

evvelā (Ar.): İlkin.
e. 33a/4, 37a/11, 37a/11,
38b/6

e.+da 37a/10, 37a/11

eşref (Ar.):En şerefli.
e.+i 2a/1

eydi : İdi.
e. 16a/2

eyle- : Yerine getirmek,
eylemek, etmek,yapmak, işlemek.
e. 12b/5, 16b/6, 22a/6,
22a/8, 24b/10, 25a/1,25a/2, 25a/7,
25a/8, 26a/8, 26a/10, 26b/3, 38a/9,
41b/11, 42a/2, 45a/8, 45a/10

e.-di 6a/9, 23b/7, 25a/7,
27a/8, 33a/1, 35b/4, 36a/1

e.-dim 2a/5

e.-dise 6b/9, 11a/6,
11b/3, 13a/8, 14a/2, 15b/8, 19b/9,
22a/2, 22b/7, 24b/11, 26a/3, 30b/9,
32a/1, 33b/8

e.+ki 5b/10

e.+kisi 3b/10

e.+ünden 38b/9, 47a/9,
48a/5

e.-dük 7a/9, 8a/2, 8a/5,
9b/6, 11a/4, 11a/6, 11b/7, 11b/10,
12a/4, 13a/2, 13b/1, 14a/1, 14a/1,
15a/9, 15a/11, 15b/10, 16a/1, 17a/5,
17a/8, 17b/4, 17b/5, 17b/8, 17b/10,
18a/8, 18a/11, 18b/2, 19a/3, 19b/11,
20a/4, 20b/8, 20b/10, 20b/11, 21a/5,
21a/7, 21a/9, 23a/6, 23a/8, 23b/1,
23b/9, 24a/2, 24a/4, 24a/8, 24b/2,
25a/10, 25b/5, 27a/3, 27a/6,27a/11,
28a/11, 28b/2, 28b/3, 28b/7, 28b/8,
28b/11, 29a/3, 30a/9, 30a/9,30b/11,
31a/5, 32a/10,32b/6, 32b/8, 32b/10,
34b/8, 35a/2, 35a/8, 35b/3, 35b/11,
36a/2, 36a/7, 36a/10, 36b/1, 36b/4,
38b/10, 39a/9, 39b/2, 40b/6,40b/7,
40b/9, 41b/6, 42a/5, 42b/2, 42b/5,
43a/10, 45b/5, 45b/6, 45b/7,46a/5,
46a/7, 46b/2, 47a/9, 47a/10, 48a/6,
48a/11

e.-dükden 43b/2

e.-düm 2a/3, 2a/7, 2a/9

e.-dünse 45a/4, 45a/4
e.-k 20b/4
e.-mege 26a/6
e.-menüñ 37a/9
e.-mesek 42a/7
e.-miş 8a/6, 8a/10, 13b/2,
20a/6, 23b/2, 24a/9, 24a/11, 25b/4,
28b/4, 28b/5, 30a/10, 31a/6
e.-mişdür 4a/6, 5b/4,
18b/3
e.-mişler 10a/7
e.-rse 30a/1
e.-rüz 41a/3
e.-sek 8a/9, 20b/4, 34b/3,
42b/11
e.-señ 6b/8, 7a/1
e.-yesin 10b/2, 15b/6,
16a/11, 18a/3, 18b/8, 19b/5, 20a/10,
20b/1, 20b/3, 21b/9, 22b/1, 22b/4,
22b/8, 27b/2, 28a/2, 28a/4, 29a/10,
29b/11, 33b/7, 33b/9, 34a/11, 30a/6
37a/8, 37b/1, 37b/3, 38a/9, 38b/3,
39b/11, 40a/8, 40a/11, 40b/2, 41b/3,
41b/11, 42b/10, 44a/6, 47a/2, 47a/3,
47a/4, 47b/9
e.-yüp 7a/5, 9b/4, 24b/7,
25a/6, 26a/1, 29b/8, 30a/5, 30b/5,
31a/10, 31b/10, 31b/11, 33b/2,

34b/9, 35a/4, 35b/10, 35b/11, 36a/10,
36b/4, 39b/10, 40a/2

--F--

fā'ide (Ar.) : Fayda, yarar.

f.+si 2a/3

fakīr (Ar.) : Zengin olmayan,
yoksul.

f.+i 2a/10

farz(Ar.): Varsaymak,
tahminde bulunma.

f. 9a/4, 9b/4, 16a/1,
33a/8, 33b/1, 34b/8, 35b/10, 47a/2,
47a/8

farzen(Ar.) : Varsaymak, bkz.
farz.

f. 9a/1, 9b/3

faẓl(Ar.): Değer, meziyyet-i
zâtiyye.

f. 24b/9, 33b/11

f.-ı dā'ir 25b/1, 33b/1,
33b/6

f.-ı dā'ireden 33b/2

f.+eyn 35b/8

f.+eyni 33b/1, 35b/9

f.+eynüñ 33a/10

faẓlū'd-dā'ir (Ar.): Râsıdın
bulunduğu mahallin nısfu'n-nehâr ile
şemsin merkezinden mürur eden

meyil dairesi beyninde kutupta hadis olan zaviye, saat zaviyesi.

f. 22a/2, 22a/3, 23a/2, 23b/3, 25a/3, 35b/9, 35b/10

f.+e 35b/10

f.+eden 24b/5

f.+i 21b/1, 22b/8, 23b/3, 23b/5, 24a/10, 26b/2

f.+ini 26a/11, 26b/10, 27a/8

fecr(Ar.) :1. Sabahın pek erken vakti; tulû'-ı şemsten evvelki vakit, tan vakti. 2. Tulû'-ı şemsten evvel, semada görülen kızılık ve aydınlık.

f. 28b/1, 28b/4, 28b/7, 29a/5, 29b/2

f.+dür 28a/8

f.+i 27b/5

f.+ün 27b/4

felek (Ar.): 1. Gök, sema, asuman. 2. Eskilerin itikadınca her bir seyyareye mahsus bir gök tabakası ki dokuz adedinde olup sekizincisi sevâbite mahsus ve dokuzuncusu nücûmdan hali ve cümlesini muhit zu'm olunurdu.

f.+iyesi 41a/1

f.+iyye 40a/6, 41a/2

f.+iyyesi 40b/3, 41a/5, 42a/3

f.+iyyesinden 41b/3

fenn(Ar.):Bilim, bilgi.

f.+ün 26b/4

fihrist (Ar.) : Bir kitabın içinde neler bulunduğunu gösteren ve kitabın ya başına, ya sonuna konulan cetvel, indeks.

f.+i 2a/10

--G, Ğ--

ğâ'ib(Ar.) :Göz önünde olmayan, hazır bulunmayan (şey). 2. Gözle görünmeyen âlem.

ğ. 27b/10

ğâyet(Ar.) : (Pek) çok; son, nihayet, uç.

ğ. 16b/2, 16b/5, 16b/8, 17a/1, 17a/1,

ğ.+i 16a/7, 16a/9, 16b/6, 17a/8

ğ.+le 17a/3

ğ.+ün 26b/7

ğâyetü'l irtifâ'(Ar.): En yüksek nokta.

ğ. 17a/11, 17a/7, 17b/2, 27a/1

ğ.+dan 17b/3

ğ.+ı 16a/6, 25b/11
ğ.+uñ 26a/5
ğarbî(Ar.) : Güneşin battığı
tarafa mensup ve müteallik.Batısal.
ğ. 6b/1, 37a/4, 37a/11,
38a/6
ğ.+dır 26b/4
ğarbî'ş-şimâlî(Ar.):
Kuzeyle batı arasındaki yön,
kuzeybatı, garb-ı şimâlî [Sözü edilen
yer şimâle daha yakınsa şimâl-i
garbî, garba daha yakınsa garb-ı
şimâlî denirdi].
ğ. 38a/5
ğayr(Ar) : Ayrı, başka, diğer.
ğ.+ı 4a/3
ğ.+ıdur 10a/6
ğurûb(Ar.) : Batmak, batı.
ğ. 27b/1
ğ.-ı şems 27b/9
geç- : Geçmek.
g.-üp 16b/4
gece : Gece.
g.+nün 20a/7
geç- : Geçmek.
g.-digi 39b/7
g.-dise 42b/9, 43a/1
g.-en 3b/11, 12b/6, 22a/5,
22b/9, 23b/6, 26b/4, 27a/10, 27b/7

g.-miş 43a/8
g.-mişdür 9b/5, 26a/7,
26a/10, 27a/9, 38b/8
g.-üp 37b/8
g.-ürürler 3b/11
gel- : Bir yere gitmek,
varmak.
ğ.-dük 3b/8
ğ.-ince 11a/5, 12a/5,
12a/10, 31b/1, 32b/2, 35a/2, 35b/3,
41a/11
ğ.-se 30b/2
ğ.-üp 16b/4, 39b/7
geñligi : Genişlik.
g. 46b/6
gerek- : Gerekli, lüzumlu.
g.-dür 4a/4, 12b/3, 22b/3,
38b/1
gibi : Gibi.
g. 6a/7, 10a/2, 12b/6,
16b/2, 16b/2, 16b/8, 22b/10, 31b/7,
36b/10 36b/11, 37a/2, 37a/3, 44a/1,
44a/10, 44b/6, 44b/7
gice : Gece.
g.+de 42b/11
g.+den 43a/1
g.+nün 20b/3
girü : Geri.
g. 44a/9

g.+sine 45a/3
g.+ye 45a/5
git- : Gitmek, bir tarafa yönelmek.
g.-er 35a/6
g.-ermek 41b/7, 41b/8
g.-esin 37b/2, 44a/9, 45a/3, 45a/5, 45a/6
g.-dük 39b/1, 45b/10, 46a/9
g.-mek 22a/11, 42a/11
g.-miş 37b/9
giy- : Giymek.
g.-diresin 43a/5
gölge : Gölge.
g.+n 16b/1
gör- :Gözle bir şeyin varlığını seçmek.
g.-dük 13b/1
g.-esin 13a/7, 20a/9, 21b/4
g.-inceye 6b/7
göre : Uygun olarak, gereğince.
g. 2a/7, 14b/10, 27b/2, 33a/9, 34a/4
göz : Göz, görme organı.
g.+in 6b/4
g.+iñi 44a/5

g.+ünle 44a/6
güccük : Küçük.
g. 4a/1
gün : Gün.
g. 16b/8
g.+de 15a/7, 16b/6
g.+ün 14b/10, 17a/11, 18a/4, 18a/11, 18b/10, 19a/2, 19a/7, 19b/6, 19b/7, 19b/10, 20a/3, 20a/8, 20b/1, 20b/6, 21b/3, 21b/9, 24b/7, 25b/11, 26a/4, 26b/2, 28a/1, 28a/9, 29b/10, 30a/7, 30b/8, 31a/3, 31b/4, 41b/2, 41b/4, 42b/8, 43a/8
gündüz : Gündüz.
g.+ün 20a/7
--H, Ħ, Ħ--
hāl (Ar.):Hâl, durum, vaziyet.
ħ.+ī 6b/8, 16b/10, 44a/4
hālbuki (Ar-Far.) : Öyle iken, şu kadar var ki.
ħ. 6a/6
hālī (Ar.) : Boş yer.
ħ. 6a/3, 37a/9
hāşıl (Ar.) : Ortaya çıkan, meydana gelen;(mat.) sonuç.
ħ. 11a/8, 12a/2, 12b/1, 12b/6, 17a/4, 17b/10, 20b/1, 20b/4,

20b/5, 20b/9, 20b/11, 21a/2, 21a/6,
21a/8, 21a/10, 21b/8, 22a/9, 22b/1,
22b/11, 23a/7, 23b/9, 24a/3, 24b/3,
25a/2, 25a/8, 26a/9, 26b/1, 26b/3,
26b/8, 26b/9, 26b/11, 27a/4, 27a/10,
28a/8, 28b/9, 29a/1, 29a/4, 29b/1,
29b/5, 31b/6, 32b/7, 33a/3, 33b/4,
34a/1, 34a/2, 34b/4, 36a/3, 36a/5,
36b/6, 38a/3, 38a/5, 39a/4, 40a/7,
40a/10, 40b/1, 40b/3, 41a/1, 41a/5,
41b/6, 42a/1, 42a/6, 42a/8, 42b/6,
42b/11, 43a/3, 43a/10, 44b/2, 44b/4,
45a/2, 45a/7, 45a/9, 46b/1, 46b/3,
46b/4

ḥamel(Ar.): astr. Koç burcu,
ekliptik üzerinde yer alan burçların
ilki; gökeşleğinin kuzeyinde, burçlar
kuşağında on üç yıldızdan oluşan bir
takımyıldız.

ḥ. 29a/4, 30a/2, 31b/7,
40a/7, 43a/5

ḥ.+den 40a/1, 40b/8

ḥ.+e 40b/8, 43b/3

ḥ.+üñ 43a/11

ḥ.-i evveli 41a/10

ḥ.-i evvelinden 41b/1

ḥamil(Ar.) : bkz ḥamel.

ḥ. 14a/7, 16b/7, 17a/6

ḥ.+üñ 15a/7

ḥareket (Ar.) :Hareket.

ḥ. 6a/4, 6b/5, 6b/5,8a/3,
8a/8, 10b/4, 11a/4, 11b/1, 11b/8,
16a/1, 18a/4, 18b/10, 19a/6, 19b/7,
20a/2, 21b/11, 22b/5, 23a/10, 24a/6,
24b/8,25b/1, 29b/10, 30a/7, 30b/7,
31a/2, 31a/11, 32b/1, 33b/5, 34a/9,
34b/11, 35a/7, 35b/1, 35b/7, 36b/2

ḥatt(Ar.) : 1.astr. Çizgi.
Gezegenin ekliptik üzerindeki özel
konumları. 2. Çizgi gibi devam eden
şey

ḥ. 37b/11, 38a/1, 38a/2,
38a/10, 39a/5, 39a/6

ḥ.+a 39a/6

ḥ.+dur 4b/8, 5a/10

ḥ.+lar 5a/3

ḥ.+lara 5a/4, 5a/5, 5a/6

ḥ.+uñ 5a/3, 38a/3, 38a/4,

38a/11, 39a/10

ḥ.+ı 39a/7

ḥ.+ıdur 4b/2

ḥatt nısfu'n-nehār (Ar.):

Meridyen hattı, meridyen çizgisi:
bkz. Daire nısfu'n-nehār. Meridyen
dairesi düzlemini ile ufka paralel
düzlem arasındaki ortak kesit.

ḥ. 5a/11

ḥaṭṭu'n-nıṣfu'n-neḥār (Ar.) :
astr. Meridyen çizgisi, bkz. ḥaṭṭ
nıṣfu'n-neḥār.

ḥ. 38a/2, 41b/8

ḥaṭṭ u saṭṭu's-semā'(Ar.): Ufuk
hattı.

ḥ. 4b/6, 4b/7

ḥatt-ı ceybü'l-temām (Ar.)
:Kosinüsün çizgisi

ḥ. 4b/3

ḥaṭṭu'l-maṣrık(Ar.) : Doğu
çizgisi.

ḥ.+ından 38b/1

**ḥaṭṭu'l-maṣrık vel-mağrib
(Ar.):** Doğu ve batı çizgisi: Doğu ve
batı noktasını birleştiren çizgi.

ḥ. 4a/11, 38a/1, 38a/9,
38a/10, 39a/6

ḥ.+den 39a/11

ḥ.+dir 4b/1

ḥ.-ı nıṣfu'n-neḥār 4b/9,
15b/4, 15b/9, 36b/8, 37a/1

ḥayṭ (Ar.): İplik, tel.

ḥ. 4a/3, 6a/8, 6b/8, 8a/4,
12a/9, 13b/6, 14a/2, 15b/8, 19b/9,
20a/4, 22b/6, 24a/10, 26a/3, 27a/7,
29b/11, 30a/9

ḥ.+a 5b/8, 6a/2, 8a/9,
12a/5, 12a/10, 12b/3, 12b/9, 23b/1,

24a/8, 30b/9, 31a/5, 35b/3, 37b/5,
39a/2, 47a/11, 47b/10, 48a/7

ḥ.+uñ 37b/7, 37b/9,
39a/2

ḥ.+ı 3b/11, 3b/11, 8a/1,
8a/3, 8a/8, 10b/2, 10b/4, 11a/1,
11a/4, 11a/10, 11b/1, 11b/6, 11b/8,
12a/4, 12a/6, 13a/7, 13a/11, 13b/1,
13b/5, 14a/1, 14b/8, 15a/2, 15a/8,
15b/4, 15b/9, 15b/11, 18a/2, 18a/4,
18a/8, 18a/11, 18b/8, 18b/9, 19a/3,
19a/6, 19b/4, 19b/7, 19b/11, 20a/2,
21b/8, 21b/10, 22a/1, 22a/5, 22b/3,
22b/5, 23a/7, 23a/10, 23b/6, 24a/4,
24a/6, 24b/6, 24b/8, 25a/4, 25a/5,
25a/9, 25a/11, 25b/11, 27a/6, 28a/1,
28a/4, 28a/9, 28b/2, 29a/6, 29a/9,
29b/3, 29b/8, 29b/9, 30a/4, 30a/7,
30b/5, 30b/7, 30b/11, 31a/2, 31a/9,
31a/11, 31b/9, 31b/11, 32a/9, 32b/1,
32b/7, 32b/10, 33b/3, 33b/5, 34a/4,
34a/5, 34a/9, 34a/11, 34b/9, 34b/11,
35a/3, 35a/7, 35a/10, 35b/1, 35b/5,
35b/7, 35b/10, 36a/5, 36a/9, 36b/2,
36b/4, 37a/8, 37b/2, 38b/2, 38b/3,
38b/9, 39b/1, 39b/10, 40a/1, 40b/4,
40b/9, 47a/9, 47b/7, 48a/5

ḥ.-ı kıavs 13a/7

ḥ.-ı rub' 6a/6

heb : Tamamıyla, hepsi,
tamamı.

h. 18b/4

hedef: Nişan, nişan alınacak
yer, amaç, nişangâh

h.+den 6a/3, 44a/4

h.+inden 6b/8

h.+leri 6b/5, 44a/7

h.-i ulya'ni 6a/5

h.-i süflâyı 6a/5

h.+etân 5b/6, 5b/7

hemân (Far.) : Hemen, derhal,
o anda, çarçabuk.

h. 6a/7

her (Far.): Her, hep, bütün.

h. 2a/5, 10a/2, 10b/6,
14b/9, 16b/9, 20b/2, 20b/4, 20b/11,
21a/8, 21b/7, 22a/5, 30b/9, 34a/9,
34b/2, 38a/3, 40a/4, 43a/4, 43a/5,
43a/5, 43a/11, 44a/2, 44b/3, 44b/8

hevâ(Ar.) : Hava. (bkz:havâ)

h.+ya 5b/9

hişşe(Ar.) : Pay.

h.+leri 43a/4

h.+lerini 27b/4

h.+si 27b/6, 27b/9

h.-i ma'îlûp 28a/7

hişsete'l-fecr (Ar.): Fecr vakti.

h. 29b/5

h.+î 29a/4

hişseti's-semt (Ar.): Semt vakti.

h. 31b/3, 31b/7, 32b/4

h.+den 32b/5

hişsete's-şafak(Ar.) : astr. Şafak
vakti.

h. 29b/1

h.+ı 29a/1

hıfz (Ar.) : Saklama.

h. 45a/10, 46a/4

hişşiyet(Ar.) : Hisle ilgili,
hissedilen..

h. 37b/3

hurûf(Ar.): Harfler.

h.-ı cümel 4a/8

hût (Ar.): astr. Balık
burcu.Balık burcu. Ekliptik üzerinde
yer alan burçların on ikincisi.

h. 14b/4, 19a/11, 40a/5

h.+uñ 43b/1

--I--

ırağ : Uzak.

ı. 38b/2

ırağ : bkz. ırağ.

ı. 39b/1

ı.+lığına 6a/1

irmâğ: Irmak.

1.+uñ 46b/8, 47a/5, 47a/5,
47b/3

ırmak: bkz. ırmak.

1.+ların 46b/6

--İ--

ibāret(Ar.):Oluşan, meydana
gelen.

i.+dür 39b/6

ibtidā(Ar.):Başlama; başlangıç,
evvel.

i. 38a/1, 43a/11

i.+sı 41b/1

‘**ibāret (Ar.)** : Müteşekkil,
mürekkep, bir şeyinaynı olup başkası
olmayan.

‘i..+dür 33b/1, 41a/10,
41b/10

iç : İç.

i.+inde 1b/7

i.+inden 6b/6

içün : İçin, diye.

i. 2a/2, 2a/6, 10a/7,
28b/1, 28b/3, 28b/4, 28b/7, 28b/8,
28b/9, 29a/5, 29a/6, 29a/8, 29b/2,
44a/7

id- : Etmek.

i.-eler 2a/10

i.-er 5b/3, 20a/8

i.-eriz 13b/6

i.-erler 10a/10

i.-erse 28a/5

i.-erüz 9a/4

i.-esin 10b/8, 11b/1,
12b/5, 13a/7, 14b/11, 15b/4, 18a/6,
21b/6, 21b/7, 22b/6, 22b/10, 28a/6,
28a/7, 29a/8, 30b/9, 31b/6, 32a/1,
34a/7, 44a/11, 44b/3, 44b/11,
45a/1, 45b/1, 48a/2

i.-esün 15a/3

i.-digi 13a/11, 27a/6

i.-digimüzden 45b/10

i.-digiñ 45a/9

i.-diresin 6b/5

i.-dügi 12a/6, 13a/6,
13b/5, 14a/1, 18b/11, 19a/8, 26a/2,
38a/11, 41a/11, 41a/11

i.-dügin 6b/7, 38b/3,
42a/1

i.-dügiñ 38a/10

i.-dük 25b/2, 32b/10,
39a/10

i.-dürdük 8a/3, 11a/4,
11b/8, 16a/1, 19a/6, 20a/2, 23a/10,
24a/7, 25b/1, 30a/7, 31a/2, 32b/1,
34b/11, 35a/7, 35b/1, 35b/7

i.-düresin 6a/5, 8a/8,
10b/5, 11b/1, 18a/4, 18b/10, 19b/7,

21b/11, 22b/5, 24b/8, 29b/10, 30b/7,
31b/1, 33b/5

i.-indigün 34b/2

i.-indigin 33a/7

i.-indigün 37a/7

i.-ündigün 33a/11

i.-meden 34a/9

i.-medin 36b/2

i.-mek 22b/3, 38b/6

i.-mekden 5b/9

i.-mesinün 37a/6

i.-miş 13b/8, 22a/6,

38a/1

i.-üp 29b/3, 33a/8, 34a/8,

35a/10, 47a/8

ihāṭa (Ar.) : Bir şeyin etrâfını
çevirme, sarma, sarma, kuşatma,
etrâfı çevrilme, kuşatılma, sarılma.

i. 4a/6

iḳamet (Ar.) : astr. Duruş.

i.+ün 46a/2

ikdām (Ar.): Gayret ve
sebatla çalışma, devamlı çalışma.

i. 10a/10

iki :İki (sayısı).

i. 2a/7, 5a/3, 5a/9, 5b/1,
6a/1, 6b/3, 6b/5, 6b/5, 6b/6, 9b/10,
13a/6, 13a/11, 13b/5, 13b/11, 17a/7,
26b/7, 27a/6, 30a/3, 33b/9, 38a/3,

38a/4, 38a/11, 39a/4, 39a/4, 39a/10,
43b/6, 44a/6, 44a/7, 44b/10, 45a/8,
45b/5, 46a/1, 46a/10, 47a/8, 48a/7,
48a/10

i.+den 16b/10

i.+nci 43b/8

i.+sin 21b/7, 24a/2, 44b/3

ikinci : İkinci, iki
sayısının sıra sayı sıfatı.

i. 6b/11

ikisi : İkisi.

i. 17a/3, 17b/9

i.+de 33b/10

i.+ni 17b/8, 31b/6

i.+nün 25a/2

iki yüz : İki yüz (200
sayısı).

i.+den 21a/1, 21a/9

iki yüz on sekiz :İki yüz on
sekiz (218) sayısı.

i. 42a/7

ile :İle, birlikte, ve.

i. 2a/1, 2a/10, 1b/8, 4a/9,
6a/2, 6a/8, 7a/2, 7a/5, 7a/8, 7b/6,
7b/9, 8b/4, 8b/7, 9a/10, 10a/11,
10b/10, 11a/7, 12a/10, 12b/5, 13a/6,
13b/4, 13b/8, 13b/10, 15b/7, 16a/3,
16a/8, 16a/8, 17a/1, 17a/3, 19a/1,
23a/1, 25b/9, 27a/10, 27b/1, 27b/6,

27b/10, 29a/10, 29a/11, 29b/4, 31b/5,
33a/10, 37b/2, 37b/3, 37b/9, 38b/11,
39a/1, 44b/1, 44b/3, 45a/11, 47b/5

ilerü : İleri.

i. 44a/9

i.+sine 45a/5, 45b/10,
46a/9

i.+ye 45a/5

‘ilm (Ar.): Bilme, biliş; bir
şeyin doğrusunu bilme.

‘i.+inüñ 7b/11

İmam (Ar.): Namazda,
kendisine uyulan kimse.

i.+ı 26b/6, 27b/2

‘İmām-ı ‘AẓamEbū Ḥanīfe (Ar.):(en büyük imam): İslâm
dininde ehl-i sünnet mezheplerinin
dört büyük imamından biri olan Hz.
Nu'mân bin Sabit.

‘i. 26b/2

‘İ.-ı Ebū Ḥanīfe 27b/2

‘İmāmeyn (Ar.): İki imam.
[bâzan, “İmām-ı A'zam”, “İmām-ı
Şâfiî”, çok defa “İmām-ı EbûYûsuf”
ile “İmām-ı Muhammed” için
kullanılır].

‘i. 26b/4, 27b/11

imdi : Şimdi, artık.

i. 3b/7, 5a/4, 14b/5,
16b/5, 19b/9, 22a/1, 24b/10, 25b/2,
31b/8, 37b/10, 38a/2, 39a/9, 43a/3

imiş : İmiş.

i. 7a/7, 7a/10, 8a/6,
12a/9, 13a/3, 43b/8, 46a/8

in- : İnnek.

i. 9a/7

i.-dük 12a/5, 12b/9, 13a/5
13a/10, 13a/11, 13b/10, 13b/11,
27a/5, 27a/6, 33a/1, 36b/5, 40b/10,
47a/11, 48a/7

i.-dükse 12b/6, 12b/7

i.-en 5a/5, 5a/6

i.-er 13b/4, 13b/5

i.-erler 5a/3

i.-esin 15a/4, 15b/8,
26a/3, 29a/11, 29b/4, 32a/2, 34b/1,
40a/3, 47b/10

i.-mişdür 4b/2

i.-sek 12a/10, 12b/3,
12b/8, 13a/6

inḥifāz (Ar.) :astr. Alçaklık.
Yükseklik dairesi (daire-i irtifa'),
gökyüzünde varsayılan bir noktadan
ve zenit (semt el-re's) ve nadir
(nadir) noktalarından geçer ve ufku
iki noktada keser. Bu iki noktaya
azimut (semt) noktaları adı verilir.

Bu yüzden bu daireye azimut dairesi (daire-i semtiyye) de denir. Azimut noktalarını birleştiren çizgiye de azimut çizgisi (hatt-ı semt) adı verilir. Bu daire üzerinde varsayılan bir nokta ile ufuk arasında olan yaya, eğer bu nokta ufkun üzerinde ise, bu noktanın yüksekliği (irtifa'a) eğer ufkun altında bulunuyorsa alçaklığı (inhifaz) denir.

i. 46b/10, 46b/11, 47a/10, 47b/7, 47b/8

i.+uñ 46b/9, 47a/6, 47b/2

i.+ı 48a/4

i.+ın 47a/4

iplik : İplik.

i.+e 3b/11, 4a/1

ir- :Erişmek.

i.-işmezse 13b/8

irtifā' (Ar.):astr. Bir gök cisminin herhangi bir yüksekliği; yükseklik.

i. 5b/8, 5b/10, 5b/11, 6a/9, 6a/10, 6a/11, 6b/2, 9b/11, 10a/4, 10b/2, 11a/2, 11a/10, 11b/6, 12a/3, 12a/4, 13a/4, 21b/2, 22a/3, 22a/10, 22b/2, 23a/3, 23b/4, 23b/5, 23b/11, 30b/10, 31a/6, 31b/1, 31b/9, 32a/4, 32a/8, 33b/2, 34a/6, 36a/5,

36a/9, 44a/8, 44a/8, 44b/9, 44b/9, 45b/4,45b/11, 46a/9, 46b/10

i.+a 30b/2

i.+da 30b/3, 38b/5

i.+dan 9b/10, 12a/3,

17a/1, 31a/8, 9b/10

i.+ki 32b/1, 32b/7

i.+muz 11a/1, 11b/5,

12b/8

i.+nuñ 23b/2, 24a/10,

25b/8, 27a/4, 34a/1

i.+un 46b/10

i.+uñ 5b/5,6a/8, 10b/5,

10b/11, 11a/8, 11b/2, 39b/3, 11b/4,

12a/1, 12a/8, 12b/1, 13a/1, 13a/2,

14a/6, 14b/3, 16a/11, 21b/3, 21b/5,

22a/9, 22a/11, 22b/8, 22b/9, 22b/10,

23a/1, 23a/4, 24a/1, 25a/2, 25a/8,

26a/11, 26b/3, 27a/8, 30b/4,

32a/3,33a/2, 34a/3, 36a/3, 38b/6,

44a/5, 44a/11, 44b/4, 44b/5, 45a/2,

45a/6

i.+ı 6b/10, 13a/9, 13b/3,

13b/7, 14a/3, 26a/4, 26a/8, 27a/8,

30b/2, 34a/2, 45a/7, 45a/7, 45b/8,

45b/9

i.+ını 26a/9, 26a/10,

26b/9

ise : İse.

i. 6a/9, 6a/11, 7a/3, 7b/5,
10b/2, 10b/4, 11b/11, 14b/9, 16a/3,
19a/1, 20a/10, 20a/11, 21b/5, 21b/6,
21b/7, 21b/9, 22a/3, 22a/4, 22a/6,
22a/7, 22a/8, 23b/4, 23b/5, 24b/9,
25a/1, 25a/1, 25a/7, 28a/2, 28a/5,
28a/7, 31b/4, 31b/6, 32a/3, 32a/5,
33b/10, 33b/10, 34a/7, 34a/9, 38a/8,
39b/9, 40a/1, 43a/4, 44a/2, 44b/2,
45b/1, 48a/1, 48a/2

isim (Ar.) : Ad, isim.

i.+leri 2b/1, 3b/9

i.+lerüñ 3b/10

iste- : İstemek.

i.-señ 38b/6

i.-yesin 6b/2

istihrâc (Ar.): Çıkarma;
sonuç çıkarma, çıkarım.

i. 26a/10, 38a/10, 38b/6

işbu : İşte bu.

i. 2a/11, 3b/9, 14a/5

iyle- : bkz. eyle-

i.-digimizden 46a/8

i.-dük 27a/7

i.-yesin 43a/2, 45a/1

--K, K--

kâmet (Ar.) : Boy

k. 10a7, 10a/7, 10a/11,
10b/3, 11a/3, 11a/11, 11b/7, 12a/9,
13b/8, 26a/8, 26b/7, 27a/3, 47a/2,
47a/8

k.+e 10a/9

k.+le 12a/5, 12a/6, 12b/3,
12b/8, 13a/5, 13a/10, 13b/4, 27a/5,
47a/3, 47a/11

k.+üñ 12b/4, 12b/9,
13b/11, 45a/1

kaç : Kaç, ne kadar.

k. 6a/9, 6b/9, 7b/4, 13a/8,
19b/9, 22a/2, 31b/3, 32a/2, 33a/6,
33a/6, 33a/7, 39b/9, 40a/4, 42b/9,
43a/1, 45a/9, 46b/9

k.+dur 8b/6, 33a/7, 43b/2

k.+ıncı 14b/6, 18a/6

kaç- : Kaçmak, firar
etmek.

k.-an 12b/3

kaçan : Ne zaman, ne
vakit, şayet.

k. 7a/1, 14b/5, 25a/3,
30b/2, 41b/7, 42a/1

kadar : Kadar.

k. 45a/5, 45a/10, 46a/4

kadem (Ar.) : Ayak, adım.

k.+ine 46a/5, 46b/2

ķ.+ũñ 45a/8, 45b/5,
46a/1, 46a/10, 47a/8, 48a/11

ķal- : Kalmak, bulunmak,
olmak.

ķ.-an 22a/4, 23b/4, 41b/4,
42a/2

ķ.-andur 10b/7

ķ.-anına 16b/9

ķ.-dı 17b/5, 17b/6,
17b/11, 36b/2, 43b/7

ķ.-ur 9a/3, 17a/6, 17a/9,
34a/9

ķ.-ursa 48a/3

ķaldur- : Kaldırmak.

ķ.-a 44a/4

ķaŋġi : Hangi.

ķ. 14b/6, 14b/9, 15b/7,
20b/2, 29a/3, 29b/10, 38a/8, 43a/5,
43a/5

ķ.+sı 12b/4, 21b/7

ķ.+sına 40a/1

ķarġb (Ar.): Yakın.

ķ. 31a/5, 32b/11

ķarşu : Karşı, ...e doğru.

ķ. 46b/9

ķasr (Ar.): Zorla.

ķ. 24b/3

ķaţ (Ar.): Geçme; kesme.

ķ. 6a/9, 6b/9, 8a/6, 8a/10,
11a/6, 11b/3, 13a/8, 13b/2, 13b/8,
14a/2, 15b/8, 18b/3, 19b/9, 20a/5,
22a/2, 22a/5, 22b/7, 23b/2, 23b/7,
24a/9, 24a/11, 24b/11, 25a/7, 25b/4,
26a/3, 27a/7, 28a/5, 28b/4, 28b/5,
30a/1, 30a/10, 30b/9, 31a/6, 32a/1,
33a/1, 33b/7, 35b/4, 36a/1

ķuţr (Ar.):1. geo. Çap; taraf,
yan: Dâirenin ve dâire şeklindeki
cisimlerin çapı. 2. Geometrik şekil ve
cisimlerde köşegen.

ķ.+ı 20a/3, 23a/4

ķuţur (Ar) : Kutur

bakımından, kutur veya çap dikkate
alındığında.

ķ.+anı 21b/4

ķat :Kat, yan.

ķ.+ında 47a/6

ķavl (Ar.) : Söz, yemin, ahit.

ķ.+î 27b/11

ķavs (Ar.) : 1. geo. Yay, eğri;
2. (astr.) Yayburcu, ekliptik üzerinde
yer alan burçlarındokuzuncusu,
burçlar kuşağında otuz bir yıldızdan
oluşan bir takım yıldız.

ķ. 5b/1, 5b/4, 6a/8, 8b/3,
9a/3, 9b/8, 11a/5, 14a/6, 14b/2,

14b/3, 38b/9, 39a/5, 40a/11, 47a/9,
47b/7, 48a/5

ķ.+dan 9a/10

ķ.+den 4b/5, 5a/1, 7a/2,
7b/4, 7b/9, 8a/1, 8a/10, 8b/4, 8b/7,
10b/1, 11a/1, 11a/10, 11b/6, 13b/1,
13b/6, 14a/2, 15a/5, 15a/11, 15b/8,
16a/4, 18a/5, 18b/1, 19a/7, 19b/9,
20a/4, 22a/2, 22a/5, 22b/6, 23b/1,
23b/6, 24a/9, 24a/11, 24b/9, 25a/5,
25b/1, 25b/11, 26a/3, 27a/7,
29a/3, 29a/11, 29b/5, 30a/1, 30a/9,
30b/9, 31a/5, 31b/1, 32a/2, 32b/1,
32b/8, 33a/1, 33b/5, 34a/5, 34b/1,
35a/1, 36a/9, 36b/5, 37b/1, 39b/9,
40a/2, 40a/3, 40b/9, 40b/10

ķ.+deñ 34a/4

ķ.+dur 4a/5

ķ.+dür 9a/11

ķ.+e 4b/4, 5a/1, 5a/3,
5b/3, 7b/9, 8a/2, 9a/7, 9a/10, 15a/4,
15a/11, 15b/8, 16a/3, 26a/3, 29a/11,
29b/4, 32a/2, 33a/1, 34b/1, 36b/5,
40a/3, 40b/10

ķ.+i 7a/7, 7b/5, 7b/8,
7b/10, 8a/11, 9a/8, 9b/4, 9b/7,
28b/10, 29a/1

ķ.+imüz 8b/11

ķ.+in 36a/4, 7b/6

ķ.+ini 6b/11, 7a/1, 7b/3,
8b/2, 9a/6, 9b/1, 9b/1, 28a/5, 34a/2,

ķ.+lerüñ 20a/8

ķ.+üñ 6b/11, 7a/3, 7a/7,
7a/10, 7a/11, 7b/1, 8a/6, 8b/1, 8b/10,
8b/11, 8b/3, 8b/5, 8b/6, 8b/9, 9a/2,
9a/3, 9a/4, 14a/9, 14b/1, 36a/5, 37a/9

ķ.+ı 7b/11, 9b/5, 26a/1,
28a/10, 29a/7, 39b/3

ķ.-i irtifā' dan 7a/8

ķ.-i irtifā' uñ 6b/8

ķavseyn (Ar) : İki kavis. İki
kavis arasındaki mesāfe.

ķ. 4b/2

ķavsü'l-irtifā' (Ar.): astr.
Yükseklik yayı.

ķ. 4a/4, 7a/4, 38b/4,
39b/1

ķ.+dan 14b/9

ķ.+dur 4a/4

ķ.+uñ 4b/8, 5a/10

ķ.+ın 7b/4

ķavsü'n-neḥār(Ar.): astr.
Gündüz yayı.

ķ. 20b/5

ķ.+ı 41b/11

ķ.+u 21a/1, 21a/9

ķavsül' aṣr(Ar.):astr. İkindinin
kavsi.

ķ. 5a/9, 25b/10, 26a/4

ķavsü'l-leyl (Ar.): astr.(gece yayı) Güneşin gökküresinde, bir gün boyunca çizdiği çemberin ufuk altında kalan parçası.

ķ. 21a/2, 21a/10

ķ. 36a/5

ķo- : Koymak.

ķ.-duk 11b/8

ķ.-duķ 11a/2

ķ.-dınsa 14b/9

ķon- : Konmak.

ķ.-ar 28a/2

ķoştantıniyye : Yer adı, İstanbul.

ķ. 2a/6, 17a/6, 18a/9, 37a/2, 39a/7, 43a/6

ķ.+nüñ 34b/5, 34b/8, 35a/4, 35b/7, 36b/6

ķoy-: Koymak, bırakmak.

ķ.-asın 10b/4, 11a/10, 14b/10, 15a/3, 15b/6

ķ.-up 25a/4

ķuyu : Kuyu.

ķ. 47b/6

ķ.+laruñ 46b/6

ķ.+nuñ 47b/3, 47b/4, 47b/9, 48a/3, 48a/4, 48a/6, 48a/11

ķible (Ar.): Kible.

ķ. 38b/4, 39b/3

ķ.+si 34b/4, 36b/8, 36b/11, 37a/3

ķ.+ye 39b/2

ķ.+yi 38b/6

ķıl- : Yerine getirmek, yapmak.

ķ.-asın 6a/4, 6b/4, 29b/3, 44a/5

ķırķ : Kırk (sayısı).

ķ. 8a/7, 8a/10, 10b/7, 35b/11, 42a/10

ķırķ altı : Kırk altı (sayısı).

ķ. 7a/9, 7a/10

ķırķ beş : Kırk beş (sayısı).

ķ. 19a/4, 29a/6, 30a/5, 40b/8, 44a/9, 44a/10

ķ.+den 35a/5, 35b/1

ķırķ bir : Kırk bir (sayısı).

ķ. 8a/10, 17a/9, 17b/5, 17b/11, 18a/9, 34b/5, 34b/9

ķ.+dür 35a/4

ķ.+üñ 34b/10

ķırķ dört : Kırk dört (sayısı).

ķ. 19a/9, 20a/1, 23a/9, 23b/9, 24a/5, 25a/10, 27a/11, 28a/9, 36b/5

ķırķ iki : Kırk iki (sayısı).

ķ. 5a/11, 35a/9, 35b/6

kırk sekiz : Kırk sekiz
(sayısı).

ķ. 9a/11, 36b/6, 39a/11

kırk dokuz : Kırk dokuz
(sayısı).

ķ. 17a/7, 17b/4, 17b/9,
19a/4, 24b/3, 32a/9, 35a/5, 36a/6

kırk yedi : Kırk yedi (sayısı).

ķ. 28a/10, 36a/11,
36a/11, 40b/10, 41a/2, 42a/9, 42a/11

kısmet (Ar.) : Bölme; bölüm
(mat.)

ķ. , 4a/6, 4b/4, 4b/11,
10a/8, 10a/9, 10a/10, 10a/11

kısm (Ar.) : Parça, çeşit,
bölük.

ķ.-ı takviminden 14b/7

kıyas (Ar.): Karşılaştırma.

ķ. 7b/2, 27b/2

kızılığ : Kızıl olma
durumu, kızıl renkte yer.

ķ.+a 27b/8

kā'im-makām (Ar): Birinin
yerine geçen, yerini tutan

ķ. 4a/3

kāh (Far.):Bağzen, bazı bazı,
kimi vakit.

ķ. 12b/2

kaç :Kaç.

ķ. 15a/8

kenar (Far.) : Kıyı.

ķ. 46b/9

ķ.+larından 47b/7

ķ.+ına 47a/1

ķ.+ında 46b/8, 47a/6

ķ.+ınıñ 47a/6

ķ.+unda 47b/6

kendi : Kendi.

ķ.+nün 27b/6

kendü : bkz. kendi

ķ. 41a/8, 42b/7, 46a/2,
47a/7, 48a/1

ķ.+si 10a/1, 10a/5, 17a/5,
31b/8

ķ.+sidür 40a/6

kerre (Ar.) : Kez, defa.

ķ. 9a/2, 12b/9

kevākib(Ar.) :astr. Yıldızlar,
gezegenler.

ķ.+den 6b/2, 44a/7

ķ.+i 6b/6

ķ.+ün 5b/11, 6b/3

ki(Far.): Ki bağlama edatı.

ķ. 1b/6, 1b/7, 2a/3, 2a/9,
3b/8, 3b/10, 4a/1, 4a/3, 4a/5, 4b/2,
4b/8, 5a/3, 5a/7, 5a/10, 5b/1, 5b/8,
6a/1, 8a/1, 8b/2, 9a/6, 9a/10, 9b/11,
10a/2, 10a/4, 10b/1, 10b/6, 11a/5,

11a/9, 11b/9, 12a/3, 12b/3, 12b/3,
 12b/9, 12b/11, 13a/5, 13b/2, 13b/10,
 13b/11, 14a/6, 14a/11, 14b/7, 15a/2,
 15a/7, 15a/8, 15b/4, 16a/1, 16a/7,
 16a/9, 16a/10, 16b/2, 16b/5, 17b/1,
 18a/2, 18a/9, 18b/1, 18b/3, 18b/7,
 19a/7, 19a/8, 19b/4, 20a/1, 20a/8,
 21b/2, 21b/4, 22a/11, 22b/11,
 23a/8, 23b/2, 24a/1, 24a/5, 24a/9,
 24b/6, 25a/10, 25b/1, 25b/4, 25b/11,
 26a/5, 26a/8, 26b/3, 26b/4, 26b/6,
 27a/1, 27a/3, 27b/8, 28a/1, 28a/7,
 28a/9, 28a/10, 28b/5, 28b/10, 28b/10,
 29a/1, 29a/2, 29a/6, 29a/6, 29b/8,
 30a/7, 30a/10, 30b/2, 30b/3, 30b/5,
 31a/6, 31a/9, 31b/7, 32a/1, 32a/9,
 32a/10, 32b/9, 33a/5, 33a/10, 33b/2,
 34a/4, 34b/10, 35a/3, 35a/4, 35b/1,
 35b/2, 35b/4, 35b/8, 36a/6, 36a/8,
 36b/1, 37a/7, 37a/9, 37a/9, 37b/3,
 37b/11, 38a/9, 38b/7, 39a/1, 39a/5,
 39a/11, 39b/9, 40b/2, 40b/5, 41a/10,
 41b/2, 41b/6, 41b/10, 42b/1, 42b/2,
 42b/8, 43a/11, 43b/7, 44a/2, 44a/3,
 44b/8, 45a/1, 45a/6, 46a/2, 46a/10,
 46b/3, 46b/8, 47b/4, 48a/7, 48a/10

kicük : Küçük.

k. 20b/10

--L--

lehū (Ar.) : “Onun için ondan
 yana”manasında zarf.

l.+dan 32a/4

lisān (Ar.) : Konuşulan dil.

l.+ıtürkī 2a/2

--M--

mā-beyn (Ar.) : İki şeyin
 arası, aradaki şey, ara.

m. 26b/1

m.+idür 48a/11

m.+inde 25b/9, 27b/1,
 27b/7, 27b/10, 33a/11, 37b/6, 38b/11

m.+інде 35b/8

mābeyne'l-‘aşr (Ar.) : astr.

İkindi arasında.

m. 26b/3

mābeyne'z-zuhr (Ar.) : astr.

İki öğle arası.

m. 26b/10

ma‘kūs(Ar.): Aks olunmuş,
 tersine çevrilmiş, başaşağı olmuş.

m. 9a/11

m.+inden 9a/7, 9a/9

ma‘lūm (Ar.) : Bilinen,

belli.

m. 10b/6, 17b/1, 22b/11,
26b/1, 31b/9, 35a/10, 35b/5, 43b/2,
43b/7

ma‘mūlūnbih (Ar.): Kendisiyle
amel olunan, yürürlükte olan, hükmü
geçer.

m. 26b/5, 27b/11

ma‘rūf (Ar.):
Herkesçebilinen, tanınmış, belli. 2.
Meşhur, ünlü.

m. 1b/8

madem (Ar.): Madem.

m.+ki 22b/2

maḥāl (Ar.): Yer.

m.+de 6a/6

maḥfūz(Ar.): Alçalmış.

m. 45b/1, 46a/6, 46b/2

maṭli‘ (Ar.): 1. Güneş, ay ve
yıldızların doğması, 2. Doğacak yer,
doğuş yeri, tulû mahalli.

m.-i maṭlūb 42a/2

maṭlūb(Ar.): Talebedilen,
istenilen, aranılan şey.

m. 33a/6, 33a/11, 34b/2,
37a/1, 37a/7

maşriḳ(Ar.): Güneş’in
doğduğu taraf, doğu.

m. 16a/11, 35b/4

mebde(Ar.): Evvel, başlangıç,
prensip, ilk unsur;ilmin ilk kısmı.

m.+i 39b/7

mebsūt(Ar.): Bastolunmuş,
yayılmış, açılmış.

m.+eden 31b/2

m.+la 7b/4

Mekke(Ar.): Hicaz’da Hz.
Muhammed’in doğduğu ve Kabe’nin
bulunduğu şehir.

m. 33a/10, 35b/8

m.+nüñ 36b/9, 36b/10,
37a/3

m.-i meyl 34b/8

m.-i mükerrema 33a/8,
34b/6, 36b/7, 37a/1, 38a/7, 39a/8

mene (Ar.):Yasak etme,
önleme.

m. 5b/9

menkūs (Ar.): Başasağı
çevrilmiş, tersine dönmüş
bkz.ma‘kūs.

m.+dur 10a/4

m.+üñ 13b/7

mercū (Ar.): Umulan.

m.+dur 2a/9

merī (Ar.): Gözle görülen.

m. 4a/1, 8a/5, 8a/8,
10b/3, 10b/9, 11a/11, 11b/2, 15b/6,

16a/2, 18b/11, 19a/3, 19a/8, 19b/7,
20a/2, 21b/9, 22b/5, 23a/11, 24a/4,
24a/7, 24b/10, 25a/4, 26a/1, 26a/2,
28a/4, 29a/10, 29b/3, 29b/10, 30a/7,
36a/7

m.+den 15a/4, 15a/10,
40a/3, 40b/9

m.+dür 4a/1

m.+i 8a/2, 15a/3, 31a/2,
31b/2

m.+ye 11a/6, 18a/5,
18b/2, 25a/6, 34a/6, 35a/2, 35a/8,
35b/11, 36a/10, 36b/4

m.+yi 8a/7, 15a/9, 15b/5,
15b/10, 18a/3, 18a/9, 18b/8, 19b/5,
19b/11, 22b/4, 23a/8, 24b/7, 28a/2,
28a/11, 28b/3, 29a/8, 29b/2, 29b/8,
30a/5, 32b/2, 32b/11, 33b/7, 34a/4,
34a/9, 34b/1, 34b/10, 35a/6, 35a/11,
35b/5, 39b/10, 40b/6

m.-i ‘arz-ı beledüñ
30b/11, 32a/10

m.-i aşlı muṭlaḳ 25a/10

m.-i cüyüb-ı mebsūṭdan
21b/11, 25b/3, 30b/7, 31a/10,
31b/10, 32b/8

m.+eden 11a/2

m.-i cüyüb-ı menkūsedan
11b/7, 11b/10

m.-i eczā-i

müsteviyeden 30b/6, 33b/3

m.-i mezbūr 35b/2

merkez (Ar.): Yuvarlak bir
çizginin (çenberin) her noktasından
aynı uzaklıkta bulunan nokta.

m.+de 37b/4

m.+den 4b/2, 4b/4, 4b/8,
4b/11, 5a/8, 5b/4, 8a/2, 18a/10, 19a/5

m.+e 3b/11, 4b/5, 5a/1

m.+i 3b/10, 37b/6, 37b/8,
38a/11, 38b/11, 39a/2

m.+idür 3b/10

m.+inden 5b/2

m.+ini 39a/10

meşelā (Ar.): Misal olarak,
söz gelişi, örneğin.

m. 7a/4, 7b/5, 8a/1, 8b/6,
9a/8, 10a/6, 10b/7, 11a/1, 11b/5,
12a/3, 12b/8, 13a/9, 13b/9, 15a/7,
15b/9, 17a/6, 18a/7, 19a/2, 19b/10,
20b/5, 23a/2, 25a/9, 26b/11, 28a/8,
30a/4, 30b/10, 32a/8, 34b/4, 38b/5,
40b/4, 42a/3, 44b/5, 45b/2, 46a/2,
47a/5, 48a/4

mes’ele : Çözülmesi
istenilen şey, problem.

m. 2a/6

meṭāli‘(Ar.) : astr. Sağaçıklık, baharaçısı; doğuş, bir yıldızın ufuktan doğması.

m. 40a/8, 41a/9, 42a/3

m.+i 40a/6, 40a/10, 40b/1,40b/3 40b/11, 41a/2, 41a/5, 41b/3

m.-i belediyye 41b/11
41a/10, 42b/10, 43a/4

m.-i belediyyesi 41b/4,
42a/6, 42b/6, 42b/8, 43a/8

m.-i felekiyye 40a/4,
41b/9, 42a/6, 42b/1

m.-i felekiyyeden 41b/9,
42a/11

m.-i felekiyyesi 42a/9
m.-i belediyye 41a/6,
41a/8

meṭāli‘ i’l-felek(Ar.): Feleklerin doğuşu.

m.+iyye 39b/5, 39b/5,
39b/6, 41b/5

meṭāli‘ i’l-gurūb (Ar.):Doğuş, batış noktası.

m. 41b/7, 42a/8

meṭāli‘ i’l vakt(Ar.):Vaktin doğuşu.

m. 43a/10

meṭāli‘ i’z-

zevāl(Ar.):Günortasının doğuşu.

m. 39b/8

meṭāli‘ i’n-naẓīr (Ar.):Benzer şeylerin doğuşu.

m. 41b/6

m.+ı 43a/1

m.-i naẓīr 43a/2

meṭāli‘ i’t-ṭāli‘ (Ar.):Güneşin doğuş noktası.

m. 41a/6, 42b/10, 43a/2,
43a/3

m.+ün 42b/7

mevāzī(Ar.): Mevziler, yerler.

m. 37b/4, 38a/10, 38b/10

meşhūr(Ar.) : Şöhretli, şöhret kazanmış, ün almış, ün salmış.

m. 2a/1

m.+ı 47a/2

mey(i)l (Ar.) : astr. eğim, taşıyıcı kürenineekliptiğe olan eğimi; deklinasyon,dikaçıklık, yükselim: bir gökcisminingök küresinde ekvator düzleminegöre açısal uzaklığı. eğiklik; bir düzlemdehareket eden bir gökcisminin yörünge düzleminin belirtilmiş herhangi bir düzleme göre yaptığı açı; yönelme.

m. 15a/1, 15a/3, 15a/7,
15b/1, 17a/1, 17a/1, 21b/4, 24a/2,
39b/9

m.+i 15a/5, 15a/6, 15b/9,
16b/6, 16b/10, 17a/2, 17a/7, 17a/11,
17b/3, 17b/8, 18a/4, 18b/1, 19a/7,
20a/9, 20a/10, 20a/11, 20b/7, 21a/4,
21b/5, 23a/6, 24b/2, 25a/1, 25b/4,
30a/3, 30a/7, 31b/4, 31b/7, 32a/3,
32a/5, 33a/8, 40b/5

m.+ī 18b/10

m.+ini 15b/1, 16a/4

m.+inüñ 29b/10, 30b/8,
31a/3

m.-i a' zım 15a/9, 15b/3

m.-i mafruzdan 33b/4

m.-i mafruz 35a/1, 35a/8

m.+leri 18b/5, 19b/1

m.+uñ 35b/2

m.-i şimālī 30b/3

mezbūr (Ar.) :Adı geçen,
yukarıda söylenen.

m. 35a/7, 35a/11

mīzān (Ar.) : astr. Terazı
burcu, ekliptik üzerinde yer alan
burçların yedincisi, burçlar
kuşağında sekiz yıldızdan oluşan bir
takımyıldız.

m. 14b/1, 16b/7, 17a/6,
29a/4, 30a/2, 31b/7, 40a/11

m.+dan 40a/1, 40b/7

mikdār(Ar.): Miktar, ölçü.

m. 7b/2, 9a/5,
33b/7,34a/10, 37b/2, 40a/2, 40b/9,
44b/5, 45a/3, 45b/1, 45b/2, 46a/11,
46b/3, 47a/5, 48a/2

m.+dur 45a/3,
46b/6,46b/7, 47b/5

m.+ı 8b/3, 9a/6, 11a/3,
33b/6, 37b/1, 38b/2, 38b/9, 39a/11,
45a/7, 47a/10, 47b/8, 47b/10, 48a/7

m.+ından 46a/3

m.+ña 10b/3

mināre(Ar.) :İşaret; minare.

m.+ler 44a/1, 44b/6

m.+nüñ 10a/1, 45b/2,
45b/11, 46a/3, 46a/7, 46a/9

mişāl(Ar.) : Örnek.

m. 2a/7, 17b/7, 17b/11

m.+dür 17a/10

mu'addil(Ar.): Eş; astr.
Düzeltim.

m. 22a/1, 23a/11

mucīb (Ar.): Sebep.

m.+üñ 2b/1

muḳaddime (Ar.): Başlangıç,
önsöz.

m. 2a/4, 2a/11, 3b/9

m.+ye 3b/8

mum :Tenvir için bir
şamdana dikilerek yakılan ve içi
fitilli olarak erimiş iç yağından veya
bal mumundan yapılan maruf şey.

m. 37b/2, 37b/9

murād (Ar.):Arzu, istek; amaç.

m. 7a/1, 42b/11

Muṣṭafa bin ‘Alī Muvakkīt
(Ar.) :Kişi adı, yazmamızın
mütercimi.

m. 1b/5

muṭābīḳ (Ar.): Uygun.

m. 38b/4, 39b/3

muṣāfīḳ (Ar.) :Uygun.

m. 33b/9

muvaṣṣal (Ar.): 1.Ulaşım, 2.
Kavuşma, birleşme, visal.

m. 36b/10

müddet (Ar.) :Süre, zaman.

m.+e 27b/7, 27b/10,
41b/1

mümkün (Ar.): Olabilir;
muhtemel, olası.

m. 12b/4, 22a/11, 41b/8,
42a/11, 44a/2, 44b/6, 44b/7, 45b/3

müstefid (Ar.):Yararlanan.

m. 2a/4, 2a/9

müteā‘rif (Ar.) : Arif olan,
irfan sahibi [olan].

m. 1b/7

--N--

nāḳıṣ (Ar.): Noksan, eksik; tam
olmayan.

n. 10a/1, 41a/3

nāzil (Ar.): Yukarıdan aşağı
inen, inici.

n. 9a/10

naḳl (Ar.): Anlatma, aktarma

n. 18a/11, 25a/6, 28a/4,
28b/2, 29a/9, 29b/3, 32b/10, 34a/11,
35a/4, 36b/4, 40a/2, 40b/9

naḳṣ (Ar.): mat. Çıkarma,
eksiltme.

n. 17b/10, 20b/1, 21a/7,
40a/8, 45a/1, 45a/4, 45b/7, 46a/8

naẓar (Ar.): Bakma, göz atma.

n. 6a/8, 6b/7, 8a/4, 8a/9, 10b/8,
11a/6, 11b/9, 14a/1, 15a/11, 15b/6,
16b/6, 18a/6, 18b/2, 20a/4, 22b/6,
23b/1, 24a/8, 24b/10, 25a/6, 25b/2,
27a/7, 28b/3, 29a/10, 29b/3, 29b/11,
30a/9, 30b/9, 31a/4, 32a/1, 32b/10,
33b/7, 34a/7, 35a/2, 35a/8, 35b/3,

35b/11, 36a/10, 36b/4, 40b/7, 44a/6,
45a/8

ne : Ne.

n. 7a/3, 8b/5, 9a/7, 10b/2,
10b/2, 10b/9, 11a/10, 11b/3, 11b/4,
11b/10, 12b/6, 15b/8, 16a/3, 19a/1,
21b/9, 22a/5, 22b/7, 24b/9, 24b/10,
25a/7, 26a/3, 28a/5, 30a/1, 30b/9,
32a/1, 33b/7, 34a/7, 34a/9, 34b/2,
43a/4, 44a/2, 44b/2, 44b/3, 44b/8,
45a/3, 45b/1, 46b/6, 46b/7, 47b/5,
48a/1, 48a/2, 48a/3

n.+dür 43a/1, 43a/11

n.+yse 18a/4, 18b/9,
18b/10, 19b/6, 19b/8, 34a/6, 44a/5,
44b/9

nehār (Ar.): Gündüz.

n.+dan 42b/9, 43a/7

nesne : Şey, şekil.

n. 10a/2, 40b/2, 47b/5

n.+lerüñ 3b/8

n.+nün 44b/1

n.+nüñ 44b/6, 45a/6,
45b/1

neṭeyāne(Yun.): Yerleştirme,
bağlama.

n. 6a/6

niḥāyet (Ar.): Sonsuz, aşırı,
fazla.

n. 5b/1, 5b/3, 16b/4

n.+i 16a/11

nitekim : Sonuç olarak
anlamında zarf.

n. 9b/4, 26a/6, 26a/10,
27a/9, 38b/8, 44a/7

nişān (Far.): Nişan, iz, belirti,
alamet.

n. 44a/11, 44b/11, 45a/9,
45b/5

n.+a 46a/1, 46a/11

n.+dan 44a/11

n.+laduḡ 8a/3, 15a/10,
15b/11, 18a/3, 18a/11, 19a/6, 20a/2,
23a/10, 24a/6, 25a/5, 25a/11, 28b/1,
28b/2, 30a/6, 31a/2, 32a/11, 32b/10,
34b/11, 35a/6, 35b/1, 35b/6, 36a/8,
36b/3, 40b/7

n.+layasın 18b/9, 19b/6,
21b/10, 22b/4, 24b/8, 26a/2, 28a/3,
29a/9, 29b/2, 29b/9, 30b/6, 31a/11,
31b/11, 33b/5, 34a/10

n.+layūp 8a/7

n.+layup 34a/5

noḡṭa (Ar.): Derece, kerte.

n.+ya 38b/1

n.-i cenūbdan 34b/4

mıṣf (Ar.): Yarım, yarı

n. 12b/6, 13a/2, 20a/7,
41b/11

n.+la 12b/6

n.+ı 12b/4, 13b/10,
13b/11

n.+ıla 12b/9

nısfu'l-fazıla (Ar.) :astr. Gündüz düzeltimi: 1) Güneş'in gündüz yayının yarısının 90 dereceden (veya 6 saatten) farkı. Bu farkın derece olarak karşılığı ise nısf el-fadla olarak adlandırılır. 2) Bir yıldızın her gündüz ve gece yayının yarıları ile 90 derece (veya 6saat) arasındaki fark yıldızın gündüz düzeltimidir.

n. 19b/4

n.+yı 22a/6, 22a/8

nısf-ı kıavsü'l-leyl (Ar.): Gece yarısı çizgisi.

n.+i 20b/3, 20b/11, 21a/8

nısf-ı kıavsü'n-nehâr

(Ar.):Meridyen dairesi çizgisi

n.+ı 20b/1, 20b/2, 20b/9,
21a/6, 41b/5, 42a/4, 42a/10, 42b/1

n.+ından 26b/2, 27a/11

nısf-ıta' dîl (Ar.):Güneşin Doğu yada Batı noktasına olan uzaklığı; Fazlû'd-dair'in tamlayanı.

n.+i 20a/11

n.+ini 20a/5, 20a/9

nısfü't-ta' dîl (Ar.) :Yarımın

düzeltilimi

n. 19b/3

n.+sını 23b/8

n.+yı 21a/4, 28a/6

n.-ı fazılası 24b/1, 29a/5

nısf-ı kıavsü'n-nehâr (Ar.) :

Meridyen dairesi çizgisi bkz. nısf kıavsü'n-nehâr.

n.41b/1, 42b/8

n.+rı 41b/5, 42a/4, 42a/7,
42a/10, 42b/4

n.+ını 41b/3

n.+ı 20b/9, 21a/6

n.+ından 26b/2

n.-ı ta' dîl 28b/5

n.-ı ta' dîli 19b/10, 20b/6,
20b/8, 21a/3, 28b/10, 29a/2

n.-ı zıllıdur 13a/1

nısfu'n-nehâr (Ar.): Meridyen,

öğlen; meridyen dairesi.

n. 39a/7

n.+dan 39b/7

--O--

o : O işaret sıfatı krş. Ol.

o. 9a/8, 14b/10, 39a/1

o.+na 47a/6

o.+ndan 28b/6

ol :O işaret sıfatı ve zamiri.

o. 3b/10, 4b/7, 5a/3, 5a/4, 6a/6, 6a/8, 6a/9, 6a/10, 6b/2, 6b/9, 6b/10, 7a/1, 7a/3, 7a/3, 7b/5, 7b/9, 8a/1, 8a/10, 8a/11, 8b/4, 8b/5, 8b/6, 8b/7, 9a/10, 9b/3, 10a/9, 10b/1, 10b/10, 10b/11, 10b/11, 11a/1, 11a/6, 11a/10, 11b/3, 11b/4, 11b/5, 11b/6, 11b/11, 12b/4, 13a/9, 13b/1, 13b/3, 13b/6, 13b/9, 14a/2, 14a/3, 15a/5, 15a/5, 15a/5, 15a/7, 15a/11, 15b/7, 15b/8, 15b/9, 15b/9, 16a/3, 16a/4, 16a/7, 16a/11, 16b/2, 16b/5, 16b/6, 16b/8, 16b/10, 17a/7, 17a/11, 18a/4, 18a/7, 18a/11, 18b/1, 18b/3, 18b/10, 19a/2, 19a/2, 19a/6, 19b/6, 19b/7, 19b/9, 19b/10, 19b/10, 20a/3, 20a/4, 20a/8, 20b/1, 20b/3, 20b/6, 21b/3, 21b/3, 21b/9, 22a/3, 22a/5, 22a/10, 22b/6, 22b/8, 22b/8, 22b/9, 23a/1, 23a/3, 23b/3, 23b/6, 23b/11, 24a/10, 24a/11, 24b/7, 24b/11, 25a/4, 25a/5, 25b/11, 25b/11, 26a/3, 26a/4, 26a/4, 26a/5, 26a/11, 26b/2, 26b/3, 27a/7, 28a/1, 28a/9, 29a/11, 29a/11, 29b/4, 29b/10, 29b/11, 30a/1, 30a/3, 30a/7, 30a/9, 30a/11, 30b/2, 30b/2, 30b/8, 30b/9, 30b/10, 31a/3, 31a/5, 31a/6,

31b/1, 31b/4, 32a/2, 32a/2, 32a/3, 32a/3, 32a/5, 32b/1, 32b/8, 33a/1, 33a/6, 33a/8, 33b/4, 33b/8, 34a/4, 34a/5, 34a/8, 34a/10, 34b/1, 34b/2, 36a/9, 36b/5, 36b/7, 36b/11, 36b/11, 37a/2, 37a/3, 37a/6, 37a/11, 37a/11, 37b/1, 37b/2, 37b/7, 37b/8, 38a/1, 38a/2, 38a/5, 39a/2, 39a/2, 39a/5, 39a/6, 39a/6, 40a/2, 40a/2, 40a/4, 40a/10, 40b/1, 40b/3, 40b/3, 40b/8, 41b/4, 41b/9, 42b/8, 43a/7, 43a/8, 43b/8, 44a/4, 44a/8, 44a/11, 44b/3, 44b/4, 44b/5, 44b/5, 44b/8, 44b/9, 44b/11, 45a/3, 45a/6, 45a/7, 45a/8, 45a/9, 45a/10, 45a/11, 45b/1, 45b/2, 45b/3, 45b/11, 46a/1, 46a/3, 46a/7, 46a/9, 46a/11, 46a/11, 47a/3, 47a/5, 47a/5, 47b/3, 47b/4, 47b/8, 47b/9, 48a/3, 48a/4, 48a/6, 48a/11,

o.+ursa 16b/10

ol- : Olmak, isimle birlikte kullanılyardımcı fiil.

o.-a 2a/3, 6a/3, 6a/7, 6a/7, 10a/2, 10b/6, 16b/11, 16b/11, 17b/1, 22b/3, 22b/11, 30b/4, 37a/10, 37b/4, 37b/5, 38a/11, 40b/3, 45a/7

o.-acak 16b/10, 17a/2

o.-alar 2a/4

o.-an 1b/7, 2a/9, 5b/6,
6a/3, 6b/8, 14b/5, 22a/7, 22a/8,
25b/9, 26a/9, 26b/6, 26b/8, 26b/9,
27b/8, 27b/10, 27b/11, 31b/5,
32a/6, 32a/7, 33a/11, 33b/4, 35a/11,
35b/8, 39a/8, 40a/8, 40a/10, 40b/1,
41b/1, 44a/3, 44a/4, 45a/2, 45a/7,

o.-anlar 2a/2

o.-anlardur 10a/6

o.-anların 43b/11

o.-anuñ 10a/5, 25a/6

o.-asın 38a/1

o.-duķ 9a/10

o.-duķça 10a/1, 10a/4

o.-duķdan 27b/8, 31b/9,
35b/5

o.-dur 8b/2, 9a/6, 9a/8,
10b/1, 11a/9, 13a/5, 14a/6, 14b/7,
15a/2, 16a/7, 18a/2, 22a/11, 25b/11,
26a/5, 34a/4, 34b/3, 41b/2, 42b/1

o.-dı 11a/9, 12a/2, 14b/5,
16a/3, 17b/10, 20b/9, 20b/11, 21a/2,
21a/6, 21a/8, 21a/10, 23a/7, 23b/9,
24a/3, 27a/4, 27a/10, 27b/1, 28b/9,
29a/1, 29a/4, 29a/11, 32b/7, 33a/3,
35a/10, 36a/1, 36a/3, 36a/5, 36b/6,
39a/4, 39b/3, 39b/4, 41a/1, 41a/5,
41b/1, 42a/6, 42b/3, 42b/6, 43a/10,
43b/5, 43b/6, 43b/7, 45b/7, 45b/7,

46a/4, 46b/1, 46b/3, 46b/4, 47a/7,
47b/3, 48b/2

o.-dından 17a/3

o.-dıgundan 24b/2

o.-dıgı 2a/1, 16b/7,
30b/4, 33b/11, 37b/10, 39a/3, 44a/10

o.-dıgıçün 25b/4, 39b/8

o.-dıgına 17a/10, 17b/7

o.-dıgından 17a/2, 17b/9,
19b/1, 23a/6, 24a/2

o.-dıkdan 26b/1

o.-dısa 10b/9, 18a/7,
29b/4, 44b/4, 45a/10

o.-dise 11b/11

o.-madıgından 30a/3

o.-mağıçün 2a/8

o.-maķ 4a/4, 38b/1

o.-masa 6b/1, 41b/8

o.-masınıñ 27b/10

o.-mayan 30b/10, 31a/6

o.-maz 16b/11, 17a/7,
17b/2, 30a/3, 30b/3

o.-muş 37b/11

o.-mış 10a/9

o.-mışdur 39a/9

o.-mıyacaķ 15b/3

o.-sa 7a/8, 7b/8, 9a/1,
9a/1, 9a/9, 9b/2, 9b/3, 9b/8, 11a/1,
11b/5, 12a/4, 12b/8, 13a/10, 13b/4,

13b/9, 17a/6, 17a/10, 17b/6, 18a/8,
 19a/3, 19b/11, 20b/6,21a/3, 22b/9,
 23a/1, 23a/3, 23a/4,23b/10, 23b/11,
 25a/4, 25a/9, 27a/1,28a/8, 30a/4,
 30b/11, 32a/8, 32a/9,36b/7, 36b/9,
 36b/10, 37a/2, 38b/5,40a/7, 41a/2,
 41b/9, 42a/2, 42a/3,43a/7, 43a/8,
 44a/2, 44b/6, 48a/4

o.-una 7b/2

o.-up 1b/8, 38b/2, 43b/7

o.-ur 5a/7, 6a/10, 6a/11,
 6a/11, 6b/1, 6b/10, 7a/4, 7b/5, 8a/11,
 8b/6, 9b/3, 9b/8, 10a/1, 10a/5, 10b/5,
 11b/11, 12a/9, 12b/1, 12b/3, 12b/7,
 12b/7, 13a/3, 13a/9, 13b/3, 13b/8,
 14a/3, 14a/7,14a/8, 14a/9, 14a/11,
 14b/4, 15a/5, 15a/6, 15b/9, 16b/8,
 17a/4, 18a/7, 18b/3, 19a/2, 19b/1,
 19b/10, 20b/2,20b/4, 20b/5, 21b/8,
 22a/3, 22a/4,22a/5, 22a/9, 22b/2,
 22b/8, 22b/11,23a/2, 23b/3, 23b/4,
 23b/6, 24a/10,24b/3, 24b/11, 25a/3,
 25a/8, 26a/4,26a/9, 26b/1, 26b/3,
 26b/7, 26b/9, 26b/11, 27b/9, 28a/8,
 29b/1, 29b/6, 30a/1, 30a/11, 30b/3,
 30b/4, 30b/10, 31a/7, 31b/4, 31b/6,
 31b/7, 31b/8, 32a/3, 32a/5, 32a/6,
 33b/8, 33b/10,33b/10, 34a/1, 34a/2,
 34b/4, 36b/9, 36b/11, 37a/4, 37b/11,

38a/2, 38a/2, 38a/4, 38a/5, 38b/4,
 38b/5, 40a/5, 40b/3, 40b/4, 41b/4,
 41b/6, 42a/1, 42a/2, 42a/8, 42b/11,
 43a/3, 43a/6, 44b/2, 44b/5, 45b/2,
 47a/5, 48a/10

o.-ursa 6a/10, 7a/4,
 10a/8, 10a/9, 12b/5, 12b/6,15a/6,
 15b/3, 15b/7, 16b/11, 17a/3,22a/10,
 25b/10, 32a/5, 33b/11, 37a/3, 40a/4,
 40a/6

o.-inacak 2a/6

o.-inan 37a/1

o.-inca 8a/4, 8a/9, 11b/9,
 16a/2, 18a/5, 18b/2, 18b/11, 19a/8,
 19b/8, 22a/1, 22b/6, 23b/1, 24a/8,
 24b/9, 25b/2, 29b/11, 30a/9, 30b/8,
 31a/4, 33b/6, 35a/8, 38b/10

o.-incaya 44a/9

o.-inmuş 10a/11

o.-inmuşdur 4b/4

o.-inmişdur 4a/7, 4b/11

o.-inur 2a/11, 10b/1

o.-irsa 32a/4

a :O. (Zm.)

a.+na 41b/6

a.+ndan 6a/4, 6b/4, 8a/3,
 8a/4, 8a/8, 8a/9, 10b/4, 11a/4, 11a/5,
 11b/1, 11b/2, 11b/8, 11b/9, 12b/5,
 15b/11, 16a/2, 17a/4, 18a/4, 18b/11,

19b/7, 21b/8, 23b/1, 24a/8, 26a/9,
26b/8, 31b/2, 33a/6, 33a/10, 33b/6,
35a/3, 35b/11, 37b/2, 37b/5, 37b/11,
38b/1, 39a/5, 41b/11, 42a/5, 42b/3,
44a/11, 45a/2, 46a/1, 46a/5, 46a/10,
46b/1, 46b/8, 47a/7, 47a/9, 47b/5,
47b/7, 47b/9, 48a/6

a.+ndañ 7b/6, 7b/9,

10b/8, 15a/11, 16a/3

a.+nlaruñ 44b/8

a.+nuñ 10b/2, 10b/4,

11a/5, 11b/9, 12b/5, 14a/6, 15b/3,
16a/2, 18a/10, 18b/1, 18b/9, 18b/11,
19a/5, 19a/7, 19b/6, 19b/8, 20a/1,
20a/3, 21b/10, 22a/6, 23a/10, 24a/6,
24b/9, 25a/11, 25b/2, 28a/2, 28a/10,
30a/6, 31a/1, 31a/4, 32a/10, 32a/11,
32b/2, 32b/8, 32b/9, 34a/6, 34b/11,
35a/5, 35a/6, 35b/3, 36a/6, 36a/8,
38a/8, 39b/10, 40b/5

a.+nı 15a/8, 42b/9, 47a/1

a.+nıñ 44b/10

a.+ña 10a/8, 14b/10

andan : Ondan, ondan
sonra.

a. 2a/4, 35b/3

on : On (sayısı).

o. 9a/2, 9a/3, 9a/3, 12b/8,
12b/11, 13a/2, 14a/2, 20a/4, 20b/6,

21a/3, 23b/7, 24b/1, 27a/3, 28b/6,
32b/6, 36b/3, 46a/2, 46a/3, 48a/9,
48a/9, 48a/10

o.+dan 28b/11, 29a/2

on altı : On altı (sayısı).

o. 40b/5

on altıncı : On altıncı, on altı
sayısının sıra sayı sıfatı.

o. 27b/4

on beş : On beş (sayısı).

o. 30a/10, 32b/5, 32b/5,
40b/11, 41a/4

o.+inde 41a/1

on beşinci : On beş sayısının
sıra sayı sıfatı.

o. 25b/8, 40b/4, 42a/9,
42b/6

on bir : On bir (sayısı).

o. 15a/11, 16a/4, 17a/11,
17b/3, 17b/8, 18b/1, 18b/5, 19a/7,
30a/8, 32b/9

on birinci : On birinci, on bir
sayısının sıra sayı sıfatı.

o. 19b/3

on buçuk : On buçuk.

o. 35a/3

on dördüncü : On dört
sayısının sıra sayı sıfatı.

o. 24b/5

on dört : On dört (sayısı).
o. 36a/2
on iki : On iki (sayısı).
o. 11a/3, 11a/11, 11b/7,
12a/5, 12b/8, 13a/5, 27a/5, 30a/8,
31a/3, 33a/2, 38b/7, 38b/9, 47a/2,
47a/9, 47a/11
o.+dür 10b/3, 26a/8,
27a/3, 30a/8
o.+ye 10a/8, 10a/11,
47a/3
on ikinci : On iki sayısının
sıra sayı sıfatı.
o. 20a/7
on sekiz : On sekiz (sayısı).
o. 31a/5, 36b/1, 42a/5,
43b/3
on sekizinci : On sekiz
sayısının sıra sayı sıfatı.
o. 30b/1
on toğuz : On dokuz (sayısı).
o. 28b/1, 29b/2
on tođuzuncı : On dokuz
sayısının sıra sayı sıfatı.
o. 31a/8
on üç : On üç (sayısı).
o.+e 32b/11
on üçüncü : On üçüncü, on üç
sayısının sıra sayı sıfatı.

o. 21b/1
onuncı : On sayısının sıra
sayı sıfatı.
o. 18b/6
on yedi : On yedi (sayısı).
o. 28a/3, 28a/11, 29a/8,
35b/9, 45b/7, 45b/9
on yedinci : On yedinci, on
yedi sayısının sıra sayı sıfatı.
o. 29b/7
orta : Bir yerin veya nesnenin
iç tarafı, ortası, arası.
o.+sına 44b/10
o.+sında 46a/10
o.+sından 45a/8, 45b/5,
46a/1
otuz : Otuz (sayısı).
o. 7a/4, 7a/4, 7a/6, 7a/7,
7a/7, 7b/6, 7b/7, 7b/7, 7b/7, 8a/1,
8a/5, 8a/6, 8a/6, 8b/6, 8b/7, 8b/9,
8b/10, 11a/1, 11a/2, 11a/7, 11b/5,
11b/6, 12a/1, 12a/3, 12a/4, 12a/8,
12a/11, 14a/7, 14a/9, 14b/1, 14b/3,
23a/3, 23a/5, 23b/2, 23b/6, 23b/8,
23b/11, 24a/2, 24a/10, 25b/5, 32a/8,
32b/1, 33a/2, 38b/5, 38b/6, 45b/3,
46a/4, 46a/6, 46b/1
o.+dan 14a/8, 14a/10,
23a/5

o.+idür 15a/7
o.+uñ 10b/7, 11a/5,
11b/8
otuz altı : Otuz altı (sayısı).
o. 43b/5
otuz beş : Otuz beş (sayısı).
o. 45b/9, 46a/9
o.+dür 13b/10
otuz bir : Otuz bir (sayısı).
o. 13b/1, 24a/9
otuz dört : On dört (sayısı).
o. 12b/11, 13a/1, 28b/9
o.+den 28b/10
otuz iki : Otuz iki (sayısı).
o. 27a/7
otuz sekiz : Otuz sekiz
(sayısı).
o. 24a/3, 43a/8, 43a/9
o.+den 29a/2
otuz tokuz : Otuz dokuz
(sayısı).
o. 18a/10, 31a/1, 32a/11,
34b/10, 36a/7
otuz üç : Otuz üç (sayısı).
o. 46a/7, 46b/3, 47b/2

--Ö--
ölç- :Ölçmek.

ö.-esin 44b/1, 45a/11,
47b/5, 48a/1
ö.-üp 44b/3
ö.-üsi 47b/10, 48a/7
ört- :Örtmek, kapatmak,
kaplamak.
ö.-e 37b/9
ö.-ince 39a/3
ö.-ünce 6a/6
öte :Sonra başka.
ö.+si 16b/2
ötürü :den dolayı, -in
yüzünden.
ö. 5b/9, 17a/2, 17a/4,
17b/9, 19b/1, 23a/6,24a/3, 24b/2,
45b/10, 46a/8
ö.+dür 30a/4
öyle : Öyle.
ö. 39a/3

--P--
pes (Far.): Bunun için,
nihayet, hemen.
p. 2a/4, 3b/7, 3b/8, 5a/4,
6a/7, 6b/7, 7a/10, 7b/7, 8b/9, 12b/10,
14b/5, 16b/5, 17b/3, 19b/9, 21a/6,
22a/1, 22a/11, 24a/3, 24b/10, 25b/2,
29a/10, 31b/8, 34b/7, 36b/7, 37b/9,

38a/2, 39a/3, 39a/9, 40b/8, 43a/3,
43b/2, 43b/7, 45a/8

pir (Far.): Yaşlı, pir, koca.

p. 37b/2, 37b/9

--R--

rāḡīb (Ar.): Dinleyip isteyici,
arzulu, istekli.

r. 2a/2

rāsīt (Ar) : Gözeden, dikkatle
bakan, gözleyen. 2. astr. gözleyici.

r. 10a/2

raşd (Far.) : Tesadüf, doğru,
uygun.

r. 16a/8, 16a/8

raşadiye (Ar.): Rasatla ilgili,
Gözlem ilmi.

r. 1b/7

rast : bkz. raşd.

r. 37b/7, 38b/10, 44a/10,
44b/6, 47b/7

reng (Far.): Renk.

r.+i 4a/3

r.+inüñ 4a/3

risāle (Ar.): Esasen
mektup suretinde yazılan küçük
kitap, bir mesele veya ilim ve fenne
dair muhtasar telif.

r. 2a/3, 2a/8, 2a/11

r.+den 2a/9

rub' (Ar.): Dörtte bir, çeyrek,
bir şeyin dört kısımdan bir kısmı.

r. 12b/7, 39a/4

r.+a 38a/5, 38a/6, 38a/7

r.+da 15b/2, 26a/4, 38a/8,

39a/8, 39a/9, 44a/10

r.+dan 5b/6, 38a/5

r.+ile 46b/9, 46b/10

r.+la 12b/7

r.+larda 5a/2, 5b/7

r.+uñ 4a/2, 5b/2, 6a/3,
6b/3, 6b/5, 37b/4, 37b/4, 37b/6,
37b/8, 38a/4, 38a/9, 38a/11, 38b/1,
38b/11, 39a/2, 39a/4, 44a/6

r.+ı 1b/6, 2a/11 6a/1,
6a/4, 37b/3, 37b/6, 37b/10, 39a/1,
39a/9, 44a/3

r.+ıla 12b/4, 47a/3,
47a/6, 47b/6

rub'-ı müceyyeb (Ar.): astr.
Usturlabın çeyreklerinden birine ya
da rub'-ı mukantaranın arka yüzüne
çizilen ve bugün kullanılmakta olan
logaritma cetvellerinin vazifesini
gören pratik bir alet

r.+ün3b/9

r.+ına 38a/6

r.-ı 'amellerinden 10a/11

rub‘-ı dā‘ire (Ar.) :astr.
Dörtlük aracı, Kadran; Çevresi
derecelendirilmiş dörtte bir daire ve
merkeze saptanmış dönebilen bir
çubuktan meydana gelmiştir. Bu
çubukla nişan alınarak bölme
üzerinden yükseklikler ölçülür.
Büyükleri duvar üzerine yapılmıştır
ve duvar kadranı olarak adlandırılır

r.+nūn4a/5

rusūm(Ar.):Usul, merasim.

r.+inūn 2b/1, 3b/9

--S, Ş--

şāğ : Sağ taraf, sağ yan.

ş. 4a/7, 16b/1

şabit(Ar.): Kımıldamayan,
yerinde duran.

ş. 39a/2

Şafā (Ar.) : Mekke civarında
bir yer olup hacılar, burası ile Merve
denilen yer arasında Hz Hacer'in
gidiş geliş hareketini remzederek dört
defa gidip, üç defa gelirler.

ş. 36b/10

şal- :Koyu vermek,
salıvermek, uzatmak, sarkıtmak.

ş.-ınan 39a/2

şānī(Ar.): İkinci.

ş. 26b/11

şarkıt (Ar.) :Yukarıdan aşağıya
indirmek.

ş.-duķ 38b/11

sa‘y (Ar.):Çalışıp çabalamak.

s. 35b/4

şay- : Saymak, hesap
etmek.

ş.-asın 14a/7, 14a/10,

14b/1, 15a/5

ş.-duķ 9a/9, 9a/11, 11a/7,

12a/1, 12a/8, 39a/5

ş.-up 8b/3

şol : Sol taraf, sol yan.

ş. 16b/3

şoñra : Sonra.

ş. 6a/11, 6b/4, 10b/8,

11b/2, 14b/8, 16a/9, 16b/6, 21b/8,

22a/4, 23b/5, 26a/9, 26a/11, 26b/1,

27b/8, 31b/9, 32a/7, 33a/6, 33a/10,

35a/3, 35b/5, 37b/2, 37b/5, 38b/1,

38b/8, 41b/11, 42b/3, 43a/3, 43b/2,

44a/11, 45a/2, 46a/1, 46a/5, 46a/10,

46b/1, 47a/7, 47a/9, 47b/5,47b/7,

47b/9, 48a/6

şu : Bu sıvıdan oluşan
kitle, deniz, akarsu.

ş. 47a/6, 47b/6

ş.+ya 46b/7, 48b/1

ş.+yuna 47b/3
 ş.+yın 47a/1
 ş.+yına 48a/3
şihhat (Ar.) : Sağlamlık, sağlık, afiyet.
 ş. 1b/8
şülüş (Ar.) : Üçte bir.
 ş.+i 46a/3, 46b/1
 ş.+idür 45a/1
sa'yımaşırık(Ar.):astr. Gök cisimlerinin doğduğu noktanın tam doğu noktasına olan açısız uzaklığı.
 s. 33a/9, 36b/1
 s.+uñ 34a/8
saḥḥ (Ar.) : Bir şeyin dış tarafı, dış yüzü.
 s.+ı 37b/4, 38b/10
sehm (Ar.): astr. Ekliptik üzerinde hakiki taliden başlayarak, muayyen bir mesafedeki noktaya kadar ölçülen itibari tali. Kısım.
 s. 8b/9, 9a/6, 9b/3
 s.+e 9a/4
 s.+i 8b/5, 8b/6, 8b/9, 8b/10, 8b/11, 9a/2, 9a/5, 9b/8
 s.+i.ni 8b/2
 s.+imüz 9a/8, 9b/2
 s.+iñ 8b/2

s.+uñ 9a/5, 9a/8, 9b/1, 9b/1, 9b/6
sekiz : Sekiz (sayısı)
 s. 8b/8, 8b/9, 18b/2, 20a/3, 23a/4, 23a/5, 24a/1, 36b/3, 48b/2
 s.+dür 18b/5
sekizinci : Sekizinci, sekiz sayısının sıra sayı sıfatı.
 s. 16a/6
seksen : Seksen (sayısı).
 s. 20b/10, 21a/5, 25b/4, 48a/4, 48a/5
semt (Ar.): astr. Güney açısı: Ufuk koordinat sisteminde, bir yıldızın güney doğrultusuna göre açısız uzaklığı. 2. Taraf, cihet, yön.
 s. 30b/3, 31a/8, 32a/4, 32a/6, 38b/8, 38b/8, 39a/5
 s.+e 32a/6, 32a/7
 s.+i 30b/4, 30b/10, 31a/6, 32a/3, 33a/2, 34b/3
 s.+ini 34a/3, 37a/7, 38b/7
 s.+uñ 37a/8, 37b/11
 s.-i kıble 33a/4, 36a/5, 38b/2, 38b/4
 s.-i kıblenüñ 34a/1, 34a/2, 36a/9

s.-i kıblesi 34b/3, 36b/6,
37a/2

s.-i Mekke 39a/11

s.-i şarkî 32a/7, 32a/7

sen : Sen (Teklik ikinci şahıs zamiri).

s. 33a/5

s.+i 33a/5

seraṭān (Ar.) : astr. Yengeç burcu. Ekliptik üzerinde yer alan burçların dördüncüsü.

s. 43a/7, 43b/7, 40a/9

s.+a 43b/5

s.+uñ 43b/1

şevr (Ar.) : astr. Boğa burcu. Ekliptik üzerinde yer alan burçların ikincisi, burçlar kuşağında otuz iki yıldızdanoluşan bir takımyıldız.

ş. 4b/10, 14a/8, 15a/7, 15b/1, 16a/1, 16a/4, 17a/9, 18a/7, 18b/3, 19a/2, 19a/10, 19b/10, 20a/5, 20b/6, 20b/8, 23a/6, 23a/8, 23b/2, 23b/7, 25a/9, 26b/11, 27a/10, 28a/8, 28b/5, 28b/11, 29a/3, 30a/4, 30a/10, 30b/10, 31a/6, 32a/8, 32b/4, 33a/2, 38b/5, 40a/7, 42a/5, 42a/3

ş.+uñ 15a/9, 23a/3, 41a/1, 41a/4, 43b/1

ş.+a 43b/4

si' atü'l-mağrib (Ar.) :astr.Batı genişliği: Gökcisimlerinin battığı noktanın,tam batı noktasına olan açısal uzaklığı.

s. 30a/1

si' atü'l-maşrık(Ar.) :astr.Doğu genişliği: Gökcisimlerinin doğduğu noktanın,tam doğu noktasına olan açısal uzaklığı.

s. 29b/7, 30a/1

s.+ı 32b/4

si' atü'l-maşrık ve'l-mağrib (Ar.) :Doğu ve Batı genişliği.

s. 30a/10

sittīn (Ar.) : Altmış.

s.+den 5a/4

s.+e 28b/2, 29b/3, 29b/8, 30a/4, 30b/5, 32b/3, 33b/3, 34a/11, 35b/5

s.+eye 34b/9

s.+i 8a/4, 9a/7, 18a/8, 18b/8, 19a/3, 19b/5, 19b/11, 21b/8, 29a/9

s. +ī. 4b/10

s.+iden 7b/6, 7b/8, 12a/5, 13a/5, 13a/11, 13b/4, 13b/11, 27a/5, 47a/11

s.+inüñ 9a/9

s.+iye 7a/2, 7a/9, 12a/11,
18a/2, 19a/1, 19a/9, 23a/8, 24a/4,
24b/6, 25a/4, 25a/9, 28a/4, 30b/11,
31b/2, 31b/11, 32b/10, 35a/4, 35a/10,
36b/4, 47b/11, 48a/8

s.+iyeye 11a/7

s.+iyye 10b/10

s.+iyyeye 7a/5

sittinī (Ar.): Altmış, altmışıncı.

s. 4b/10

soñra : Sonra.

ş. 25a/5

s. 15b/1

sünbüle (Ar.): astr. Başak
burcu. Ekliptik üzerinde yer alan
burçların altıncısı.

s. 14a/11, 18b/4, 19a/11,
40a/9

s.+nüñ 43b/1

--Ş--

şākūl(Ar.): Duvarcıların
amûden duvarın doğruluğunu temin
için kullandıkları alet ki ucuna
kurşun veya tunçtan ağırca bir parça
bağlı bulunan bir ipten ibaret olup bir
çivi ile duvarın yukarısına veya
konulacak taşla iliştilirip aşağıya
sarkıtılır.

ş. 5b/7, 6a/2, 37b/5,
38b/11

şafaḳ(Ar.): astr.1. Akşam
kızıllığı; Gün batarken ve battıktan
sonra ufuğun kızıl hali. 2. Şafaktan
sonraki alaca karanlık.

ş. 27b/7, 28b/3, 28b/9,
29a/5, 29a/8

ş.+dur 28a/7

ş.+uñ 27b/9

ş.+inuñ 27b/4

şark (Ar.): astr. Doğu. 21
Mart ve 23 Eylül'de Güneş'in ufukta
olduğu yan.

ş. 6a/11, 37a/2, 37a/10,
38a/6, 38a/7, 38b/7, 39a/8

şarkī (Ar.):Doğuya ait,
doğudan, doğu yönünden.

ş.+î 6a/11, 37a/2, 37a/10,
38a/6, 38a/7, 38b/7, 39a/8

şehr(Far.): Şehir.

ş.+inuñ 41a/8, 42b/7
ş.+üñ 33a/7, 33a/9,
33a/11, 34b/2, 34b/4, 36b/7, 36b/8,
36b/9, 36b/11, 37a/1, 37a/2, 37a/3

şems (Ar.): Güneş.

ş. 14b/6, 16b/7, 16b/11,
17a/9, 17a/10, 17b/6, 17b/7, 18a/7,
19a/2, 19b/10, 21a/2, 22a/7, 22a/7,

23b/10, 25a/9, 26b/11, 28a/5, 28a/8,
30a/4, 30b/2, 30b/10, 32a/8, 38b/5,
40a/5, 40a/6, 40a/8, 40a/11, 40b/4,
40b/7, 41a/1, 41a/11, 42a/3, 42a/8,
43a/7

ş.+den 21b/2

ş.+dür 4a/3

ş.+e 37b/5

ş.+i 17a/6

ş.+le 37b/6

ş.+ün 5b/11, 6b/1, 6b/3,
6b/6, 16b/6, 16b/10, 17a/7, 27b/7,
30a/3, 42b/11

ş.-i ğa'ib 27b/8

ş.-i şimâlde 23a/2

şeye(Ar.): Şey, nesne.

ş.+ün 44a/8, 44b/4

şimâl(Ar.): 1. astr. Kuzey; Ufuk
düzleminde doğu-batı doğrultusuna
dik olan kutupyıldızının bulunduğu
yön. 2. Dört ana yönden biri, yüzünü
doğuya dönen kimsenin sol tarafına
düşen cihet, kuzey. 3. Bulunulan yere
göre bu yöne düşen yer veya ülke

ş.+idür 15b/1, 15b/2,
16a/10, 16b/3

şimālī(Ar.): Şimalle, kuzeyle
ilgili, kuzeye âit, kuzeye mensup.

ş. 14a/11, 16b/11,
16b/11, 17a/1, 17a/10, 17b/2, 20a/10,
21b/5, 22a/7, 23a/6, 25a/1, 25b/4,
31b/4, 32a/4, 33a/8, 33b/10, 33b/11,
34b/8, 36b/11, 37a/11, 38a/6

ş.+de 28a/5

ş.+dür 20a/9, 20b/7,
21b/4

şol : Şu.

ş. 4a/1, 5a/2, 5a/7, 5a/10,
5b/6, 5b/7, 9b/11, 10a/4, 17b/1,
27b/5, 30b/1, 30b/3, 37b/11, 39a/5,
40b/2, 43b/11, 45a/5

şu : Şu.

ş.+ndan 41a/10

şu'â' (Ar.): Işın, Güneş'ten
veyâ başka bir ışık kaynağından
uzanan gelen tel tel ışıklar.

ş.+ı 6b/1

--T, T--

tā (Ar.) : ..a kadar, ıncaya
kadar, nihayet.

t. 5b/3, 5b/4, 6a/5, 6b/5,
8a/4, 8a/8, 10b/5, 11a/4, 11b/1,
11b/8, 16a/1, 18a/4, 18b/10, 19a/6,
19b/7, 20a/2, 21b/11, 22b/5, 23a/11,
24a/7, 29b/10, 30a/7, 30b/7, 31a/2,

35b/1, 37b/7, 39a/1, 44a/8, 45a/5,
45a/9, 46a/1, 46a/9

ṭālī' (Ar.): astr. Doğu
noktası, birinci ev: Güneş'in günlük
yörüngesinde ufuktan yükseldiği
nokta. Tulû' eden, doğan.

ṭ. 43b/7, 43b/8

ṭālib(Ar.):İsteyen, istekli.

ṭ. 2a/2

ṭ.+ler 2a/4, 2a/10

ṭağ : Dağ.

ṭ.+lar 44b/6

ṭaḳḍir(Ar.):Beğenme, değer
biçme, değer verme; verilme.

ṭ.+ce 6b/7

ṭaraf (Ar.):Yan, yön.

ṭ.+dan 5a/9

ṭ.+larını 6b/3

ṭ.+ına 16b/1, 16b/3,

38b/4, 39a/4, 39b/3

ṭ.+ından 6b/9

ṭ.+ını 6a/3, 44a/4

ṭ.-ı şemse 6a/4

ṭarḥ : Atma, koma,
bırakma.Çıkarma (Matematik).

ṭ. 17a/1, 17a/5, 17a/8,

17b/4, 17b/5, 20b/3, 20b/10, 21a/5,

21b/6, 22a/8, 22b/1, 22b/10, 23a/6,

24b/2, 25a/1,25a/8, 26b/3, 27a/11,

28a/6, 28b/11, 29a/3, 32b/6, 34a/8,
34b/3, 36b/1, 40b/2, 41b/3, 41b/11,
42a/2, 42a/5, 42b/5, 48a/2, 48a/11

ṭ.+dan 40b/2

ṭarīḳ (Ar.): Yol, âdet, usul.

ṭ. 9a/6, 12b/2, 29a/6,

38b/8

ṭ.+çe 26b/10

ṭ.+i 6a/1

ṭ.+lerinden 44a/3

ṭ.+lerinün 41b/2

ṭ.+ı 7b/11, 8b/2, 9b/4,

10b/1, 11a/9, 12a/3, 13a/4, 14a/6,

14b/7, 15a/2, 15a/8, 15b/3 16a/7,

16a/10, 18a/2, 18b/7, 19b/4, 20a/8,

21b/2, 22a/11, 22b/9, 24b/6, 25b/10,

26a/5, 26a/7, 26a/10, 27a/9, 28a/1,

29b/8, 30b/5, 31a/9, 33b/2, 34a/3,

37a/7, 37a/9, 39b/9, 41b/2, 42b/1,

42b/8, 44a/3, 44b/8, 46b/8, 47b/4

ṭ.+dür 26b/4

ṭaşra : Dışarı, dışarıya,
dışarıda.

ṭ. 5b/6

ṭoğrı : Doğru.

ṭ. 4b/1, 4b/7

ṭoḳın- : Dokunmak.

ṭ.-maz 6a/7

ṭ.-ur 6a/7

toḡsan : Doksan (sayısı).
 t. 4a/6, 7b/1, 7b/10, 8b/11, 9a/2, 9b/1, 14b/4, 20a/11, 20b/7, 22b/7, 23a/2, 25a/3, 34b/3
 t.+a 10b/6, 14a/8, 14a/11, 14b/2, 16b/9
 t.+dan 9a/1, 17a/5, 17a/8, 17b/5, 17b/10, 21a/4, 25a/5
 t.+na 9b/5
toḡsan toḡkuz : Doksan dokuz (sayısı).
 t. 9b/6
toḡkuz : Dokuz (sayısı).
 t. 9b/5, 29a/7, 43b/4
 t.+a 27a/3
toḡkuzuncu : Dokuz sayısının sıra sayı sıfatı.
 t. 18a/1
tūl (Ar.) : astr. Boylam; Bir gök cisminin ve ekliptiğin kutuplarından geçen büyük dairenin, ilkbaharılımından (Koç noktası) ve ekliptiğin kutuplarındageçen daireden açısal uzaklığı. 2) Coğrafi boylam: Yerküreüzzerindeki herhangi bir noktadan geçen meridyenin başlangıç meridyeninden açısal uzaklığı. 3. Zaman uzunluğu, uzun müddet, boylam.

t.+ı 33a/3, 33a/7, 34b/5, 34b/6, 36b/7, 37a/1, 37a/3
 t.+ıla 35b/8, 36b/7
 t.+ından 37a/2
 t.+ınuñ 33a/11, 35b/8, 46a/3
tulūʿ (Ar.): Doğma, doğuş.
 t. 27b/6, 41a/11, 41a/11
 t.+un 41a/9
 t.+uñ 27b/7
tur- : bkz. dur-
 t.-asın 47b/6
 t.-duḡ 47a/6
 t.-urken 12a/9
tut- : Elde bulundurmak, el ile kavramak.
 t.-asın 6a/2
taʿ dīlī's-semt (Ar.): astr. Yan , taraf, cihet, cânibin düzeltimi.
 t. 31b/6, 31b/8, 31b/8, 31b/10, 32b/6, 32b/9
taḡsil (Ar.): Elde etme, ele geçirme, bilgi edinme.
 t. 16a/8, 26a/6, 47a/4
taḡdir (Ar.): Beğenme, değer biçme, değer verme; verilme.
 t.+ce 13b/6, 33b/11, 37b/10, 38b/3, 39a/3, 39b/2
taḡriben (Ar.): Aşağı, yukarı.

t. 46a/5

taksīm (Ar.) : Bölme, parçalara ayırma.

t. 47a/3

taş' nif (Ar.) : Sınıf sınıf, takım takım ayırma, sınıflama, bölümleme.

t. 20b/11

taẓ' if (Ar.): İki kat etme, bir o kadar daha artırma.

t. 20b/4, 21a/8

te'ālā(Ar.): "Yüksek olsun!" manasına gelen bir söz olup Allah adıyla birlikte kullanılır.

t. 48b/5

tefāvūt (Ar.) : İki şeyin birbirinden farklı olması. 2. İki şey arasındaki fark.

t.+den 33b/1

t.+i 31b/5

tekātü' (Ar.): Kesme, kesişme, çatışma; iki çizginin birbirini kesip geçmesi.

t. 12a/6, 13a/6, 13a/11, 13b/5, 13b/8, 14a/1, 18b/11, 19a/8, 26a/2, 27a/6, 38a/11

t.+den 12a/10, 12b/10, 47b/10

t.+inden 47b/1, 48a/8

t.+ine 39a/10

t.+ndan 38a/4

temām (Ar.): Tamam, tam, eksiksiz, tam olma.

t. 12b/5, 14b/5, 17a/4, 17a/4, 17b/4, 17b/10, 19a/4, 31a/9, 31b/9, 32a/9, 32b/7, 34a/4, 36a/6, 43b/7

t.+ı 10b/5, 10b/6, 10b/7, 10b/7, 10b/8, 11b/2, 11b/9, 16b/8, 16b/9, 18b/9, 35a/5

t.+ıdur 11a/5

t.+ınuñ 35a/11

t.-ı 'arẓı beledüñ 29b/9, 30a/5

temmetü'r-risāle (Ar.): Risāle bitti. Risāle'nin sonu.

t. 48b/3

tertīb (Ar.): Sıra, dizi, düzen.

t. 2a/5

teshīl (Ar.): Kolaylaştırma.

t. 2a/8

Teshīlū'l-Mīkāt (Ar.) : Rub-ı müceyyeb denilen astronomi aletinin özelliklerinden ve kullanılışından, nehirlerin genişliğinden ve kuyuların derinliğinin ölçülmesi gibi konulardan bahseder. Kitap adı.

t. 2a/8

tesmiye (Ar.): Ad koyma, adlandırma, isim verme.

t. 2a/9

teveccüh (Ar.): Çevrilme, yönelme, doğrulma.

t. 16a/11

--U--

u (Ar.): Ve bağlama edatı.

u. 40b/2

ufk : bkz. ufuk

u.+a 37b/4

u.+undan 42b/7

ufuk (Ar.): astr. Gözlemcinin bulunduğu noktadan yere çizilen teğet düzlemin gökküresi ile arakesiti. İki ufuk vardır: 1)Görünür ya da hissedilir ufuk (hissi ufuk). 2) Hakiki (gerçek, astronomik) ufuk. Hissi ufuk gözlemcinin bulunduğu noktadan yere çizilen teğet düzlemdir; göğü, gözlemciye görünen ve gözlemciye görünmeyen kısım olarak eşit olmayan iki kısma ayırır. Hakiki (gerçek, astronomik) ufuk hissi ufka paralelolan ve Yer'inmerkezi boyunca geçen

düzlemdir. Gök küreyi iki eşit kısma ayırır.

u.+a 38b/10

u.+dan 5b/11

u.+undan 41a/8

uğra- : Uğramak.

u.-yup 37b/8

ulu : Büyük, yüksek.

u.+ları 26b/4

uzat- : Uzatmak.

u.-asun 38a/3

uzunluğ : Uzunluk.

u.+ını 43b/11

--Ü--

ü : bkz. ve, u

ü. 2a/2

üç :Üç (sayısı).

ü. 40a/5, 40a/7, 45a/10, 46a/4, 46a/5, 46a/6

ü.+ünden 40a/9, 40a/11

üçüncü : Üç sayısının sıra sayı sıfatı.

ü. 8b/1

üç yüz altmış : Üç yüz altmış (sayısı).

ü. 41b/10, 42b/2

ü.+dan 40b/1

üç yüz otuz iki : Üç yüz otuz
iki (sayısı).

ü. 42b/5

üst : Üst, üzeri.

ü. 14b/7

ü.+ine 24b/9, 26a/7

ü.+üne 23a/10

üzere : Durum anlatır,
içinde olmak,(bu) şekilde, gibi.

ü. 15a/9, 18b/8, 27b/11

üzeri : Üst, üzeri *bkz.*
üzere

ü.+nde 43b/11, 44a/7

ü.+nden 6b/6, 8b/7, 9a/7,
37b/8, 48a/2

ü.+ne 2a/5, 5a/9, 7b/2,
8a/1, 8a/3, 8a/4, 8a/7, 8a/9, 10b/2,
10b/4, 10b/5, 10b/9, 11a/2, 11a/3,
11a/5, 11a/10, 11a/11, 11b/2, 11b/6,
11b/8, 11b/9, 11b/10, 12a/4, 14b/9,
15a/2, 15a/3, 15a/10, 15b/4, 15b/5,
15b/7, 15b/10, 15b/11, 16a/2, 18a/5,
18a/6, 18a/8, 18a/11, 18b/1, 18b/9,
18b/11, 19a/3, 19a/6, 19a/8, 19b/5,
19b/6, 19b/8, 19b/11, 20a/2, 20a/3,
20b/7, 21b/8, 21b/10, 22a/1, 22a/6,
22b/3, 22b/4, 22b/5, 22b/7, 23a/11,
23b/8, 24a/6, 24a/8, 24b/7, 25a/6,
25a/11, 25b/2, 25b/5, 26a/1, 26a/1,

26b/7, 27a/2, 28a/2,28a/3, 28a/10,
28b/1, 28b/2, 28b/7, 28b/8, 29a/7,
29a/9, 29a/9, 29a/10, 29b/2, 29b/4,
29b/11, 30a/6, 30a/8, 30b/6, 30b/8,
31a/2, 31a/4, 31a/10, 31a/11, 31b/1,
31b/9, 31b/11, 32a/10, 32a/11, 32b/2,
32b/8, 32b/9, 33b/4, 33b/6, 33b/8,
34a/6, 34a/10, 34b/11, 35a/1, 35a/6,
35a/8, 35b/3, 35b/6, 35b/10, 36a/2,
36a/6, 36a/8, 36a/10, 36b/3, 36b/8,
37a/8, 37b/3, 37b/6, 37b/8, 37b/10,
38a/8, 38b/3,38b/9, 39a/1, 39b/1,
39b/2, 39b/10, 39b/11, 40a/2, 40a/10,
40b/5, 40b/7,40b/9, 41b/6, 41b/9,
42a/6, 42b/2,42b/10, 43a/2, 43a/9,
44b/2, 45a/3, 45b/1, 45b/6, 46a/6,
46b/2, 47a/10, 47b/8, 48a/5

ü.+ni 37b/9

üzre : *bkz.* üzere

ü. 2a/2

--V--

vāḳiʿ (Ar.): Olan, olmuş,
gerçek.

v. 8a/4, 8a/9, 10b/9,
11b/9, 11b/11, 15b/7, 16a/2, 19b/8,
20a/4, 22a/1, 22b/6, 23a/11, 24a/8,
24b/9, 25b/2, 27b/9, 29a/10, 29b/4,

29b/11, 30a/9, 30b/8, 31a/4, 33b/6,
35a/8, 39a/8, 39b/3, 40a/4

vākīt (Ar.): Zaman, vakit.

v. 6b/2

vacībū'l-temām (Ar.): Vâcip,
olan yapılması gerekli olan şeylerin
tamamı.

v.+dan 5a/5

vaķīt (Ar.): Zaman, vakit.

v. 6a/8, 6a/9, 6b/2, 12b/4,
13b/9

v.+de 5b/8

vaķt (Ar.): bkz. vaķīt.

v. 22a/10, 22b/9, 23a/1,
23a/3, 23b/11, 25a/4, 30b/3, 30b/4,
32a/5, 36b/11, 41b/9, 43b/8, 44b/8,
45a/8

v.+de 17a/7, 30a/3

v.+inde 16a/8, 16a/11

v.+ün 37a/7, 41a/9, 42b/7

v.+üñ 6b/9

v.+in 41b/7

v.-i cenübide 37a/11

v.-i semti 37a/10, 37b/1

var : Var, mevcut.

v. 7a/7, 7a/10, 7b/5, 8a/6,
44a/2, 44b/7

v.+dur 7a/11, 7b/8,
7b/10, 7b/11, 8b/10, 8b/10, 8b/11,

9a/5, 9b/5, 9b/7, 24b/1, 40b/8,
41b/10

v.+imiş 7b/1

var- : Ulaşmak, erişmek,
gitmek.

v.-asın 44a/9

v.-maķ 44b/7, 45b/3

v.-unca 47a/1, 47b/4

v.-ılmak 44b/6

v.-ılmaķ 44a/2

v.-ınca 4a/8, 4a/8, 4b/4,
4b/5, 4b/9, 5a/1, 5a/2, 5b/5, 10b/5,
11b/2, 14a/7, 14a/8, 14a/9, 14a/11,
14b/1, 14b/2, 44b/2, 44b/2, 45a/9,
45a/11, 46a/2, 46a/5, 46a/11, 46b/2,
46b/7, 47a/8, 48a/1, 48a/3, 48b/1,

vaż' (Ar.): Koyma, konulma,
meydana getirme.

v. 8a/2, 10a/7, 10b/2,
11a/4, 11b/1, 11b/6, 12a/4, 13a/7,
13b/1, 13b/6, 14a/1, 15a/2, 15a/9,
15b/4, 15b/10, 18a/3, 19b/11, 19a/3,
19b/5, 21b/8, 22b/4, 23a/8, 24a/4,
24b/7, 25a/9, 26a/1, 27a/6, 28a/2,
28a/11, 29a/7, 29b/8, 30a/5, 30b/5,
30b/11, 31a/10, 31b/10, 31b/11,
32a/10, 32b/8, 33b/3, 34a/6, 34b/9,
35a/10, 35b/5, 35b/10, 36a/7, 36a/10,
37a/6, 37a/8, 37a/9, 37b/1, 37b/3

37b/11, 38a/8, 38a/9, 38b/3,38b/10,
39a/9, 39b/2, 39b/10, 39b/11, 40b/6,
47a/10, 47b/8, 48a/5

ve (Ar.): Ve, bağlama edatı.

v. 1b/8, 2a/1, 2a/3, 2a/4,
2a/5, 2a/7,3b/11, 4a/6, 4a/8, 4a/10,
4b/2, 4b/5, 4b/10, 4b/10, 5a/1, 5a/2,
5b/1, 5b/4, 5b/6, 6a/1, 6a/3, 6a/7,
6a/11, 6b/11, 7b/10, 7b/11, 8a/2, 8a/6,
8b/2, 8b/11, 9b/7, 9b/7, 10a/1, 10a/2,
10a/3, 10a/7, 10a/7, 10a/8, 10a/10,
10b/3, 10b/8, 11a/2, 11a/9, 11a/9,
11a/11, 11b/7, 12a/2, 12a/9, 12b/2,
13a/3, 13a/5, 13a/10, 13b/4, 13b/8,
13b/11, 14a/1, 14a/3, 14a/6, 14a/9,
14a/10, 14a/10, 14b/1, 14b/2, 14b/3,
14b/4, 14b/6, 14b/10, 15a/3, 15a/4,
15a/10, 15b/2, 15b/5, 15b/10, 16a/5,
16a/6, 16a/6, 16b/2, 17a/1, 17a/2,
17a/11, 17b/11, 18a/3, 18a/9,18a/9,
18b/4, 18b/4, 18b/6, 18b/8, 19a/4,
19a/5, 19a/11, 19a/11, 19b/2, 19b/5,
19b/11, 20a/6, 20a/9, 20a/10, 20a/11,
20b/2, 20b/4, 20b/7, 20b/7, 20b/11,
21a/2, 21a/4,21a/8, 21a/10, 21b/1,
21b/2, 21b/3, 21b/3, 21b/4, 22a/4,
22a/5, 22a/7,22a/9, 22b/3, 22b/4,
22b/11, 23a/3,23a/8, 23b/3, 23b/4,
23b/6, 23b/10, 23b/11, 24a/4, 24a/10,

24b/3, 24b/7, 25a/1, 25a/4, 25a/10,
25b/9, 26a/1, 26b/5, 27a/5, 27b/4,
27b/7, 27b/9, 28a/2, 28a/10, 28a/11,
28b/1, 28b/4, 28b/7, 29a/7, 29a/8,
29a/9, 29b/3, 29b/6, 29b/8, 30a/1,
30a/5, 30a/8, 30a/11,30b/5, 30b/11,
31a/7, 31a/10, 31b/4, 31b/5, 31b/7,
31b/10, 32a/1, 32a/3, 32a/5, 32a/5,
32a/8, 32a/10, 32b/5, 32b/8, 33a/3,
33a/6, 33a/6, 33a/7, 33a/9, 33b/10,
34a/4, 34a/5, 34a/6, 34a/11, 34b/5,
34b/6, 34b/7, 34b/8, 35a/4, 35a/5,
35a/11, 35b/5, 37a/4, 37a/6, 37a/8,
37a/9, 37b/4, 37b/11, 38a/2, 38a/4,
38a/6, 38a/6, 38a/7, 38a/11, 38b/4,
38b/7, 38b/11, 39a/1, 39a/5, 39a/6,
39a/10, 39b/1, 39b/3, 39b/4, 39b/10,
40a/3, 40a/5, 40a/6, 40a/8, 40a/11,
40b/6, 40b/9, 41a/1, 41a/5, 41a/6,
41a/8, 41a/9, 41b/5, 42a/4, 42a/6,
42a/8, 42b/7, 42b/9, 42b/10, 43a/1,
43a/7, 43a/11, 43b/3, 43b/4, 43b/5,
43b/8, 44a/1, 44a/1, 44a/4, 45a/4,
45a/10, 45b/4, 45b/5, 45b/7, 45b/9,
46b/3, 46b/4, 47b/6

vech (Ar.):1. Sebep, vesile 2.

Yerinde uygun

v.+ ile 2a/11

v. + de 43a/5

vehm (Ar.): Kuruntu, şüphe.
v. 15b/1

veyā (Far.): Yahud, veya.
v. 5b/11, 6b/2, 6b/3, 10a/9, 12b/4, 16a/10, 16b/11, 20a/10, 20b/5, 29a/4, 29a/5, 30a/2, 31b/7, 40a/1, 44a/7, 44a/9, 44b/6, 45a/1, 45a/5

veyāḥūd (Ar+Far.): Veya, isterseniz, iyisi.
v. 21b/5, 28a/8

vir- : Vermek.
v.-dük 43b/3, 43b/5, 43b/6

vuẕuʿ (Ar.): Nefsini alçaltma, hakir görme.
v. 18b/8

--Y--

ya (Far.): Ya, veya karşılaştırma edatı.
y. 6b/6, 6b/6, 17a/6, 28a/7, 37a/10, 37a/10, 37a/11, 45b/11

yād (Far.): Hatırlama, anma.
y. 2a/10

yāḥūd (Far.): Veya, yahut, ya da.
y. 2a/7, 16b/7, 45b/7

yaʿnī (Ar.): Yani, şu demek ki.
y. 4a/7, 16b/9, 18a/10, 18b/5, 19a/5, 33b/10, 39a/5, 41b/8, 46b/3, 47a/2

yākın (Ar.): Uzak olmayan, yakın.
y. 27a/3, 40a/1
y.+dur 18a/10, 28a/10, 40b/5, 40b/8
y.+ı 46a/11

yañ : Taraf, cihet, yön.
y. +a 44a/5

yapusı : Yapı
y.+sı 44b/7

yaz- : Kaydetmek, yazmak, kaleme almak.
y.-ılana 4a/9, 4a/10
y.-ılmışdur 4a/9, 4b/6, 5a/2

yedi : Yedi sayısı.
y. 12a/2, 12b/1, 27a/2
y.+ye 10a/9

yedinci : Yedi sayısının sıra sayı sıfatı.
y. 15a/1

Yemen (Ar.): Yer adı, Yemen.
y.+de 36b/10

yer : Bulunulan mekan, yer, bölge.

y. 43b/11
y.+de 37b/2, 41b/10
y.+e 27a/6, 45a/9
y.+inde 12a/9
y.+lerde 26b/5
yetiş- : Yetişmek.
y.-ürse 43a/6
yetmiş : Yetmiş (sayısı).
y. 9a/4, 9b/3, 9b/6, 13b/9,
14a/2
y.+dür 10b/8
yetmiş beş : Yetmiş beş
(sayısı).
y. 42a/10, 42b/3
yetmiş yedi : Yetmiş yedi
(sayısı).
y. 34b/6
yigirmi : Yirmi (sayısı).
y. 2a/4, 9a/8, 9a/9, 9a/11,
13a/9, 13b/2, 13b/3, 13b/7, 35a/7,
36a/11, 43b/4, 47a/7, 47a/10, 47b/2
y.+nün 10b/8
yigirminci : Yirmi sayısının
sıra sayı sıfatı.
y. 33a/4
yigirmi altı : Yirmi altı (sayısı).
y.+dan 28b/4, 28b/8,
29b/5, 32b/3

yigirmi beş : Yirmi beş
(sayısı).
y. 45b/6, 45b/8, 45b/8,
45b/11
yigirmi beşinci : Yirmi beş
sayısının sıra sayı sıfatı.
y. 46b/5
yigirmi bir : Yirmi bir
(sayısı).
y. 34b/7, 34b/7, 35a/1,
35b/2, 43b/3, 45b/4
y.+den 11a/8, 12a/8
yigirmi birinci : Yirmi bir
sayısının sıra sayı sıfatı.
y. 37a/5
yigirmi dört : Yirmi dört
(sayısı)
y. 5a/8, 15b/5, 15b/11,
28b/3, 28b/7, 28b/11
y.+dür 26b/7
yigirmi iki : Yirmi iki (sayısı).
y. 23a/7, 25b/3, 35b/2
yigirmi ikinci : Yirmi iki
sayısının sıra sayı sıfatı.
y. 39b/5
yigirmi sekiz : Yirmi sekiz
(sayısı).
y. 29a/3

yigirmi tokuz : Yirmi dokuz (sayısı).

y. 35b/4, 36b/1

yigirmi üç : Yirmi üç (sayısı).

y.+den 29b/1

yigirmi üçüncü : Yirmi üç sayısının sıra sayı sıfatı.

y. 41a/7

yine : Tekrar, yeniden.

y. 14a/9, 14b/1, 14b/2, 23b/11, 35a/3, 35a/7, 35a/11, 41a/2

yir : bkz. yer.

y. 37b/3, 37b/6, 39a/1

y.+de 13a/11, 13b/5

y.+den 12a/6, 44b/8, 45b/3

y.+dür 47a/1

y.+e 13a/7, 14a/1, 16b/5, 44b/2, 45a/11, 47a/8, 48a/1

y.+ine 2a/7

yoğ : bkz. yok.

y.+ısa 16b/7, 26a/5, 31b/7

yok : Varın zıddı, yok, mevcut değil.

y.+dur 12b/2, 29a/5

yukarı : Üst taraf, yukarı.

y. 4b/5, 5b/11

y.+da 46a/11

y.+dan 46b/10

y.+sı 46a/3

yukarı : bkz. yukarı.

y. 4a/2, 44a/4

yum- : Yummak.

y.-asın 6b/4, 44a/6

yüce : Yüksek, ulu, yüce.

y.+liğı 45b/2

y.+ligi 46a/7

yüksek : Yüksek, alçak olmayan, âlî.

y.+liğı 44b/5

yürüt- : Yürütmek.

y.-megiçün 4a/2

yüz : Yüz (sayısı).

y. 9a/1, 9a/4, 20b/8, 21a/7, 42a/4

yüz altmış : Yüz altmış (sayısı).

y.+dan 21a/1, 21a/9

yüz altı : Yüz altı (sayısı).

y. 43a/10, 43b/3

y.+dan 43b/6

yüz dört : Yüz dört (sayısı).

y. 43b/6

yüz on sekiz : Yüz on sekiz (sayısı).

y. 42a/4

yüz otuz iki : Yüz otuz iki
(sayısı).

y. 41a/4

yüz seksen : Yüz seksen
(sayısı).

y. 9b/8, 20b/2, 21a/7,
40a/10, 41a/3

y.+den 20b/10, 40a/8

yüz yigirmi : Yüz yirmi (sayısı)

y. 9b/8

Z, Z, Ż, Ż

Ẓamm (Ar) : Artma,
Çoğalma.Toplama (Matematik).

ż.9b/6, 40b/2

ẓirāʿ (Far.): Çünkü, şundan
dolayı ki.

ż. 45b/2

ẓuhur (Ar): Görünme, meydana
çıkma, başgösterme, türeme.

ż. 27a/9

ẓill(Ar) : Gölge.

ż. 9b/10, 10a/7, 12a/3,
12b/2, 13b/8, 45a/3

ż.+a 27a/2, 27a/5

ż.+den 13a/4

ż.+dur 9b/11, 10a/4

ż.+uñ 26a/7, 26a/9, 26b/9,
45a/2, 45a/7, 45b/5, 45b/8, 45b/9

ż.+ı 6a/5, 9b/10, 10a/2,
10a/3, 13a/2, 13b/7, 26b/7, 27a/1,
37b/7, 39a/2

ż.+ına 10a/3

ż.-ı bābında 26a/7, 26a/10

ż.-ı evvel 10a/6

ż.-ı ḥāşıl 12b/6, 12b/7

ż.-ı irtifāʿ 26b/8

ẓill-ımaṭlūb (Ar.) : İstenilen
gölge.

ż. 13a/5

ż.+uñ 13a/8

ẓill-ımebsūt (Ar.) : Yüksekliğin
kotanjantı.

ż.10a/3, 13a/9

ż.+a 44b/11

ż.+dur 9b/11

ż.+ın 26a/6, 44b/10, 47a/4

ż.+uñ 13b/2, 13b/9, 14a/3

ż.+ı 10b/11, 11a/8, 12a/8,
26a/8, 26b/8, 27a/4, 45b/4

ż.+ını 47b/2

ẓill-ımen (Ar.):Gölgeye mensup,
gölge ile ilgili.

ż. 13b/9

ẓill-ımenkūs (Ar.): Yüksekliğin
tanjantı.

ż. 11a/9, 13b/3

ż.+ı 11b/5, 12a/1, 12b/1

z.-ı zevâldür 26a/6

zıkr (Ar.): Anma, anılma.

z. 2a/11, 2a/5, 2a/7

zîrâ' (Far.): Dirsekten orta parmak ucuna kadar olan bir uzunluk ölçüsü.

z. 45a/11, 46a/4, 46a/4, 46a/6, 46a/8, 46b/3, 46b/4, 48a/10, 48a/10, 48b/2

z.+ı 46a/6

z.+dan 48a/10

z.+dur 48a/7

z.+uñ 46a/11

zâ'id (Ar.): Artan, artıran.

z. 9b/3

z.+i 9b/3

zaman (Ar.) : Zaman, vakit, süre, an.

z.+a 41a/11

z.+dan 41a/11

z.+dur 39b/7

zevâl (Ar.): astr. Günortası, öğle: Güneş'in zenitte bulunma zamanı. Güneş'in öğlene geldiği an. 2. Güneşin baş ucunda bulunma zamanı, öğle vakti.

z. 16a/7

z.+den 6a/1, 6a/10, 22a/3, 22a/4, 22a/5, 23b/4, 23b/5, 23b/5, 32a/6, 32a/7

z.+dür 27a/2

z.+e 22a/4, 23b/3

z.+i 25b/9

zîrâ (Far.): Çünkü, şundan dolayı ki.

z. 15b/2, 18b/5, 30b/4, 42a/11

zîrâ' (Far.): Dirsekten orta parmak ucuna kadar olan bir uzunluk ölçüsü.

z. 45a/9, 46a/2

ziyâde (Ar.) : Çok, fazla, daha çok.

z. 2a/1, 2a/7, 5b/6, 9a/1, 9b/2, 9b/11, 10a/4, 10a/5, 20a/10, 20b/8, 22b/2, 22b/7, 23b/8, 25a/3, 25a/6, 25b/5, 26a/8, 26b/7, 27a/3, 28a/7, 28b/5, 28b/7, 28b/8, 33b/9, 36a/2, 40a/10, 41b/6, 41b/9, 41b/10, 42a/1, 42a/7, 42b/2, 42b/10, 43a/2, 43a/10, 45a/1, 45a/4, 45b/1, 45b/6, 45b/10, 46a/7, 46b/2

z.+ce 13b/2, 23b/7, 32b/3, 40b/11

z.+de 22a/6

z.+dür

4.2.Astronomi Terimleri Dizini

āfāk (Ar.): astr. Ufuklar.	‘a.+da 17b/2
ā.+ı 1b/8	‘a.-ı beledün 18a/3,
ā.-ı mağribde 27b/8	31a/10
ā.-ı maşrıqdan 27b/5	‘a.+uñ 33b/9
ālet (Ar.): Alet.	‘a.+ı 33a/6, 36b/9,
ā. 1b/7	36b/10
ā.+le 14a/5	‘a.+ına 2a/6, 33a/9,
‘ ākreb (Ar.) : On iki burcun biri ki şems teşrini evvelde buna dâhil olur.	39a/7
ā. 14b/2, 17b/6, 18b/4,	‘a.+ında 43a/7
19a/11, 21a/2, 21a/5, 23b/10,	‘a.+ından 36b/9
40a/11	‘a.+ını 33a/8
ā.-i evvelinüñ 24a/4,	‘a.-ı beled 17a/4,
24a/9, 24a/11	17a/5, 17a/9, 17b/10, 17b/11
Ėarż (Ar.): astr. Yer; Dünya; yeryüzü.	‘a.+e 17b/4, 17b/6,
‘a. 16b/4, 18a/9, 33a/7,	34a/4
34a/5, 34b/5, 34b/7, 34b/7, 34b/9,	‘a.+i 16a/6, 17a/4
35a/4	‘a.+uñ 16b/8, 18b/8,
	19a/4, 30b/6, 31a/9, 32a/9, 35a/11,
	36a/6, 36a/8
	‘ aşr (Ar.): astr. İkinci vakti.

‘a. 25b/9, 27b/1

‘a.+a 26b/11

‘a.+dur 26b/6

‘a.+uñ 25b/8, 26a/1, 26a/8, 26a/10, 26b/8

‘a.+ı 26b/4, 26b/6, 26b/11

‘a.+ıdur 27a/8

‘a.+ınuñ 26a/4

‘a.+ını 27b/2

‘a.-ı evvel 26b/5

‘a.+üñ 27a/4

‘a.-ı mābeyninden 27a/10

ağar- : Uzaktan belli olmaya başlamak, ufukta akımsı gözücü vermek.

a.-an 27b/5

alāt (Ar.): Vasıtalar, aygıtlar.

a. 2a/1

aydın : Açık, ışık alan.

a.+lığa 27b/6

ba‘de'l-kuṭr (Ar.): Dâirenin ve dâire şeklindeki cisimlerin çapından sonra.

b. 18a/7, 22a/10, 22b/2, 23a/1, 33b/8, 36a/2,

b.+dan 22a/9, 22b/1, 25a/8

b.+dur 35a/3

b.+u 33a/9

b.+ı 18b/3, 18b/4, 19b/7, 20a/3, 22b/10, 23a/5, 24a/1, 25a/1, 25b/4

b.+ını 21b/4

beyn (Ar.): Ara, aralık.

b. 3a/5, 26b/1

beyne'l-‘aşr (Ar.): İkinci arasında.

b. 3a/5, 25b/8

beyne'l-‘aşrı ve'l-gurūbī (Ar.): İkinci ve Batısal arasında.

b. 3a/5

beyne'z-zuhr (Ar.): Öğlen arasında.

b. 26b/1, 26b/1

birūc (Ar.): astr. Zodyak üzerinde yer alan on iki takım yıldıza verilen ortak ad, burç.

b. 23a/2, 28a/6

b.+da 14b/6, 14b/9, 40a/5

b.+larda 22a/7

b.+larıñ 22a/8, 40a/7

b.+ları 14b/5

b.+uñ 43a/11

b.+ı 14b/4, 28a/5

bu'd (Ar.): astr. Uzanım. Gezegen-Yer-Güneş üçlüsünün oluşturduğu açı; Yer'den gezegene ve Güneş'e çizilen iki doğru arasındaki açı. 2. Uzaklık, aralık.

b. 40a/2, 40b/9

b.+ı 40b/8

burç (Ar.) : Burç.

b.+unuñ 23b/10, 42a/8, 42b/5

b.+da 43a/4

b.-u serṭān 14a/10

b.+larda 17a/10

b.+lardan 17b/7

b.+ları 14a/11

cānib (Ar.) : Taraf, yön.

c.+inden 4a/7

c.+ine 16a/11, 36b/11, 36b/8

cedi (Ar.): astr. Oğlak burcu, ekliptik üzerinde yer alan burçların onuncusu, burçlar kuşağında sekiz yıldızdan oluşan bir takımyıldız.

c. 14b/3, 39b/8, 40a/5

c.+nün 39b/6

cedvel (Ar.): Çizelge, cedvel.

c.+den 14b/8

cihet (Ar.): Yer, mahal, hıtta, semt.

c.+i 33b/9

c.+ini 16a/9

cenüb (Ar.) : Güney.

c. 36b/8

c.+dan 23b/10

cenübī (Ar.): Güney, güneye
ait.

c. 14b/4, 15a/6, 15a/6,
16b/11, 17a/2, 17a/2, 17a/3, 17b/7,
17b/9, 20a/11, 21b/6, 22a/7, 24a/2,
24b/2, 25a/1, 30b/4, 31b/5, 32a/5,
32a/5, 32a/6, 33b/11, 38a/6, 38a/7,
39a/8

c.+ide 28a/7

c.+iden 38b/7

c.+idür 16a/5, 16b/10,
17b/2, 21a/4, 21b/5

c.+imidür 20a/10

c.+isi 33a/2

cevvā (Ar.): astr. İkizler
burcu, ekliptik üzerinde yer alan
burçların üçüncüsü, burçlar
kuşağında on sekiz yıldızdan
oluşan bir takımyıldız.

c.40a/7

c.+nuñ 43b/1

c.+ya 43b/4

ceyb (Ar.): geo.Sinüs.

c. 5a/8, 7a/6, 7b/6, 7b/9,
8a/5, 9a/9, 9a/10, 9b/4, 10b/9,
10b/10, 11a/6, 11b/3, 11b/10,
13a/6, 13a/11, 13b/5, 13b/11,
15b/5, 15b/7, 15b/7, 15b/11, 16a/3,
16a/3, 18a/6, 18b/3, 19a/1, 24b/10,
25a/7, 25b/3, 27a/6, 28a/3, 28b/1,
28b/1, 28b/4, 28b/5, 28b/7, 28b/8,
28b/9, 29a/8, 29a/10, 29a/11,
29b/2, 29b/3, 29b/4, 30a/8, 32a/1,
33b/7, 34a/7, 34a/10, 35a/3, 36a/1,
36a/11, 36b/3, 36b/5, 39b/11,
40b/6, 47b/2, 48a/9

c.+de 5b/1

c.+den 11a/6, 19b/8,
20a/3, 22a/10, 34a/8, 36a/11, 7b/3

c.+e 7b/3

c.+i 7a/3, 7a/7, 7a/10,
7a/11, 7b/1, 8a/6, 9a/3, 9a/4, 9a/7,
18a/9, 18b/9, 19a/4, 22a/9, 22b/9,
23a/1, 23a/4, 24a/1, 25a/2, 25a/8,

28b/6, 29b/10, 30a/8, 30b/6, 30b/8,
31a/1, 31a/3, 32a/10, 32b/5, 34a/1,
34b/10, 35a/5, 35a/11, 35b/2,
36a/3

c.+idür 35b/4, 36a/8,
36b/1

c.+ile 31b/2

c.+in 36a/4

c.+inden 21b/6,
22b/10, 22b/2

c.+ine 18a/3, 34a/5,
29b/9

c.+ini 6b/11, 7b/8,
21b/3, 22b/1, 30a/5, 31a/11, 34a/8

c.+in 7b/5, 7b/7, 7b/10

c.+le 11b/3, 11b/11,
19a/8, 32a/2, 33a/1, 34b/1, 48a/7

c.+ün 6b/11, 7a/1,
7b/2, 8a/11, 34a/1

ceybü'l-‘azim (Ar.): Sinüsün
büyüklüğü.

c. 4b/10

ceybü't-temāme(Ar):

Kosinüs.

c. 8b/4

ceyb-i ma‘kūse:(geo.) Işın

c.8b/7

ceyb-i mebsūṭ (Ar.): Sinüsün
kotanjantı.

c. 7a/2

c.+dan 7a/5

c.+la 15a/4, 15a/10,
26a/2, 47a/11, 47b/11, 48a/8

ceyb-i menkūs (Ar.):
Sinüsün tersi.

c.+eden 34a/10, 35a/2

c.+e 8b/4, 12b/10

c.+iyle 12a/7

ceybü's-semt (Ar.): Sinüsün
yayı.

c. 32b/11

c.-i ta‘dili şafaḥ 28b/6

c.-i temāmdan 48a/6,
47b/9

c.-i temāme 47b/1

ceybū'l-irtifā' (Ar.): Sinüsün
yüksekliği.

c. 25b/5

ceybū's-si' at (Ar.): Sinüsün
genişliği.

c.+a 31b/4

ceybū't-temām (Ar.):
Sinüsün tamamı.

c.+a 11b/11, 12a/7

c.+dan 12a/10, 13a/6,
13a/10, 13b/4, 13b/10, 27a/5

c.+e 8b/8, 11b/3,
12b/10

cihet (Ar.): Yön, taraf, yan.

c. 37b/4

c.-i erba' a 37b/10

cihetü'l-erba' (Ar.) : Dört
taraf.

c.+a 37a/6, 38a/3

cism (Ar.): Madde.

c.-i şakīle 5b/8

cüyüb (Ar.): Ceyb'in çoğulu

bkz: ceyb.

c. 5a/4

c.-ı mebsût'dan 10b/3, 10b/9,
15b/6, 16a/2, 23a/11, 24a/7,
24b/10, 25a/7, 31a/3, 33b/7, 34a/7,
34a/11, 35b/11, 36a/7, 36a/10,
36b/4, 39b/11, 40b/6

c.+eden 28a/11

c.+la 32b/2, 40a/3,
40b/10

c.-ı mebsûte 5a/5

c.+den 18a/6, 18b/2

c.-ı melekadan 36b/3

c.-ı menkûsden 11a/11,
35a/9

c.-ı menkûse 5a/6

cüz (Ar.) : mat. Derece ve
onundakıka, saniye vd. askatlarının
tümü; kısım, parça, bölüm.

c. 14a/9

dâ'ire (Ar.): Çember.

d. 8a/2, 22a/9, 23b/9,
24b/3, 24b/9, 39a/9, 43a/8

d.+dür 5a/7

d.+si 15a/3, 15a/10,
15b/3

d.+i 21b/1, 25b/9,
26b/3, 43a/9

d.-i hâşıl 27b/1

d.-i meylü'l 'azm 5a/6

dâ'iretü't-tecvîb 5b/5,
7b/11, 8a/8

dâ'ireden irtifâ (Ar.): astr. Yükseklik dairesi: Zenit ve nadir noktalarından ve bir gökcisminin merkezinden geçen daire. Bu daire gökyüzünde varsayılan bir noktadan ve zenit (semt el-re's) ve nadir (nadîr) noktalarından geçer ve ufku iki noktada keser. Bu iki noktaya azimut (semt) noktaları adı verilir. Bu yüzden bu daireye azimut dairesi (daire-i semtiyye) de denir.

d. 24b/5

delv (Ar.): astr. Kova burcu, ekliptik üzerinde yer alan burçların on birincisi, burçlar kuşağında kırk iki yıldızdan oluşan bir takımyıldız.

d. 14b/4, 40a/5, 42a/8,
42b/5

d.+iñ 40b/4, 40b/11

derece (Ar.): Derece; miktar; (mat.) bir dairenin çevresinin 360'ta biri

d. 6a/9, 6b/9, 7a/6,
7a/8, 7a/10, 7a/11, 7a/11, 7b/5,
7b/7, 7b/7, 7b/10, 7b/11, 8a/1,
8a/5, 8a/10, 8b/8, 8b/9, 9a/1, 9a/2,
9a/4, 9a/5, 9a/11, 9b/2, 9b/5, 9b/6,
9b/7, 12b/1, 12b/8, 12b/11, 13a/2,
13a/8, 13a/9, 13b/2, 13b/9, 14a/2,
14b/1, 14b/3, 14b/4, 14b/4, 15b/1,
16a/4, 17a/9, 17b/4, 17b/5, 17b/9,
17b/11, 18a/9, 19b/9, 20a/3, 20b/7,
22a/2, 22b/7, 23a/2, 23a/3, 23a/5,
23a/7, 23b/2, 23b/6, 23b/8, 23b/11,
24a/3, 24a/9, 24a/11, 25b/5, 27a/7,
27a/9, 28b/11, 29a/3, 30a/10,
31b/3, 32a/2, 32a/9, 33a/2, 33a/6,
35a/1, 35a/9, 35b/4, 35b/6, 36a/2,

36a/3, 36a/5, 36a/6, 36a/8, 36a/9,
36b/6, 38b/9, 39b/9, 40a/4, 42a/8,
42b/3, 42b/4, 42b/5, 42b/9, 43a/1,
43a/8, 43a/10, 43b/6, 43b/6, 44a/9,
44a/10, 45b/3, 45b/8, 45b/9, 47a/7,
47a/10, 47b/2, 47b/8, 48a/4, 48a/5

d.+den 13b/2, 13b/7,
19a/9, 20a/1, 20a/5, 20a/11, 20b/3,
20b/6, 20b/8, 20b/10, 21a/3, 21a/5,
21a/7, 21a/7, 23a/9, 23b/7, 23b/9,
24a/5, 24b/1, 24b/3, 25a/3, 25a/10,
25b/1, 27a/2, 27a/11, 28a/9, 30a/6,
34b/3, 35b/9, 40b/11, 41a/3, 41a/4,
41b/10, 42b/4

d.+dür 15a/8, 17a/11,
17a/8, 17b/1, 17b/8, 18b/1, 19a/4,
19a/5, 19a/7, 23a/4, 23a/5, 24a/1,
24a/2, 25b/5, 29a/7, 31a/3, 32a/9,
32a/11, 32b/1, 32b/5, 32b/5, 32b/6,
32b/7, 32b/9, 33a/6, 33a/7, 34b/5,
34b/6, 34b/6, 34b/7, 34b/9, 35a/5,
35b/2, 38b/7, 39b/1, 42a/4, 42a/4,
42a/10, 42a/10, 42b/2, 43a/9,
45b/4, 46b/9

d.+leri 43b/2

d.+nüñ 15a/5, 15b/9,
43b/3, 40b/3

d.+si 43b/8

d.+sin 43b/3, 43b/4,
43b/4, 43b/5

d.+sinde 40b/4, 42a/9

d.+sindedür 14b/6

d.+sine 14b/10, 43a/6

d.+sinüñ 40b/11,
41a/4, 42b/6

d.+ye 4a/6, 4b/3,
4b/11 14a/9, 31a/5, 42a/5

d.-i irtifâ' dan 36b/2

d.-i t̤ālî' 43a/6

d.-i şems 14b/8, 15a/2,
15a/6, 15b/2, 16a/1, 40a/1

d.-i şemsden 15a/1

d.+n 29a/6

derecetü's-şems (Ar.):
Güneş'in dereceleri.

d. 14b/11

d.+ince 14a/5

devr (Ar.): astr. Dolanım,
dönme, devir; (mat.) 360 derece

d. 5b/3, 5b/4

d.+i 42a/2

eczā (Ar.): Parçalar, kısımlar, cüzler, bkz. cüz.

e. 10a/10

e.+sından 5a/11

e.-i ma^c kuseden 8b/5, 8b/8

e.-i müsteviyyeden 5a/8, 7a/2, 7a/6, 7a/9, 8a/5, 8a/7, 10b/10, 11a/7, 11b/4, 12a/1, 12a/7, 12a/11, 12b/11, 15b/5, 15b/10, 18a/10, 19a/1, 19a/5, 19a/9, 19b/5, 21b/10, 23a/9, 24a/6, 25a/11, 28a/3, 28a/4, 28b/3, 31a/1, 31b/3, 32a/1, 32b/3, 32b/11, 34b/10, 35a/6, 35b/6, 47b/1, 47b/11, 48a/9

eşba^c (Ar.): (mat.) yarıçap 12 kısma bölündüğünde herbir kısmın adı; bir uzunluk ölçüsü: 1/32 zirâ^c, başka bir hesaba göre 1/24 zirâ^c.

e. 45a/4, 45b/6, 45b/10

e.+dur 47a/2

esed(Ar.): astr. Aslan burcu, ekliptik üzerinde yer alan burçların beşincisi; burçlar kuşağında yirmi yedi yıldızdan oluşan bir takımyıldız.

e. 14a/10, 40a/9

e.+ün 43b/1, 43b/8

faẓl (Ar.): Değer, meziyyet-i zâtiyye.

f. 24b/9, 33b/11

f.-ı dâ'ir 25b/1, 33b/1, 33b/6

f.-ı dâ'ireden 33b/2

f.+eyn 35b/8

f.+eyni 33b/1, 35b/9

f.+eynüñ 33a/10

faẓlü'd-dâ'ir (Ar.): Râsıdın bulunduğu mahallin nısfu'n-nehâr ile şemsin merkezinden mürur eden meyil dairesi beyinde kutupta hadis olan zaviye, saat zaviyesi.

f. 22a/2, 22a/3, 23a/2, 23b/3, 25a/3, 35b/9, 35b/10

f.+e 35b/10

f.+eden 24b/5

f.+i 21b/1, 22b/8, 23b/3, 23b/5, 24a/10, 26b/2

f.+ini 26a/11, 26b/10, 27a/8

fecr (Ar.) : 1. Sabahın pek erken vakti; tulû şemsten evvelki vakit, tan vakti. 2. Tul'-ı şemsten evvel, semada görülen kızılık ve aydınlık.

f. 28b/1, 28b/4, 28b/7, 29a/5, 29b/2

f.+dür 28a/8

f.+i 27b/5

f.+ün 27b/4

felek (Ar.): 1. Gök, sema, asuman. 2. Eskilerin itikadınca her bir seyyareye mahsus bir gök tabakası ki dokuz adedinde olup sekizincisi sevâbite mahsus ve dokuzuncusu nücûmdan hali ve cümlesini muhit zu'm olunurdu.

f.+iyesi 41a/1

f.+iyye 40a/6, 41a/2

f.+iyyesi 40b/3, 41a/5, 42a/3

f.+iyyesinden 41b/3

ğāyet (Ar.) : (Pek) çok; son, nihayet, uç.

ğ. 16b/2, 16b/5, 16b/8, 17a/1, 17a/1

ğ.+i 16a/7, 16a/9, 16b/6, 17a/8

ğ.+le 17a/3

ğ.+ün 26b/7

ğāyetü'l-irtifā' (Ar.) : En yüksek nokta.

ğ. 17a/11, 17a/7, 17b/2, 27a/1

ğ.+dan 17b/3

ğ.+ı 16a/6, 25b/11

ğ.+uñ 26a/5

ğarbī (Ar.): Güneşin battığı tarafa mensup ve müteallik. Batısal.

ğ. 6b/1, 37a/4, 37a/11,
38a/6

ğ.+dır 26b/4

ğarbî's-şimâlî (Ar.): Kuzeyle
batı arasındaki yön, kuzeybatı,
ğarb-ı şimâlî [Sözü edilen yer
şimâle daha yakınsa şimâl-i ğarbî,
garba daha yakınsa ğarb-ı şimâlî
denirdi].

ğ. 38a/5

ğayr(Ar.): Ayrı, başka, diğer.

ğ.+ı 4a/3

ğ.+ıdur 10a/6

ğurûb (Ar.): Batmak, batı.

g. 27b/1

ğ.-ı şems 27b/9

gece : Gece.

g.+nüñ 20a/7

gice : Gece.

g.+de 42b/11

g.+den 43a/1

g.+nüñ 20b/3

gölge : Gölge.

g.+n 16b/1

gün : Gün.

g. 16b/8

g.+de 15a/7, 16b/6

g.+üñ 14b/10, 17a/11,
18a/4, 18a/11, 18b/10, 19a/2,
19a/7, 19b/6, 19b/7, 19b/10, 20a/3,
20a/8, 20b/1, 20b/6, 21b/3, 21b/9,
24b/7, 25b/11, 26a/4, 26b/2, 28a/1,
28a/9, 29b/10, 30a/7, 30b/8, 31a/3,
31b/4, 41b/2, 41b/4, 42b/8, 43a/8

gündüz : Gündüz.

g.+üñ 20a/7

hamel (Ar.): astr. Koç burcu,
ekliptik üzerinde yer alan burçların
ilki; gök eşleğinin kuzeyinde,
burçlar kuşağında on üç yıldızdan
oluşan bir takımyıldız.

h. 29a/4, 30a/2, 31b/7,
40a/7, 43a/5

h.+den 40a/1, 40b/8

h.+e 40b/8, 43b/3

h.+ün 43a/11

h.-i evveli 41a/10

h.-i evvelinden 41b/1

hamil (Ar.) : bkz hamel.

h. 14a/7, 16b/7, 17a/6

h.+ün 15a/7

hatt (Ar.) : 1.astr. Çizgi. Gezeğin ekliptik üzerindeki özel konumları. 2. Çizgi gibi devam eden şey

h. 37b/11, 38a/1, 38a/2, 38a/10, 39a/5, 39a/6

h.+a 39a/6

h.+dur 4b/8, 5a/10

h.+lar 5a/3

h.+lara 5a/4, 5a/5, 5a/6

h.+uñ 5a/3, 38a/3, 38a/4, 38a/11, 39a/10

h.+ı 39a/7

h.+ıdur 4b/2

hatt nısfu'n-nehār (Ar.) : Meridyen hattı, meridyen çizgisi:

bkz. Daire nısfu'n-nehār. Meridyen dairesi düzlemini ile ufka paralel düzlem arasındaki ortak kesit.

h. 5a/11

hattu'n-nısfu'n-nehār (Ar.) : astr. Meridyen çizgisi, bkz. hatt nısfu'n-nehār.

h. 38a/2, 41b/8

hatt u sattı's-semā' (Ar.) : Ufuk hattı.

h. 4b/6, 4b/7

hatt-ı ceybü'l-temām (Ar.) :Kosinüsün çizgisi

h. 4b/3

hattu'l-maşrıḳ (Ar.) : Doğu çizgisi.

h.+ından 38b/1

hattu'l-maşrıḳ vel-mağrib (Ar.) : Doğu ve batı çizgisi: Doğu ve batı noktasını birleştiren çizgi.

h. 4a/11, 38a/1, 38a/9, 38a/10, 39a/6

h.+den 39a/11

h.+dir 4b/1

h.-ı nıṣfu'n-neḥār 4b/9,
15b/4, 15b/9, 36b/8, 37a/1

ḥayṭ (Ar.) : İplik, tel.

h. , 4a/3, 6a/8, 6b/8,
8a/4, 12a/9, 13b/6, 14a/2, 15b/8,
19b/9, 20a/4, 22b/6, 24a/10, 26a/3,
27a/7, 29b/11, 30a/9

h.+a 5b/8, 6a/2, 8a/9,
12a/5, 12a/10, 12b/3, 12b/9, 23b/1,
24a/8, 30b/9, 31a/5, 35b/3, 37b/5,
39a/2, 47a/11, 47b/10, 48a/7

h.+uñ 37b/7, 37b/9,
39a/2

h.+ı 3b/11, 3b/11, 8a/1,
8a/3, 8a/8, 10b/2, 10b/4, 11a/1,
11a/4, 11a/10, 11b/1, 11b/6, 11b/8,
12a/4, 12a/6, 13a/7, 13a/11, 13b/1,
13b/5, 14a/1, 14b/8, 15a/2, 15a/8,
15b/4, 15b/9, 15b/11, 18a/2, 18a/4,
18a/8, 18a/11, 18b/8, 18b/9, 19a/3,
19a/6, 19b/4, 19b/7, 19b/11, 20a/2,
21b/8, 21b/10, 22a/1, 22a/5, 22b/3,
22b/5, 23a/7, 23a/10, 23b/6, 24a/4,
24a/6, 24b/6, 24b/8, 25a/4, 25a/5,
25a/9, 25a/11, 25b/11, 27a/6,

28a/1, 28a/4, 28a/9, 28b/2, 29a/6,
29a/9, 29b/3, 29b/8, 29b/9, 30a/4,
30a/7, 30b/5, 30b/7, 30b/11, 31a/2,
31a/9, 31a/11, 31b/9, 31b/11,
32a/9, 32b/1, 32b/7, 32b/10, 33b/3,
33b/5, 34a/4, 34a/5, 34a/9, 34a/11,
34b/9, 34b/11, 35a/3, 35a/7,
35a/10, 35b/1, 35b/5 35b/7,
35b/10, 36a/5, 36a/9, 36b/2, 36b/4,
37a/8, 37b/2, 38b/2, 38b/3, 38b/9,
39b/1, 39b/10, 40a/1, 40b/4, 40b/9,
47a/9, 47b/7, 48a/5

h.-ı kavṣ 13a/7

h.-ı rub^c 6a/6

hevā (Ar.): Hava.
(bkz:havâ)

h.+ya 5b/9

ḥiṣṣe (Ar.) : Pay.

h.+leri 43a/4

h.+lerini 27b/4

h.+si 27b/6, 27b/9

h.-i maṭlūp 28a/7

ḥiṣṣete'l-fecr (Ar.): Fecr
vakti.

h. 29b/5

h.+i 29a/4

hişşeti's-semt (Ar.) : Semt vakti.

h. 31b/3, 31b/7, 32b/4

h.+den 32b/5

hişşete's-şafak (Ar.) : astr. Şafak vakti.

h. 29b/1

h.+i 29a/1

hūt (Ar.) : astr. Balık burcu. Ekliptik üzerinde yer alan burçların on ikincisi.

h. 14b/4, 19a/11, 40a/5

h.+uñ 43b/1

inhifāz (Ar.) : astr. Alçaklık.. Yükseklik dairesi (daire-i irtifa'), gökyüzünde varsayılan bir noktadan ve zenit (semt el-re's) ve nadir (nadir) noktalarından geçer ve ufku iki noktada keser. Bu iki noktaya azimut (semt) noktaları adı verilir. Bu yüzden bu daireye azimut dairesi (daire-i semtiyye)

de denir. Azimut noktalarını birleştiren çizgiye de azimut çizgisi (hatt-ı semt) adı verilir. Bu daire üzerinde varsayılan bir nokta ile ufuk arasında olan yaya, eğer bu nokta ufkun üzerinde ise, bu noktanın yüksekliği (irtifa'a) eğer ufkun altında bulunuyorsa alçaklığı (inhifaz) denir.

i. 46b/10, 46b/11, 47a/10, 47b/7, 47b/8

i.+uñ 46b/9, 47a/6, 47b/2

i.+i 48a/4

i.+in 47a/4

irtifa' (Ar.): astr. Bir gök cisminin herhangi bir yüksekliği; yükseklik.

i. 5b/8, 5b/11, 6a/9, 6a/10, 6a/11, 6b/2, 9b/11, 10a/4, 10b/2, 11a/2, 11a/10, 11b/6, 12a/3, 12a/4, 13a/4, 21b/2, 22a/3, 22a/10, 22b/2, 23a/3, 23b/4, 23b/5, 23b/11, 30b/10, 31a/6, 31b/1, 31b/9, 32a/4, 32a/8, 33b/2, 34a/6, 36a/5, 36a/9,

44a/8, 44a/8, 44b/9, 44b/9,
45b/4, 45b/11, 46a/9, 46b/10

i.+a 30b/2

i.+da 30b/3, 38b/5

i.+dan 9b/10, 12a/3,
17a/1, 31a/8, 9b/10

i.+ki 32b/1, 32b/7

i.+muz 11a/1, 11b/5,
12b/8

i.+nuñ 23b/2, 24a/10,
25b/8, 27a/4, 34a/1

i.+ül 5b/10

i.+un 46b/10

i.+uñ 5b/5, 6a/8, 10b/5,
10b/11, 11a/8, 11b/2, 39b/3, 11b/4,
12a/1, 12a/8, 12b/1, 13a/1, 13a/2,
14a/6, 14b/3, 16a/11, 21b/3, 21b/5,
22a/9, 22a/11, 22b/8, 22b/9,
22b/10, 23a/1, 23a/4, 24a/1, 25a/2,
25a/8, 26a/11, 26b/3, 27a/8, 30b/4,
32a/3, 33a/2, 34a/3, 36a/3, 38b/6,
44a/5, 44a/11, 44b/4, 44b/5, 45a/2,
45a/6

i.+ı 6b/10, 13a/9,
13b/3, 13b/7, 14a/3, 26a/4, 26a/8,
27a/8, 30b/2, 34a/2, 45a/7, 45a/7,
45b/8, 45b/9

i.+ını 26a/9, 26a/10,
26b/9

istihrāc (Ar.) : Çıkarma;
sonuç çıkarma, çıkarım.

i. 26a/10, 38a/10,
38b/6

kuṭr (Ar.) : 1. geo. Çap;
taraf, yan: Dâirenin ve dâire
şeklindeki cisimlerin çapı. 2.
Geometrik şekil ve cisimlerde
köşegen.

ķ.+ı 20a/3, 23a/4

kuṭr(a)n(Ar.) :Kutur
bakımından, kutur veya çap
dikkate alındığında.

ķ.+ı21b/4

ķavs (Ar.) : 1. geo. Yay,
eğri; 2. (astr.) Yay burcu, ekliptik
üzerinde yer alan burçların
dokuzuncusu, burçlar kuşağında

otuz bir yıldızdan oluşan bir takım yıldız.

ķ. 5b/1, 5b/4, 6a/8, 8b/3, 9a/3, 9b/8, 11a/5, 14a/6, 14b/2, 14b/3, 38b/9, 39a/5, 40a/11, 47a/9, 47b/7, 48a/5

ķ.+dan 9a/10

ķ.+den 4b/5, 5a/1, 7a/2, 7b/4, 7b/9, 8a/1, 8a/10, 8b/4, 8b/7, 10b/1, 11a/1, 11a/10, 11b/6, 13b/1, 13b/6, 14a/2, 15a/5, 15a/11, 15b/8, 16a/4, 18a/5, 18b/1, 19a/7, 19b/9, 20a/4, 22a/2, 22a/5, 22b/6, 23b/1, 23b/6, 24a/9, 24a/11, 24b/9, 25a/5, 25b/1, 25b/11, 26a/3, 27a/7, 29a/3, 29a/11, 29b/5, 30a/1, 30a/9, 30b/9, 31a/5, 31b/1, 32a/2, 32b/1, 32b/8, 33a/1, 33b/5, 34a/5, 34b/1, 35a/1, 36a/9, 36b/5, 37b/1, 39b/9, 40a/2, 40a/3, 40b/9, 40b/10

ķ.+deñ 34a/4

ķ.+dur 4a/5

ķ.+dür 9a/11

ķ.+e 4b/4, 5a/1, 5a/3, 5b/3, 7b/9, 8a/2, 9a/7, 9a/10, 15a/4, 15a/11, 15b/8, 16a/3, 26a/3,

29a/11, 29b/4, 32a/2, 33a/1, 34b/1, 36b/5, 40a/3, 40b/10

ķ.+i 7a/7, 7b/5, 7b/8, 7b/10, 8a/11, 9a/8, 9b/4, 9b/7, 28b/10, 29a/1

ķ.+imüz 8b/11

ķ.+in 36a/4, 7b/6

ķ.+ini 6b/11, 7a/1, 7b/3, 8b/2, 9a/6, 9b/1, 9b/1, 28a/5, 34a/2

ķ.+lerüñ 20a/8

ķ.+üñ 6b/11, 7a/3, 7a/7, 7a/10, 7a/11, 7b/1, 8a/6, 8b/1, 8b/10, 8b/11, 8b/3, 8b/5, 8b/6, 8b/9, 9a/2, 9a/3, 9a/4, 14a/9, 14b/1, 36a/5, 37a/9

ķ.+ı 7b/11, 9b/5, 26a/1, 28a/10, 29a/7, 39b/3

ķ.-i irtifā‘dan 7a/8

ķ.-i irtifā‘uñ 6b/8

ķavseyn (Ar.) : İki kavis.

İki kavis arasındaki mesāfe.

ķ. 4b/2

ķavsü'l-irtifā' (Ar.) :astr.
Yükseklik yayı.

ķ. 4a/4, 7a/4, 38b/4,
39b/1

ķ.+dan 14b/9

ķ.+dur 4a/4

ķ.+uñ 4b/8, 5a/10

ķ.+ın 7b/4

ķavsü'n-neĥār(Ar.): astr.
Gündüz yayı.

ķ. 20b/5

ķ.+ı 41b/11

ķ.+u 21a/1, 21a/9

ķavsül' aşr (Ar.) : astr.
İkindinin kavsi.

ķ. 5a/9, 25b/10, 26a/4

ķavsü'l-leyl (Ar.) : astr.
Güneşin gökküresinde, bir gün
boyunca çizdiği çemberin ufuk
altında kalan parçası.

ķ. 21a/2, 21a/10

ķ. 36a/5

ķızıllıĥ : Kızıl olma
durumu, kızıl renkte yer.

ķ.+a 27b/8

kevākib (Ar.) :astr.
Gezegenerler.

k.+den 6b/2, 44a/7

k.+i 6b/6

k.+üñ 5b/11, 6b/3

mā-beyn (Ar.) : İki şeyin
arası, aradaki şey, ara.

m. 26b/1

m.+idür 48a/11

m.+inde 25b/9, 27b/1,
27b/7, 27b/10, 33a/11, 37b/6,
38b/11

m.+iñde 35b/8

mābeyne'l- aşr (Ar.) : astr.
İkindi arasında.

m. 26b/3

mābeyne'z-zuhr (Ar.) : astr.
İki öğle arası.

m. 26b/10

ma'kūs (Ar.) : Aks olunmuş, tersine çevrilmiş, başaşağı olmuş.

m. 9a/11

m.+inden 9a/7, 9a/9

maḥfūz (Ar.) : Alçalmış.

m. 45b/1, 46a/6, 46b/2

maṭli' (Ar.) : 1. Güneş, ay ve yıldızların doğması, 2. Doğacak yer, doğuş yeri, tulû mahalli.

m.-i maṭlûb 42a/2

mebsûṭ (Ar.) : Bastolunmuş, yayılmış, açılmış.

m.+eden 31b/2

m.+la 7b/4

menkūs (Ar.): Başaşağı çevrilmiş, tersine dönmüş bkz.ma'kūs.

m.+dur 10a/4

m.+ün 13b/7

merī (Ar.) : Gözle görülen.

m. 4a/1, 8a/5, 8a/8, 10b/3, 10b/9, 11a/11, 11b/2, 15b/6, 16a/2, 18b/11, 19a/3, 19a/8, 19b/7, 20a/2, 21b/9, 22b/5, 23a/11, 24a/4, 24a/7, 24b/10, 25a/4, 26a/1, 26a/2, 28a/4, 29a/10, 29b/3, 29b/10, 30a/7, 36a/7

m.+den 15a/4, 15a/10, 40a/3, 40b/9

m.+dür 4a/1

m.+i 8a/2, 15a/3, 31a/2, 31b/2

m.+ye 11a/6, 18a/5, 18b/2, 25a/6, 34a/6, 35a/2, 35a/8, 35b/11, 36a/10, 36b/4

m.+yi 8a/7, 15a/9, 15b/5, 15b/10, 18a/3, 18a/9, 18b/8, 19b/5, 19b/11, 22b/4, 23a/8, 24b/7, 28a/2, 28a/11, 28b/3, 29a/8, 29b/2, 29b/8, 30a/5, 32b/2, 32b/11, 33b/7, 34a/4, 34a/9, 34b/1, 34b/10, 35a/6, 35a/11, 35b/5, 39b/10, 40b/6

m.-i 'arz-ı beledüñ 30b/11, 32a/10

m.-i aşlı muṭlaḳ 25a/10

m.-i cüyüb-ı
mebsûtdan 21b/11, 25b/3, 30b/7,
31a/10, 31b/10, 32b/8

m.+eden 11a/2

m.-i cüyüb-ı
menkûsedan 11b/7, 11b/10

m.-i eczâ-i
müsteviyeden 30b/6, 33b/3

m.-i mezbûr 35b/2

merkez (Ar.): Yuvarlak bir
çizginin (çenberin) her
noktasından aynı uzaklıkta
bulunan nokta.

m.+de 37b/4

m.+den 4b/2, 4b/4,
4b/8, 4b/11, 5a/8, 5b/4, 8a/2,
18a/10, 19a/5

m.+e 3b/11, 4b/5, 5a/1

m.+i 3b/10, 37b/6,
37b/8, 38a/11, 38b/11, 39a/2

m.+idür 3b/10

m.+inden 5b/2

m.+ini 39a/10

meṭālī' (Ar.): astr.
Sağaçıklık, baharaçısı; doğuş, bir
yıldızın ufuktan doğması.

m.+i 40b/3

meṭālī' (Ar.): astr.
Sağaçıklık, baharaçısı; doğuş, bir
yıldızın ufuktan doğması.

m. 40a/8, 41a/9, 42a/3

m.+i 40a/6, 40a/10,
40b/1, 40b/11, 41a/2, 41a/5, 41b/3

m.-i belediyye 41b/11
41a/10, 42b/10, 43a/4

m.-i belediyyesi 41b/4,
42a/6, 42b/6, 42b/8, 43a/8

m.-i felekiyye 40a/4,
41b/9, 42a/6, 42b/1

m.-i felekiyyeden
41b/9, 42a/11

m.-i felekiyyesi 42a/9

m.-i belediyye 41a/6,
41a/8

meṭālī' il-felek (Ar.):
Feleklerin doğuşu

m.+iyye 39b/5, 39b/5,
39b/6, 41b/5

meṭāli‘ i'l-ğurūb (Ar.):
Doğuş, batış noktası.

m. 41b/7, 42a/8

meṭāli‘ i'l-vaqt (Ar.): Vaktin
doğuşu.

m. 43a/10

meṭāli‘ i'z-zevāl (Ar.):
Günortasının doğuşu.

m. 39b/8

m.-i naẓīr 43a/2

meṭāli‘ i'n-naẓīr(Ar): Benzer
şeylerin doğuşu.

m. 41b/6

m.+ı 43a/1

meṭāli‘ i't-ṭāli‘ (Ar.): Güneşin
doğuş noktası.

m. 41a/6, 42b/10,
43a/2, 43a/3

m.+ün 42b/7

mevāzī (Ar.): Mevziler,
yerler.

m. 37b/4, 38a/10,
38b/10

mey(i)l (Ar.): astr. eğim,
taşıyıcı kürenin ekliptiğe olan
eğimi; deklinasyon, dikaçıklık,
yükselim: bir gökcisminin gök
küresinde ekvator düzlemine göre
açısal uzaklığı. eğiklik; bir
düzlemde hareket eden bir
gökcisminin yörünge düzleminin
belirtilmiş herhangi bir düzleme
göre yaptığı açı; yönelme.

m. 15a/1, 15a/3, 15a/7,
15b/1, 17a/1, 17a/1, 21b/4, 24a/2,
39b/9

m.+i 15a/5, 15a/6,
15b/9, 16b/6, 16b/10, 17a/2, 17a/7,
17a/11, 17b/3, 17b/8, 18a/4, 18b/1,
19a/7, 20a/9, 20a/10, 20a/11,
20b/7, 21a/4, 21b/5, 23a/6, 24b/2,
25a/1, 25b/4, 30a/3, 30a/7, 31b/4,
31b/7, 32a/3, 32a/5, 33a/8, 40b/5

m.+ī 18b/10

m.+ini 15b/1, 16a/4

m.+inüñ 29b/10, 30b/8,
31a/3

m.-i a'zım 15a/9,
15b/3

m.-i mafruzdan 33b/4

m.-i mafruz 35a/1,
35a/8

m.+leri 18b/5, 19b/1

m.+uñ 35b/2

m.-i şimālī 30b/3

mīzān (Ar.):astr. Terazi
burcu, ekliptik üzerinde yer alan
burçların yedincisi, burçlar
kuşağında sekiz yıldızdan oluşan
bir takımyıldız.

m. 14b/1, 16b/7, 17a/6,
29a/4, 30a/2, 31b/7, 40a/11

m.+dan 40a/1, 40b/7

mu'addil (Ar.): Eş; astr.
Düzeltilim.

nehār (Ar.): Gündüz.

n.+dan 42b/9, 43a/7

nısf (Ar) : Yarım, yarı.

n. 13a/2, 3a/2, 12b/6,
20a/7, 41b/11

n.+la 12b/6

n.+ı 12b/4, 13b/10,
13b/11

n.+ıla 12b/9

nısfu'l-fazıla (Ar.): astr. Gündüz
düzeltimi: 1) Güneş'in gündüz
yayının yarısının 90 dereceden
(veya 6 saatten) farkı. Bu farkın
derece olarak karşılığı ise nısf el-
fadla olarak adlandırılır. 2) Bir
yıldızın her gündüz ve gece
yayının yarıları ile 90 derece (veya
6saat) arasındaki fark yıldızın
gündüz düzeltimidir.

n. 19b/4

n.+yı 22a/6, 22a/8

nısf kavşü'l-leyl (Ar) : Gece
yarısı çizgisi.

n.+i 20b/3, 20b/11,
21a/8

nısf kavşü'n-nehār (Ar)
:bkz.nısf-ı kavşü'n-nehār.

n.+1 20b/1, 20b/2,
20b/9, 21a/6, 41b/5, 42a/4, 42a/10,
42b/1

n.+ından 26b/2, 27a/11

nısf ta' dīl (Ar.): Güneşin Doğu
yada Batı noktasına olan uzaklığı;
Fazl el-dair'in tamlayanı.

n.+i 20a/11

n.+ini 20a/5, 20a/9

nısfü't-ta' dīl (Ar.) :Yarımın
düzeltimi

n. 19b/3

n.+sını 23b/8

n.+yı 21a/4, 28a/6

n.-1 fazılası 24b/1,
29a/5

nısf-ı kavşü'n-nehār (Ar.)
:Meridyen dairesi çizgisi

n.41b/1, 42b/8

n.+r1 41b/5, 42a/4,
42a/7, 42a/10, 42b/4

n.+ını 41b/3

n.+1 20b/9, 21a/6

n.+ından 26b/2

n.-1 ta' dīl 28b/5

n.-1 ta' dīli 19b/10,
20b/6, 20b/8, 21a/3, 28b/10, 29a/2

n.-1 zıllıdır 13a/1

nısfu'n-nehār (Ar.):
Meridyen, öğlen; meridyen dairesi.

n. 39a/7

n.+dan 39b/7

rāsīt (Ar.): Gözeden,
dikkatle bakan, gözleyen. 2. astr.
gözleyici.

r. 10a/2

raşadiye (Ar.) : Rasatla
ilgili, Gözlem ilmi.

r. 1b/7

rub' (Ar.): Dörtte bir,
çeyrek, bir şeyin dört kısımdan bir
kısım.

r. 12b/7, 39a/4

r.+a 38a/5, 38a/6,
38a/7

r.+da 15b/2, 26a/4,
38a/8, 39a/8, 39a/9, 44a/10

r.+dan 5b/6, 38a/5

r.+ile 46b/9, 46b/10

r.+la 12b/7

r.+larda 5a/2, 5b/7

r.+uñ 4a/2, 5b/2, 6a/3,
6b/3, 6b/5, 37b/4, 37b/4, 37b/6,
37b/8, 38a/4, 38a/9, 38a/11, 38b/1,
38b/11, 39a/2, 39a/4, 44a/6

r.+ı 1b/6, 2a/11 6a/1,
6a/4, 37b/3, 37b/6, 37b/10, 39a/1,
39a/9, 44a/3

r.+ıla 12b/4, 47a/3,
47a/6, 47b/6

rub-ı müceyyeb (Ar.) : astr.
Usturlabın çeyreklerinden birine
ya da rub'-ı mukantarının arka
yüzüne çizilen ve bugün
kullanılmakta olan logaritma
cetvellerinin vazifesini gören
pratik bir alet

r.+uñ3b/9

r.+ına 38a/6

r.-ı 'amellerinden
10a/11

rub-ı dā'ire (Ar.) : astr.
Dörtlük aracı, Kadran; Çevresi
derecelendirilmiş dörtte bir daire
ve merkeze saptanmış dönebilen
bir çubuktan meydana gelmiştir.
Bu çubukla nişan alınarak bölme
üzerinden yükseklikler ölçülür.
Büyükleri duvar üzerine
yapılmıştır ve duvar kadranı olarak
adlandırılır

r.+nũ4a/5

şâğ : Sağ taraf, sağ
yan.

ş. 4a/7, 16b/1

şol : Sol taraf, sol
yan.

ş. 16b/3

sa'yımaşırık (Ar.) : astr.
Gök cisimlerinin doğduğu
noktanın tam doğu noktasına olan
açısal uzaklığı.

s. 33a/9, 36b/1

s.+uñ 34a/8

sehm (Ar.) : astr. Ekliptik üzerinde hakiki taliden başlayarak, muayyen bir mesafedeki noktaya kadar ölçülen itibari tali. Kısım.

s. 8b/9, 9a/6, 9b/3

s.+e 9a/4

s.+i 8b/5, 8b/6, 8b/9, 8b/10, 8b/11, 9a/2, 9a/5, 9b/8

s.+i.ni 8b/2

s.+imüz 9a/8, 9b/2

s.+iñ 8b/2

s.+üñ 9a/5, 9a/8, 9b/1, 9b/1, 9b/6

semt (Ar) : astr. Güney açısı: Ufuk koordinat sisteminde, bir yıldızın güney doğrultusuna göre açısız uzaklığı. 2. Taraf, cihet, yön.

s. 30b/3, 31a/8, 32a/4, 32a/6, 38b/8, 38b/8, 39a/5

s.+e 32a/6, 32a/7

s.+i 30b/4, 30b/10, 31a/6, 32a/3, 33a/2, 34b/3

s.+ini 34a/3, 37a/7, 38b/7

s.+üñ 37a/8, 37b/11

s.-i kıble 33a/4, 36a/5, 38b/2, 38b/4

s.-i kıblenüñ 34a/1, 34a/2, 36a/9

s.-i kıblesi 34b/3, 36b/6, 37a/2

s.-i Mekke 39a/11

s.-i şarkî 32a/7, 32a/7

seraṭān (Ar) : astr. Yengeç burcu. Ekliptik üzerinde yer alan burçların dördüncüsü.

s. 43a/7, 43b/7, 40a/9

s.+a 43b/5

s.+uñ 43b/1

şevr (Ar) : astr. Boğa burcu. Ekliptik üzerinde yer alan burçların ikincisi, burçlar kuşağında otuz iki yıldızdanoluşan bir takımyıldız.

ş. 4b/10, 14a/8, 15a/7,
15b/1, 16a/1, 16a/4, 17a/9, 18a/7,
18b/3, 19a/2, 19a/10, 19b/10,
20a/5, 20b/6, 20b/8, 23a/6, 23a/8,
23b/2, 23b/7, 25a/9, 26b/11,
27a/10, 28a/8, 28b/5, 28b/11,
29a/3, 30a/4, 30a/10, 30b/10,
31a/6, 32a/8, 32b/4, 33a/2, 38b/5,
40a/7, 42a/5, 42a/3

ş.+uñ 15a/9, 23a/3,
41a/1, 41a/4, 43b/1

ş.+a 43b/4

si' atü'l-mağrib (Ar.) : astr.
Batı genişliği: Gökcisimlerinin
battığı noktanın, tam batı noktasına
olan açısız uzaklığı.

s. 30a/1

si' atü'l-maşrik (Ar.) : astr.
Doğu genişliği: Gökcisimlerinin
doğduğu noktanın, tam doğu
noktasına olan açısız uzaklığı.

s. 29b/7, 30a/1

s.+1 32b/4

si' atü'l-maşrik ve'l-mağrib
(Ar.): Doğu ve Batı genişliği.

s. 30a/10

sünbüle (Ar.) : astr.

Başak burcu. Ekliptik üzerinde yer
alan burçların altıncısı.

s. 14a/11, 18b/4,
19a/11, 40a/9

s.+nün 43b/1

şafağ (Ar.) : astr.1.

Akşam kıvıllığı; Gün batarken ve
battıktan sonra ufuğun kıvıllı hali. 2.
Şafaktan sonraki alaca karanlık.

ş. 27b/7, 28b/3, 28b/9,
29a/5, 29a/8

ş.+dur 28a/7

ş.+uñ 27b/9

ş.+inuñ 27b/4

şark (Ar.) : astr. Doğu. 21
Mart ve 23 Eylül'de Güneş'in
ufukta olduğu yan.

ş. 6a/11, 37a/2, 37a/10,
38a/6, 38a/7, 38b/7, 39a/8

şarkī (Ar.): Doğuya ait,
doğudan, doğu yönünden.

ş.+î 6a/11, 37a/2,
37a/10, 38a/6, 38a/7, 38b/7, 39a/8

şems (Ar.) : Güneş.

ş. 14b/6, 16b/7,
16b/11, 17a/9, 17a/10, 17b/6,
17b/7, 18a/7, 19a/2, 19b/10, 21a/2,
22a/7, 22a/7, 23b/10, 25a/9,
26b/11, 28a/5, 28a/8, 30a/4, 30b/2,
30b/10, 32a/8, 38b/5, 40a/5, 40a/6,
40a/8, 40a/11, 40b/4, 40b/7, 41a/1,
41a/11, 42a/3, 42a/8, 43a/7

ş.+den 21b/2

ş.+dür 4a/3

ş.+e 37b/5

ş.+i 17a/6

ş.+le 37b/6

ş.+ün 5b/11, 6b/1,
6b/3, 6b/6, 16b/6, 16b/10, 17a/7,
27b/7, 30a/3, 42b/11

ş.-i ğa'ib 27b/8

ş.-i şimâlde 23a/2

şimāl (Ar.): 1. astr.
Kuzey; Ufuk düzleminde doğu-
batı doğrultusuna dik olan

kutupyıldızının bulunduğu yön. 2.

Dört ana yönden biri, yüzünü
doğuya dönen kimsenin sol
tarafına düşen cihet, kuzey. 3.
Bulunulan yere göre bu yöne
düşen yer veya ülke.

ş.+idür 15b/1, 15b/2,
16a/10, 16b/3

şimālī (Ar.): Şimalle,
kuzeyle ilgili, kuzeye âit, kuzeye
mensup.

ş. 14a/11, 16b/11,
16b/11, 17a/1, 17a/10, 17b/2,
20a/10, 21b/5, 22a/7, 23a/6, 25a/1,
25b/4, 31b/4, 32a/4, 33a/8, 33b/10,
33b/11, 34b/8, 36b/11, 37a/11,
38a/6

ş.+de 28a/5

ş.+dür 20a/9, 20b/7,
21b/4

şu'ā' (Ar.): Işın, Güneş'ten
veya başka bir ışık kaynağından
uzanan gelen tel tel ışıklar.

ş.+ı 6b/1

ṭāliʿ (Ar.): astr. Doğu
noktası, birinci ev: Güneş'in
günlük yörüngesinde ufuktan
yükseldiği nokta. Tulu eden, doğan.

ṭ. 43b/7, 43b/8

ṭaraf (Ar.): Yan, yön.

ṭ.+dan 5a/9

ṭ.+larını 6b/3

ṭ.+ına 16b/1, 16b/3,
38b/4, 39a/4, 39b/3

ṭ.+ından 6b/9

ṭ.+ını 6a/3, 44a/4

ṭ.-ı şemse 6a/4

ṭoḡrı : Doğru.

ṭ. 4b/1, 4b/7

ṭūl (Ar.) : astr. Boylam;
Bir gök cisminin ve ekliptiğin
kutuplarından geçen büyük
dairenin, ilkbaharılımından (Koç
noktası) ve ekliptiğin
kutuplarındageçen daireden açısıl
uzaklığı. 2) Coğrafi boylam:
Yerküre üzerindeki herhangi bir
noktadan geçen meridyenin

başlangıç meridyeninden açısıl
uzaklığı. 3. Zaman uzunluğu, uzun
müddet, boylam.

ṭ.+ı 33a/3, 33a/7,
34b/5, 34b/6, 36b/7, 37a/1, 37a/3

ṭ.+ıla 35b/8, 36b/7

ṭ.+ından 37a/2

ṭ.+ınuñ 33a/11, 35b/8,
46a/3

ṭulūʿ (Ar.) : Doğma, doğuş.

ṭ. 27b/6, 41a/11,
41a/11

ṭ.+un 41a/9

ṭ.+uñ 27b/7

taʿ dīli's-semt (Ar.) : astr.
Yan , taraf, cihet, cânibin
düzeltimi.

t. 31b/6, 31b/8, 31b/8,
31b/10, 32b/6, 32b/9

tekāṭüʿ (Ar.) : Kesme,
kesişme, çatışma; iki çizginin
birbirini kesip geçmesi.

t. 12a/6, 13a/6, 13a/11,
13b/5, 13b/8, 14a/1, 18b/11, 19a/8,
26a/2, 27a/6, 38a/11

t.+den 12a/10, 12b/10,
47b/10

t.+inden 47b/1, 48a/8

t.+ine 39a/10

t.+ndan 38a/4

temām (Ar.) : Tamam, tam,
eksiksiz, tam olma.

t. 12b/5, 14b/5, 17a/4,
17a/4, 17b/4, 17b/10, 19a/4, 31a/9,
31b/9, 32a/9, 32b/7, 34a/4, 36a/6,
43b/7

t.+ı 10b/5, 10b/6,
10b/7, 10b/7, 10b/8, 11b/2, 11b/9,
16b/8, 16b/9, 18b/9, 35a/5

t.+ıdur 11a/5

t.+ınuñ 35a/11

t.-ı ‘arzı beledüñ
29b/9, 30a/5

ufk (Ar.) : bkz. ufuk

u.+a 37b/4

u.+undan 42b/7

ufuk (Ar.) :astr.

Gözlemcinin bulunduğu noktadan
Yer’e çizilen teğet düzlemin
gökküresi ile arakesiti. İki ufuk
vardır: 1)Görünür ya da hissedilir
ufuk (hissi ufuk). 2) Hakiki
(gerçek, astronomik) ufuk. Hissi
ufuk gözlemcinin bulunduğu
noktadan Yer’ e çizilen teğet
düzlemdir; göğü, gözlemciye
görünen ve gözlemciye
görünmeyen kısım olarak eşit
olmayan iki kısma ayırır. Hakiki
(gerçek, astronomik) ufuk hissi
ufka paralel olan ve Yer’inmerkezi
boyunca geçen düzlemdir. Gök
küreyi iki eşit kısma ayırır.

u.+a 38b/10

u.+dan 5b/11

u.+undan 41a/8

vākit (Ar.): Zaman, vakit.

v. 6b/2

vakit (Ar.): Zaman, vakit.

v. 6a/8, 6a/9, 6b/2,
12b/4, 13b/9

v.+de 5b/8

vaqt (Ar.) : bkz. vaqit.

v. 22a/10, 22b/9,
23a/1, 23a/3, 23b/11, 25a/4, 30b/3,
30b/4, 32a/5, 36b/11, 41b/9, 43b/8,
44b/8, 45a/8

v.+de 17a/7, 30a/3

v.+inde 16a/8, 16a/11

v.+ün 37a/7, 41a/9,
42b/7

v.+ün 6b/9

v.+in 41b/7

v.-i cenübide 37a/11

v.-i semti 37a/10,
37b/1

zuhur (Ar.): Görünme,
meydana çıkma, başgösterme,
türeme.

zill (Ar.) : Gölge.

z. 9b/10, 10a/7, 12a/3,
12b/2, 13b/8, 45a/3

z.+a 27a/2, 27a/5

z.+den 13a/4

z.+dur 9b/11, 10a/4

z.+uñ 26a/7, 26a/9,
26b/9, 45a/2, 45a/7, 45b/5, 45b/8,
45b/9

z.+ı 6a/5, 9b/10, 10a/2,
10a/3, 13a/2, 13b/7, 26b/7, 27a/1,
37b/7, 39a/2

z.+ına 10a/3

z.-ı bābında 26a/7,
26a/10

z.-ı evvel 10a/6

z.-ı hāşıl 12b/6, 12b/7

z.-ı irtifā‘ 26b/8

zıll-ımaṭlūb (Ar.): İstenilen
gölge.

z. 13a/5

z.+uñ 13a/8

zıll-ımebsūt (Ar.) :
Yüksekliğin kotanjantı.

z.10a/3, 13a/9

z.+a 44b/11

z.+dur 9b/11

z.+in 26a/6, 44b/10,
47a/4

z.+uñ 13b/2, 13b/9,
14a/3

z.+ı 10b/11, 11a/8,
12a/8, 26a/8, 26b/8, 27a/4, 45b/4

z.+ını 47b/2

zıll-ımen (Ar.): Gölgeye
mensup, gölge ile ilgili.

z. 13b/9

zıll-ımenkūs (Ar.):
Yüksekliğin tanjantı.

z. 11a/9, 13b/3

z.+i 11b/5, 12a/1,
12b/1

z.-ı zevâldür 26a/6

zaman (Ar.): Zaman,
vakit, süre, an.

z.+a 41a/11

z.+dan 41a/11

z.+dur 39b/7

zevâl (Ar.): astr. Günortası,
öğle: Güneş'in zenitte bulunma
zamanı. Güneş'in öğlene geldiği
an. 2. Güneşin baş ucundabulunma
zamanı, öğle vakti.

z. 16a/7

z.+den 6a/1, 6a/10,
22a/3, 22a/4, 22a/5, 23b/4, 23b/5,
23b/5, 32a/6, 32a/7

z.+dür 27a/2

z.+e 22a/4, 23b/3

z.+i 25b/9

SONUÇ

Teshîlü'l-Mîkât fî İlmi'n-Evkât adlı eser, 16. yüzyılda önemli astronom ve aynı zamanda muvakkit olan Muvakkit Mustafa b. Ali Rûmî'nin astronomi ile ilgili pratik bilgi verdiği dönemin önde gelen eserlerinden biridir. Muvakkit Mustafa b. Ali Rûmî'nin hakkında fazla bir bilgiye sahip olmamakla birlikte, eldeki bilgilere göre hayatı ve eserlerine değinilmiştir.

Muvakkit Mustafa b. Ali Rûmî “Teshîlü'l-Mîkât fî İlmi'n-Evkât” adlı eserinde zamanın kolaylaştırılmasında kullanılan “rub‘-ı müceyyeb” aleti ve bu aletin özelliklerinden bahsetmiştir. İncelenen bu eser bir giriş ve 25 bölümden oluşmaktadır. Eser dua ile başlayıp besmele, hamdele ve salveleden sonra müellif kendini tanıtarak eserin yazılış sebebini açıklamıştır.

İncelenen eserde genel olarak rub‘-ı müceyyep aleti hakkında bilgiler verilmiştir. Yüksekliğin gayesinin ve gayeden Güneşin konumunun bilinmesi ile ilgili teknik bilgilere yer verilmiştir. Güneşin meylinin ve yönünün bilinmesi, Gece-Gündüz yarıları, nısfu'l-fazıla ve fazlü'd-dairin bilinmesi ile ilgili teknik açıklamalar yer almıştır. Gündüz ve geceden geçen eşit saatlerin bilinmesi, yükseklikten tanjantların bilinmesi, tanjantlardan yüksekliğin bulunması, doğu ve batı genişliklerinin bilinmesi, sinüs yardımıyla ikindinin yüksekliğinin, gündoğumu ile ikindi arasındaki dairin ve ikindi ile günbatımı arasındaki dairin bilinmesi, Kible'nin semtinin bilinmesi, dağ minare gibi yere dikey olan uzunlukların bilinmesi, ırmakların ve nehirlerin derinliği ile kuyuların genişliklerinin bilinmesi ile ilgili ayrıntılı bilgiler yer almaktadır.

Bu eserde dönemin şekil özelliklerinden hareket edilerek dönemden farklılık gösteren şekil özellikleri tespit edilmiştir. İncelenen bu eser Türkçe olarak kaleme alınmıştır. Şekil özelliklerinde farklılıklar çoğunlukla Türkçe kelimelerde karşımıza çıkmaktadır. İncelenen metin genel olarak harekesiz yazılmakla birlikte kimi kelimelerde harekeli yazımlara rastlanılmıştır. Müstensihin eserin sonunda düştüğü ebced hesabı bizi eserin yazılış tarihine götürmektedir.

“sā‘ at ileri gitdiği hâlde daķıķayı geri almalı

geri gittiği hâlde daķıķayı ileri almalı” (48b) bilgisi yer almaktadır.

Bu bilgiye bakıldığında eserin 1529’da istinsah edildiği bilgisine ulaşılmaktadır.

Müellif Türkçeye ağırlık vermesinin gerekçesini eserinin giriş kısmında belirtmiştir:

“(2) řālib ü rāğib olanlar için lisān-ı türkī üzere (3) bir risāle cem‘ eyledüm ki fā’idesi ‘ām ola ve cümle (4) řālibler andan müstefid olalar” şeklinde yer almaktadır. Bu bilgiden hareketle müellif aletlerin en şereflişi ile meşhur olduğu taraftan ziyade çok talep edici ve rağbet edici olanlar için Türkçe Lisan üzere bir kitap toparladım faidesi umume ola ve cümle talep ediciler ondan istifade edeler diyerek Türkçeye önem vermiş ve Türkçenin bilim dili olması için eserlerini sade bir Türkçeyle kaleme almıştır.

İncelenen metin, imla özellikleri açısından aynı kelimelerin farklı şekilde yazıldığı tespit edilmiştir. Bu durum standart bir kullanımın olmadığını göstermektedir.

yukarı 4a/1 - yukarı 5b/11

başar 45a/11- baş(a)r 6b/3

artuķ 22b/9 - artıķ 32a/5

buçuğ 28a/10 - buçuķ 7b/9

bīruc 23a/2 - burc 42a/8

delik 44a/7 - delüg 6b/6

derin 47b/4 - deriñ 48a/3 - derün 18b/5

Türkçenin diğeri tarihi dönemlerinde de olduğu gibi, düzlük-yuvarlaklık uyumunun incelenen metinde sağlam olmadığı tespit edilmiştir. Belirtme durumu eki bu dönemde dar ünlüyle birlikte yazılmaktadır. Yuvarlak ünlüyle biten kelimelere eklendiğinde düzlük-yuvarlaklık uyumunu bozduğu görülmektedir. Görülen geçmiş zaman eki, 1. teklik kişi, 1.çokluk kişi ekleri, İlgi eki, bildirme eki yuvarlak ünlüyle yazıldığı için bu ekler kelime sonuna

eklendiğinden dolayı düzlük-yuvarlaklık uyumunu bozduğu tespit edilmiştir. Örnekler şu şekildedir:

resuminüñ 3b/9	geçüp 37b/8	yağındur 18a/10
şayup 8b/3	artuk 36b/10	kıblenüñ 34a/9
çizilür 5b/2	burcunuñ 23b/10	toğuzuncu 18a/10
muṭlaḳdur 35a/9	derecedür 34b/9	arkurısı 27b/5
değildür 22a/11		

Coğrafya, astronomi, kozmografya gibi farklı bilim dallarını içeren bu eser, o dönemde kullanılan terimlerin günümüzde de kullanılması eserin bilimsel değerini arttırdığı gibi o dönem Osmanlı astronomisine ışık tutmaktadır.

Sıfatların incelenmesinde belirtme sıfatlarının niteleme sıfatlarına göre fazla kullanıldığı tespit edilmiştir. Belirtme sıfatlarından en fazla kullanılanların asıl sayı sıfatları ve sıra sayı sıfatları olduğu görülmüştür. Bu sıfatlara metinde fazla yer verilmesinin nedeni müellifin astronomi ile ilgili hesaplamalar yapması, geometri, trigonometri, özellikle küresel trigonometri gibi verileri kullanması gösterilebilir. İşaret sıfatlarından “o” ve “bu” sıfatlarının metin içerisinde fazla kullanıldığı tespit edilmiştir. Yine eserin genelinde “ol” ve “o” işaret sıfatının ikisinin birden kullanıldığı tespit edilmiştir.

Zamir kısmında ise kişi zamirlerinden “sen, ol, anuñ” zamirleri kullanılmıştır. Şahıs zamirinin “1. teklik kişi” ve “2. teklik kişi” şekline örnek olacak kullanımına metinde rastlanılmamıştır. Yine şahıs zamirinin “2. çokluk kişi” şekline örnek olacak bir kullanıma rastlanılmadığı tespit edilmiştir.

Metinde tespit edilen “kağısı, kaçan, arkurısı” gibi eskicil kelimeler tespit edilmiştir. Tespit edilen bu kelimelerin asli şekillerinin o dönemde de korunduğunu ve kullanıldığını göstermesi açısından önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

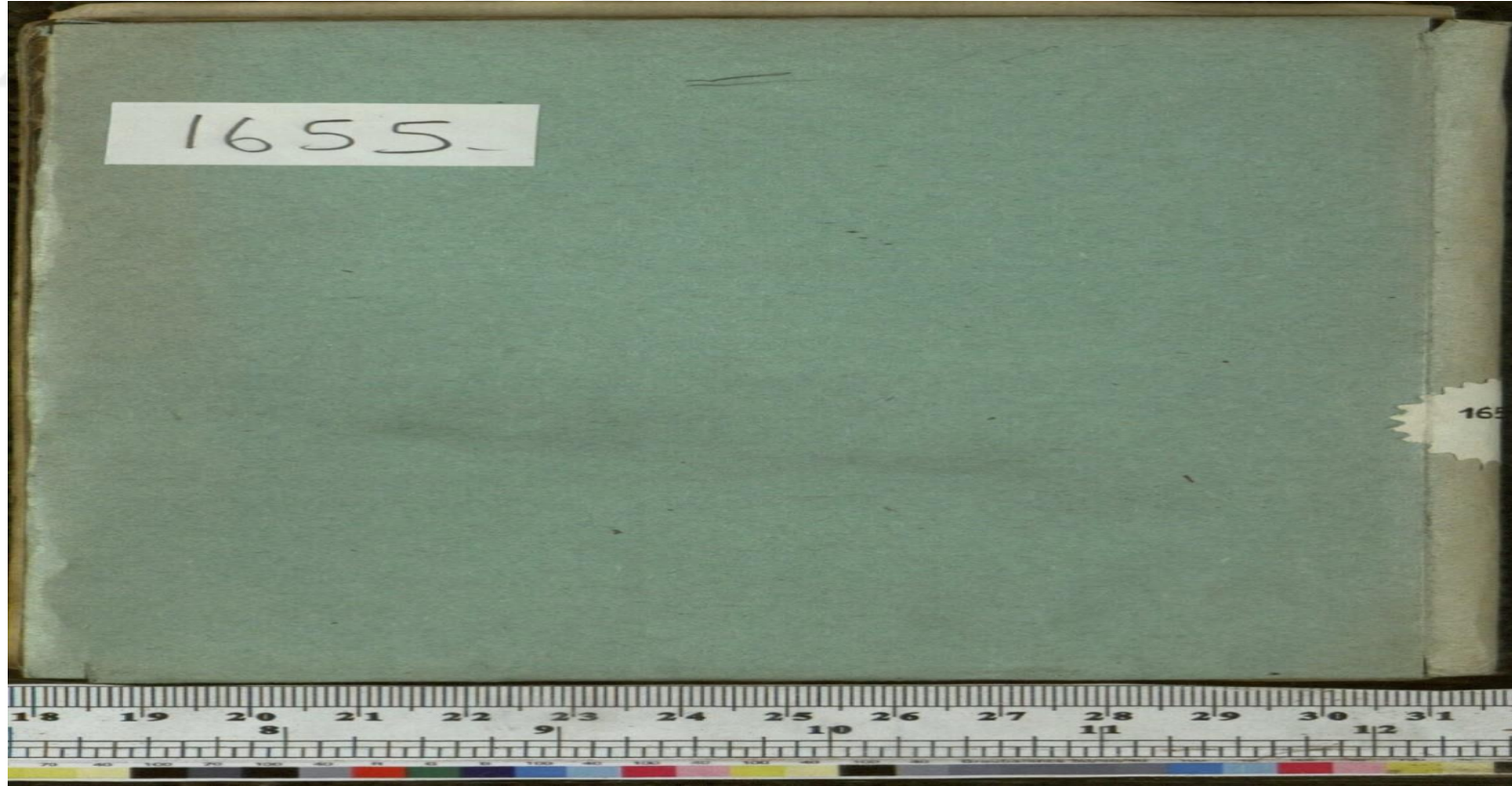
- Aksan, Doğan (2009); *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Aıklı, Ercan (1983); *Alfabetik Genel Kültür Ansiklopedisi Gelişim* Hachette, Gelişim Yayınları, İstanbul.
- Aydüz, Salim (2003); “İslâm Uygarlığında Takvim”, *P Dergisi*, S. 28, s.67.
- Aydüz, Salim (2009); “Mustafa b. Ali Muvakkıt”, Fatih Üniversitesi Araştırma Projesi, İstanbul.
- Aydın, Ayşe (2011); “*Kitâb-ı Usûlî’l-Melâhame Ebrî Hâce İbn-i Âdil (Giriş-İnceleme-Metin-Dizinler)*,” Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Banguoğlu, Tahsin (2015); *Türkçenin Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Bir, Atilla (1993); “Zamanı Belirlemeye Yarayan Aletler”, Osmanlı İmparatorluğunun Doruğu 16.yy Teknolojisi, S. 1, s. 234.
- Büyükkarcı Yılmaz, Fatma (2014); “Kamer, Burçlar ve Menzillerle İlişkisi Hakkında İki Risale”, *Turkish Studies*, Cilt 9/9, s. 131-143.
- Devellioğlu, Ferit (2008); *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lügat Eski ve Yeni Harflerle*, Aydın Kitabevi, Ankara.
- Dilçin, Cem (2013); *Yeni Tarama Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Eminoğlu, Mehmet (1974); *Kur'an Işığında Kainat ve Göklerin Fethi*, İslami Neşriyat Yayınevi, İstanbul.
- Ercilasun, Ahmet Bican (2008); *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Ergüzel, M. Mehdi (1999); *Tarih-i İbn-i Kesir Tercümesi Dil Özellikleri-Metin- Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Fazlıoğlu, İhsan (2006); “Mustafa b. Ali el-muvakkıt”, *İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 31, s. 287-288.
- Gökdemir, Ayvaz ve Özcan Acar (1985); *Yeni Türk Ansiklopedisi*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Göksel, Ali Esad (2003); “Topkapı Sarayı Müzesi Saat Koleksiyonu Zamane Bir Şark Masalı”, *P Dergisi*, S.28, s.110-114.

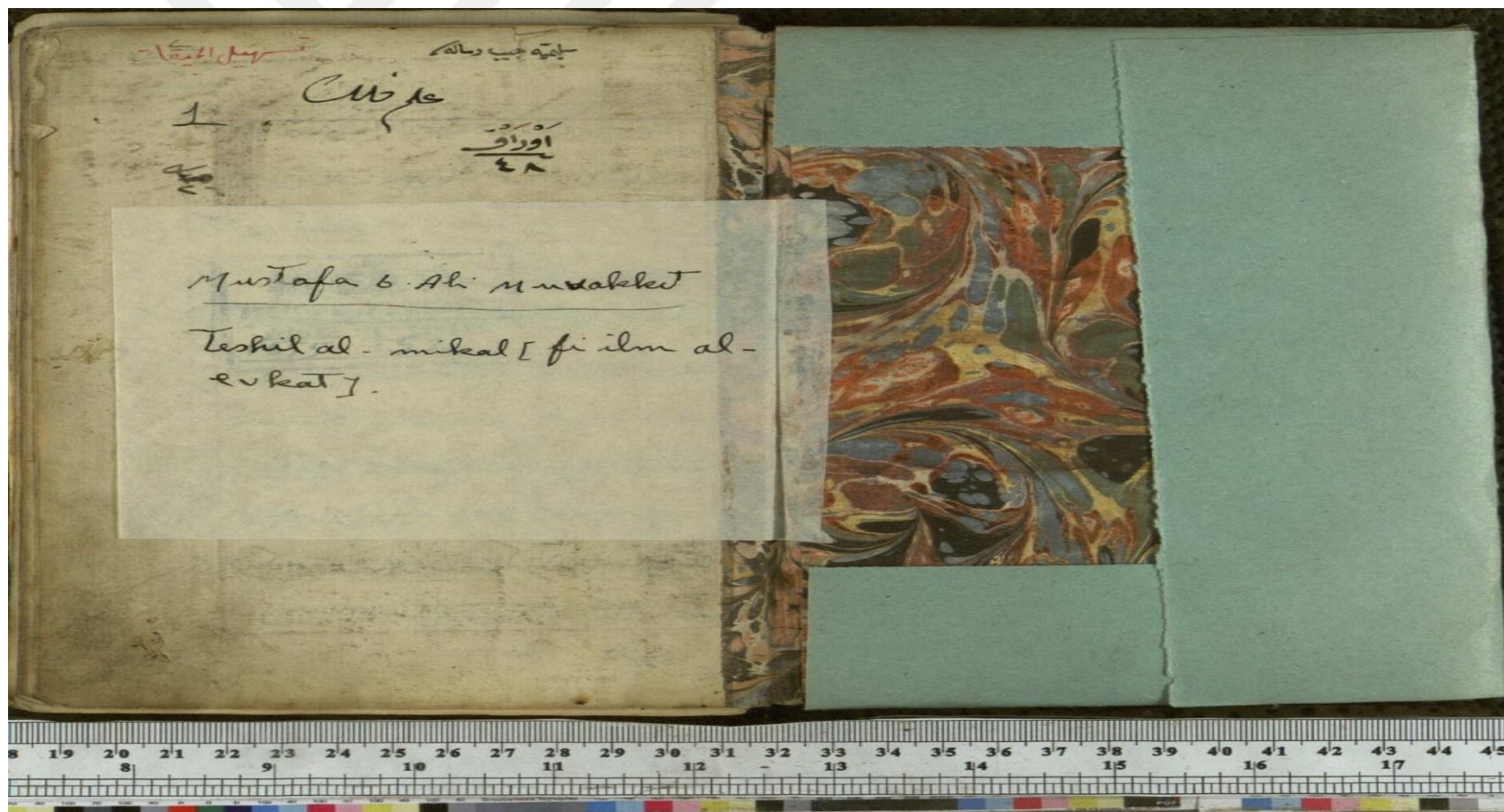
- Gölsevin, Gürer (2011); *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- İhsanoğlu, Ekmeleddin, Ramazan Şeşen ve Cevat İzgi (1997); *Osmanlı Astronomi Literatürü Tarihi*, Yıldız Yayıncılık, İstanbul.
- Kanar, Mehmet (2012); *Arapça-Türkçe Sözlük*, Say Yayınları, İstanbul.
- Kanar, Mehmet (2015); *Farsça- Türkçe Sözlük*, Say Yayınları, İstanbul.
- Karaman, Fikret, İsmail Karagöz ve İbrahim Paçacı (2009); *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Yeni Şafak Kültür Armağanı, İstanbul.
- Nasr, Seyyid Hüseyin (2006); *İslâm ve Bilim*, İnsan Yayınları, İstanbul.
- Özer, Hasan (2011); “*Yiğitbaşı Ahmed Şemseddin Marmaravî Tercüme-i Risâle-i Vasiyyet (İnceleme-Cümle Bilgisi-Metin-Gramatikal Dizin)*”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Özer, Hasan ve Semra Sever (2018); “*Osmanlı Döneminde Yazılmış Bir Astronomi Eseri: Muvakkit Mustafa Bin Ali'nin Teshilü'l-Mikat'ı*,” Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, Cilt 13, Sayı 1, s. 141-155.
- Özkan, Mustafa (2013); *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Sami, Şemseddin (2015); *Kamus-ı Türkî*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Şahin, Hatice (2015); *Eski Anadolu Türkçesi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Tahir, Bursalı Mehmed (2009); *Osmanlı Müellifleri I-II-III*, Bizim Büro, Ankara.
- Tarama Sözlüğü* (1971), TDK Yayınları, 6 cilt, Ankara.
- Tekeli, Sevim, E. Kahya ve M. Dosay, (1999); *Bilim Tarihine Giriş*, Ankara.
- Timurtaş, F. Kadri (2012); *Eski Türkiye Türkçesi XV. Yüzyıl Gramer-Metin-Sözlük*, Kapı Yayınları, İstanbul.
- Türk Dil Kurumu (1993); *Derleme Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Türk Dil Kurumu (1995); *Tarama Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Türk Dil Kurumu (2009); *Yazım Kılavuzu*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

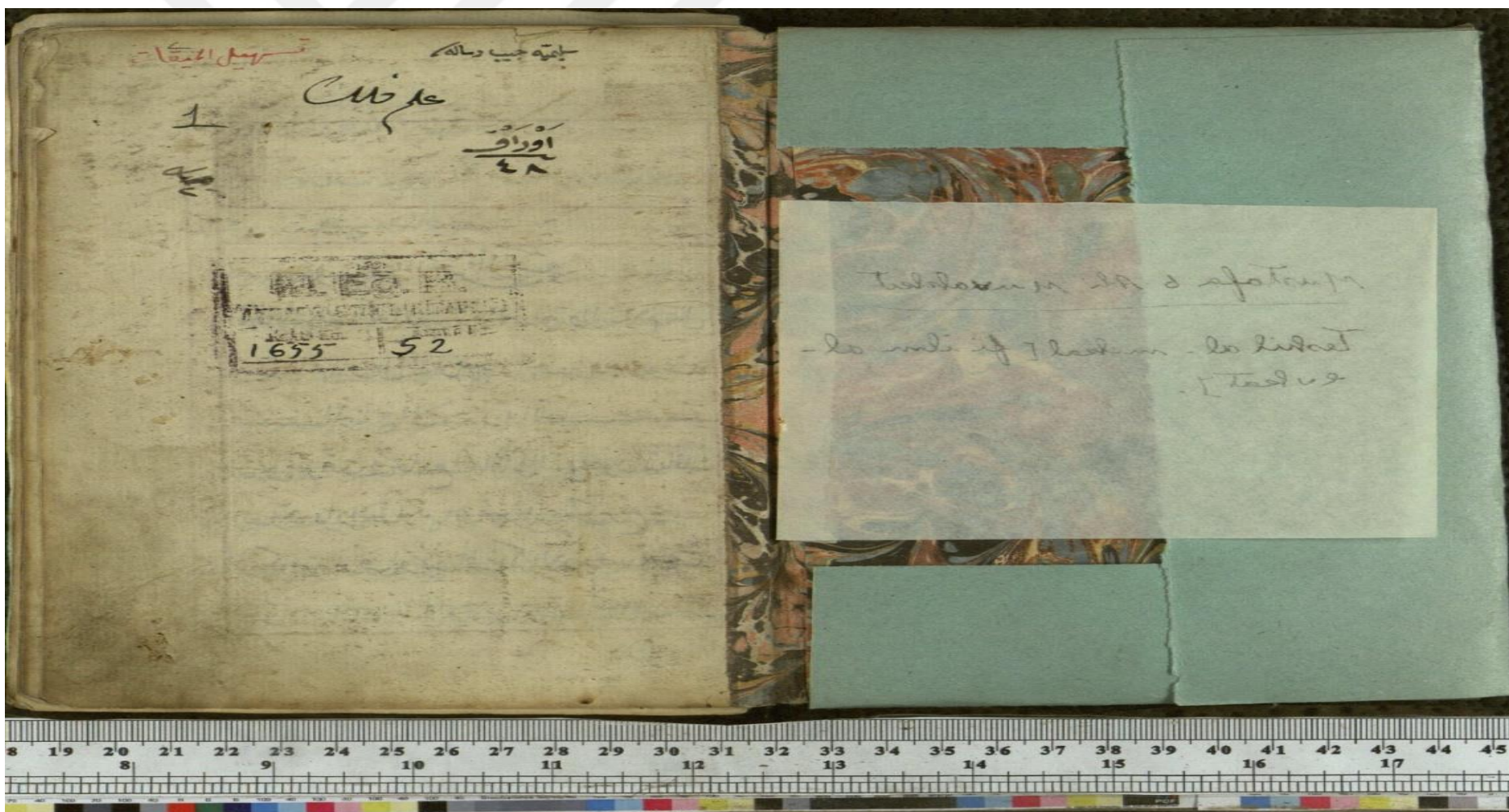
- Türk Dil Kurumu (2011); *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Türker, Çiğdem (2016); “*Muvakkit Mustafa-Tuhfetü’z-Zaman (İnceleme-Metin-Dizin)*”, Doktora Tezi, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Unat, Yavuz (2001); “Eski Astronomi Metinlerinde Karşılaşılan Astronomi Terimlerine İlişkin Bir Sözlük Denemesi”, OTAM, S. 11, C. 11, s.633- 696.
- Unat, Yavuz (2003); “Takîyüddîn el-Rasîd’in Gözlem Evleriyle İstanbul Semalarında Zaman”, *P Dergisi*, S.28, s.80-97.
- Unat, Yavuz (2004); “Türkiye Astronomi Tarihi Literatürü”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 2, S. 4, s.103-133.
- Unat, Yavuz (2008); *Tarih Boyunca Türklerde Gökbilim*, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Van Rossum, Gerhard (2003); “Yaşanan Zaman ve Ölçülen Zaman”, *P Dergisi*, S.28, s.8 – 17.
- Yılmaz, Emine ve Nurettin Demir (2010); *Türk Dili Yazılı ve Sözlü Anlatım*, Nobel Yayınları, Ankara.
- WİKİPEDIA (2017); <https://tr.wikipedia.org> (Erişim Tarihi : 11.04.2017).
- KUBBEALTİLUGATİ (2017); www.kubbealtilugati.com (Erişim Tarihi: 27.07.2017).
- LEXİQAMUS (2017); www.lexiamus.com (Erişim Tarihi: 27.07. 2017).
- TDK (2017); <http://www.tdk.gov.tr> (Erişim Tarihi: 25.08 2017).

EKLER

EK 1: Tıpkıbasım

جیب رسالہ
 بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
 الحمد لله رب العالمین والصلوة والسلام علی
 سیدنا محمد وعلیٰ له وصحبه اجمعین **وبعد** جو عبد
 ضعیف المحتاج الی رحمۃ ربہ اللطیف مصطفیٰ
 بن علی موقت فی جامع الخاقانی السلی بعون اللہ الملک
 العلم دار السلام ایدہ تدریله دشکی ربیع مجیب
 دیمکہ متعارف اولان التکہ الان رصدیہ ایچندہ
 افاق و جملنک اضلی اولوب صحت اعمال ایلہ معرفت

ولشرف

واشرف الکت ایلہ مشهور اولدیغی اجلدن زیاده
 طالب وراغب اولندرایچون لسان تورک اوزره
 بر رسالہ جمع ایلد مکی فائدہ سی عام اوله و جملہ
 طالبان دن مستفید اوله لر پس بر مقدمه ویکرم
 بش باب اوزرینه ترتیب ایلدیم و هر یان دن ذکر
 اولنا حق مسئله ایچون قسط طئنه عرضنه بر
 ویا خود ایکی مثال برینه کوره ذکر ایلدم زیاده
 اسان اولغیچون بورسالہ تسهیل المیقات برله
 تسمیه ایلدم موجود رک بورسالہ دن مستفید اولان
 طالب بو فقیری دعا خیر ایلہ یاد ایدہ لر فخر سنت
 رسالہ بو و جملہ ذکر اولور مقدمه اشبوریم

مجيبك وسؤمينك اسملي بيانده در الباب الاول
 في معرفة اخذ الارترقاع والباب الثاني في معرفة جيب
 قوس وقوس الجيب والباب الثالث في معرفة السهم
 من القوس والقوس من السهم والباب الرابع
 في معرفة الظل من الارترقاع والباب الخامس في معرفة
 الارترقاع من الظل والباب السادس في معرفة درجة
 الشمس في هذه الآلة والباب السابع في معرفة الميل من
 درجة الشمس والباب الثامن في معرفة غاي الارترقاع
 وعرض البلد من الميل والباب التاسع في معرفة بعد
 القطر والباب العاشر في معرفة اصل المظروف
 والباب الحادي عشر في معرفة نصف التعديل

والثاني

3

والباب الثاني عشر في معرفة قوس النهار والليل والباب
 الثالث عشر في معرفة الدائر وفصل الدائر والباب
 الرابع عشر في معرفة الارترقاع من فصل الدائر والباب
 الخامس عشر في معرفة ارتفاع العصر وفصل الدائر
 بين الظهور والعصر والدائر بين العصر والغروب
 والباب السادس عشر في معرفة حصص الشفق
 والفجر والباب السابع عشر في معرفة سعة المشرق
 والمغرب والباب الثامن عشر في معرفة ارتفاع الذي
 لا سمت له والباب التاسع عشر في معرفة المسمت من
 الارترقاع والباب العشرين في معرفة سمت
 القبلة والباب الحادي والعشرين في معرفة استخراج

٤
 جهت الاربعه ونصب القبلة والباب الثاني والعشرين
 في معرفة مطالع الفلكية والباب الثالث والعشرين
 في معرفة مطالع البلدية ومطالع الطالع والاطاع
 من افق بلدك لوقت المفروض والباب الرابع والعشرين
 في معرفة طول القائم على ضبط الارض كالاعين
 والمارة ونحوها والباب الخامس والعشرين في معرفة
 سعة الانهار وعمق الابار مقدمه بين امدى
 كلك اول مقدمه يكفنه لك بيانته در پس
 مقدمه اشبور ربع مجيبك رسومتك اسملى
 بيانته در مركز اول اسملك اولكسى مركز در كه
 انكا خط كجور رلر وخط ديو مركزه كجور ايليكه درلر

برجى

٤
 بريسى دخی مریدر مرى شول كجوك ايليكه درلر كه
 ربعك خيطنه بقدر لراشاغى يوقارى يور نميكون
 كه قائم مقام شمس در امارتكى خط ركنيك غيرى
 اولق كر كدر قوس الار ارتفاع بريسى دخی قوس
 الار ارتفاع در يور قوس در كه ربع دائره نك انكى
 احاطه ايلشدر و طقسان در جبهه بر ابرجه قيمت
 اولشدر اولندن يعنى صاغ جانبندن اخريته
 وارنجه واخرندن اولينه وارنجه حروف جمل
 ايله يازلشدر اولندن اخريته يازيلانه اعداد
 مستويه درلر واخرندن اولينه يازيلانه اعداد
 معكوسه درلر خط المشرق والمغرب بريسى

دخی خط المشرق والمغرب بر اول بر طوعری چکمش
خط در که مرکز دن قوسین اولین انمشدر و بونه
خط جیب التمام دخی در لر المشرق در جیه برابرجه
قسمت اولمشدر مرکز دن قوسه و ارنجه اعداد
مستویه و قوسدن بوقار و مرکز و ارنجه اعداد
معکوسه یا زلمشدر خط وسط السماء بر جیه
دخی خط وسط السماء در اول دخی بطوعری
چکمش خط در که مرکز دن قوس الارتفاعك
اخرینه و ارنجه بونگا دخی خط نصف النهار در لر
وستی دخی در لر و جیب العظیم دخی در لر بونگا
المشرق در جیه برابرجه قسمت اولمشدر مرکز دن

قوسه

قوسه و ارنجه اعداد مستویه و قوسدن مرکز
و ارنجه اعداد معکوسه یا زلمشدر و دخی شول
خط در که اول یکی خطك اقسامدن قوسه اینز لر
اول خط لره جیوب در لر بر امدی ستیدن
این خط لره جیوب مبسوطه در لر و جیب التمام
این خط لره جیوب منکوسه در لر دائرة میل
الاعظم شول دائرة در که بعض بر بعلده اولور
مرکز دن اجزاء مستویه دن بیکر محدورت جیب
او ذرینه یکی طرفدن چکمشدر و قوس العصر
شول اگر جیه خط در که قوس ارتفاعك اولند
چکمشدر خط نصف النهار اجزاء سندن فرق یکی

بمحقق جیبده نهایت بولمشد و دخی ایکی قوس که
 بعض ربعلرده چیزلور بریسی ربعک مرکزندن چقوب
 دورایدن تا اخره قوسه نهایت بولمشد
 و بریسی دخی مرکزندن چیقوب دورایلمشدر تا قوس
 ارتفاعک اولینه وارنجه بونلر دائرة الجویب درلر
 و اما المهدفان شول ربعده طشتم زیاده اولان
 ارتفاعده هدفان درلر **الشا قول** مشاقول دیوشول
 جسم ثقیله درلر که ارتفاع المدیغی واقده خیطه
 اصارلر هواچی منع ایتمکدن اوتری **الباب الاول** فی معرفه
 اخذ الارترفاع **اولکی باب** ارتفاع المسینک بیانده که
 ارتفاع دیوشمسک و یا کو اکبک افقندن یوقارو

و ایراقلغنه

و ایراقلغنه درلر بونلک طریق بودر که ربعی ایکی
 الک ایله طوتاسین مشاقول دخی خیطه اصلنر
 اوله و دخی ربعک هدفدن خالی اولان طرفو
 طرف شمسه قبله سین آندن ربعی آزا حرکت
 ایتدوره سین تا هدفه علیاتک ظلی هدفه سفلان
 اوترنجه حال بوکه اول محله خیط ربعه نه طیاننه
 و نه بعید اوله همان طوقور طوق قمازکی اوله پس
 اول وقت نظر ایله خیط قوس ارتفاعک آخوندن
 قاج درجه قطع ایلدی ایسه اول وقت ارتفاع
 اول اولور اگر ارتفاع زوالدن اول اولور سه اول
 ارتفاع شرق اولور و اگر زوالدن صکره اولور

ايسه غربه اولور اما شمسك شعاعى اولسه
 ويا كواكب دن ارتفاع المق استيه سك اول وقت
 ربعك ايكى طرفلرني بصر كله شمسك ويا كواكبك
 جرمى اراسته قيله سين اندى كره بر كوزين يومدين
 ايكى الوكى حركت ايتديره سين تاربعك ايكى هدفه
 اوزرندن يا ايكى دلو كى ايجدن شمسك جرمى ياكوكى
 كورنجيه دكين **پس** بويله ايتدو كين تقديرجه نظر
 ايلسك نخط قوس ارتفاعك هدفندن حالى اولان
 طرفندن قاج درجه قطع ايلديسه اولوقك
 ارتفاعى اول اولور **الباب الثانی** في معرفة جيب القوس
 وقوس الجيب **ايكنى** باب قوسك جيبنى جيبك قوسى

بدر

بلد ريجن بر جيبك قوسنى بلكاك مراد ايلسك اول
 قوسدن جيب مبسوط ايله ستينه جى اجزاء
 مستويه دن نه بولور ايسه اول قوسك جيبى اول
 اولور **مثلا** قوس الامر ارتفاع او قوز اولور سه او قوز
 ايله جيب مبسوط دن دخول ايلوب ستينه يه
 جقدق اجزاء مستويه دن او قوز درجه جيب بولدق
 او قوز قوسك او قوز جيبى وار ايمش ديدك اكر قوس
 الى اولسه قوس ارتفاعدن الى درجه ايله دخول
 ايلدك ستينه جقدق اجزاء مستويه دن فرق الى
 درجه بولدق **پس** الى قوسك فرق الى جيبى وار ايمش
 ديدك القوس درجه قوسك الله ايكى درجه جيبى وار ايمش

طعسان قوسك التمش جيبي وارايش ديدك
 بونلك اوزرينه قياس اولنه اما بر مقدار جيبك
 قوسى بلك ديلك اول ديلديكن جيبك جيب
 مبسوطله قوس الارتفاعه ان اول قوسدن قاج
 درجه و ارايه اول جيبك قوسى اول اولور مثلا
 او قوز جيب ايله ستينيدن اندك قوسين اولندك
 او قوز درجه بولدق پس او قوز درجه جيبك او قوز
 قوسى واردر ديدك اكر جيبك اولسه ستينيدن
 الى جيب ايله قوسه اندك اول قوسدن الى التيجق
 درجه قوسى واردر ديدك و التمش جيبك طعسان
 درجه قوسى اولور و اما دائرة الجيوب علمك طريق

قودر.

بؤد بكة خيطى اول قوسدن مثلا او قوز درجه اوزرينه
 وضع ايلدك و مرئى مركزدن اخر قوسه جكلن دائره
 اوزرينه نشانندق اندن خيطى حركت ايتدر دك
 تا خيط ستينى اوزرينه واقع اولنجه اندن نظر
 ايلدك مرئى اجزاء مستويه دن او قوز درجه جيب
 قطع ايلمش او قوز قوسك او قوز جيبى و ارايش و اكر
 اجزاء مستويه دن مرئى فرق اوزرينه نشانديوب
 اندن خيطى حركت ايتد و مرئى سبن تا مرئى دائرة الجيوب
 اوزرينه واقع اولنجه اندن خيطه نظر ايلدك
 اول قوسدن فرق بر بيجى درجه قطع ايلمش و فرق
 جيبك قوسى اول اولور الباب الثالث فى معرفة السهم

من القوس والقوس من السهم **ابن باب** قوسك
سهمي وسهمك قوسني بلدرر بوندك طريق اولدرك
ديلدو كين قوس مقداري قوسك اولندن صايوب
اول قوسدن جيب منكوسه ايله جيب التامه جوق
اجزاء معكوسه دن نه بولورسه اول قوسك سهمي
اول اولور **مثلا** او توز قوسك سهمي قاچدر ديدك
اول قوسدن او توز ايله جيب معكوسه اوزرند
جيب التامه جقق اجزاء معكوسه دن سكر درجه
سهم بولدق **پس** او توز قوسك سكر درجه سهمي
وارد ديدك التمش قوسك او توز سهمي وارد
طقسان قوسك التمش سهمي وارد و اگر قوسك

طقتند

طقسان دن زياده اولسه فرضا يوز درجه اولسه
طقسان قوسك سهمي التمش در بوكره اول درجه
قوس قالور اون قوسك جيب او نجقدرد يوب
جيب سهمي فرض ايد رز يوز درجه قوسك التمش
بجق درجه سهمي وار در ديز ايتاب مقدار سهمك
قوسني بلكه طريق اولدرك ديلدو كين سهم مقداري
ستيني جيب اوزرند قوسه اين معكوسدن نه
بولورسه او سهمك قوسني اولدر **مثلا** سهمي كره
اولسه ستيني نك معكوسدن يكرمي جيب صايدق
اول جيب ايله قوسه نازل اولدق اخر قوسد نكه
معكوس قوسدر صايدق فرق سكر بجق درجه يكرمي

سهمك قوسى بولدىق الشمس سهمك قوسى طقسان
 درجه بولدىق اما اگر سهمى الشمس زياده اولسه
 فرضا يمش اولسه اول سهم زائد اولور بوزايدى
 جيب فرض ايلوب قوسى لىق نك بونك طريق
 بكمشدر طقوزيجو درجه قوسى واردر بون طقسان
 ضم ايلدى بيمش درجه سهمك طقسان طقوزيجو
 درجه قوسى واردر ديدك **وقى على هذا** ودخى سن
 بلكه قوس بوزسكان اولسه سهمى بوزيكى اولور
الباب الرابع فى معرفة الظل من الارتفاع دور دنجى باب
 ارتفاع دن ظلى بلدر بوظل ايكي درلودر برى
 ظل مبسوط در بوشول ظل درك ارتفاع زياده

حساب
 ۵۱

۱۶
 ۱۷

اولدجه

اولدجه كدوسى ناقص اولور متاده نك وانجلرك
 ظلى كى وهرضنه كقائد على الارض وراست اوله
 انك ظلنه ظل مبسوط درلودر برى دخى ظل
 منكوس در بوشول ظلدرك ارتفاع زياده اولدجه
 كدوسى دخى زياده اولور بوقائم على الارض ولانك
 غيريدر **مثلا** ديواره اولاندر بونك ظل اولنج
 درلودر دخى ظل ايچون قامت وضع ايلنلر اگر قامت
 اون ايكيه قيمت اولور سه اكثا اصابع درلودر اگر
 يدیه ويا دخى اكسيكه قيمت اولنمش اولور سه اول قامت
 اقدام درلودر دخى الشمس قيمت ايدرلر اجزادرلر
 اماربع عمللرندن اون ايكيه قيمت اولنمش قامته

عمل اول نور بوتلك بلسك طريق اولدر كه اول قوسدن
 ارتفاع نه ايسه خيطى آنك اوزرينه وضع ايله سين
 و مري جيوب مبسوطدن قامه مقدار يكه اون
 ايكيدرانك اوزرينه قويه سين اندن خيطى حركت
 ايتدوره سين تا ارتفاعك تمامى اوزرينه وارنجه
 بودنى معلوم اوله كه هر عددك تمامى طقسانه
 باقى فلاندر **مثلا** او توزك تمامى التمش فرق تمامى
 اللى ويكر منك تمامى يمتشد اندنضكم نظرايه سين
 مري جيوب مبسوطدن نه جيب اوزرينه واقع اولد
 اول جيب ايله ستينى بير جق اجزاء مستويه دن نه
 بولوز ايسه اول ارتفاعك ظل مبسوط اول اولور

مثلا

ملاحظه كنيد
 ۱۰۷
 ۵۱

مثلا ارتفاع من او توز اولسه خيطى اول قوسدن
 او توز ارتفاع اوزرينه قودق و مري جيوب
 مبسوطه دن اون ايكي قامه مقدارى اوزرينه
 وضع ايلدك آندن خيطى حركت ايتدر دك تا التمش
 قوسكه او توزك تماميدرانك اوزرينه كلنجه آندن
 مري به نظر ايلدك جيب دن نه قطع ايلديسه اونك
 ايله ستينى بير جقدق اجزاء مستويه دن صايدق اولور
 ارتفاعك يكرى برون اكسجك ظل مبسوطى حاصل
 اولدى و قس على **هذا** و تا ظل منكور طريق اولدر كه
 خيطى اول قوسدن ارتفاع اوزرينه قويه سين
 و مري جيوب منكوسه دن اون ايكي قامه اوزرينه

وضع اید سین آندن خیطی حرکت اید و در سین بتا
ارتفاعك تمامی اوزرینه و ارنجه اندنضکره مری
نه جیب قطع ایلدیه اول جیبله جیب التمامه
چقاسین اجزاء مستویہ دن نہ بولور ایسه اول ارتفاعك
ظل منکوسی اول اولور **مثلاً** ارتفاعن اوتوز اولسه
خیطی اول قوسدن اوتوز ارتفاع اوزرینه وضع
ایلدك و مری جیوب منکوسه دن اون ایکی قامه
اوزرینه قودق آندن خیطی حرکت ایدر دك تا اوتوزك
تمامی که التمد رانك اوزرینه واقع اولنجه آندن نظر
ایلدك مری جیوب منکوسه دن نہ جیب اوزرینه
واقع اولدیه اول جیبله جیب التمامه جقدق

اجزاء

۱۹۱۵
۲۱

اجزاء مستویہ دن صیدق اوتوز ارتفاعك ظل منکوسی
یدی حاصل اولدی **وقس علی هذا** بزر لوسی دخی
ارتفاعدن ظل بلفك طریق بودر که **مثلاً** اوتوز ارتفاع
اولسه خیطی اوتوز ارتفاع اوزرینه جمع ایلدك
ستین دن اون ایکی قامتله خیطه کلنجه ایدك
قامتله خیط تقاطع اید و کی بردن دوی و بردك
جیب منکوسیله جیب التمامه جقدق اجزاء مستویہ دن
صایدق اوتوز ارتفاعك ظل مبسوطی یکر می یوز
اکسجک اولور ایش و اگر خیط یرند طور دکن قامه
ایله جیب التمامدن اینك خیطه کلنجه تقاطعند
دو نوب ستینه جقدق اجزاء مستویہ دن اوتوز

ارتفاعك يدي درجه ظل منكوسي حاصل اولور
 ظل باينه بوندن آسان طريق يوقدرودن كاه
 اولورك چن قامتله اينسك خيطه بوشمار كركدر كه
 اولوقت قامتك نصف و ياربيله قنغيسي ممكن
 اولورسه آنك ايله عمل ايد سين آندن على تمام ايله
 بكن كپ نه حاصل اولورسه نصفله اندكسه نصف ظل
 حاصل اولور اكر ربيعه اندكسه ربع ظل حاصل اولور
 مثلاً ارتفاع اون درجه اولسه اونا يكي قامتله اينسك
 خيطه بوشمار بركه قامتك نصفيله اينسك كه التيدر
 پس تقاطع دن جيب منكوسله دنوب جيب التمامه چقد
 اجزاء مستويه دن او تورد ورت درجه بولد فكه اونا

ارتفاعك

ارتفاعك نصف ظليدر بواو تورد ورت عددی
 تضعيف اينسك اونا ارتفاعك التمش سكر درجه ظلي
 اولور ايمش وقس على هذا والبا **الخامس** في معرفة ارتفاع
 من الظل **بشي** باب ظلدن ارتفاع بلد ر بونك طريق
 اولدر كه اونا يكي قامتله سيني دن اينسك وظل مطلوب
 ايله جيب التمامدن اينسك يكي جيب تقاطع ايندوكي
 بيره خطي وضع ايد سين كورد سين خيط قوسين
 اولندن قاج درجه قطع ايلديسه ظل مطلوبك
 ارتفاعي اولور مثلاً ظل مبسوط يكره درجه
 اولسه بونكله جيب التمامدن اينسك و قامتله
 سيني دن اينسك يكي جيب تقاطع ايندوكي دره خطي

وضع ایلدک کوردک خیط اول قوسدن او توز بر
درجه دن زیاده جه قطع ایلش که یکریمی درجه ظل
مبسوطک ارتفاعی اول اولور اما ظل منکوس یکریمی
اولسه بونک ایلده سینی دن اییز و قامتله جیب
التمامدن اینر زایکی جیب تقاطع ایتدوکی برده خیط
وضع ایلده رین بو تقدیرجه خیط اول قوسدن الی
طقوز درجه دن اکیسچک یکریمی ظل منکوسک ارتفاع
قطع ایتش اولور و اما ظل ایلده قامت تقاطع ایشترنه
مثلا ظلن یتش درجه اولسه اول وقت ظل مبسوطک
نصفی ایلده که او توز بشتد جیب التمامدن ایندک
وقامتک نصفی که الیدر سینی دن ایندک ایکجیب

تقاطع

تقاطع ایتدوکی بره خیطی وضع ایلدک و نظر ایلدک
خیط اول قوسدن اون درجه قطع ایلدیه یتش
ظل مبسوطک ارتفاعی اول اولور و قس علی هذا
والباب السادس فی معرفة درجة الشمس في هذه الالة
استبوا التله **البی باب** درجة الشمس بجه بلد نور
آنک بیاتند در و بونک طریق اولدر که قوس ارتفاعک
اولندن حیا سین او توز عدده و اینجه حمل اولور
او توز دن التمه و اینجه نور اولور التمه نطقسانه
و اینجه جوزا اولور وینه قوسک اخردن او توز درجه
حیا سین برج سرطان و او توز دن التمه اسد و التمه
طقسانه و اینجه سنبله اولور که شمالی بورجیدی بوندور

باب

وینه قوسك اولندن صیاسین او توز درجه میزان
 الشمس واریجه عقرب طقسانه واریجه قوس وینه
 قوس ارتفاعك اخرندن او توز درجه جدی و الشمس
 درجه دلو و طقسان درجه حوت بروجی اولور جنوبی
 اولان بروجلری دخی تمام اولدی **پس** امدی قجر
 شمس قننی بروجده و قننی درجه سنده در بلك دین
 بونك بلسك طریق اولدر که قسم تقویمیند اوست
 جد ولدن بلنور بونك بلكد نضکره خیطی درجه شمس
 اوزرینه قودنه قوس الارتفاعدن هر قننی بروجده
 ایسه او کونك درجه سنه قوی سین و انکا کوره عمل
 اید سین **الباب السایع** فی معرفه اللیل من درجه الشمس

ببخایه

باب

یدخی باب درجه شمسدن میلی بلددر بونك
 طریق اولدر که خیطی درجه شمس اوزرینه وضع
 اید سک و مرئی میل اعظم دائری اوزرینه قوی سین
 و دخی مریدن جیب مبسوطله قوسه ایته سین
 اول قوسدن صیاسین اول درجه نك میلی اول اولور
 اگر درجه شمس جنوبی اولور سه میلی دخی جنوبی اولور
مثلا ثورا اولنده که حملك او توزیدر اول کونك میل
 قاج درجه در آن بلك دیلسك طریق بودر که خیط
 ثورك اولی اوزره وضع ایلدک مرئی میل اعظم
 دائری اوزرینه فشانلدق و مریدن جیب مبسوطله
 قوسه اندک نظر ایلدک اول قوسدن اون تجو

درجه نور اولینک میلنی بولدق و هم میل شما لیدر
 زیر درجه شمس شما لیدر **وقس علی هذا** و اگر بعد
 میل اعظم داشته سی اولیا جق اولور سه انک طریق
 بودر که خیطی خط نصف النهار اوزرینه وضع ایته
 و مرئی اجزاء مستوی دن یکره دورت جیب اوزرینه
 قوس سین نظر ایله سین مرئی جیب مبسوط دن
 قننی جیب اوزرینه واقع اولور سه اول جیب ایله
 قوسه اینه سین خیط اول قوسدن نه قطع ایله دیسه
 اول درجنگ میلی اول اولور **شلا** خیط خط نصف
 النهار اوزرینه وضع ایلدک و مرئی اجزاء مستوی دن
 یکره دورت جیب اوزرینه نشانلدق آندن خیطی

حرکت

حرکت ایتر دك نادرجه شمس که نور اول فرض ایلدک
 ایدی انک اوزرینه واقع اولنجہ آندن مرئی جیب مبسوط
 نه جیب واقع اولدی ایسه اول جیب ایله قوسه انک
 اول قوسدن اون بجق درجه نور اولینک میلنی بولدق
 وقس علی هذا **الباب الثامن** فی معرفة غایت الارتفاع
 و عرض البلد من لیل **سکر بنی** باب غایت الارتفاع و عرض
 بلدی بلدر بونلرک طریق اولدر که اول غایتی زوال
 وقتده رصد ایله تحصیل ایله رصد دیود قتله
 بلکه در غایتی بلد کد نصکره جتنی بلك دیلسک که
 شما لیدر و یا جنوبییدر بونک بلسنک طریق بودر که
 اول ارتفاعک نهایتی وقتده مشرق جانبنه توجه ایله

اگر کولکن صاع طرفه دوشرسه مکه مکرمه شرفه
 الله تعالى کی ودخی اوتی کی بله سنکه اول غایت
 شمایدر اگر صول طرفه دوشرسه مدینه منوره
 نورها الله تعالى دن کلوب کجوب عرض نهایت بولدی
 بره دک بله سنکه اول غایت جنوبیدر **پیش** امدی
 غایتی بلد کد نصکره نظر ایله اگر شمسک اول کونده می
 یوغیسه شمس حمل اولند یا خود میزان اولند اولدیغی
 کون کی اول بولدیغک غایت عرض بلدک تمامی اولور
 یعنی هر عددک طقسانه باقی قلاسه تمامی درلر اگر
 شمسک میلی اولاجق اولورسه اولدخی یکیدن حال
 اولماز شمس شمالی اوله و یا جنوبی اوله اگر شمالی اولور

میلی

میلی غایت ارتفاعدن طرح ایله میل شمالی وغایت
 جنوبی اولدیغندن اوتی و اگر میلی جنوبی اولاجق
 اولورسه غایتله جمع ایله ایکسده جنوبی اولدیغندن
 اوتی تمام عرض بلد حاصل اولور اندن تمام عرض
 بلدی طقساندن طرح ایلدک عرض بلد کندوسی باقی
 قالور **مثلا** قسطنطنیه شمس حمل یا میزان اولندا اولسه
 اول ایکی وقته شمسک میلی اولمز غایت لار ارتفاع ووق
 طقوز درجه در بو غایتی طقساندن طرح ایلدک
 فرق بر درجه عرض بلد باقی قالور اما شمس نور اولند
 اولسه شمس شمالی برجلیده بریسنده اولدیغنه **مثلا**
 اول کونک میلی اون بجق درجه در وغایت لار ارتفاع

الشمس بحوق درجه در شول دخی معلوم اوله که
 غایت الارقاع بو عرضده دائم جنوبیدر شمالی اولمز
 پس اون بر بحوق میلی الشمس بحوق غایت الارقاع عددن
 طرح ایلدک فرق طغوز درجه تمام عرض بلد باقی
 قالدی بونی دخی طقسا ندن طرح ایلدک فرق بر درجه
 عرض بلد باقی قالدی اما شمس عقربا اولنده اولسه
 شمس جنوبی بر جلدن بر یسنده اولدیغه مثال بوندک
 دخی میلی اون بر بحوق درجه در ایکیستی جمع ایلدک
 ایکیسید جنوبی اولدیغندن اوتری فرق طغوز درجه
 تمام عرض بلد حاصل اولدی طقسا ندن نقص ایلدک
 فرق بر درجه عرض بلد باقی قلدی و قی علی هذا المثال

الباب

الباب

الباب التاسع في معرفة بعد القطر طغوز بحوق باب بعد
 القطر بلسنک بیانده در بوندک طریقی اولدر که خیطی سینی
 وضع ایلیده سین و مری عرض بلدک جینه نشانلدق
 اندن خیطی حرکت ایتدوره سین تا اول کوندک میلی نیه
 اول قوسدن آنک اوزرینه واقع اولیخه بعد مریده
 نظر اید سین جیوب مبسوطه دن قاجینی جیب اوزرینه
 واقع اولدیسه بعد القطر اول اولور مثلا شمس نور
 اولنده اولسه خیطی سینی اوزرینه وضع ایلدک
 و مری قسطنطنیه عرض که فرق بر درجه و جیبی اوتوز
 طغوز بجعه یقندر یعنی مرکز دن اجزاء مستویه دن آنک
 اوزرینه نشانلدق بعد خیطی نقل ایلدک اول کوندک

میلی که اول بقی درجه در اول قوسدن آنک اوزرینه واقع
اولجه بعد مریه نظر ایلدک جیوب مبسوط دن سکن
جیب قطع ایلندر که ثورا اولینک بعد القطری اول اولور
ودخی سنبله اولینک وعقرب اولینک بعد القطری هب
سکز در زیر درونکده میللری برابر یعنی اوز برعقد
وقس علی هذا الباب **اعاش** و معرفة اصل المطلق **او بقی**
باب اصل مطلق بلسنک بیاتده در بونک طریق بودر که
خیطی ستینی اوزره وضع ایلده سین و مری عرض بلدک
تمامی نیسه آنک جیبی اوزرینه نشانده سین بعد خیطی
حرکت ایتدوره سین تا اول کونک میلی نیسه اخر قوسدن
آنک اوزرینه واقع اولجه اندن مری مقاطع ایتدوکی

جیب

جیب ایلده ستینی به جقاسین اجزاء مستویه دن نه بولور
ایسه اول کونک اصل مطلق اول اولور **مثلا** شمس ثور
اولنده اولسه خیطی ستینی اوزرینه وضع ایلدک مری
تمام عرض بلدک فرق طاقوز درجه در وجیبی فرق پیش
وچیرک درجه در یعنی مرکزدن اجزاء مستویه دن آنک
اوزرینه نشانلق بعد خیطی حرکت ایتدردک تا اول
کونک میلی که اوز بر بقی درجه در اخر قوسدن آنک
اوزرینه واقع اولجه بعد مری مقاطع ایتدوکی جیب
ستینی به جقدق اجزاء مستویه دن فرق دورت درجه دن
ایبقی ثورا اولینک اصل مطلق نه بولدق بواصل مطلق
سنبله اولینک وعقرب اولینک و حوت اولینک اصل

مطلقتری اولور میلاری برابر اولدایغندن اوتری
وقس علی هذا الباب **الحادی عشر** فی معرفة نصف التعديل
اول برنجی باب نصف التعديل بلسنك بیانده درونك
نصف الفضله دخی در لر بونك طریق بودر که خیطی
سیتی اوزرینه وضع ایله سین و مری اجزاء مستوی
اول کونك اصل مطلع نیه آنک اوزرینه ثانیه سین
آندن خیطی حرکت ایدوره سین تامری اول کونك بعد
العطری نیه جیدن آنک اوزرینه واقع اولجه
پس ایدی خیط اول قوسدن قاج درجه قطع ایدیه
اول کونك نصف تعدیلی اول اولور مثل شمس نور
اولنده اولسه خیطی سیتی اوزرینه وضع ایدک مری

باب
۱۰
شور آنک
در نظر

اصل

اصل مطلق که فرق دورت درجه دن ارجح قدر آنک
اوزرینه فتانلق بعد خیطی حرکت ایدرک تامر
اول کونك بعد العطری سکر درجه جیدن آنک اوزرینه
واقع بعد نظر ایدک خیط اول قوسدن اول
درجه دن ارجح نور اولینك نصف تعدیلی قطع
ایلس وقس علی هذا الباب **الثانی عشر** فی معرفة قوس
النهار واللیل **اون ایکنجی باب** یکنك و کوند زک نصف
قوسلک بیان ایدر بونلک طریق بودر که اول کونك
نصف تعدیلی بیله سین و **مخکوره** سین میلی نماید
ویا جنوبی مدر واکر میلی شمالی ایه زیاده ایله سین
واکر میلی جنوبی ایه نصف تعدیله طقسان درجه دن

دلو
نشیب احد

باب

نقص ایلیه سین اول کونک نصف قوس النهاری حاصل
 اولور و هر قتی نصف قوس النهاری یوز سکان
 درجه دن طرح ایلیه سین اول کیجه نک نصف قوس
 اللیل حاصل اولور و بونلرک هر بریسی تضعیف ایلدک
 بتون قوس النهار و یا بتون قوس اللیل حاصل اولور مثلاً
 نور اولدک اولسه اول کونک نصف تعدیل اون درجه دن
 آر بختدر و میل دخی شمالیدر و طقسان درجه اوزرینه
 نصف تعدیل زیاده ایلدک یوز درجه دن آر بخت نور
 اولینک نصف قوس النهاری حاصل اولدی یوز
 سکان دن طرح ایلدک سکان درجه دن اکجک نصف
 قوس اللیل حاصل اولدی و هر بریسی تضعیف ایلدک

ایکی یوز

حل
 نسیات

ایکی یوز دن آر بخت بتون قوس النهار و یوز التمشدن اکجک
 قوس اللیل حاصل اولدی و اما شمس عقرب اولدک
 اولسه بونکک نصف تعدیل اون درجه دن آر بخت
 و اما بونک میل جنوبیدر نصف فضله طقسان دن
 طرح ایلدک سکان درجه دن اکجک عقرب اولدک
 نصف قوس النهاری حاصل اولدی پس بونک یوز
 سکان درجه دن نقص ایلدک یوز درجه دن آر بخت
 نصف قوس اللیل حاصل اولدی و هر بریسی تضعیف
 ایلدک یوز التمشدن اکجک بتون قوس النهار و یوز
 آر بخت بتون قوس اللیل حاصل اولدی و قس علی هذا
 الباب الثالث عشر فی معرفة الدائر و فضل الدائر

حوت
 ماه مارت

ثور
 ماه پیش

اونا وجبتی باب دائر و دخی فضل الدائر بلسنک بنه
و بوندک طریق بود که شمس دن ارتفاع الد سین
و اول ارتفاع جیبی بله سین و دخی اول کونک بعد
القطر فی بله سین و دخی کوره سنکه میل شمالیدر
و یا خود جنوبیمیدر اگر میل شمالی ایسه ارتفاعک
جیبندن بعد القطر طرح ایده سین اگر جنوبی ایسه
ایکسین جمع ایده سین هر قنسی ایسه اصل معدل
حاصل اولور اندن صکره خطی سینی اوزرینه وضع
ایله سین مری اول کونک اصل مطلقه ایسه اجزاء
مستویه دن آنک اوزرینه فثانلیه سین بعد خط
حرکت ایدوره سین تا مری جیوب مبسوطدن اصل
معدل

معدل اوزرینه واقع اولجته پس امدی خطی اخر
قوسدن قاج درجه قطع ایله ایسه فضل الدائر
اول اولور اگر ارتفاع زوالدن اول ایسه بوفضل الدائر
زواله باقی قیلان اولور و اگر زوالدن صکره ایسه
زوالدن بکن اولور و دخی خطی اول قوسدن هر قطع
ایتمش ایسه آنک اوزرینه نصف فضله زیاده ایله
اگر شمس شمالی اکلان بروجلرده ایسه و اگر شمس جنوبی
اکلان بروجلرک برنده ایسه نصف فضله طرح ایله
دائرة حاصل اولور و اما ارتفاع جیبی بعد القطر
اکیسک اولور سه اول وقت بعد القطر ارتفاع جیبی
کمتک ممکن دکدر پس بوندک طریق اولدر که ارتفاعک

جوز آنک
خوشت

جیبی بعد القطر د حلج ایلده سین اصل معدل حال
اولور مادامکه بعد القطر ارتفاع جیبندن زیاده
اوله بویله ایتمک کدرو بعد خطی ستینی اوزرینه
وضع ایلده سین و مرئی اصل مطلق اوزرینه نشانیه
بعد خطی حرکت ایتدوره سین نامری اصل معدل اوزرینه
واقع اولنجه بعد نظر اید سین خط اول قوسدن
نه قطع ایلدیه طقسان درجه اوزرینه زیاده
ایلیه سین اول ارتفاعك فضل الدائری اول اولور اما
ارتفاعك جیبی ارتقا اولسه اول وقت کج طریق
کجی بعد القطری ارتفاعك جیبندن طرح اید سین
اصل معدل حاصل اولور و دخی معلوم اوله که

ارتفاعك

سرطان
نور
نور

ارتفاعك جیبی بعد القطر ایلده برابر اولسه اول وقت
فضل الدائر طقسان درجه اولور مثل شمس شماله برج
نورک اولنده اولسه و ارتفاع اول وقت اوتوز درجه
اولسه بعد القطری سکر درجه در ارتفاعك جیبی
دخی اوتوز درجه در سکر درجه بعد القطری اوتوز
طرح ایلدک نور اولینک میل شمالی اولدیغندن اوتوز
یکری ایکی درجه اصل معدل حاصل اولدی بعد خطی
ستینی به وضع ایلدک و مرئی نور اولینک اصل مطلق که
فرق دورت درجه دن ارتفاعك اجزاء مستوی دن
انک اوستونه نشانلق بعد خطی حرکت ایتدردک
نامری جیب مبسوط دن اصل معدل اوزرینه واقع

اولجه اندن خيطه نظر ايلديك اخر قوسدن التمش
درجه قطع ايليش كه نور اولينك او توار ارتفاعك
فضل الدائري اول اولور و بوفضل الدائر زواله باق
فلان اولور اكر ارتفاع زوالدن اولايسه و اكر
ارتفاع زوالدن نكده ايسه بوفضل الدائر زوالدن
بكن اولور و دخی خيطی اول قوسدن او توار درجه
قطع ايلدي نور اولينك اوره درجه دن زياده
نصف فضله سنی بو او توار درجه اوزرینه زياده
ايلديك فرق دو صديت درجه دن اتجودا حاصل اولد
واما جنوبدن شمس عقرب بورجك اولنده اولسه
وينه ارتفاع اول وقت دخی او توار درجه اولسه بونك

دخی

دخی بعد القطری سكر درجه در ارتفاعك جيبی كه
او توار درجه در ايكسین جمع ايلديك ميل جنوبی اولد
اوتری پس او توار سكر درجه اصل معدل حاصل اولد
بعد خيطی سینی به وضع ايلديك و مرئی عقرب اولينك
اصل مطلق كه فرق دورت درجه دن ارتفاعك اجزاء
مستويه دن آنك اوزرینه فشانديق بعد خيطی حرکت
ايلدر ديك نامرئی جيب مبسوطدن اصل معدل
اوزرینه واقع اولجه اندن خيطه نظر ايلديك اخر
قوسدن او توار درجه قطع ايليش كه عقرب اولينك
او توار ارتفاعك فضل الدائري اول اولور و دخی خيط
اول قوسدن التي طقوز درجه قطع ايليش عقرب اولينك

۱۹
اسد نك
اغتوس

اول درجه دن ارتقو نصف فضله سی وارد ربوا الی
 طقوز دن طرح ایلدک میل جنوبی اولدیغندن اوتری
 قرق طقوز درجه دن اکسچک دائرل حاصل اولور و قیر
 علی هذا المثال **الباب الرابع عشر** فی معرفة الارتفاع من
 فضل الدائر **اول دور** **باب** فضل الدائر دن ارتفاع
 بلسنک بیانده در بونک طریق بودر که خطی ستینه
 وضع ایلوب و مرئی اول کونک اصل مطلقنک اوزرینه
 نشانیده سین بعده خطی حرکت ایتدوره سین آخر
 قوسدن فضل دائر نه ایسه آنک اوستونه واقع اولمجه
پس امدی نظر ایلده مرئی جیوب مبسوطدن نه جیب
 قطع ایلدیه اول اصل معدل اولور بواصل المعدل دن

باب
۱۴

بعد

بعد القطری طرح ایلده اگر میل جنوبی ایسه و اگر شمالی
 ایسه ایکسینک جمع ایلده ارتفاعک جیبی حاصل
 اولور اما چن فضل دائر طقتان درجه دن زیاده
 اولسه اول وقت خطی ستینه قیوب و مرئی اصل
 مطلقه نشانلق صکره خطی اول قوسدن طقتان
 زیاده اولانک اوزرینه نقل ایلوب بعده مرئی نظر
 ایلده جیوب مبسوطدن نه جیب قطع ایلدی ایسه
 بعد القطر دن طرح ایلده ارتفاعک جیبی حاصل اولور
 مثلا شمس ثورا اولنده اولسه خطی ستینه وضع
 ایلدک و مرئی اصل مطلق که دورت درجه دن ارتقو
 اجزاء مستوی دن آنک اوزرینه نشانلق بعده خطی

حرکت ایندردك آخر قوسدن فضل دائره التمثیل درجه
 انك اوزرینه واقع اولجه پس ایدی نظر اید دك
 مری جیوب مبسوطدن یکر ایکی جیب اصل معدك
 قطع ایلش میلی شمالی اولدیغیچون بعد القطر که سکن
 درجه در اوزرینه زیاده ایدك او تورد درجه جیب
 الار ارتفاع حاصل اولدی و قس علی هذا **الباب الثامن عشر**
 فی معرفة ارتفاع عصر و فضل الدائرین الظهر و العصر
 والدائرین العصر والغریب **اون بنجی باب** عصرك ارتفاعك
ودخی عصر ایله زوال مابینده اولان دائری بلدر
 اگر بعد قوس العصر اولورسه بونك بلسنك طریق
 اولدر که خیطی اول قوسدن اول کونك غایتک ارتفاعی

اوزرینه

اوزرینه وضع ایلیوب و مری قوس عصرك اوزرینه
 نشانیه سین بعد مری تقاطع اید و کجیب مبسوط
 قوسه اینه سین خیط اول قوسدن نه قطع ایدیه
 اول کونك عصرینك ارتفاعی اول اولور اما بعد قوس
 العصر یوغیه بونك بلسنك طریق اولدر که اول غایت
 الار ارتفاعك ظل مبسوطن تحصیل ایلمکه ظل زوالدک
 بونك طریق ظل بایند کجشد در بعد بوظلک اوسته
 قامت که اون ایکیدر زیاده ایله ارتفاعی عصرك ظل
 مبسوطی حاصل اولور اند نضکره اولان ظلک ارتفاع
 استخراج ایله نتم طریق ظل بایند کجشد در عصرك ارتفاع
 بلدکد نضکره اول ارتفاعك فضل الدائرینی جقار

ما بین الظهر و العصر حاصل اولور بودنخی معلوم اولدقد
 بوفضل الدائری اول کونک نصف قوس النهارندت
 طرح ایله اول ارتفاعک دائری حاصل گورکه ما بین العصر
 و الغریب بوقنک اولوری اما بین عصر یک کن طریقته
 بونکا عصر اول دیمشدر و بویرلده اکثری معمول به
 اولان بوعصر در امام اعظم ابو حنیفک عصر بودرکه
 غایتک ظل اوزرینه ایکی قامت زیاده اولور یکرمی
 دورتر آندن حاصل اولان ظل ارتفاع عصرک ظل
 مبسوط اولور بوحاصل اولان ظلک ارتفاعی چقار
 دخی فضل الدائری چقار بوطریق ما بین الظهر و العصر
 حاصل اولور بوعصر عصر ثانی در **مثلا** شمس نور

اولنه

اولنه اولسه غایت الارتفاع القشدر ارتقعد بونک
 ظل المیزاندریدی درجه دن اکسجکدر بونک اوزرینه
 قامت که اون ایکیدر زیاده ایدک اون طقوزه یقین
 عصر اولک ارتفاعک ظل مبسوطی حاصل اولدی بو
 ظلله جیب التمامدن ایدک و اون ایکی قامتله سینی
 ایدک ایکی جیب تقاطع ایدکی بیه خیط وضع ایدک بعد
 نظر ایدک خیط اول قوسدن اونوز ایکی بقی درجه قطع
 ایددی بوارتفاعی عصر در بوارتفاعک فضل الدائری
 چقاروق نیکم طریق کجشد رالی التي بقی درجه ظهر
 ایله عصر ما بیندن کچن حاصل اولدی بونخور اولیک
 نصف قوس النهارندن طرح ایدک قوق نور درجه دن

اكتيچك عصر ايله غروب ماينته دانه حاصل اولد
 امام ابو حنيفه عصر نه دخی بوکا کوره قیاس ایله سین
الباب السادس عشر فی معرفة حصّة الشفق والفجر **اوله**
التنجی باب فرك ودخی شفقك حصّه لرینی بلمك
 بیانده در فجر دیوشول افق مشرقدن ار قورسینه آغارت
 اید نلغه در لر بونك حصّه سی دیو کندینك طلوعیله
 شمسك طلوعك ماينته کچن مدته در لر و شفق دیو
 افق مغربده اولان قونلیغه در لکه شمس غائب اولدقد
 واقع اولور و شفاقك حصّه سی دیو غروب شمس
 ايله بونك غائب اولسك ماينته اولان مدته در لر
 امامین قولی اوزره اکثر معمول به اولان بودر بونلرک

بلمك

بلمك طریق بودر که خیطی اول کونك اصل مطلقه
 قوته ایسه انك اوزرینه وضع ایله سین و مرئی اجزاء
 مستویه دن اون یدی بچو جیب اوزرینه نشانیه سین
 بعد خیطی ستینی به نقل ایله سین مرئی اجزاء مستویه دن
 نه قطع ایدر سه قوسینی الیه سین اگر شمس بر وجه شمالیه
 ایسه نصف فضله بوندن طرح لیده سین اگر بروج
 جنوبیه ایسه زیاده ایدر سین حصّه مطلوب که یافتد
 و یا خود فجر در حاصل اولور شد شمس قور اولنده اوسه
 خیطی اول کونك اصل مطلق که فرق دورت درجه دن
 ارجعتد و قوسکه فرق یدی بچو غه یقتدر انك اوزرینه
 وضع ایلدک و مرئی جیوب مبسوطه دن اون یدی بچو

جیب اوزرینه نشانندق و غیر ایچون اون طغوز بچق جیب
 اوزرینه نشانندق بعد خیطی ستینه نقل ایلدک
 نظر ایلدک مرئی اجزاء مستویه دن شفق ایچون یکره
 دورت جیب قطع ایلش و غیر ایچون یکره الی دن
 زیاده جه جیب قطع ایلش نور اولینک نصف تعبدیلک
 اوندن ارجققدر جیبی اون بچقدر جیب تعبدیل شفق
 ایچون یکره دورت جیب اوزرینه زیاده ایلدک و غیر
 ایچون یکره الی دن ارجق جیب اوزرینه زیاده ایلدک
 شفق ایچون او توردورت بچق جیب حاصل اولدک بوندک
 قوسکه او توردورتدن ارجققدر بوندن نصف تعبدیلک
 اوندن ارجققدر طرح ایلدک یکره دورت درجه نور

اولینک

اولینک حصه الشفق حاصل اولدی بوندک قوسیک
 او توردورتدن نصف تعبدیلک اوندن ارجققدر بوندن
 قوسدن طرح ایلدک یکره سکر درجه نور اولینک
 حصه البقری حاصل اولدی اما حمل اولنده و یا میر
 اولنده بوندن نصف فضله یوقدر شفق ایچون و یا غیر
 ایچون طریق بودرکه خیطی اصل مطلقکه قرقش درجه
 ارجققدر قوسی طغوز درجه در بوندک اوزرینه وضع
 اید سین و مرئی شفق ایچون اون یدی بچق جیب
 اوزرینه نشانده سین و خیطی ستینی اوزرینه نقل
 ایلده سین پس نظر ایلدک مرئی قنقی جیب اوزرینه واقع
 اولدیه اول جیب ایلدک قوسه اینه سین اول قوسدن

يكرهنا وجدنا كسبك حصّة الشفق حاصل اولور
اما فخر ايجون مرئ اون طوقونجوق جيب اوزرينه نشانيه
وخطي ستينه نقل ايدوب نظر قبله سين مرعق جيب
اوزرينه واقع اولدسه اول جيب ايله قوسه اينه سين
قوسدن يكرهنا تيدن اكسبك حصّة الفجر حاصل
اولور وقس على هذا الباب السابع عشر في معرفة سعة المشرق
والمغرب **اون يديجي** بسعة المشرق والمغرب بيانده
بونك طريق بودر كه خطي ستينه وضع ايلوب ومرئ
تمام عرض بلدك جيبه نشانيه سين بعد خطي
حركت ايدوره سين تامرئ اول كونك ميلك جيب
اوزرينه واقع اولنجه بعد نظر ايله سين خط اول

قوسدن

قوسدن نه قطع ايلرسه سعة المشرق اول اولور وسعة
المغرب دخی بونك عييد راما حمل ويا ميزان اولنده
بونلر اولمز اول ايكى وقتد شمسك ميل اولديغدن
اوتوريدر **مثلا** شمس نور اولنده اولسه خطي ستينه
وضع ايلوب ومرئ تمام عرض بلدك جيب كه فرق
بش درجه دن ارجح قدر اناك اوزرينه نشاندق بعد
خطي حركت ايدردك تامرئ اول كونك ميل كه اون
برجقدر وجيبى اونا ايكيدر بو اونا ايكى جيب اوزرينه
واقع اولنجه بعد نظر ايلك خط اول قوسدن
اون بش درجه قطع ايلك نور اوليك سعة المشرق
والمغرب اول اولور وقس على هذا الباب الثامن عشر

في معرفة ارتفاع الدى كسمت له اون سكرنجى باب شول
 ارتفاعى بلدر كه فحن شمس اول ارتفاعه كلسه اول
 ارتفاعه سمت اولن اما بوشول وقت اولور كه ميل شمس
 اوله زير اجنوبى اولدينى وقت ارتفاعك سمتى اولور
 بونك طريقى بود كه خطى ستينه وضع ايلوب و مرى
 اجزاء مستوي دن عرض بلدك جيبى اوزرينه نشانده
 بعد خطى حركت ايتدوره سين نامرى جيبى مبسوطدن
 اول كونك ميلنك جيبى اوزرينه واقع اولنجه بعد
 خطيه نظر ايد سين اول قوسدن هرنه قطع ايلديسه
 سمتى اوليان ارتفاع اول اولور مثلا شمس نور اولنده
 اولسه خطى ستينه وضع ايلدك و مرى عرض بلدك

جيبى

جيبى او تور طقوز بجهتد راجزاء مستوي دن انك
 اوزرينه نشانده بعد خطى حركت ايتدردك نامرى
 اول كونك ميلنك جيبى اون ايكى درجه در جيبوب
 مبسوطدن انك اوزرينه واقع اولنجه بعد نظر
 ايلدك خطيه اول قوسدن اون سكردرجه قريه
 قطع ايلش كه نور اولنده سمتى اوليان ارتفاع اول
 اولور و قس على هذا الباب التاسع شرفه معرفة سمت
 الارتفاع او طقوزنجى باب ارتفاعك سمت بلسنك
 بيانده در بونك طريقى بود كه خطى تمام عرض بلدك
 اوزرينه وضع ايلوب و مرى جيبوب مبسوطدن عرض
 بلدك جيبى اوزرينه نشانده سين بعد خطى حركت

باب ١٩

ايند و ره سين اول فوسدن ارتفاع اوزرينه كلنجه
اندن مرئ بصد و غي جيبيله ميسوطه شستيه حقيقه سين
اجزاء مستويه دن قاج درجه بولور سه حصه السم
اول اولور و اكر كونك ميلى شمالى ايسه جيب السعه
ايده بونك اراسنده اولان تفاو قى اله سين و اكر جنوب
ايسه ايكيسى جمع ايد سين تعديل السم حاصل اولور
واكر كه ميلى يوغيه حمل و يا ميزان اولي كبي اولور حصه
السمت كندوسى تعديل السم اولور پس امدى بديل
السمت معلوم اولد قد نصكره خيطى تمام ارتفاع اوز
وضع ايليوب و مرئ جيبوب ميسوطدن تعديل السم
اوزرينه فشانيله سين بعد خيطى سنيه خج ايليوب

ونظر

ونظر ايد سنكه اجزاء مستويه دن جيب قطع ايد ايسه
اول جيبيله قوسه ايسه سين اول فوسدن قاج درجه
بولور ايسه اول ارتفاعك سمتى اول اولور و اكر ميل
شمالى اوليد ارتفاع الذى لاسمت له دن اكس اولور سه
واكر ارتفاع اولور سه اول وقت جنوبى اولور و اما ميل جنوب
ايسه سمت دائم جنوبى اولور زوالدن اول و كسمه
سمت شرق درلر زوالد نصكره اولان سمت سمت غرب
ديرلر مثلاً شمس نور اولنده اولسه و ارتفاع دخی او نور
درجه اولسه خيطى تمام عرض بلدك كه فرق طقوز درجه
انك اوزرينه وضع ايلدك و مرئ عرض بلدك جيبى كه
او نور طقوز ينج درجه طرفك اوزرينه فشانلد ق بعد

ونظر

خیطی حرکت ایستد ردك اول قوسدن ارتفاعك اوتوزد و در
 آنك اوزرینه كلنجه بعد مرئ بصد و غی جیوب مبسوطله
 ستینه جقد قاجزاء مستویه دن یكری التی دن زیاده جه
 عدد حصه السمت بولدق نور اولینك سعة المشرق
 اون بش درجه در وجیبی اون بش بحق درجه در بوف حصه
 السمتی طرح ایلدك اون بش بحق درجه در تعدیل السمت
 حاصل اولدی بعد خیطی تمام ارتفاعك التمش درجه در
 اول قوسدن آنك اوزرینه وضع ایلدك و مرئ جیوب
 مبسوطدن تعدیل السمت كم اون بر درجه در آنك اوزرینه
 فشانلق بعد خیطی ستینه نقل ایلدك نظر ایستك
 مرئ اجزاء مستویه دن اون اوجه قریب جیب السمت

قطع

قطع ایلدی بوجیبله قوسه ایندك اول قوسدن اون
 ایكن بحق درجه نور اولنده اوتوز ارتفاعك سمت جیوب
 حاصل اولدی و قس علی هذا الباب **المشرق** و معرفة سمت
 القبلة **یکم** **باب** سمت قبلة بلسنك بیانده در **اول**
 سن بله سنكه مكه مكر منك شرف الله تعالی نك طولی
 قاج درجه و عرضی قاج درجه در و اندنضكه اول طولی
 ایندن یكن شهرك دخی طولی قاج درجه در و عرضی قاج در
 بعد مكه مكر منك عرضی میل شمالی فرض ایدوب اول
 شهرك عرضنه كوره بعد القطر و اصل مطلق و سوسه
 جیقن سین اندنضكه فضل الطولین كه مكه طولی ایله
 مطلوب ایندن یكن شهرك طولینك ما بینده اولان

تفاوتدن عبارتند بر فضل الطول یعنی فضل دائر فرض
ایلیوب بر فضل دائره دن ارتفاع جیقاره سین طریقی بود که
خیطی ستینه وضع ایلیوب و مرئی اجزاء مستویه دن
اول میل مفروضدن حاصل اولان اصل مطلق اوزرینه
نشانیده سین بعد خیطی حرکت یافته سین اخر قوسه
فضل دائره مقداری عدد اوزرینه واقع اولمخه آند
نظر ایلیه سین مرئی جیوب مبسوطند نه مقدار جیب قطع
ایلدیه اول اصل معدل اولور بونک اوزرینه بعد لقطر
زیاده ایلیه سین اگر ایکی عرضک جفتی بر برینه موافق
اولور ایسه یعنی ایکسیده شمالی اولور ایسه و اگر بری
شمالی بری جنوبی اولور سه فضل الاستی اولدنی تقدیرجه

سمت

سمت قبلک ارتفاعک جیبی حاصل اولور بوجیبک
قوسنی الیه سین سمت قبلک ارتفاع حاصل اولور
بعد بوارقعا عک سمیتی جیقاره سین بونک طریقی
اولدر که خیطی اول قوسدن تمام عرض بلد و مرئی
عرض بلدک جیبینه نشانایوب و خیطی اول قوسدن
ارتفاع نیسه اندک اوزرینه وضع ایلیه سین و مریه
نظر ایله سین جیوب مبسوطند نه جیب بصدی
ایسه اول جیبدن سعی مشرقک جیبی طرح ایلدی
باقی هر نه فالور ایسه خیط حرکت ایتمدن مرئی جیب
منکوسدن اول مقدار جیب اوزرینه چکوب نشانایوب
بعد خیطی ستینه نقل ایلیه سین و جیوب مبسوطند

مری بصدوغی جیلده قوسه اینه سین اول قوسدن
هرنه بولورسن اول مطلوب ایدندیکک شهرک سمت
قبله سی اولدر بوسمتی قلعسان درجه دن طرح ایلدک
شهرک نقطه جنوبدن انخواف قبلی حاصل اولور مثلاً
قسططنیه نک طولی التمش درجه درو عرض فرق بر
درجه درو مکّه مکرمه نک طولی التمش بدی درجه در
و عرض یکری بریحوق درجه در **دیس** بویکری بریحوق عرض
مکّه میل شمالی فرض ایلدک و دخی قسططنیه نک
عرض فرق بر درجه در خیطی ستینه وضع ایلوب فرق
برک جیبی که او تون طقوز بجهقدر مری اجزاء مستویه در
آنک اوزرینه نشانلق بعد خیطی حرکت ایتدردک

آخر

آخر قوسدن یکری بریحوق درجه میل مفروض اوزرینه
کلنجه بعد مریه نظر ایلدک جیب منکوسدن اون
بیحوق جیب بصدیکو بعد القطر در اندنصکره ینه خیط
ستینه نقل ایلوب و قسططنیه نک عرض که فرق برک
آنک تمامی فرق طقوز درجه در و جیبی فرق بشدن
چکرکدر مری اجزاء مستویه دن آنک اوزرینه نشانلق
بعد خیطی حرکت ایتدردک ینه مزبور یکری بیحوق میل
مفروض اوزرینه واقع اولنجه بعد مریه نظر ایلدک
جیب منکوسدن فرق ایک درجه بصدی بواصل مطلقدر
بودخی معلوم اولدی بعد خیطی ستینه وضع ایلوب
ومری ینه مزبور عرض ایلدک تمامی نک جیبی اولان فرق

۴۰
 باشند جگره که نشانند ق بعد خطی حرکت است در دك تا مرئی
 مرزور یکی بر بقیه میل مفروضك جیبی که یکی یکی رجه در
 آنك اوزرینه کلیه آندن خطی نظر ایدك آخر قوسدن یکی
 طقوز درجه قطع ایدك بوسی مشرق جیبیدر بودنی
 معلوم اولد قنصکره خطی ستینه وضع و مرئی اجزاء
 مستوی دن قرقا یکی رجه اصل مطلق اوزرینه نشانند ق
 بعد خطی حرکت است در دك آخر قوسدن قسط ثانیه نك
 طولیه مكه طولینك ما بینده اولان فضل الطولین که
 اون یدی درجه دن ارتقادر بو فضل الطولینی فضل
 الدائر فرض ایلیوب خطی بو فضل الدائر اوزرینه وضع
 ایلیوب آندن مرئی نظر ایدك جیوب مبسولدن قرق

جیب

36
 جیب قطع ایدك بواصل معدل اولدی بواصل معدلك
 اوزرینه اون دورت بقیه درجه بعد القطر زیاده ایدك
 الی دورت بقیه درجه ارتفاعك جیبی حاصل اولدی
 بوالی دورت بقیه جیبین قوسین الدق التمش بقیه
 درجه ارتفاع سمت قبله حاصل اولدی بعد خطی قوسك
 اولندن فرق طقوز درجه که تمام عرض بلدك آنك اوزرینه
 وضع ایدك مرئی جیوب مبسولدن اون طقوز بقیه
 درجه که عرض بلدك جیبیدر آنك اوزرینه نشانند ق بعد
 خطی اول قوسدن التمش بقیه درجه ارتفاع سمت قبله نك
 اوزرینه وضع ایلیوب مرئی نظر ایدك جیوب مبسولدن
 فرق یدی بقیه جیب بصدی بوقرق یدی جیبیدن یکی

طغوز که سعی مشرق جیبیدر طرح ایستد باقی اون سکر
 جوق قلدی بعده خطی درجه ارتفاعدن حرکت ایتمیدن
 جیوب ملکوتیدن اون سکر جوق جیب اوزرینه نشانند
 بعده خطی شینیه نقل ایلیوب بریه نظر ایستد جیوب ملکوت
 فرق دورت جیب بصدی بونکله قوسه ایستد اول قوسه
 فرق سکر درجه قسطنطنیه نک سمت قبله کماصل اولد
 پس بوشهرک طولیله مکّه مکر نک طول برابر اولسه اول
 شهرک قبله سی خط نصف النهار اوزرینه جنوب جانیته
 اولور اگر بر شهرک عرضی مکّه نک ارضندن ارتق اولسه
 بنجده موصل کی اگر مکّه نک ارضی ارتق اولسه یمنده صفا
 کی اولوقت اول شهرک قبله سی شمالی جانیته اولور خط

نصف

32
 نصف النهار و اگر مکّه مکر نک طولی مطلوبیا و نشان شهرک
 طولندن ارتق اولسه قسطنطنیه کی اول شهرک سمت قبله نک
 اگر مکّه نک طولی اقل اولور سه بغداد کی اول شهرک قبله
 غربی اولور و قس علی هذا **الباب الحادی والعشرون** فی معرفة
 استخراج جهت الاربعه و نصف القبلة **یکم** برنجی باب
 جهت اربعه چقار مسنک **و** وضع ایتمسک بیاننده
 بونلرک طریق بود که مطلوبیاید ندیکک وقتک سمتی
 بیله سین **و** خطی اول سمتک اوزرینه وضع ایلیه سین
 وضع ایلمک طریق بود که و بوندن خالی کلا رک قوسک
 یا اولندن اوله یا اخرندن اوله اگر وقت سمتی شرقی اولاده
 اول وقت جنوبید اوله یا غربی اولاده شمالی اول اولوقت

سمت مقداری اول قوسدن وضع ایلیه سین بعده
خطی اول برده بر مقدار موم ایله پرکیده سین اندنصکره
ربعی بر دوزیر اوزرینه وضع ایلیه سین بر خیت ایله که
ربعك سطحی افقه موازی اوله **ودخی** ربعك مرکزیه جهت
شمسه اوله اندنصکره بر خیطه بر شاقول آسه سین
شمسه ربعك مرکزی مایستند بر الخله یی اوزرینه ربعی
آزاد وندوره سین تا اولی اصلان خیطك ظلی راست
اول ربعك مرکزی اوزرینه اوغرایوب کجوب اوزرندن
موم ایله پرکمتش خیطك اوزرینی دویدوز اورتی پر
امدی بویله اولدینی تقدیرجه ربعی جهت اربعه اوزرینه
وضع اولش اولوروشول خط که سمتك عددیله اندن

ابتدا

38
ابتدا ایتمش اولاسین اول خط خط المشرق والمغرب
اولور واول بر خط خط نصف النهار اولور پس امدی
بو ایکی خطك هر بریسی اوزاتك جهت اربعه حاصل
اولور **ودخی** ایکی خطك تقاطعندن دورت ربعك
حاصل اولور اول دورت ربعدن بر ربعه غربی **الشمس**
درلر و بر ربعه غربی جنوبی درلر و بر ربعه شرقی شمالی
درلر و بر ربعه شرقی جنوبی درلر مکه مکرمه
شرقه الله تعالی قننی ربعه ایسه انک اوزرینه وضع
ایلیه سین بروضع ایله که ربعك خط المشرق والمغرب
استخراج ایستیکك خط خط المشرق والمغرب موازی
اوله **ودخی** ربعك مرکزی ایکی خطك تقاطع ایستدو

نقطه اولی که در اندنضکره ربعك خط المشرق قدت
سمت قبله مقداری اجزاء قوسدن اراع اولوب خطی
اوزرینه وضع ایله سین بویله ایستدکن تقدیرجه
سمت قبله مطابق اولور و قبله قوسلا ارتفاع طرفه
اولور **ثلا** شمس نور اولنده اولسه او توار ارتفاعه
قبله استخراج ایتک استسك اولو او توار ارتفاعت
سمتی بلد که اون ایکی بقی درجه در و شرق جنوبیدن
نتم سمت بایند طریقی کجشد بر بوف بلد کد فکده بویست
مقداری خطی قوس اولندن اون ایکی بقی درجه اوزرنه
وضع ایلدک راست سطحی افقه موازی اولنجه دوزلشدرد
ودخی ربعك مرکزی مابینده برال ایله برشا قواصا قدق

واوبرال

39
واوبرال ایله ربعی بیر اوزرنده از آزد و نذر دك تاکه
اول صالنان خطك ظلی ربعك مرکزی اول ثابت خطی
باشدن باشه اوزرنجه پس اوله اولدینی تقدیرجه
ربعك ایکی طرفه ایکی بکرک دوه ربع حاصل اولد
و شول خطکه اندن سمت صایدق یعنی اول قوس
اول خط خط المشرق والمغرب دیرلر اول بر خطه
خط نصف النهار در لوق ططنیه عرضده مکة
مکرمه شرف الله تعالی شرقی جنوبی اولان ربعه واقع
اولشددر پس امدی ربع دائرة بر ربع وضع ایلدک
و مرکزی ایکی خطك تقاطعنه ایتدک بعد خط
المشرق والمغربدن سمت مکة مقداری که فرق سکن

درجه در قوس ارتفاع اوزرینه ابراقکتک و خطی
 دخی اوزرینه وضع ایلک بو تقدیرجه خط سمت قبله
 مطابق اولدی و قبله دخی قوسی ارتفاع طرفه واقع
 اولدی و قس علی هذا المثال **والباب الثاني في معرفة**
مطالع الفلكية **یکرم ایکنی باب** مطالع الفلكية بدر
 مطالع الفلكية بوندن ابارتدرجه دیک اولی نصف
 النهار دن کلوب کج دی زماندر بونک عددینک مبدئی
 جدی اولندن اولدیغیچون بونک مطالع الزوال دخی در لر
 بونک بلسنک طریقی بودر که اخر قوسدن میل قاج درجه
 ایسه خطی انک اوزرینه وضع ایلوب **مطالع الجيوب**
 مبسوطدن الا بن جیب اوزرینه وضع ایلوب سین بعد

خطی

خطی درجه شمس حملدن و یا میزاندن قفینسه یقین
 ایسه اول قوسدن اولقدر بعد اوزر نقل ایلوب
 و مریدن جیوب مبسوطله قوسه ایستخاخر قوسدن
 هر قاج درجه واقع اولورسه مطالع فلكية اول
 اولور اگر شمس جدی دلو و حوت بواج بروجده
 اولورسه مطالع فلكية کندوسی **روما** اگر شمس
 حمل ثور جوزا بواج بروجدرک برنده اولسه بوجاصل
 اولان مطالع یوزسکساندن نقص ایلوب سین و اگر شمس
 سرطان اسد سنبله بواج جندن برنده بولورسه
 اول حاصل اولان مطالعی یوزسکسان اوزرینه زیاده
 ایلوب سین و اگر شمس میزان عقرب قوس بواج جندن

برند بولنورسه اول حاصل اولان مطالعی و جیوز
التمشد نطرح ایله سین شول فستنه که ضم و طرحدن
حاصل اوله اوله سرجه نك مطالع فلكیه سی اول اولور
مثلا شمس دلوک بشخی درجه سنه اولسه خیطی اخر
قوسدن بونك میل که اون الی بجغه یقندر آنک اوزنه
وضع ایلدک و مرئی جیوب مبسوعدن الی بش جیب
اوزرینه نشانلق بعد نظر ایلدک شمس میزاندن
حمله یقیدر حملدن فرق بش بعدی وارد ریس اول
قوسدن خیطی بوجقدار بعد اوزرینه نقل ایلدک و
جیوب مبسوطله قوسه اندک اخر قوسدن فرق بوج
درجه دن زیاده دلوک اون بش درجه سنه مطالع

فلكی

47
فلكیه سی حاصل اولدی و اما شمس تورك اون بشنه
اولسه ینه عمده مطالع فلكیه فرق یدی بجقدن زیاده
بولنور بونی یوز سکان درجه دن نقص ایلر نیوز اونوز
ایکی بجق درجه دن اکسچک تورك اون بش درجه سنه
مطالع فلكیه سی حاصل اولدی و قس علی هذا **الباب**
الثالث والعشرون فی معرفة مطالع البلدیه و مطالع الطالع
و الطالع من افق بلدک لوقت المفروض **یکرمی اوچین باب**
مطالع بلدیه و شرح کند و شهرینک افقندن دیلدوکن
وقتی طلوعین بلددر **و شرح** بوندن مطالع بلدک
بیانده در مطالع بلدیه شوندن عبارتدر که حمل اول
طلوع ایتدوکی زماندن شمس طلوع ایتدوکی زمانه کلیمه

۴۱
 اولان مدته در لر بونك ابتدای حمل اولدن اولدی بونك
 طریقه بونك اسیر طریقی اولدر که دیلدی بونك نصف
 قوس النهارینی مطالع فلکیه سندن طرح ایله سین
 باوقلان اول کونك مطالع بلدیه سی اولور بونك مطالع
 الشر و قی دخی در لر و اگر نصف قوس النهاری مطالع فلکیه
 اوزرینه زیاده ایلدك مطالع نظیر حاصل اولور که اکا
 مطالع الغروب دخی در لر بونك کیدر بونك دیلور و قن
 کیدر بونك ممکن اولسه یعنی نصف قوس النهار مطالع
 فلکیه دن زیاده اولسه اولوقت مطالع فلکیه اوزرینه
 یرده وارد که اوچون الشمس درجه دن عبارتدر زیاده
 ایله سین اندن بونك نصف قوس النهاری طرح ایله مطالع

بلدی

۴۲
 بلدیه حاصل اولور اما بونك جمع ایستدین دوریدن زیاده
 اولسه دوری طرح ایله قلان مطالع مطلوب اولور
 مثلا شمس ثورا اولدر اولسه بونك مطالع فلکیه سی
 یوزاون سکر درجه در و نصف قوس النهاری یوزدر چور
 بونك ندن طرح ایلدك اون سکر درجه ثورا اولینك مطالع
 بلدیه سی حاصل اولدی و اگر مطالع فلکیه اوزرینه
 نصف قوس النهاری زیاده ایلدك ایکی یوزاون سکر
 درجه مطالع الغروب حاصل اولور و اما شمس ثورا اولدر
 اون بونكی درجه سندن بونك مطالع فلکیه سی قرقید
 بونكی درجه در نصف قوس النهاری بونكی درجه در قرق
 یدی بونك مطالع فلکیه دن کمتك ممکن دکل زیاده نصف

قوسن لاد
 کانور اول

اوچونک
 اوچونک

قوس النهار زیاده در بونک طریق اولدر که مطالع فلكیه
 اوزرینه برتر که اوجیوز الشمس درجه در زیاده ایلدک
 دورت یوزیدی بچوق درجه اولدی اندنصکر یشیش
 درجه نصف قوس النهاری بودور تیوزیدی بچوق درجه در
 طرح ایلدک اوجیوز او توز ایک بچوق درجه دلو بور جنک
 اوز یشی درجه سینک مطالع بلدیه سی حاصل اولدی
 واما کند و شهرینک افقند دیلد یکن وقت مطالع
 الطالعک بلسنک طریق بود که اول کونک مطالع بلدیه
 بلسن و دخی اول نهار دن قاج درجه کج دیسه آف دخی
 بیلد سین و مطالع بلدیه اوزرینه زیاده ایلد سین مطالع
 الطالع حاصل اولور اما کجه ده بیلک مراد ایلدک شمک

مطالع

مطالع النظیری ندر بلسک و کجه دن قاج درجه کج دیسه
 مطالع نظیر اوزرینه زیاده ایلد سین مطالع الطالع
 حاصل اولور پس اندی مطالع الطالع بیلد کد نصکر
 هر بوجیه بشقه بشقه مطالع بلدیه حصه لری نه ایسه
 حل اولندف بشلیوب کیده سین هر قتی بوجیه هر قتی
 درجه سیند یشور سه درجه مطالع اولور اما قطنطیه
 عرضند شمس سرطان اولند اولسه و اول نهار دن او توز
 سکر درجه دائر کجش اولسه اول کونک مطالع بلدیه
 الشمس سکر درجه در او توز سکر دائری بونک اوزرینه
 زیاده ایلدک یوز التي درجه مطالع الوقت حاصل اولدی
 و دخی بونی بیلکه هر بوجیک حصه سی ندر ابتدا حمله

تورك جوزانك سرطانك اسدك سنبله نك خوتك
 درجه لری قاجدر پس بوندی معلوم ایلدکد مضکون یوز
 التی درجه نك اون سکر درجه سنبله حمله ویردک ویکری
 بر درجه سین ثوره ویکری طغوز درجه سین جوزایه
 ویردک التمش سکر اولدی او توز التی درجه سین سرطان
 ویردک یوز دورت درجه اولدی یوز التی درجه سین
 باقی قالدی پس معلوم اولدی که طالع سرطان تمام اولوب
 اسدک ایکنی درجه سی طالع الوقت ایتمش دیدک و قس
 علی هذا المثال ابی بالربع و معرفه طول القاشم
 علی بسط الارض کلا عمده والمنارة ونحوها یکری
 دویج باب شول براوزرنده دککش اولانلرک اوزنلغنی

باب
 ۴۴

بلسنک

بلسنک بیانده دردیککش دیرکلر و مناره لری بوندی
 بکرنهر نه واریسه دبینه وارلق ممکن اولسه بوندک
 طریقلرندن آسان اولان طریق بودر که ربعی الوک التی سین
 و یوقاری قالدوره هدفدن حالی اولان طرفنی اول
 ارتفاعک الاجاعنک نیسه آیدن یکا قیل سین برکوزک
 یوماسین برکوزکله دقتله نظر ایلیه سین ربعک ایک
 هدفه لری اوزرنده ویا ایک د لکری ایچنوک نتم کو اکیدن
 ارتفاع الدیقین تا اول شینک دپ سنک ارتفاعی فرق
 بش درجه اونجه دکن از ایلر و اواره سین ویا کیر و کیده
 راست ربعه فرق بش درجه اولدینی کی یا غین التی
 بر نشان اید سین اندنضکر اول فتانندن ارتفاعک

الدیفك دهنه نك دینه واریجه برار شون ایل اولچه سین
 نه حاصل اولور ایسه بونک اوزرینه بصرندن بیره واریجه
 دخی اولار شون ایل اولچوب ایکسین جمع ایدیه سین هنر
 حاصل اولدیه اولار تقاعك الدیفك سینک مر
 یوک کلکی اول مقدار اولور مثلا اگر اولار تقاعك کلاجه
 دهنه نك دینه واریق ممکن اولسه طاعلکجه ویا مانا
 لریکی دینه یا بوشی راست دینه واریق ممکن دکل
 اول وقت اندک بلسنک طریق بودر که هر فردن دیلرسک
 دپه سندن برار تقاعك الیه سین اول الدیفن ارتقاع نیسه
 آنک ظل مبسوطین بیله سین آندن یکی یا غک اوزرینه
 بر نشان ایدیه سین آندن اول ظل مبسوطه دور اصبع

زیاده

۴۴
 زیاده ایدیه سین که قامتک ثلثیدر و یا نقص ایلیه سین
 اند نصکره حاصل اولان خلک ارتقاعك بیله سین
 مقدار در اول مقدار کیره وسنه کیده سین اگر ظل اوزرینه
 دورت اصبع زیاده ایلدکسه و اگر نقص ایلدکسه
 ایلر وسنه کیده سین تا شول قدر ایلرویه ویا کروییه
 کیده سنکه اولار تقاعك بیله جکک دهنه نك دپه
 ارتقاعی اول حاصل اولان خلک ارتقاعی مقداری اوله
 پس اول وقت نظر ایله ایکی قدمک اوزر تاسندن
 تا اول نشان ایتدیکن بیره واریجه قاج زراع حاصل
 اولدیه اویج اول قدر عددی حفظ ایله **ودخی**
 بصرندن بیره واریجه اول ذراع ایله اولچه سین

مقدار ایسه محفوظ اوزرینه زیاده اید سین اول سنه
 بوجه یکی اول مقدار ذراع اولور مثلاً بر مناره نك
 دیبته وارمق ممكن دكل اول بریرون او تودرجه
 ارتفاع الدق بونك خلی مبسوطی یگیری بر درجه دروخی
 ایکی قدمك اور تا سندن بر نشان ایلدك وبوظلك
 اوزرینه دورت اصبع دخی زیاده ایلدك یگیری بشر
 اولدی ویا خود نقص ایلدك اون یدی اولدی بعد
 یگیری بشر خللك ارتفاعی یگیری بشر بحق درجه بولدق
 واون یدی خللك ارتفاعی او تودر بشر درجه بولدق بعد
 دورت اصبع زیاده ایستد یگز دن او تری ایلروسنه كندك
 یا یگیری بشر بحق ارتفاع اول مناره نك دپه سندن بولخیه دك

اندنصكره

اندنصكره ایکی قدمك اور تا سندن تا اول نشان
 وارنجده مثلاً اون ذراع بولدق بلك كه كند و اقامتد
 مقدار بندن یوقاروسی اول منارنك علونك ثلثی اون
 ذراع اوج بودر عدد كخی او تودر ذراع اولدی حفظ
 ایلدك اندنصكره بصردن قدمته وارنجده تقریباً اوج
 ذراع بولدق او تودر محفوظ اوزرینه بواوج ذراعی
 زیاده ایلدك اول مناره نك بوجه یکی او تودر اوج
 ذراع ایش ديدك اما نقص ایلد یگز دن او تری
 ایلروسنه كندك تا او تودر بشر ارتفاع اول مناره نك
 دپه سندن بولخیه دكن اندنصكره ایکی قدمك اور تا
 اول نشان وارنجده اول مقدار ذراعك یقینی یوقاروده

بولنان اونوز نلخی حاصل اولدی اند نضکره بصرندن
قد منه وارنجه بولنان محفوظ اوزرینه زیاده ایدک
بودخی اولکه مقدار ذراع حاصل اولدی یعنی اونوز
اوج ذراع حاصل اولدی و قس علی هذا **الباب الخامس**
والعشر فی معرفه یسعة الانهار و عمق الایار یکری شیخی
باب ارمقلین ککلی مقدار در و قولک اغرنیدن
صویه وارنجه مقدار در بونلرک بلسنک بیانده در
طریق بودرکه ارماعک برکنارنده دوره سین آند
قارشوکار انخفاظن ربعلله قاج درجه در بیله سین
انخفاظ ارتفاعین عکسید ر ارتفاع ربعلله یوقارون
النانه در لرو انخفاظ اشاعین النانه دیرلر **بعده**

باب
۴۵

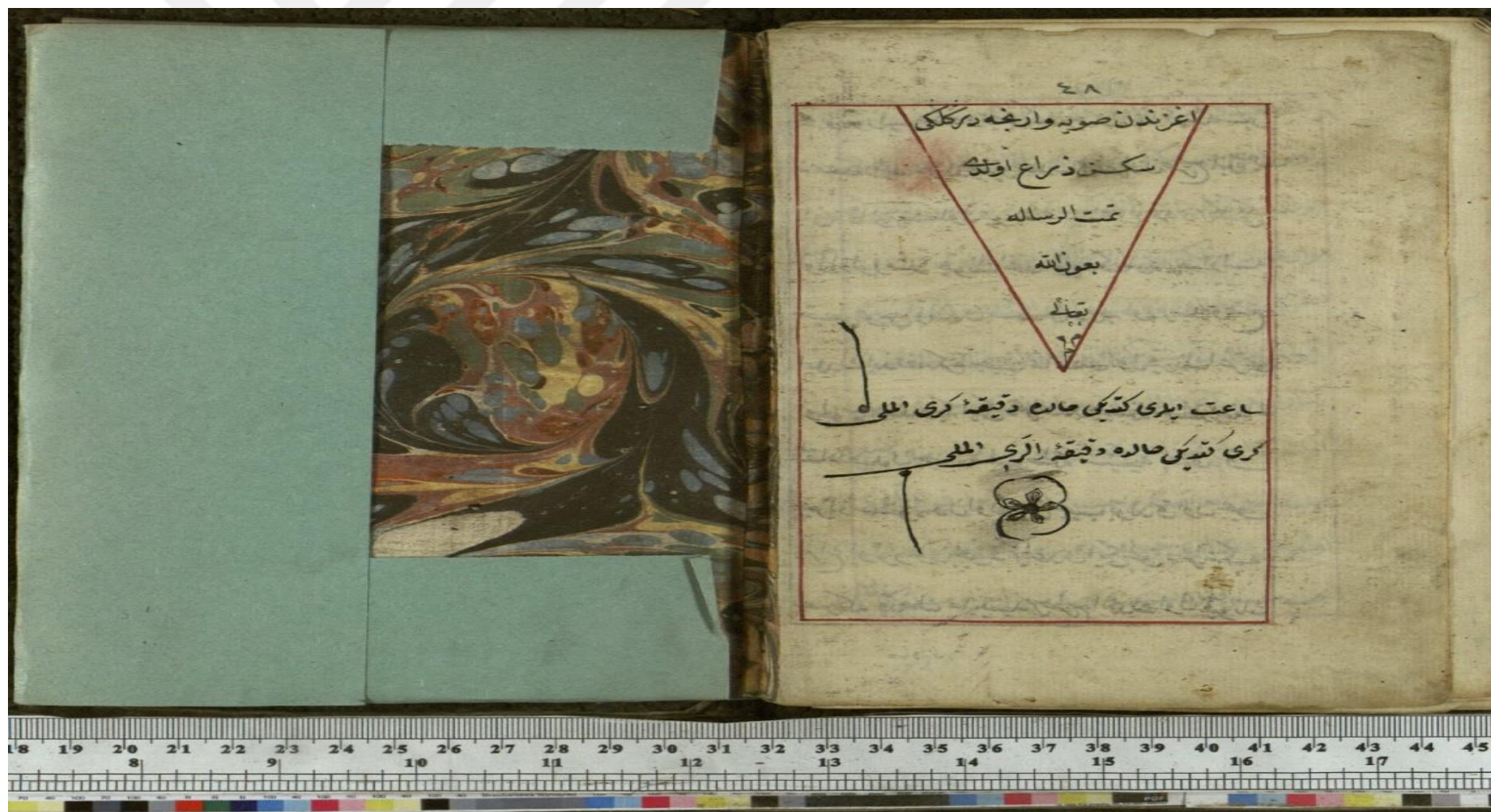
بصرندن

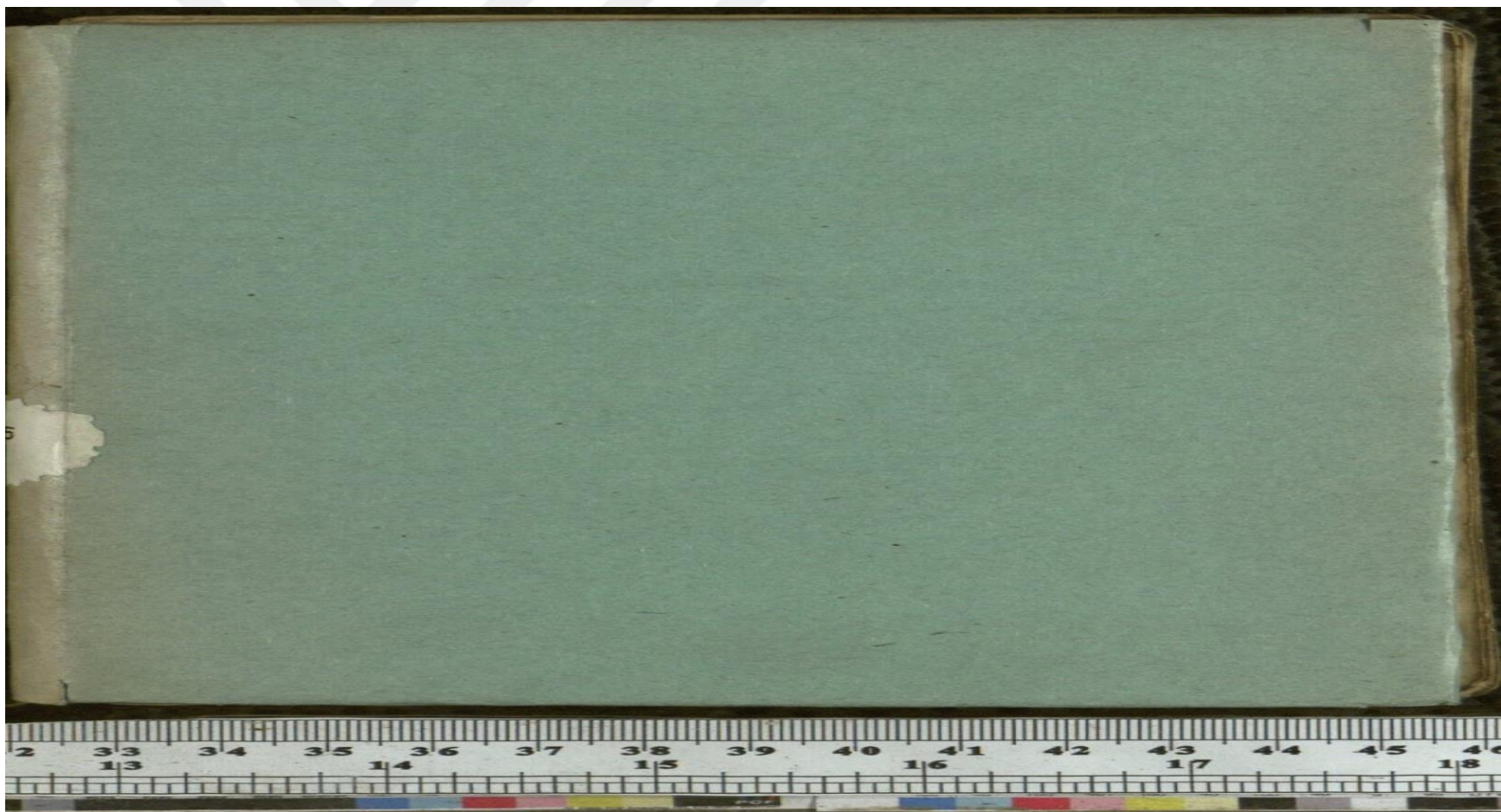
بصرندن صوین کنارینه وارنجه بصد و غک بیدر لک
قامت فرض ایله سین مشهوری اون ایکی اصبعدر ربعه
اون ایکی به تقسیم ایله سین بعده بوقامتله اول ربعلله
الذیفک انخفاظین خلل مبسوطین تحصیل ایله سین
اول ارماعک ایلیکی اول مقدار اولور **مثلا** بر ارماعک
کنارنده صوقتله طوردق اونه کنارینک ربعلله انخفا
الدق یکری درجه اولدی اند نضکره کند و بصرندن
ایکی قدمک بصد و غی ییزه وارنجه قامت فرض ایدو
اون ایکی بخش ایدک اند نضکره خطی قوس اولندن
یکری انخفاظ مقداری درجه اوزرینه جمع ایدک
اون ایکی قامتله ستیندن جیب مبسوطله خط ایدک

تقاطعندن جیب تمامه جقد قاجزاء مستویه دن
اونوز اوج جیب یکره درجه انحفاظك ظل مبسوطی
بولدق اول ارماغك انكوكی بواوردی و اما قیونك صوبینه
واربخه درینلککی بلسنك طریق بودر که اول قیونك
اغزی نه مقدار در بر دشنه ایله اولجه سین اندنصکره
قیواغزینك راست برکنارن طورا سین ربعیله صو
کنارلرندن انحفاظ اله سین اندنصکره خیطی قوس
اولندن اول انحفاض مقدار دی درجه اوزرینه وضع
ایلیه سین اندنصکره جیب تمامدن اول قیونك اغزی
اولجوسی مقداری خیطه اینه سین دخی تقاطعندن
جیب مبسوطله ستینه چیق سین اجزاء مستویه دن

نه بولنور

نه بولنور ایسه کند و بصر کدن بیر واربخه اولجه سین
نه مقدار ایسه بولد یغین عدد اوزرندن طرح ایله سین
باقی نه قالور سه اول قیونك صوبینه واربخه درخلیکی
اول اولور **مثلا** قیونك انحفاظی سکان درجه اولسه
خیطی قوس اولندن سکان درجه اوزرینه وضع
ایلدك اندنصکره جیب تمامدن اول قیونك اغزی
اولجوسی مقدار بکه ایکی ذراع در جیبله خیطه ایندك
تقاطعندن جیب مبسوطله ستینه چیققدق
اجزاء مستویه دن اون بحق جیب بولدق اون بحق
ذراع اولور اون بحق ذراع دن ایکی بحق ذراع که
بصر کله قدمك مابینیدر طرح ایلدك اول قیونك

EK 2: Çeviri Yazı Alfabeti

آ, ا	a, e, ā	ز	z	ك	k, g, n, ñ
ب	b, p	س	s	ل	l
پ	p	ش	ş	م	m
ت	t	ص	ş	ن	n
ث	ṣ	ض	ž, ḍ	و	o, ö, u, ü, ū, v
ج	c	ط	ṭ	ه	h, e
چ	ç	ظ	ẓ	ی	ı, i, ī, y
ح	ḥ	ء	ʿ		
د	d	غ	ġ		
ذ	ẓ	ف	f		
ر	r	ق	ḳ		

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı: Semra SEVER

Doğum Yeri ve Tarihi: Samsun, 04.04.1991

E-Posta Adresi: semrasever.55@gmail.com

Öğrenim Bilgisi:

Derece Kurum

Yüksek Lisans: Bülent Ecevit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Tezli Yüksek Lisans (Sakarya Üniversitesi ile Ortak Program)

Lisans: Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Yabancı Dil Bilgisi: İngilizce orta düzeyde

İş Deneyimi

Yıl	Kurum	Görev
-----	-------	-------

2013-2014	Samsun Terme İmam Hatip Lisesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği	
-----------	--	--

Akademik Yayınlar

Sever, Semra (2013); Yeni Derleme ve Tarama Sözlüğünde Temizlik Kavramı (Yayınlanmamış Bitirme Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi.

Memiş, Aysel; Sever Esra; Sever Semra (2015), Pertev Naili Boratav'ın Zaman Zaman İçinde Masal Kitabının Değerler Açısından İncelenmesi, 14. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu, Bartın Üniversitesi.

Özer, Hasan ve Semra Sever (2018); “Osmanlı Döneminde Yazılmış Bir Astronomi Eseri: Muvakkit Mustafa Bin Ali'nin Teshilü'l-Mikat'ı,” Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, Cilt 13, Sayı 1, s. 141-155.